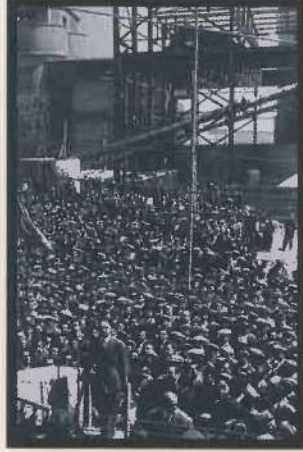
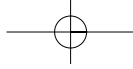

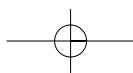
TÜRKİYE ÇİMENTO TARİHİ

TÜRKİYE ÇİMENTO TARİHİ

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın
Kurum Tarihi Projeleri kapsamında hazırlanmıştır.

Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Yıldız Sey

Proje Yönetici Yardımcısı
Sena Özfiliz

Arşiv Araştırma
Emel Azizoglu

Proje Koordinasyon
İdil Eser, Ülkü Özen

Sözlü Tarih Görüşmeleri
Dr. Pelin Böke, Funda Çelebi, Doç. Dr. Esra Danacıoğlu,
Prof. Dr. Emre Dölen, Doç. Dr. Aynur İlyasoğlu,
Aylin Örnek, Ülkü Özen, Sena Özfiliz, Prof. Dr. Yıldız Sey

Redaksiyon
Bedirhan Toprak

Yayıma Hazırlayanlar
Meltem İşanlar, Filiz Öğretmen

Tasarım ve Uygulama
3 Tasarım

Baskı
Semih Ofset

© Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği
Eskişehir Yolu 9. Km.
06530 Ankara

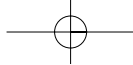
© Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası
Kuleli Sokak No: 11
GOP 06700 Ankara

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
Vali Konağı Caddesi No: 57 Samsun Apartmanı
Nişantaşı 80700 İstanbul

1. Basım Haziran 2003
2. Basım Şubat 2004

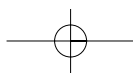
ISBN: 975-6728-07-8
ISBN: 975-8136-19-4

TÜRKİYE ÇİMENTO TARİHİ

Prof. Dr. Yıldız Sey

9. Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman DEMİREL
Türkiye Çimento Tarihi kitabını incelerken.

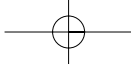
Türkiye’de 39 çimento fabrikası vardır ve bunların 22’si benim başında bulunduğum hükümet dönemlerinde yapıldı. Şu anda, Türkiye’nin her yerine çimento götürüyoruz. O kadar ki, kitaba konu teşkil edecek bir tarih ortaya çıktı. Biz tarih yazarlardan değil, tarih yapanlardanız. Türkiye Çimento Tarihi kitabı, çimento sektörüne emek verenlerin gelecek nesillere bırakılan bir armağandır. Bu armağan TÇMB ve ÇMİS’in ortak çalışmaları sonucunda bizlere sunulmuştur.

Şu an Türkiye, çimento üretiminde Avrupa’da birinci ve dünyada sekizinci sırada. Bilinen şudur ki, Türkiye’nin birinciliklere ihtiyacı vardır. Şimdi, futbolda birinci olunca ne kadar seviniyorsak, Türkiye 39 fabrikayla 40 milyon ton çimento yapmış buna da sevinelim. Ben, her zaman birinciliklerin peşindeyim.

Bundan 40 yıl önce Türkiye’deki evlerin yüzde 80’ni kerpiçten yapılıydı. Ülkemizde, 2 milyon köy evi, 1 milyon 460 tane de şehir evi vardı ve çimento üretimimiz 2.5 milyon ton’du. Şu anda, Haydarpaşa’dan Gebze’ye kadar 1 milyon ev var. Eskiden aralarında bağlar, bahçeler vardı ama, bugün ne oldu? 14 milyon konutumuz var. Sadece 40 yılda, Türkiye 11 milyona yakın ev yapmış. Herhalde kerpiçle yapmamış bunları... çimento ve demirle yapmış, hem de çimento üretimini 32.5 milyon ton’a çıkartarak yapmış. Türkiye bu demir ve çimentoyu üretmeseydi, şu anda çadırların altında olurduk. Çimento, uygarlığın bir numaralı malzemelerinden birisidir.

İlk zamanlar, bırakın ihracatı, baraj yapılırken yaklaşık 300 bin ton çimento ithal edilirdi ve Yunanistan’dan bile çimento alırdık. 1950’de 500 bin ton çimento üretilirken sadece 3 baraj vardı. Sonra, 200 tane baraj oldu ama bunlar yapılırken biz, kendi çimentomuzu kullandık.

Türkiye’deki çimento tesislerinin hepsi zamanında özelleştirilmiştir çünkü kaynakların verimli ve etkili kullanılması, devletin sanayiden, finanstan elini çekmesi ile alakalıdır. Bunu yapan ülkeler, gelecek 10 yılda her türlü sıkıntıyı aşabilecektir. Her zaman hatırlamamız gereken başka bir unsur da, hangi ülke kendi insanını, o ülkenin misafiri, kiracısı değil, sahibi yapar, o ülke kalkınır gider.

Hatırlıyorum, ben o zamanlar Devlet Su İşleri Genel Müdürüydüm. Bir gün, Başbakan Adnan Menderes beni yanına çağırdı ve “Çorum’lular benden çimento fabrikası istiyor. Ama mühendisler ‘su yok’ diye fabrika yapamayız diyorlar. “Git, Çorum’da su bul. Nasıl bulursan bul” dedi. O zaman bugünkü imkanlar, makinalar yok tabii. Ben de arkadaşlarımı çağırdım ve “Çorum’a gidin ve su bulun, Başbakan’ın isteğidir” dedim. Bön bön baktılar... “Olmayan suyu nasıl bulacağız?” dediler, “Gidin kardeşim, arayın” diye çıktım. 3 gün sonra bir çatlaktan su bulundu, kaç metre aşağılarda. O suya, “Hüdaverdi suyu” adını verdik. Sonra tabii, hem fabrika yapıldı hem de Çorumlular o suyu içme suyu olarak kullandı.

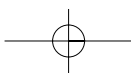
Bir gün, danışmanım aceleyle geldi ve Bolu’daki fabrikanın temelini acilen atılması gerektiğini çünkü seçim yasaklarının başlayacağını söyledi. Derhal temel atma töreninin yapılmasını istedim. Ancak, Bakan bu fabrikaya pek taraf değildi ve töreni sürekli erteliyordu. Ertesi sabah için gerekli talimatları verdim ve sabah saat 09:00’da tören hazır ve tabii ki temelimizi yine attık. Uzun bir süre sonra, yine Bolu fabrikasından bir davetiye geldi, yeni yatırımlar ile enerji tüketimlerini %15 düşürdüklerini, enerji ve eleman tasarrufu yaptıklarını ve bu yeni tesislerinin açılışına beni davet ettiler. Çok duyguluydu ve çok güzel bir başarıydı.

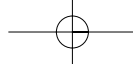
Siz beni çağırınca koşa koşa geldim, çünkü ben aslında bir çimento müstahsiliyim!... bugün o yüzden geldim. Şimdi, nasıl diye soracak olursanız anlatayım.... Efendim, Muharrem Eskiyan, bana Nuh Çimento’nun 1 liralık hisse senedini verdi... Bakın, bunu burada ilk defa açıklıyorum! Bu durumda, tabii ki fabrika gelişmelerini de büyük bir keyifle takip ediyorum.

Doğu’da çimento fabrikası kurulmasını istemiştik ancak özel teşebbüs bulunamamıştı. Herkes sormuştu “Doğu’ya neden bir fabrika kurmak istiyorsunuz?” diye. Çok basit.. Batı’dan Doğu’ya çimento taşınması yanlıştır. Doğu’da çimento üretilsin istedik, okullar ve hastaneler yapılsın istedik ve bölgenin kalkınmasını istedik ve anladık ki siyasette karar alırken şüpheye yer yoktur. Şimdi bakın Doğu’ya.... Bölgede başlı başına bir kalkınma söz konusudur. Kendi üretimleriyle inşa ediyorlar yollarını, okullarını ve evlerini. Yani şimdi yaptıklarımız fena mı oldu?

Biz halka memleketi tüten fabrikalarla donatacağımızı söyledik. Yanlış anlatmışız, bazı şeyleri tam anlatamamışız, şimdi vatandaş fabrika diyince ille tütsün istiyor. Hatırlıyorum, Trabzon’a fabrika kuralım dedik ama yeri pek sıkıntı olmuştu. Halka fabrikayı şehir dışına kuralım dedik ama “biz fabrikamızı gözümüzün önünde isteriz” dediler. Söyledik, dedik ki, 20 sene sonra şikayet edeceksiniz gelin şehir dışında kalsın dedik ama dinlemediler. Sonra ne oldu? Bir süre sonra geldi Trabzon halkı ve fabrikanın gözlerinin önünden kaldırılmasını istediler. Buradan ne anlaşılıyor? Buradan anlaşılıyor ki, yatırım yaparken biz halka herşeyi tam olarak anlatamamışız.

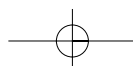
Size anılarımızı naklettik, böylece de kitabın eksikleri tamamlanmış oldu.

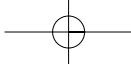

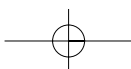
İÇİNDEKİLER

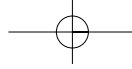
1. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE ÇİMENTO	3
1.1. Modernleşmenin Malzemesi Çimento	4
1.2. İlk Çimento Şirketleri ve Fabrikaların Kurulması	9
1.3. Savaş Yıllarında Üretim	14
2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ YILLARI (1923-1930)	23
2.1. Genç Cumhuriyetin Yapım Programları	26
2.2. Yeni Şirketler, Yeni Fabrikalar	28
2.3. Üretimde Gelişme	29
3. DEVLET ELİYLE ÇİMENTO ÜRETİMİ (1930-1950)	35
3.1. Devletçilik ve Çimento Sektörü (1930-1940)	37
3.2. II. Dünya Savaşı ve Sonrası: İlk Devlet Fabrikası	46
3.3. Üretim	47
4. 1950-1960 DÖNEMİ	63
4.1. Devletin Çimento Sanayini Düzenleme Girişimi ve Devlet Yatırımları	66
4.2. Özel Sektör Yatırımları	71
4.3. 1950-1960 Yılları Arasında Sektörde Üretim, Dağıtım ve Fiyat Sorunları	72
5. 1960-1980 DÖNEMİ	85
5.1. Yatırımlar, Üretim, İthalat ve İhracat	87
5.1.1. Fabrikalar	87
5.1.1.1. Devlet Fabrikalarının İşbirliğiyle Fabrikalar Kuruluyor	91
5.1.1.2. Çimento Yan Sanayinde Gelişmeler	93
5.1.2. Üretim, Tüketim, İthalat, İhracat	94
6. 1980 VE SONRASI: ÇİMENTO SEKTÖRÜNÜN PARLAK YILLARI	113
6.1. Fabrikalar	117
6.2. Üretim, Tüketim, İthalat ve İhracat	117
6.3. Çimento Sektöründe Tam Rekabet	120
6.4. Ve Çimento Sektörü Tümüyle Özelleştirildi	121
6.5. Çimento Sektörünün Bugünkü Durumu	133

7. ÇİMENTO KURUMLARI	137
7.1. Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. (ÇİSAN) ve Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii T.A.Ş. (ÇİTOSAN)	138
7.1.1. Planlı Dönemde Şirket	140
7.1.2. ÇİTOSAN'da Özelleştirmenin Başlaması	143
7.1.3. Şirketin Organizasyonel Yapısı	147
7.1.4. ÇİSAN Bünyesinde Kurulmuş Olan Yan Şirketler	149
7.1.5. Eğitim Faaliyetleri	151
7.2. Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği (TÇMB)	152
7.2.1. Birliğin Kuruluşu	152
7.2.2. Birliğin Sektör Adına Yürüttüğü Görevler	155
7.2.3. Uluslararası İlişkiler	158
7.2.4. TÇMB'nin Türk Çimento Sektöründeki Yeri ve Önemi	166
7.2.5. TÇMB'nin Yeniden Yapılanması	167
7.2.6. TÇMB Bünyesinde Faaliyet Gösteren Birimler	170
7.2.7. Birliğin Sosyal Faaliyetleri ve Yarınları	182
7.3. Çimento Müstahsilleri İşverenler Sendikası (ÇMİS)	183
7.3.1. Sendikanın Amacı ve Çalışma Alanları	186
7.3.2. ÇMİS'de Organizasyonel Yapı	188
7.3.3. Üyelik Sorunları	188
7.3.4. İş Kolu, Grev, Lokavt ve Toplu Sözleşmeler	190
7.3.5. Toplu Sözleşmelerde Tek Tip Uygulaması	198
7.3.6. Grev ve Lokavt Fonu	198
7.3.7. Sendikanın Temsil Edildiği Kurum ve Kuruluşlar	199
7.3.8. Eğitim Etkinlikleri	199
7.3.9. Sosyal Etkinlikler	201
7.3.10. Kuruluşunun 40. Yılında Çimento Müstahsilleri İşverenler Sendikası (ÇMİS)	201
8. ÇİMENTO FABRİKALARI KİMLİK BİLGİLERİ	205
KAYNAKLAR	226
KISALTMALAR VE DİZİN	230

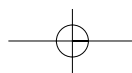
ÖNSÖZ

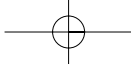
Türkiye'de Çimento Tarihi kitabının hazırlıkları sırasında ülkenin yakın tarihindeki tüm ekonomik, politik ve toplumsal hareketlerin yansımalarını görmek bize, teknoloji ve toplum ilişkileri üzerindeki bilimsel tartışmaları hatırlattı. Veriler toplandıkça ve incelendikçe bir yandan teknolojik çerçevenin politika, toplum değerleri, ekonomi ve sosyal kesimler arasındaki gerilimler tarafından nasıl biçimlendirildiği izlenirken, öte yandan da teknolojinin toplumdaki dönüşümler üzerindeki etkileri ortaya çıkıyordu.

Çimento her ne kadar çok eski tarihlerden bu yana bilinen ve özellikle bağlayıcı olarak kullanılan bir yapı malzemesi ise de, endüstriyel üretime geçişi ve betonarme teknolojisinin yaygınlaşmasıyla, yapım tarihinde modernizmin yapı malzemesi olarak yerini aldı. Türkiye'de de batılılaşma ve modernizm projesinin hayata geçirilmesi ile birlikte ilk fabrikalar ortaya çıktı. Ve bugün Türkiye tüm dünyadaki çimento üretiminde en önde gelen ülkelerin arasında bulunuyor.

İlk fabrikanın kuruluşundan bugüne kadar geçen süre içinde yaşananlar gözden geçirildiğinde, çimento fabrikalarının işletilmesi ve üretimin sürdürülmesi sürecinin özveri, karşılıklı sevgi ve dayanışma kavramlarıyla yoğurulduğu görülüyor. Çalışma kapsamındaki sözlü tarih görüşmelerine katılan sektör ilgililerinin anlattıkları, bu kavramların somutlaştığı çeşitli örnekleri ortaya koyuyor. Bu örnekler Türkiye'nin sanayileşme sürecindeki sorunların nasıl üstesinden geldiğini belgelerken, kaynak kısıtlamaları karşısında da yaratıcı kararlar alınabileceğine ilişkin gelecek için de önemli mesajları içeriyor.

Bu çalışma bir çok insanın emeği ve katkısı ile ortaya çıkmış bulunuyor. Çimento üretim teknolojisine ilişkin çok sayıda belge bulunmasına karşın, sosyal, politik ve ekonomik bağlamla ilişkileri konusunda yeterli kaynağa ulaşılmaması oldukça sıkıntılı bir süreç yaşandığını belirtmeliyim. Söz konusu açığın kapatılmasında çeşitli kaynaklara başvuruldu. Bunların başında hiç kuşkusuz Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği'nin ve Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası'nın belgeleri geliyor. Her iki kurumun da kuruluşlarından bu güne kadarki faaliyet raporları hiç değilse bir tarihten sonraki olayları izlemekte büyük yardımcı oldu. Ayrıca bu kuruluşların süreli yayınları da dikkatle incelendi. Bize tüm kaynaklarını açan TÇMB Genel Koordinatörü Murat Toksöz ve ÇMİS Genel Sekreteri Sancar Bayazıt'a teşekkürü bir borç biliyorum. Ancak, her sıkıntımızda başvurduğumuz ve bizi boş çevirmeyen TÇMB Eğitim ve Değerlendirme Müdürü Çağlan Becan'dan da söz etmeden geçemeyeceğim.

Çimento sektörünün gelişim sürecinde yer alanlarla yürütülen sözlü tarih çalışmasının belgeleri yazılı belgelerde rastlayamadığımız bir çok konuda bize inanılmaz bir şekilde ışık tuttu. Yine bu kişilerin özel arşivlerindeki bazı raporlar ve fotoğraflardan da yararlanma olanağı bulundu. Bize zaman ayırarak katkıda buldukları için kendilerine saygı ve teşekkürlerimizi sunuyorum.

Hazırlamış olduğumuz metinlerin ilk okumaları sektöre çok uzun yıllar hizmet vermiş Dr. Faruk Yağız, Burhan Evcil ve Ömer Sadık Akalan tarafından yapıldı. Eleştirileri ve uyarılarının çalışmamızın güvenilirliğini arttırdığı ve kendilerine çok şey borçlu olduğumuz inancıyla teşekkür ediyorum.

Türkiye'de belgeleme ve belge saklama konusundaki duyarsızlıkla bu çalışma sırasında bir kez daha karşılaşıldı. Özelleştirme süreci içinde faaliyeti son bulan, ancak çok uzun bir süre sektörün tek resmi temsilcisi olan ÇİSAN/ÇİTOSAN'ın arşivlerinin hiç değilse bir kesimine ulaşılması Ankara'da Ülkü Özen'in büyük çabaları sonucunda mümkün olabildi.

Başvurulan bir diğer kaynak da Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri oldu. Bulunan birinci el belgeler hiç bilinmeyen bir çok olayı ortaya çıkarmamıza yardımcı oldu. Burada da gerek belgelerin elde edilmesi, gerekse Osmanlıca metinlerin değerlendirilmesi konusunda yine Ülkü Özen'in katkılarından söz edilmesi gerekiyor. Tüm yardımları ve desteği için kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Sektörle ilgili gelişmelerin izlenmesinde günlük gazeteler ve süreli yayınlardan yararlanıldı. İğneyle kuyu kazmaya benzeyen bu çalışma da öğrencim Emel Azizoglu'nun emekleriyle gerçekleşebildi.

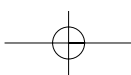
Tarih Vakfı elemanlarından Meltem İşanlar olmasaydı bu araştırmanın yayına hazırlanması gerçekleşemezdi. İdil Eser'e ve Filiz Öğretmen'e de katkılarından ötürü teşekkür ederim.

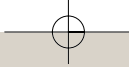
Yardımcım Sena Özfiliz'in titiz çalışması ile her aşamada yaptığı katkıyı özellikle belirtmem gerekiyor. Kendisi bu kitabın benimle birlikte başlıca yazardır.

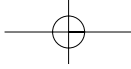
Kitabımız Türkiye'de çimento sektörünün tarihine ilişkin başlangıç çalışmalarından birisidir.

Bu alanda yapılacak derinlemesine araştırmalarla daha kapsamlı çalışmaların yapılacağı inancındayım.

Prof. Dr. Yıldız Sey

SUNUŞ

Türkiye Cumhuriyeti tarihi incelendiğinde, bölgemizde yaşanan yakın tarihin bütün dönemeçleri, politik, ekonomik ve sosyolojik olaylar, birer film şeridi gibi gözümüzün önünden geçiyor.

Cumhuriyet öncesinden, 20. yüzyılın ilk yıllarından başlamak üzere Anadolu'da yaşananlar, bir ülkenin doğuşu ve yükselişi, yaşanan dünya ve ulusal bağımsızlık savaşları, hepsi birden yoktan varedilen bir ülkenin temellerinin atılması konusunda tarih sayfalarındaki yerlerini alıyor.

Türk Çimento Sektörünün 1911 yılında Darıca Çimento Fabrikası olarak atılan ilk temelini, ülkenin temeline atılan ilk çimento olacağı eminiz o günlerde de belli idi. Bir ülkenin gelişmişliği ile o ülkedeki çimento sektörünün gelişmesi birbiriyle orantılıdır gerçeğini onaylarcasına ülke inşa edildi, yatırımlar arttı, çimento sektörü de büyüdü.

O günlerden bugünlere uzun, ince bir yol katedildi, yokluklardan, sıkıntılardan hep birlikte çıkıldı, Avrupa'nın en büyük üreticisi olundu, Dünya liginde ilk on sırada yer alındı.

İşte bu noktada kurum tarihçiliği önümüze çıktı. Ekonomik ve toplumsal kurumların tarihlerinin yazılmasının bir anlamda ülke tarihinin de yazılması olduğu gerçeğinden hareketle geçmişin araştırılması, toplumsal belleğin kayıt altına alınması ve belgelendirilmesi, tarih bilinci ve perspektifinde bugünün daha iyi anlaşılması, gelecek nesillere yol göstermesi amacıyla kurullarımız ülkemizin temel sanayilerinin başında gelen Çimento Sektörünün kurumsal tarihi ile ilgili bir çalışma yaptırılmasına karar verdi.

Kurumsal tarih çalışmalarındaki deneyimleri yadsınmayacak olan Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı ile ÇİMENTO SEKTÖRÜ KURUMSAL TARİHİ Projesi için anlaşma yapıldı.

Elinizdeki kitap uzun ve titiz bir çalışmanın ve çok yönlü işbirliğinin ürünü olarak ortaya çıktı, ümit ediyoruz ki bu çalışma çimento sektöründe yalnız eğitim aracı olarak kalmayacak, aynı zamanda diğer çalışmalara kaynak olacak, yeni araştırmalara yol gösterecektir. Şüphesiz ki bu kitap Türk Çimento Tarihi'nin ilkidir, ancak sonuncusu olmayacaktır, eminiz ki çok değerli mensuplarımızda bulunduğunu düşündüğümüz daha nice bilgi, belge ve anı; zaman içinde Kurumlarımızda arşivlenecek ve gelecek nesillere aktarılacaktır.

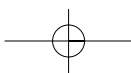
Bu tarihin yazılmasında katkılarını esirgemeyenlere sonsuz teşekkürler, geçmişimiz ışık tuttu, geleceğimiz çizildi.

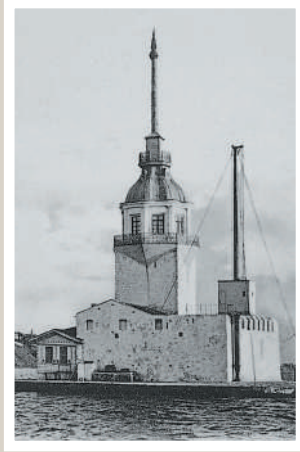
Adnan İğnebekçili

TÇMB
Yönetim Kurulu Başkanı

Ahmet Eren

ÇMİS
Yönetim Kurulu Başkanı

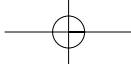

1

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE ÇİMENTO

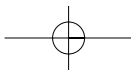

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE ÇİMENTO

---

18. yüzyıldaki teknolojik yeniliklerle çağdaş niteliğini bulan çimento, Batı dünyasında yapı üretiminde yeniliklere yol açarken, Osmanlı'da da sosyal ve siyasi gelişmelere paralel olarak oluşan burjuvazi, Batı'daki sınıfdaşlarının yaşam biçimlerinin benzerini kurma çabalarında bu yeni malzemenin ve yapım tekniklerinin olanaklarına başvuruyordu. Büyük kentlerde apartman ve iş hanları beton teknolojileri ile yükselirken, hızlanan demiryolu ve liman inşaatları da çimento tüketimi için yeni pazarlar oluşturuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu ise sanayileşmede çok gecikmişti. 19. yüzyılın ikinci yarısında hızlanan yeni yapı üretim etkinlikleri diğer birçok yapı malzemesinde olduğu gibi çimentoda da ithalatla yürütüldü. 1830-1840 yıllarında önceleri askeri ihtiyaçları karşılamak amacıyla başlayan sanayileşme sürecinin inşaat sanayine sıçraması ise 20. yüzyılın başlarında kurulan çimento fabrikalarıyla gerçekleşebildi.

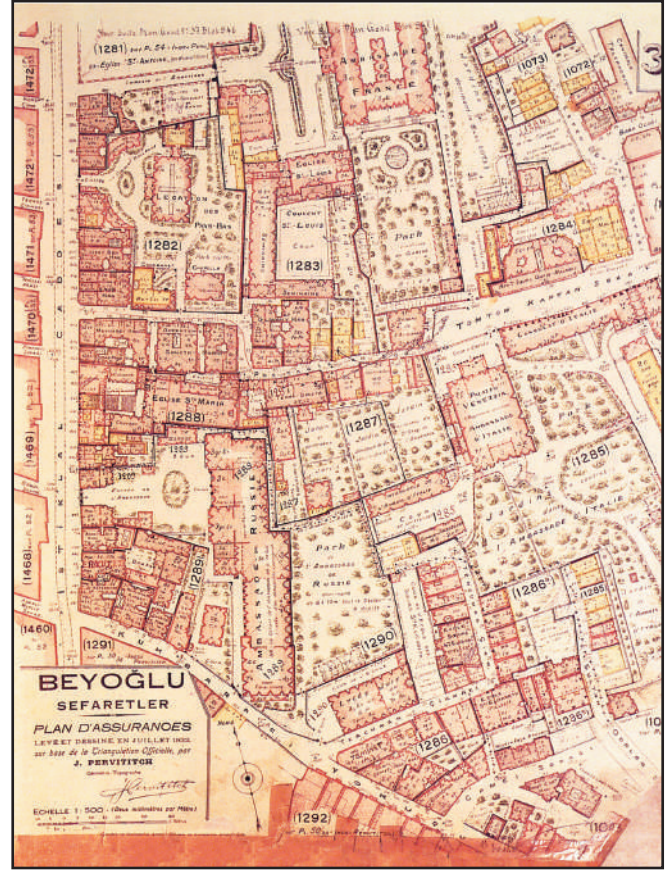

1.1 MODERNLEŞMENİN MALZEMESİ ÇİMENTO

Osmanlı'da modernleşme hareketleri 18. yüzyıl başlarındaki Batı'ya açılma ve Avrupa'yı model alma girişimleri ile başlamıştı. Osmanlı'nın Avrupa'yı keşfinin 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar gittiği, bu son yenilgi üzerine Avrupa'nın askeri üstünlüğünün kökenleri üzerine ciddi bir şekilde düşünölmeye başlandığı ve Avrupa'yı model alan reformlara girişildiği ileri sürölmektedir.¹ Bu tarihten sonra özellikle askeri alanda sürdürölen bir seri yenileşme çalışmaları 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile noktalandı. Böylece modernleşmenin hukuki temeli atılmış oldu.

Tanzimat'ın getirdiği yeni hukuk düzeni içinde o zamana kadar imparatorluğun tarım dışı mal ihtiyacını büyük ölçüde karşılayan sanayi kuruluşları, yabancı sermaye rekabeti ve eski finansal usullerin değişmesi sonucunda faaliyetlerini durdurmuşlardı.² Öte yandan bu ortamda yeni bir burjuva sınıfı ortaya çıkmıştı. Cevdet Paşa'nın ifadesine göre o sıralarda "Saray ve vükela ve yüksek memurlar ve zenginleşen esnaf ve tüccar İstanbul'da o zamana kadar görülmemiş bir lüks içinde yaşamaya koyulmuştu."³ Bu yeni yaşam biçimi, Batı tarzında yeni binalar yapılmasında da etkili olacaktır.

1830-1840 yıllarında önce askeri ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulan fabrikalarla başlayan sanayileşme süreci Batılılaşma / Sanayileşme yaklaşımına paralel olarak ilerlerken Batı'nın asıl etkisi en açık biçimde mimarlık ve bina yapımı alanlarında görölmüyordu. Yenilikler önce eğitim alanında yer almıştı. Avrupa stillerinin ve çağdaş yapım tekniklerinin Osmanlı mimarlarının eğitimine yansması 1801 yılında başlamıştı.⁴ Değişen yaşam biçimleri, yeni bina tipolojilerinin ortaya çıkması ile sonuçla-

1923 yılında İstanbul Ayazpaşa'da betonarme binaların dağılımı koyu pembe renkte gösterilmiştir. (Pervititch, Jacques. Sigorta Haritalarında İstanbul, Tarih Vakfı-Axa Oyak, s. 338 (s. 104)).

nyordu. Çok katlı apartman blokları ve iş merkezlerine olan ihtiyaç hızla artarken bu tür binaların yapımında kullanılan ve Avrupa'dan transfer edilen teknolojiler geleneksel malzemelerden farklı malzemelerin ve tekniklerin kullanımını gerektiriyordu. Bu malzemelerin en önemlisi çimento ve beton, yapım tekniği ise betonarmeydi. Taşıyıcı sistemi betonarme olmayan kargir binalarda da döşemeler, yığma duvarlar ve sıva yapımında çimento kullanımı yaygındı.

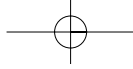
19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında özellikle İstanbul'da çıkan büyük yangınların ortaya çıkardığı zarar nedeniyle imar yönetmeliklerinde

1 Yavuz, Yıldırım. *The Final Years of The Ottoman Empire, Modern Turkish Architecture*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1984, (s. 34).

2 Kazgan, Haydar. *Galata Bankerleri*, TEB Yayıncılık ve Kültür Hizmetleri A.Ş., 1991, (s. 7).

3 Kazgan, a.g.e., s. 7.

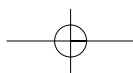
4 Yavuz, a.g.e., s. 37.

O S M A N L I İ M P A R A T O R L U Ğ U D Ö N E M İ N D E Ç İ M E N T O

Botter Apartmanı.

Tayyare Apartmanları Laleli-İstanbul

yapılan değişikliklerin kargir yapı sistemini teşvik etmesi de çimento ve beton kullanımı açısından pazarı genişletiyordu. Öte yandan yeni demiryolu ve liman inşaatları da çimento kullanımına yeni tüketim alanları açıyordu.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında liman şehirlerindeki gelişmeler ve nüfus artışı da inşaat sektörüne bir canlılık getirmişti. İstanbul'un nüfusu 1840'da 375.000'den 1912'de 1.135.000'e, aynı zaman aralığında İzmir'in nüfusu da 110.000'den 300.000'e çıkmıştı.⁵ Artan şehirleşme hızı yeni demiryolu güzergâhları üzerinde yer alan kentler için de söz konusuydu. Yeni inşaatla birlikte artan çimento ihtiyacının yerli üretimle karşılanması olanağı

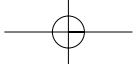
bulunmadığından Avrupa ülkelerinden ithalat yoluna gidiliyordu. İthalat yapılan başlıca ülkeler Avusturya, Almanya, Fransa ve Belçika idi.⁶ Birinci Dünya Savaşı sonrasında darlık günlerinde çimento ithalatı için ihracat ürünleriyle takas yoluna başvurulması rastlanan usullerdendi. Örneğin, Hicaz ve askeri demiryolları ile savaş sanayi için gereksinilen çimento Bulgaristan'dan zeytinyağı karşılığında satın alınmıştı.

Bağlayıcı özelliği sebebiyle çok eskiden beri bilinen ve kullanılan bir yapı malzemesi olan çimentonun kireçle birlikte Osmanlı'da ilk kullanılması 19. yüzyılın ikinci yarısında görülüyor. Bu tarihe kadar yaygın olarak Horasan harcının kullanıldığı biliniyor. 1885

⁵ Tezel, Yahya. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Türkiye Araştırmaları Dizisi, 3. Basım, İstanbul, 1994, s. 552 (s. 79).

⁶ Çelenk, Ayduk. "Dünya'da ve Türkiye'de Çimento Üretimi ve Gelişmeler", *Türkiye'de Çimento Sanayi ve Sorunları* içinde. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1986, s. 205 (s. 18).

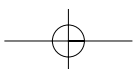

O S M A N L I İ M P A R A T O R L U Ğ U D Ö N E M İ N D E Ç İ M E N T O

Huber Köşkü'nün bahçesinde demir donatılı betondan heykel ve bahçe elemanları (Erkin Emiroğlu arşivi).

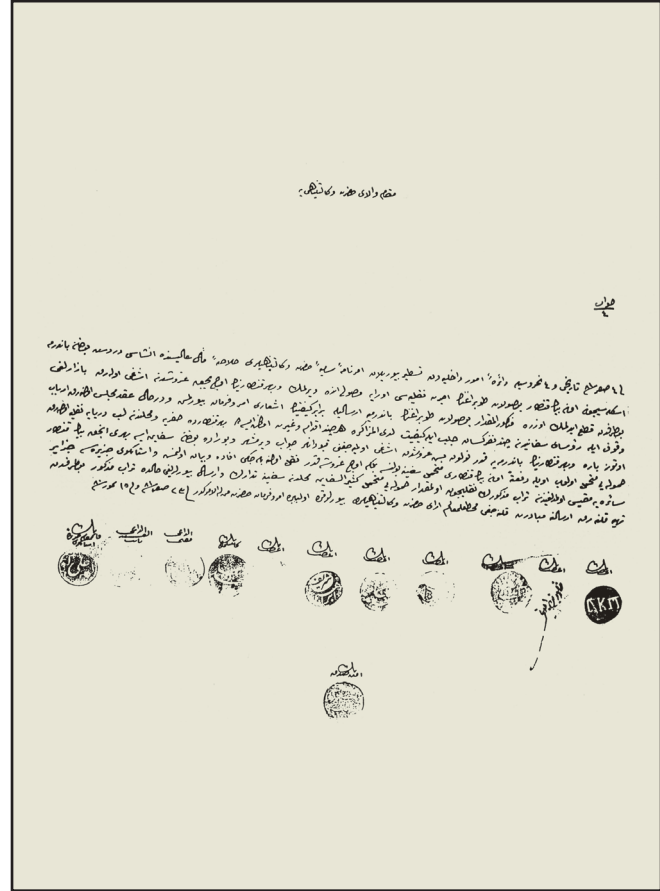

tarihli kaynaklarda su kireci fabrikalarının varlığından bahsediliyor.⁷ 1913-1915 Osmanlı Sanayi sayımlarına göre Umuryeri, İstinye ve Makriköy (Bakırköy)'de kurulmuş ve üretim yapmakta olan üç su kireci ve kireç imalathanesi bulunmaktaydı.⁸

Çimentonun bağlayıcı madde olarak kullanımından betona geçişinin yüzyılın son çeyreği içinde ortaya çıktığı, bugün de varolan birçok örnekten anlaşılmakta. İlk kullanımların bahçe elemanları, heykeller ve carreau-ciment olarak adlandırılan zemin döşemelerinde olduğu görülüyor. II. Abdülhamit'in saltanatı sırasında (1876/1908) yapılan Yıldız Sarayı bahçelerinin natüralist üsluptaki bahçe parmaklıklarının neredeyse tümü, içinde yassı demir donatı olan betondan oluşturulmuştur.

20. yüzyılın başlarında inşa edilen Huber Köşkü'nün bahçesinde bulunan heykel ve bahçe elemanları da benzer şekilde demir donatılı betondan yapılmıştır.⁹

Betonun yukarıda sözü edilen dekoratif elemanlarda kullanılmasına karşın betonarme karkas taşıyıcı sistemin 20. yüzyılın başlarına kadar uygulamaya geçirilemediği söylenebilir. İlk uygulamalar zamanın ünlü mimarları Kemalettin ve Vedat Bey'lerin binalarında görülmektedir. Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarımına 1919 yılında başlanan ve 1922 yılında tamamlanan (1918 büyük İstanbul yangınında evlerini kaybeden aileler için yapılan) "Harikzedegan Apartmanları" İstanbul'daki ilk betonarme iskelet sistemli yapı grubu olarak belirtilmektedir.¹⁰ Ancak Vedat Bey'in 1915 yılında Harbiye Nezareti hesabına Karaköy Köprübaşı'nda inşa ettiği Seyr-i Sefain Acenta Binası'nın betonarme yapım tekniğinin kullanıldığı ilk eser olabileceği ileri sürülmektedir.¹¹ Mimarın, Mühendishane-i Hümayun'da öğretmen olan kardeşi Yusuf Razi Bey, deniz kenarında bulunan binanın temelini radier general olarak inşa ettiğini yazmaktadır.¹²

Bandırma iskelesinin imarı için istenen çimento ve şapın gönderilmesine ilişkin 03.R.1281 Hicri (1865) tarihli irade-i seniyye (BOA, Dosya No: 311).

1.2 İLK ÇİMENTO ŞİRKETLERİ ve FABRİKALARIN KURULMASI

Betonarme yapıların giderek artması, ithalatta karşılaşılan ulaştırma ve taşıma zorlukları, çimentonun ülkede üretilmesi için yeni sanayi yatırımlarına talebi ortaya çıkarmaktaydı.

Aynı zamanda II. Meşrutiyet'le birlikte ekonomide ortaya atılan yeni görüşler ve ticaretin öneminin kavranmasıyla birlikte şirketlerin kurulması da teşvik edilmeye başlanmıştı. İlk anonim şirketin 1849'da kurulmuş olmasına karşın, 1908'e kadar gelen 60 yıl

7 Ökçün, Gündüz. *Osmanlı Sanayii 1913-1915 Yılları İstatistikler*, 2. Basım, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1971, (s. 78-79).

8 Batur, Afife, 2001.

9 Yavuz, Yıldırım. "Tayyare Apartmanları", *İstanbul Ansiklopedisi* içinde, cilt 7, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, (s. 228).

10 Batur, a.g.e.

11 Yusuf Razi. 1942, s. 11.

12 Toprak, Zafer. *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950)*, Milli İktisat, Milli Burjuvazi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 464 (s. 184-195).

آسدی دیوان همایون قلمی

وزیر عدالت	وزیر معارف	وزیر آسود	وزیر مالیه	وزیر عسکریه	وزیر نواح

۷۹
ری عدالت
۲۸

ایراده سنییه
برایه وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
در تاریخ ۲۸ جمادی الثانی ۱۳۳۸
موضوع: در خصوص احداث کارخانه سیمان در اصفهان
مقرر شد که کلیه مقدمات احداث کارخانه سیمان
در اصفهان بطریق مقتضی بعمل آید و در این خصوص
کلیه کتب و اسناد و نیز کلیه مکاتبات و تقاضای
مربوطه را در اختیار وزارت معارف و اوقاف و صنایع
مستظرفه قرار دهد تا اقدامات مقتضیه را بعمل
آورد و نتیجه را به این وزارتخانه گزارش نماید.
ایراده سنییه

۲ Zilkade 1340 (Hicri) - 28 Haziran 338 [27.06.1338 - 27.06.1922]

İrade-i Seniyye
Yerli Çimentoları Osmanlı Anonim Şirketi'nin Nizamname-i dahilisinin 2. ve 8. Maddelerinin mefuf varaka veçhile tadiline Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararlarıyla ruhsat verilmiştir. Bu irade-i seniyyenin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırı memurdur.

Yerli Çimentoları Osmanlı A.Ş.'de tüzük değişikliğine ilişkin 28 Haziran 1338 (27 Haziran 1922) irade-i seniyye (BOA, Dosya No: 256).

۲۸

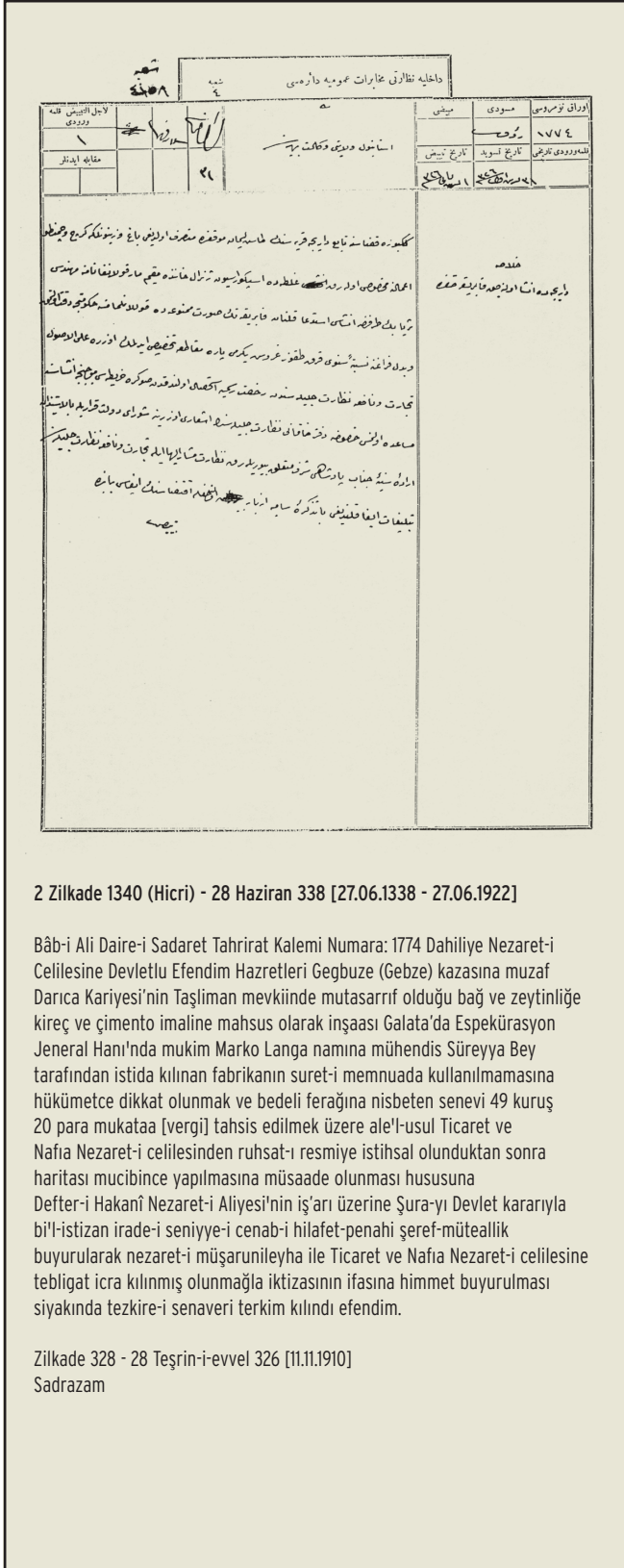
ایراده سنییه
برایه وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
در تاریخ ۲۸ جمادی الثانی ۱۳۳۸
موضوع: در خصوص احداث کارخانه سیمان در اصفهان
مقرر شد که کلیه مقدمات احداث کارخانه سیمان
در اصفهان بطریق مقتضی بعمل آید و در این خصوص
کلیه کتب و اسناد و نیز کلیه مکاتبات و تقاضای
مربوطه را در اختیار وزارت معارف و اوقاف و صنایع
مستظرفه قرار دهد تا اقدامات مقتضیه را بعمل
آورد و نتیجه را به این وزارتخانه گزارش نماید.
ایراده سنییه

۲ Ramazan 325 - 1 Temmuz 323 [26.09.1323 - 09.10.1907]

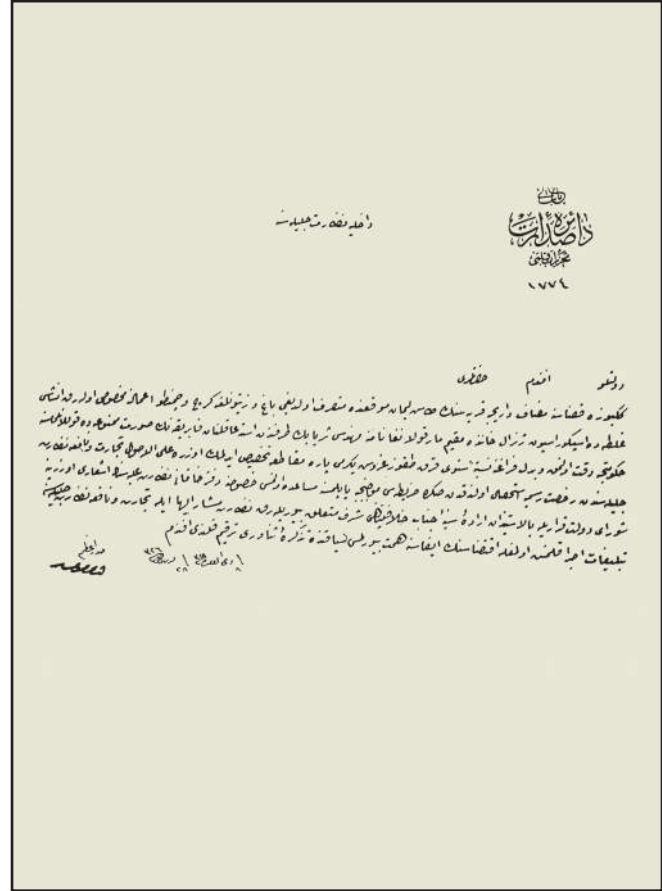
Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nden tanzim ve Heyet-i Umümiyesi'nden tezyil edilüb mefufuyla meclis-i acizanemizde mütalaa olunan 20 Haziran 323 [03.07.1907] tarihli ve 259 numarolu mazbatada beyan olunduğu veçhile merkezi Dersaadet'te olarak Memâlik-i Osmaniye dahilinde terakkiyât-ı fenniye ve sanayiye muvafık bir veya müteaddit çimento fabrikası tesisi ve buna tasaddi eden teşebbüsât-ı saire-i sanaiye ve ticariyyeyi ifa etmek üzere 50 sene müddet ve 60 bin Osmanlı Lirası sermaye ile "Yerli Çimentoları Osmanlı Anonim Şirketi" unvanı altında bir şirket teşkiline ruhsat itası Bayramzade İsmail Hakkı Bey tarafından istida olunmuş ve şirketin nizamname-i dahili layihası mündericâtı ve şura-yı müşarunileyhaca icra edilen tadilat ve tashihat muvafık görülmüş olduğundan şirket-i mezburenin teşkiline ait muamelenin ifası hususunun Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne havalesi bi't-tezekkür arefû'l-beyan mazbata mefufu ve bu babda kaleme alınan irade-i seniyye layihası ile leffen arz ve takdim kılınmağla

İrade-i Seniyye
Merkezi Dersaadet'te olarak Memâlik-i Osmaniye dahilinde terakkiyât-ı fenniye ve sanayiye muvafık bir veya müteaddit çimento fabrikası tesisi ve buna tasaddi eden teşebbüsât-ı saire-i sanaiye ve ticariyyeyi ifa etmek üzere 50 sene müddet ve 60 bin Osmanlı Lirası sermaye ile "Yerli Çimentoları Osmanlı Anonim Şirketi" unvanı altında Bayramzade İsmail Hakkı Bey tarafından bir şirket teşkiline Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararıyla ruhsat verilmiştir. Bu irade-i seniyyenin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırı memurdur.

Yerli Çimentoları Osmanlı A.Ş.'nin kurulmasına ilişkin 26 Eylül 1323 (9 Ekim 1907) tarihli irade-i seniyye (BOA, Dosya No: 247).

Darıca Taşlıman mevkiinde çimento fabrikası kurulması hakkında 28 Teşrin-i evvel (11 Kasım 1910) tarihli belge (BOA, Dosya No: 107).

çinde faaliyette bulunan şirket sayısı 85'e, 1920'de ise 246'ya ulaşmıştı. Bunların içinde ilk çimento şirketi 1906 yılında İstanbul'da kurulan Linardos Şirketiydi. Bunu 9 Ağustos 1907 tarihinde 50 yıl süre ve 60 Osmanlı lirası sermayeli Yerli Çimentoları Osmanlı Anonim Şirketi izledi. Bayramzade İsmail Hakkı Bey tarafından ruhsatı alınan ve çimento fabrikaları kurmayı, bununla ilgili sanayi ve ticari etkinlikleri yürütmeyi amaçlayan şirketin fabrika kurduğuna ilişkin bir bilgi bulunamamışsa da, ticari etkinliklerini sürdürdüğü 27 Haziran 1922 tarihli Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararını içeren belgeden anlaşılmaktadır. Bir başka girişim ise 1910 yılında Trabzon'da kurulan Trabzon Tuğla ve Kiremit ve Çimento Anonim Şirketi'dir. Ancak bu şirketin de üretim değil ithalat ve satış işleri yaptığı bilinmektedir.¹³

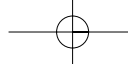
Eskişehir Çimento Fabrikası anısına 12 Nisan 1912'de çıkartılan kartpostal (Dölen, Emre-Murat Koraltürk. İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü, 1910-2002, Tarih Vakfı-Lafarge (yayıma hazırlanıyor), Emre Dölen koleksiyonu).

1910 yılında bir başka girişim ise İstanbul'da "Mermalik-i Osmaniyye'de Suni Çimento ve Hidrolik Kireç İmaline Mahsus Arslan Osmanlı Anonim Şirketi" adıyla bir şirket kurmak üzere bir Danimarka şirketi tarafından yapıldı.

Kurucuları Andrea Hacıkiryakou, Konstantin Glit-sos, Marko G. Langas, Kiryakos Singros, Demetrio Yahakopulo ve Nikolas Zarkalis adlı Rum asıllı Osmanlı vatandaşları olan şirketin iç tüzüğü, 31 Aralık 1910'da onaylandı ve aynı tarihte buna dair sadaret kararname ile irade-i seniyye de yayınlandı.¹⁴ Şirketin üretim yeri Darıca'nın Taşlıman mevki idi. Yaş sistemle çalışan fabrikada, su kireci, çimento ve türevlerinin üretilmesi amaçlanıyordu.

İlk çimento fabrikası girişimini kısa bir süre sonra, 30 Mayıs 1911'de bir Alman şirketi tarafından Eskişehir'de "Eskişehir Suni Portland Çimentoları ve Su Kireci Anonim Şirketi"nin kurulması ve üretime geçmesi izledi. Bu şirketin kurucuları da hepsi Rum asıllı Osmanlı vatandaşları olan Aleksandr Siniosoğlu, Jorj Arvanitidi, Pavlaki Karatodori, Aleksandr Antoniadis ve İspiridon Sideridis'ti. Eskişehir Fabrikası, Darıca Fabrikası'ndan farklı olarak kuru sistemle çalışıyordu. Şirket suni portland çimentosunun yanı sıra, tuğla, kiremit, boru, karo ve diğer inşaat malzemelerini de üretmeyi amaçlamaktaydı. Art arda üretime başlayan her iki şirket de zamanının en yeni teknolojilerine sahipti.

¹⁴ Dölen ve Koraltürk, a.g.e.

Fabrikaların kuruluşlarında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun sağladığı koşullardan yararlanılmıştı. Bu koşullar bedelsiz arazi sağlanması (beş bin dönüme kadar) ile vergi ve gümrük muafiyetleriydi.¹⁵ Bu iki fabrika, çalıştırdıkları yaklaşık 225'er işçiyle 1913 yılında Türkiye'de 100 ya da daha çok sayıda işçi çalıştıran 32 imalat sanayi kuruluşu arasında yer alıyordu.¹⁶

"Milli İktisat" hareketinin yürürlükte olduğu ve yeni bayındırlık projelerinin başlatıldığı bu yıllarda özellikle ordunun gereksinimlerini karşılayacak başka malzemelerle birlikte çimento üretimi için ülkenin uygun yerlerinde fabrikalar kurmak üzere bir anonim şirket kurulmasının düşünülmüş olması ve bunu gerçekleştirmek için uzmanlarca inceleme yapılmasının öngörülmesi, çimento konusunun devletçe ne kadar ciddiye alındığını göstermektedir.

Aynı dönemde çimento ve diğer inşaat malzemelelerini üretmek üzere başka şirket girişimlerinin de

yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar 1 Haziran 1912'de kurulan "Çimentodan Tuğla ve Bircümle Levazım-ı İnşaiyye İmal ve Ticaretine Mahsus 'La Sterea' Osmanlı Anonim Şirketi" ve 1917 yılında İstanbul'da kurulan "Ayyıldız Çimento Osmanlı Anonim Şirketi" ile 1918 yılında İstanbul'da kurulan "Hilal Çimento Osmanlı Anonim Şirketi'dir. Bu şirketlerden Sterea'nın Balkan Savaşı nedeniyle gerekli makinalarını getirmediği ve şirket sermayesini de toplayamadığı anlaşılmaktadır. İlk üretim elle çalıştırılan tuğla makineleriyle başlamış ve daha sonra I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine tamamen durmuştur.¹⁷ Diğer üç şirkete ilişkin başka bir bilgiye ise rastlanmamıştır. Ancak isimlerine bakılırsa, Müslüman-Türk şirketleri kurulması politikasına göre kuruldukları sonucuna varılabilir.

1919 yılına kadar kurulmuş olan çimento şirketlerinin listesi Tablo 1.1'de gösterilmektedir.¹⁸

Tablo 1.1

1919 ÖNCESİ KURULMUŞ OLAN ÇİMENTO ŞİRKETLERİ

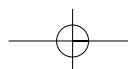
Şirketin Adı	Kuruluş Yılı	Kuruluş Yeri	Sermayesi (Osmanlı Lirası)
Linardos Çimento Şirketi	1906	İstanbul	9.900
Yerli Çimentoları Osmanlı A.Ş.	1907	İstanbul	60.000
Trabzon Tuğla ve Kiremit ve Çimento Osmanlı A.Ş.	1910	Trabzon	15.000
Memalik-i Osmaniye'de Suni Çimento ve Hidrolik Kireç İmaline Mahsus Arslan Osmanlı A.Ş.	1910	İstanbul	50.000
Eskihisar Suni Portland Çimentoları ve Su Kireci Osmanlı A.Ş.	1911	İstanbul	60.000
Çimentodan Tuğla ve Bircümle Levazım-ı İnşaiyye İmaline Mahsus "La Sterea" Osmanlı A.Ş.	1912	İstanbul	20.000
Ayyıldız Çimento Osmanlı A.Ş.	1917	İstanbul	50.000
Hilal Çimento Osmanlı A.Ş.	1918	İstanbul	150.000
İzmir Çimento ve Levazım-ı İnşaiyye A.Ş.	1918	İzmir	44.000

15 Tezel, a.g.e., s. 103.

16 Akyıldız, Ali. *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*, TEB, İstanbul, 2001, s. 532 (s. 226).

17 Toprak, a.g.e., s. 184-195.

18 Çelenk, a.g.e., s. 18.

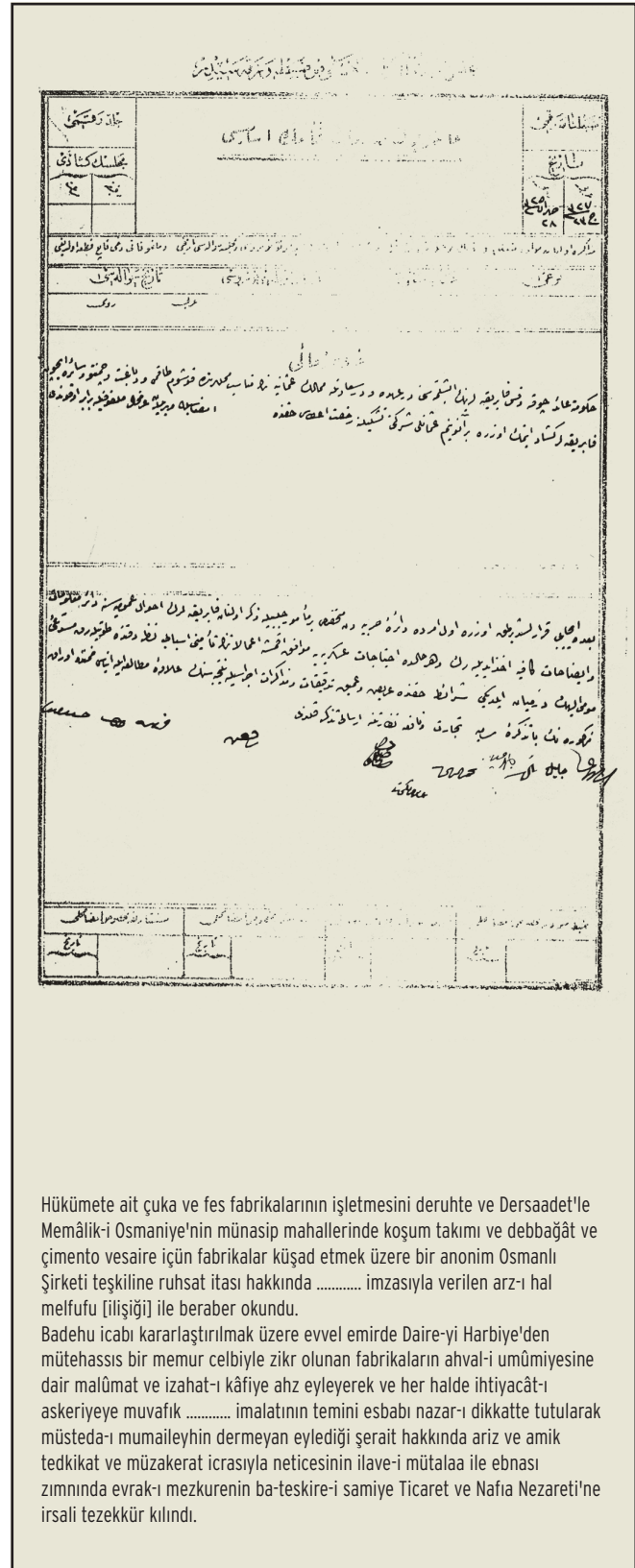
Memleketimizde ilk çimentonun üretildiği bu yıllarda yılda 60.000 ton su kireci imal edilmekteydi. 1930-1931 tarihleri arasında da su kireci üretimi daima çimento üretiminin üstünde seyretmişti.¹⁹

1.3 SAVAŞ YILLARINDA ÜRETİM

Darıca, Eskişehir fabrikalarının ürettikleri çimentonun çok rağbet görmesi, işletmeye alınmalarından kısa bir süre sonra tevsî edilmelerini sağladı. Yeni fabrikaların üretimi talebe yetmediği için bir yandan da büyük miktarda ithalat yapıyordu. 20.000 ton/yıl kapasiteyle planlanmış olan Darıca Fabrikası daha kuruluş aşamasındayken kapasitesi 30.000 ton/yıl'a çıkartıldı. Eskişehir Çimento Şirketi'nde ise fabrikanın genişletilmesi için 11 Eylül 1913'de sermaye 120 bin Osmanlı lirasına yükseltildi.

Demiryolları, rıhtım inşaatları dok ve antrepo inşaatlarını üstlenen şirketlerin çimento ihtiyaçlarını bu şirketlerden karşılamak istedikleri, ancak üretimin talebi karşılayamadığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hükümet de yerli sanayi korumak amacıyla her türlü resmi ortaklık sözleşmesinde bu şirketlerin ürettiği çimentonun kullanılmasını öngörmüştür.²⁰

Aynı pazarı paylaşan söz konusu ilk iki fabrikanın birbirleriyle ilişkileri konusunda sektöre ilişkin yazılarda farklı bilgi ve yorumlara rastlanmaktadır. Sektör tarihi konusunda belli başlı kişilerden olan Ayduk Çelenk,²¹ çok yıpratıcı bir rekabetin varlığından ve bunun sonucunda çimento fiyatlarında önemli oranda düşüş meydana geldiğinden söz ederken, bir başka araştırmacı olan Emre Dölen,²² bu savın tersini gösteren ipuçları bulunduğuna işaret etmekte ve 16 Aralık 1913 tarihinde Arslan Çimento Şirketi'nden bir Fransız şirketine gönderilen yazıyı kaynak olarak göster-

Hükümete ait çuka ve fes fabrikalarının işletmesini deruhte ve Dersaadet'le Memâlik-i Osmaniyeh'in münasip mahallerinde koşum takımı ve debbağât ve çimento vesaire için fabrikalar küşad etmek üzere bir anonim Osmanlı Şirketi teşkiline ruhsat itası hakkında ..... imzasıyla verilen arz-ı hal melfufu [ilişij] ile beraber okundu. Badehu icabı kararlaştırılmak üzere evvel emirde Daire-yi Harbiye'den mütehasıs bir memur celbiyle zikr olunan fabrikaların ahval-i umûmîyesine dair malûmat ve izahat-ı kâfiye ahz eyleyerek ve her halde ihtiyacât-ı askerîyeye muvafık ..... imalatının temini esbabı nazar-ı dikkatte tutularak müsteda-ı mumaileyhin dermeyeran eylediği şerait hakkında ariz ve amik tedkikat ve müzakerat icrasıyla neticesinin ilave-i mütalaa ile ebnası zımında evrak-ı mezkurenin ba-teskire-i samiyeye Ticaret ve Nafia Nezaretî'ne irsali tezekkür kılındı.

Osmanlı ülkesinin uygun yerlerinde çimento fabrikaları kurulması için inceleme yapılmasına ilişkin 5 Kanun-ı evvel 1327 (12 Aralık 1911) tarihli zabıtname (BOA, Dosya No: 129).

19 Dölen ve Koraltürk, a.g.e.
20 Çelenk, a.g.e., s. 18.
21 Dölen ve Koraltürk, a.g.e.
22 Dölen ve Koraltürk, a.g.e.

مظب

7 Ca. 335 - Şubat 332 [01.03.1917]
Mazbata

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nden tanzim ve heyet-i umûmiyesinden tezyil edilüb melfufu ile meyane-i bendeganemizde mütalaa olunan 4 Rebiülahir 1335 ve 5 Kanunisanı 1332 [28.01.1917] tarih ve 643 rakamlı mazbatada muharrer olduğu veçhile merkezi Dersaadet'te olarak suni çimento ve su kireci ve bilcümle levazım-ı inşaiyye imali ve bunların ticareti ile iştiğal etmek üzere 50 sene müddet ve 50 bin lira sermaye ile "Ayyıldız Çimento Osmanlı Anonim Şirketi" unvanı altında bir şirket teşkiline ruhsat itası müessislerden Haydar Rifat Bey tarafından istida edilmiş ve şirketin nizamnâme-i dahilî layihası münderecatı muvafık görülmüş olduğundan muamele-i laziminin icrası hususunda Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne havalesi bi'l-tezekkür mezkur mazbata ve melfufu bu babda kaleme alınan irade-yi seniyye layihası ile arz ve takdim olmağla

İrade-i Seniyye
Merkezi Dersaadet'te olarak suni çimento ve su kireci çimentodan tuğla ve çini ve künk ve bilcümle levazım-ı inşaiyye imali ve bunların ticareti ile iştiğal etmek üzere 50 sene müddet ve 50 bin lira sermaye ile "Ayyıldız Çimento Osmanlı Anonim Şirketi" unvanı altında bir şirket teşkili zımında Haydar Rifat Bey'e - rüfekasına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararıyla ruhsat verilmiştir.
Bu irade-i seniyyenin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırı memurdur.

Ay Yıldız Çimento Osmanlı A.Ş.'nin kurulmasına ilişkin 7 Şubat 1332 (1 Mart 1917) tarihli mazbata ve irade-i seniyye (BOA, Dosya No: 246).

مظب

18 C. 336 - 31 Mart 334 [31.03.1918]
Mazbata

Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin Şura-yı Devlet'e muhavvel tezkiresi üzerine Maliye ve Nafia Dairesi'nden tanzim ve heyet-i umûmiyeden tezyil olunup meyane-i bendeganemizde mütalaa edilen 21 Mart 334 [21.03.1918] tarih ve 132 numrolu mazbatasında beyan olunduğu veçhile merkezi Dersaadet'te olarak çimento su kireci, tuğla, kiremit, künk ve levazım-ı inşaiyye imal etmek üzere vesair suretle inşaatta bulunmak üzere 50 sene müddet ve 150 bin lira sermaye ile Hilal Çimento Osmanlı Anonim Şirketi namı altında Halit Süleyman ve Haydar Rifat beyler tarafından teşkili istida olunan şirket nizamnâme-yi dahilî layihası münasip ve Şura-yı müşarunileyhaca icra edilen tadilat ve tasminat muvafık görüldüğünden şirket-i mezkurenin teşkiline ait muamelenin ifası hususunun Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne havalesi bi'l-tezekkür salifü'l-beyan mazbata layihası bu babda kaleme alınan irade-i seniyye layihası ile leffen arz ve takdim kılınmakla

İrade-i seniyye
İrade-i seniyye bir şirket teşkiline Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararıyla ruhsat verilmiştir. Bu irade-i seniyyenin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırı memurdur.

Hilal Çimento Osmanlı A.Ş.'nin kurulmasına ilişkin 31 Mart 1334 (21 Mart 1918) tarihli mazbata ve irade-i seniyye (BOA, Dosya No: 249).

Sterea Osmanlı Anonim Şirketi hisse senetlerinden bir örnek (Akyıldız, Ali. Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri, TEB, 2001, s. 532 (s. 227)).

mektedir. Şirketleri olumsuz etkileyen bu durum karşısında iki fabrika 1920 yılında birleşerek piyasadaki fiyat hareketlerini kontrol altına alabildi. Söz konusu yazıda Arslan (Darıca) Fabrikası'nın genişletilmesi nedeniyle üretim yapamadığı ve ihtiyacın aynı kalitede çimento üretimi yapan Eskişehir Çimento Şirketi'nden karşılanabileceğinin belirtilmesi, yazar tarafından iddia edildiği gibi bir rekabetin var olmadığının kanıtı olarak kabul edilmektedir. 1914 yılında Arslan ve Eskişehir şirketlerinin ürünlerini birlikte satabilecekleri bir büro açmaları aralarında rekabetin değil,

işbirliğinin olduğunu veya rekabet koşullarında bir işbirliğini akla getirmektedir.²³ O tarihlerde üretimin tüketimi karşılamaktan çok uzak olduğu, açığın ithal yoluyla kapatıldığı ve ithal çimento fiyatlarının yerli çimentonunkinden daha ucuz olduğu düşünüldüğünde söz konusu işbirliğinin yerli sanayi dayanışması olarak yorumlanması da mümkündür.

1913 yılında her iki fabrikanın toplam üretimi 32.319 ton iken tüketim 76.108 ton olmuş, 44.374 ton da Avusturya, Almanya, Fransa ve Belçika'dan ithal edilmişti.²⁴ Yerli sanayinin üretimi 1913-1923

²³ Ökçün, a.g.e., s. 88.

²⁴ Celenk, a.g.e., s. 19.

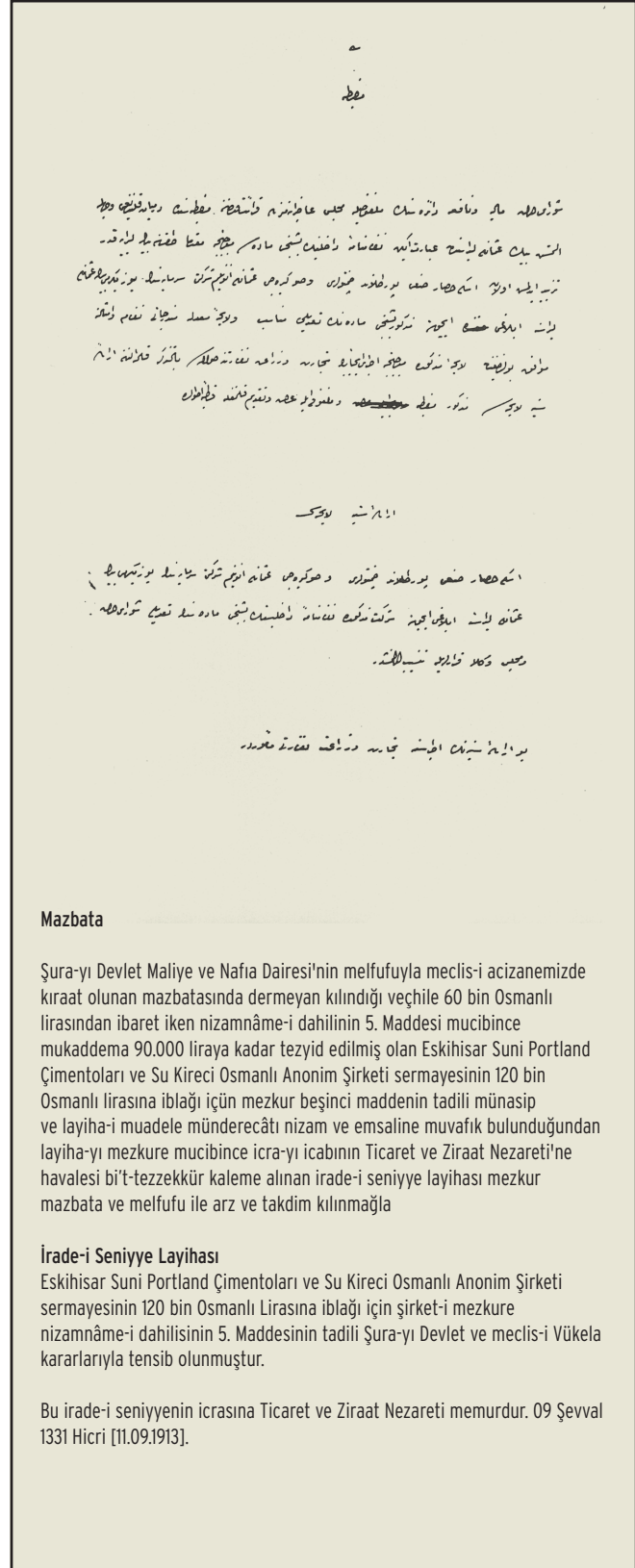
Tablo 1.2

TÜRKİYE'DE 1913-1923 TARİHLERİ ARASINDA ÇİMENTO ÜRETİMİ

Yıl	Üretim (ton)
1913	32.300
1914	37.000
1915	12.000
1916	34.000
1917	32.000
1918	34.500
1919	34.500
1920	26.000
1921	22.000
1922	18.000
1923	12.500

yılları arasında düşüş ve kısmi artışlarla devam etti; ancak çok büyük bir gelişme gösteremedi. 1914 yılının ilk aylarında her iki fabrikaya da ikinci döner fırınların eklenmesi üretimi arttırmıştı. Ancak 1915 Temmuz ayında Eskişehir Çimento Fabrikası'nın üretimi durdurması üzerine çimento açığı büyük boyutlara ulaştı ve fabrika savaş yıllarında 1916-1918 arasında Harbiye Nezareti tarafından kiralandı. Eskişehir Şirketi ortakları arasına Anadolu Demiryolu Şirketi'nin katılması ve üretilen çimentonun demiryolu inşaatlarında kullanılması üretimin artmasıyla sonuçlandı. Bu döneme ilişkin üretim değerleri Tablo 1.2'de gösterilmiştir.²⁵

Savaş yıllarının ağır koşulları, Harbiye Nezareti'nin kullanımındaki Arslan (Darıca) Fabrikası'nın donanımındaki önemli bozukluklar ve ülkenin içinde

Mazbata

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nin me尔夫uylu meclis-i acizanamizde kiraat olunan mazbatasında dermeyeran kılındığı veçhile 60 bin Osmanlı lirasından ibaret iken nizamnâme-i dahilininin 5. Maddesi mucibince mukaddema 90.000 liraya kadar tezyid edilmiş olan Eskişehir Suni Portland Çimentoları ve Su Kireci Osmanlı Anonim Şirketi sermayesinin 120 bin Osmanlı lirasına iblağı için mezkur beşinci maddenin tadili münasip ve layiha-i muadele münderecâtı nizam ve emsaline muvafık bulunduğundan layiha-yı mezkure mucibince icra-yı icabının Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne havalesi bi't-tezekkür kaleme alınan irade-i seniyye layihası mezkur mazbata ve me尔夫u ile arz ve takdim kılınmağla

İrade-i Seniyye Layihası

Eskişehir Suni Portland Çimentoları ve Su Kireci Osmanlı Anonim Şirketi sermayesinin 120 bin Osmanlı Lirasına iblağı için şirket-i mezkure nizamnâme-i dahilisininin 5. Maddesinin tadili Şura-yı Devlet ve meclis-i Vükela kararlarıyla tensib olunmuştur.

Bu irade-i seniyyenin icrasına Ticaret ve Ziraat Nezareti memurdur. 09 Şevval 1331 Hicri [11.09.1913].

²⁵ Dölen ve Koraltürk, a.g.e.

Eskişehir Suni Portland Çimentoları ve Su Kireci Osmanlı A.Ş.'nin sermaye artırımına ilişkin 11 Eylül 1913 tarihli mazbata ve irade-i seniyye (BOA, 231).

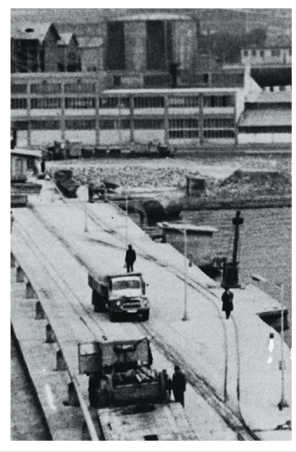
Stere Osmanlı Anonim Şirketi hisse senedinden bir örnek (Akyıldız, Ali. Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri, TEB, 2001, s. 532 (s. 227)).

Arslan ve Eskihsar Şirketi'nin 1920'li yıllardaki bir faturası (Lafarge arşivi).

bulduğu sosyo-politik koşullar çimento sektöründe 1920 yılından başlayarak olumsuz etkilerini göstermeye başladı. Eskihsar Çimento Şirketi 1919'da iflas etti. Arslan (Darıca) Çimento ise üretiminde ke-sinti yaparak ve giderlerini azaltarak ayakta kalmayı başarmıştı. 19 Aralık 1919'da iki şirket bir yandan tüzel kişiliklerini sona erdirip tasfiye süreçlerini başlatırken, öte yandan da tüm mallarını ve borçlarını birleştirerek yeni bir şirketin oluşumuna giriştiler. 9 Ekim 1920'de "Arslan ve Eskihsar Müttehit Çimento ve Su Kireci Fabrikaları Anonim Şirketi" adıyla yeni bir şirket kuruldu. Ancak mütareke yıllarında iş-gücü ve hammadde gibi girdilerle yakıt bulunmasındaki zorluklar üretimi önemli ölçüde aksatıyordu. Kömür ve bez torba, eksikliği en çok duyulan mal-

lardı. Şirket yönetimi bu zorlukları aşmak için İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliğine çeşitli şikayet başvuruları yapıyordu. Şikayetlerin içinde en büyük payı savaş sırasında "siyasal nedenlerle" fabrikaya Osmanlı askeri makamlarınca el konmuş olması alıyordu. Fabrikalar kurulurken devletin büyük desteğini almış olanların aynı devleti işgalcilere şikayet etmeleri ve haklarının onlar tarafından savunulmasını istemeleri ibret vericiydi. Bu koşullar altında Darıca Fabrikası 1922-1923 yıllarında kısa bir süreyle üretimi durdurdu. Haziran 1923'te yeniden üretime başlandı; ancak o yılda üretim en düşük değerini bulmuştu. Böylece çimento sanayi Cumhuriyet Türkiye'si'ne bir şirket, iki fabrika ve birkaç su kireci fabrikasıyla çok zor koşullarda girdi.

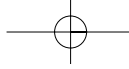

2

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN
KURULUŞ YILLARI
(1923-1930)

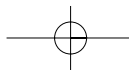
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ YILLARI (1923-1930)

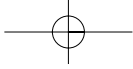

1923-1929 dönemi yeni bir devletin kurulması ve yıllardır savaşmış, büyük yıkımlar yaşamış bir toplumun sınırlı kaynaklarla yeniden yapılandırılması yıllarıydı. II. Meşrutiyet yıllarında gündeme gelen “milli iktisat” politikası, bu dönemde de bir anlamda sürekliliğini sürdürmüştü de, “*korumacı ve sanayileşmeci yönelimleri bu dönemde Lozan Antlaşması ile gümrük politikasına konan engeller yüzünden arka planda kaldı. Ancak aynı okulun, devlet desteğiyle bir yerli ve milli burjuvazi yetiştirilmesini kalkınma ve modernleşmenin temel mekanizması olarak gören yaklaşımı, 1923 sonrasında iktisat politikalarına ve atmosferine tamamen damgasını vurdu.*”¹ Dönemin başlangıcını belirleyen Lozan anlaşması, bitişini damgalayan da büyük ekonomik krizdi. Bu dönem ithalat ve ihracatın milli gelir içinde kapladığı paylar açısından, kendisini izleyen 50 yıl boyunca aşılmamış olması nedeniyle, Cumhuriyet tarihinin en dışa açık dönemi olma özelliğine sahipti; bu özelliklerinden ötürü de bazı iktisat bilimcileri tarafından “*açık ekonomi koşullarında inşa*”² olarak adlandırıldı.

1 Boratav, Korkut. “Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden İnşa: 1923-1929”, 75 Yılda Çarklardan Chiplere içinde. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 301 (s. 23).

2 Boratav, a.g.e., s. 32.

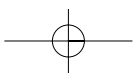
Izmir İktisat Kongresi'nden bir görüntü (75 Yılda Çarklardan Chiplere, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 301 (s. 26)).

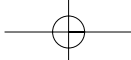
Ülkenin yeniden yapımı konusundaki ihtiyacı ve “sıkıntıyı” Başbakan Fethi Okyar, 5 Eylül 1923 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde okuduğu Hükümet Programı'nda “umur-u nafia”ya ilişkin ihtiyaçları belirttikten sonra sözlerine eklediği “*Ancak bütün bu ihtiyacatın bütçeden teminine bugün için imkan yoktur*”³ cümlesiyle açıkça ortaya koymaktaydı. Bu koşullar altında kurulan genç devletin önceliği ekonominin güçlendirilmesi yönündeydi ve siyasal bağımsızlığın yolunun ekonomik bağımsızlıktan geçeceğine inanılıyordu. Ekonomik gelişmenin temeli olarak da sanayileşme görülüyordu.

Ekonomik politikanın belirlenmesi amacıyla 1923 yılında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde Atatürk, yaptığı konuşmada “*Arkadaşlar, iktisadiyat demek herşey demektir*” diyerek amacı açıkça belirtiyordu.

1923 yılının ilkbaharında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde özel girişimciliğe öncelik veren bir ekonomi politikası öngörülmüştü. Kongrede alınan kararlarda yerli üretimin geliştirilmesi ve bu amacı desteklemek üzere 28 Mayıs 1927 tarihinde Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkartıldı. Bunu kanunun uygulanmasına ilişkin prim esaslarını belirleyen bir seri kararname izledi. Bu kanunla gümrük politikasının yeniden düzenlenmesi ön görülüyordu. Ancak yeni yatırımlar için kaynak bulmakta zorlanan tüccar ve sanayiciler istek ve önerilerinin yerine getirilmesini yine devletten bekliyorlardı. Bu nedenle ilk yıllarda ulusal sermaye birikiminin sağlanması amacıyla bir yandan ulaşım gibi bazı öncelikli sektörlerde kamu kesiminin öncülüğü ile projeler gerçekleştirilirken, bir yandan da sanayi kesimini canlandırmak üzere bankalar kuruluyor, kredi olanakları arttırılıyor ve

3 Arar, I., *Hükümet Programları 1920-1965*, Belgeler ve Araştırmalar Dizisi: 1, Ankara.

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

7034 / 12 / 174

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

2034

KARAR

T.C. BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye Cumhuriyeti
Başbakanlık
Müşamelat Müdürlüğü

Aded
7034

Karamâne

Tevşik-i Sanayi' Kanununun onbirinci maddesine tevfikan mü'essesiat-ı sinaiyyeye virilecek prim nisabeti 927 Sena-i Maliyyesi için yüzde beş olarak tebit idilmiş ise, mevzu'ı bahs maddenin münkasıran Mâlif Müessesiat-ı sinaiyyeyi mu'amele virgisinden istisna edilmek gaysiyle kabul edilmiş olmasına ve mu'amele virgisinin ise i'malât üzerinden tarh idilmeyib satış üzerinden tarh idilmekte bulunmasına bina'en virilecek prim miktarıyla mu'amele virgisi arasında bir fark husuline mahal kalmamak üzere yalnız mu'amele virgisine matrah ittihaz edilen i'malâtın satış miktarının tesbi-tiyle primin bu miktar üzerinden hesap idilmesi, muvafık görülmektedir olduğundan kanunun onbirinci maddesine tevfikan un fabrikaları ve i'malâtları dolayısıyla esasen, i'malât mukabili mu'amele virgisine tabi bulunmayan, mü'essesatin bu mevi' i'malâtı haric olmak üzere, diğer müessesiat-ı sinaiyyeye ruhsatnâmeleri tarihinden itibaren satış-larına göre tahakkuk itdirilüb te'cil olunan yüzde altı mu'amele virgisi miktarı tes-bid olunarak, bunun yüzde beşi nisbetinde prim i'tası İktisad Vekâlet-i Celilesinin 21.7.928 tarih tarih ve 4059 numrolu tevkiresiyle vukû'bulan teklifi ve Maliyye Vekâ-let-i Celilesinin 5 Ağustos 928 tarih ve 2806 numrolu mütalâ'atnamesi üzerine İcra Veki-leri Hey'etininin 12 Ağustos 928 tarihli icimâtında tasvîb ve kabul olunmuştur.

12 Ağustos 928

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

Başveklî İsmet	Adliyye Vektlî M. Bead Seyahatte	Müdafaa-i Milliyye Vektlî M. Abdülhalik
Dahiliyye Vektlî Ş. Kaya İnzada bulunmadı	Hariciyye Vekâleti Vek. S. Saracoğlu	Maliyye Vektlî S. Saracoğlu
Ma'arif Vektlî M. Necati	Naf'a Vektlî Behic İnzada bulunmadı	İktisad Vektlî M. Rahmi

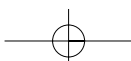
Sih. ve Musav. İct. Vektlî
Dr. Refik

Tevşik-i Sanayi Kanunu uyarınca verilecek primlerin belirlenmesine ilişkin 12.08.1928 tarihli İcra Vekilleri Heyeti karamamesi (BCA, Belge No: 0.30.18.01.0.30.52.8).

sanayinin özendirilmesi için yasalar çıkartılıyordu. Ancak savaş sonrasında büyük yıkıma uğramış olan ülkenin yeniden yapımında gerekli çimento ve bazı başka yapı malzemesinin dış ülkelerden getirilmesi yoluna da gidiliyordu. Çok küçük projeler için dahi Vekiller Heyeti'nin özel kararıyla yurt dışından çimento sağlanması yoluna gidiliyordu. Cumhuriyet'in lider kadrosunun birinci ana hedefi sanayinin gelişiminin hızlandırılmasıydı. Ülkede oluşmuş olan mamul mallar iç pazarını, koruyucu bir gümrük politikasıyla yurt içi üretimine tahsis etmek, sanayi kesimindeki sermaye birikimini doğrudan desteklemelerle hızlandırmak kararındaydılar. Başlangıçta vurgulanan alt sektörler şeker, tekstil, çimento gibi ithal ikamesine elverişli ve hammaddesi Türkiye'de üretilen ya da üretilebilecek olan sektörlerdi. Ancak 1925-1926 yılında demir çelik sanayinin kurulması konusunda yoğunlaşan istekler başka eğilimlerin de var olduğunu gösteriyordu. 1930'a gelindiğinde sanayileşme politikasının hedefleri daha belirginleşecekti.⁴

4 Tezel, 1994, s. 164.

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ			
Türkiye Cumhuriyeti Başvekillet Muameleat Müdüriyeti			
Adet 7013			
Kararname			
Re'is-i Cumhur Hazretleri namına Taksim Meydanındareks idilen Abide için tebdili mevki itmesi zaruri olan tramvay hututuna tedarik idilecek ray-taban tahkimatıyla, makas alâtı, ray, travers gibi malzemenen şirket ce mün'akid mukavelenâme ahkâmına tevafuk iden aksama bilâ resm idhâl idileceği cihetle evsaf-ı hususiyyesi i'tibarıyla, dahilden tedariki ka-bil olmayın seriü'l-sekap yüz ton çimentonun uç yüz kırkibir senesi Mu-vazene-i Umumiyye Kanununun elli dördüncü maddesi micibince hariciden celbine müsadde i'tası Nafi'a Vekâlet-i Celilesinin 9 ağustos 928 tarih ve 628/1940 numrolu tezkeresiyle vuku' bulan teklifi üzerine İcra Vekil-leri Heyetinin 12 Ağustos 928 tarihli ictimâ'ında tasvib ve kabul olun-muşdur.			
12 Ağustos 928			
Reisicumhur Gazi M. Kemâl			
Başvekil İsmet	Adliyye Vekili M. Beşâd Şeyhatte	Müdafî'a-i Milliyye Vekili M. Abdülhâlik	
Dahiliyye Vekili Ş. Kaya İmzada bulunmadı	Hariciyye Vekâleti Vekili S. Şükrü	Maliyye Vekili S. Şükrü	
Ma'arif Vekili M. Necati	Nafi'a Vekili Behic	İktisad Vekili M. Rahmi	Sah.ve Muav.İct.Vekili Dr. Refik
			İmzada bulunmadı

Taksim meydanı düzenlemesi için 100 ton çimentonun yurt dışından getirilmesine ilişkin 12 Ağustos 1928 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararname (BCA, Belge No: 0.30.18.01.030.51.7).

2.1 GENÇ CUMHURİYETİN YAPIM PROGRAMLARI

Cumhuriyet'ten önceki son on yılını sürekli savaşlarla geçiren ülke 1920'li yıllara girildiğinde büyük bir yoksulluk içindeydi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında öncelik devletin yeniden yapılandırılması çalışmalarıydı. İstanbul ve Batı Anadolu dışında uzun yıllar imar açısından ihmal edilmiş olan ülke savaş sonrasında tam bir harabe halinde idi. Yeniden yapım etkinlikleri için gerekli kaynaklar ise sınırlıydı. Yetersiz bir inşaat sanayi ve savaş nedeniyle kesintiye uğrayan

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ			
Türkiye Cumhuriyeti Başvekillet Kalemi Mahsus Müdüriyeti			
Adet 421			
Kararname			
Harap olan aksama vatanın imar ve ihtiyasına müteallik her türlü tedabire tevessül edilmiş isade kereste, cam, çivi vesaire gibi malzeme-i inşaiyyede mevcut olan ihtikar gerek vekâletçe yapılacak inarati ve gerek mekenleri inrak olucan mahaller ahalişinin mesken ve me'valâlarının inşa ve tamirindeki teşebbüsati şahsiyelerini akim bırakmakta olduğundan hali harabinin idamesini intaç eyleyen şu ihtikarın önüne geçmek ve inşaatta bulunacaklara ucuz fiyatla malzeme-i inşaiyye tedarik ve temin eylemek üzere kereste ve kireç gibi malzemenin memleketimiz dahilinden ve diğer aksama da Avrupadan sipariş olu-marak maloldukları fiyat üzerinden ve bedeli muktesatan azami on sanede tes-viye edilmek üzere muhtacı muavenet harik-zedeğana kazın itası memleketin imarı noğta-i nazaranın pek nafi' olacağı cihetle hemân sipariğatte bulunmak üzere vekâlete mezuniyet itasını mutazammın mübadele, İmar ve İskân Vekâleti celilesinin 13 Kânunievvel 39 tarih ve 2499/388 numaralı tezkeresiyle vaki teklifi İcra Vekilleri Heyetinin 3.4.340 tarihli ictimâında ledettezakkür ka-bul edilmiştir. 3.4.340			
Türkiye Reisicumhuru Gazi M. Kemâl			
Başvekil ve Hariciye Vekili İsmet	Müdafai Milliye Vekili Kâzım	Adliyye Vekili Mustafa Necati	
Dahiliyye Vekili Ferit	Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik	Maarif Vekili Vasif	Nafia Vekili "hasta"
Ziraat Vekili Zekâi	Ticaret Vekili Hasan Hüsnü	Sihhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekili Dr. Refik	
Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mahmut Celâl			

Yurt dışından yapı malzemesi ithaline ilişkin 3 Nisan 1340 (1924) tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararname (BCA, Belge No: 0.30.18.01.09.20.19).

eğitim faaliyetlerinin sonucunda eğitimsiz insan kaynaklarıyla karşı karşıya bulunuluyordu.

Çimento sanayi Cumhuriyet dönemine, Osmanlı'nın son yıllarında işletmeye açılmış ve 1920 yılında birleşerek tek kuruluş haline gelmiş olan Arslan ve Eskişehir Müttehit Çimento ve Su Kireci Fabrikaları Anonim Şirketi'nin 1923'teki üretimi 11.447 ton olan iki fabrikası ile girmişti. İnşaat sektörünün çimento sanayi dışında var olan diğer kuruluşları ise üç kereste fabrikası ile iki tuğla kiremit fabrikasından ibaretti.⁵ Savaşın yıkımını onarmak ve yeni devletin demiryollarının yapımı, yeni başkent kurulması gibi bayındırlık hedeflerine ulaşmasını gerçekleştirebilmesi için

⁵ Aslanoğlu, İnci N. 1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Sosyal, Kültürel, Ekonomik Ortam Değişimi ve Mimarlığa Yansması, Doktora Tezi, İTÜ, 1979, (s. 63-70).

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARSIVI

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muamele Müdürüğü
Sayı: 10169

Kararname

Istanbul Tramvay şirketince inşa edilmekte olan Aksaray deposu x için lazım görülen 190 ton serihttasallıp çimentonun (4III) lira x mukabilinde hariçten mibeyası ; Nafia Vekâletinin 12/10/930 tarih ve 676 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekâletinin 30/10/930 tarihli ve 16485 numaralı mütaleemesi üzerine İcra Vekâletleri Heyetinin 9/11/930 tarihli iqtisadında tasvip ve kabul olunmuştur .

9/11/930
REİSİCUMHUR

Jayı M. Kemal

Bş. V. *Jayı* Ad. V. *Afuzul Kemal* M. M. V. *Abdülkadir*

Da. V. *S. İsmail* Ha. V. *İctisadî buluşması* Ma. V. *Harita*

Mi. V. *Erat* Na. V. *Yelmez* İk. V. *Ekurtafak* S. I. M. V. *S. İsmail*

Aksaray Tramvay deposu için 190 ton çimentonun yurt dışından alınmasına ilişkin kararname, 9 Kasım 1930 (BCA, Belge No: 0.30.18.01.15.72.13).

gerekli çimento üretiminin sağlanamaması, ihtiyacın ithalatla karşılanmasını zorunlu kılıyordu. Bu kapsamda, yapı malzemelerinin ihtiyaca oranla yetersiz kalması ve vurgunculuğun artması sonucunda, özellikle savaş sırasında yıkılan binalarını onarmak isteyenlere yardımcı olabilmek amacıyla İmar ve İskân Vekaleti'ne yetki verilmişti. Yeni yatırımlarda özel girişimin teşvik edilmesi, tüketim mallarının üretimine yönelik yerli sanayinin desteklenmesi ve gümrük kotalarının oluşturulması çimento sanayinin bu dönemdeki programlarını etkileyen başlıca gelişmelerdi.

Bu dönemdeki hükümet programlarında bayındırlık işleri özel bir yer alıyordu. Yıkılan yol ve köprü-

Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1929.

lerin onarımı ile yeni projelerin hazırlanması öncelikli konulardı.⁶ Özellikle yeni başkent Ankara'nın imarı ve Cumhuriyet'in kamu binalarının yapılması rejim açısından öncelik taşıyordu. 1923-1928 yılları arasında Ankara'da, aralarında TBMM binasının da (ikinci) bulunduğu bakanlık, okul, banka, ticaret binaları ve başkaları da olmak üzere çok sayıda proje gerçekleştirildi. Çağın yerli veya yabancı mimarları tarafından tümüyle ya da kısmen betonarme taşıyıcı sistem olarak tasarlanan bu binaların yapımı büyük ölçüde çimento kullanımını gerektiriyordu. Ayrıca büyük kentlerde başlamış olan apartmanların yapımı da biraz azalmış olmakla birlikte devam ediyordu. Bu kapsamda savaşta yanmış bulunan yerleşmelerin imarı için de özel girişimin destekleneceği hükümet programında açıklanıyordu.⁷ Bütün bu hedeflere varılabilmesi ise inşaatta başlıca girdiyi oluşturan çimentooya yeni bir talep yükü getirmekteydi. Öncelikli projeler için ihtiyaç özel kararnameyle çimento ithali yoluyla karşılanıyordu.

⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1929.

⁷ Arar, a.g.e., 5.9.23 tarihli Fethi Okyar Hükümeti Programı.

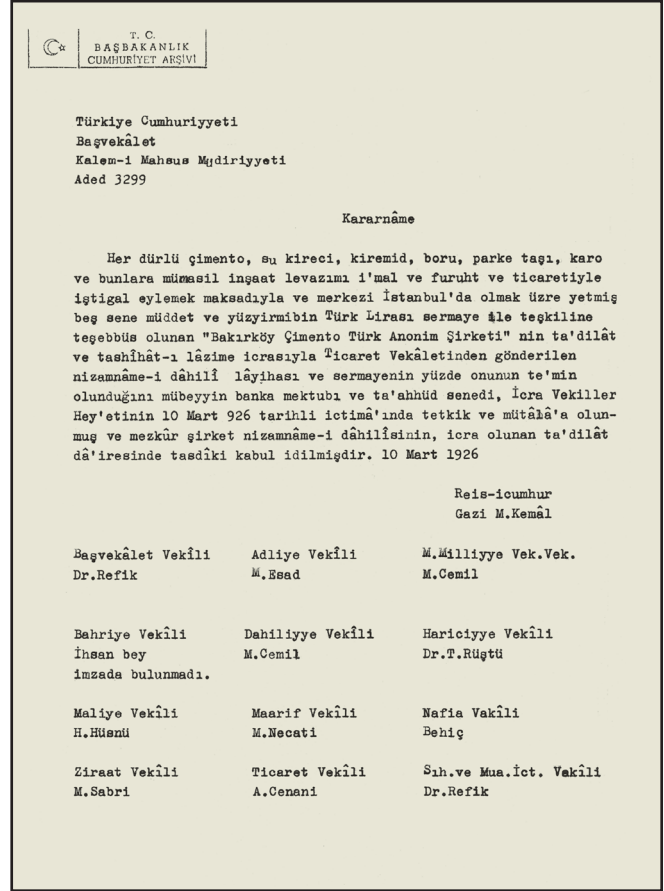
Etnografya Müzesi, Ankara (Afife Batur arşivi).

Sağlık Bakanlığı Binası, Ankara (Afife Batur arşivi).

2.2 YENİ ŞİRKETLER, YENİ FABRİKALAR

1923-1929 yılları arasında dört yeni çimento fabrikası kuruldu. Bayındırlık ve imar etkinliklerine ilişkin mali ve yönetsel destekler giderek amacına ulaşıyor, artan ihtiyacı karşılamak üzere yeni çimento şirketleri kurularak fabrikalar açılmaya başlıyordu. 1926'da biri İstanbul'da Bakırköy Çimento A.Ş. tarafından 14.000 ton/yıl kapasiteli Kurt Çimento Fabrikası, öteki Ankara'da Ankara Belediyesi tarafından 18.000 ton/yıl kapasiteli Ankara Çimento Fabri-

Bakırköy Çimento Türk Anonim Şirketi'nin iç tüzük değişikliklerinin onaylanmasına ilişkin kararname, 10 Mart 1926 (BCA, Belge No: 0.30.18.01.018.17.17).

kası olmak üzere özel sektör tarafından iki yeni fabrika daha kuruldu. Bunları 1929 yılında kurulan iki fabrika izledi. Bunlar İstanbul Kartal'daki 65.000 ton/yıl kapasiteli Yunus ile 25.000 ton/yıl kapasiteli Zeytinburnu fabrikalarıydı.⁸

Yeni fabrikaların bir kısmı yerli sermaye ile kurulurken bir kısmı da yabancı sermayedarlarla ortaklık halindeydi. 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan sonra artan yabancı sermaye yatırımları çimento sektöründe de etkisini gösteriyordu. Kartal Fabrikası'nın en büyük hissedarı "Societe Financiere des Ciments" adlı bir Belçika şirketi olan Anadolu Çimentoları T.A.Ş. idi. Yılda 25.000 ton

⁸ Uman, Nuri. "Türkiye Çimento Sanayii'nin Yeni Yapısal Durumu", *Türkiye'de Çimento Sanayi ve Sorunları* içinde. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1986, s. 205 (s. 152).

Kartal Yunus Çimento Fabrikası, 1930'lardan bir görünüm (Set Grup Holding A.Ş. arşivi).

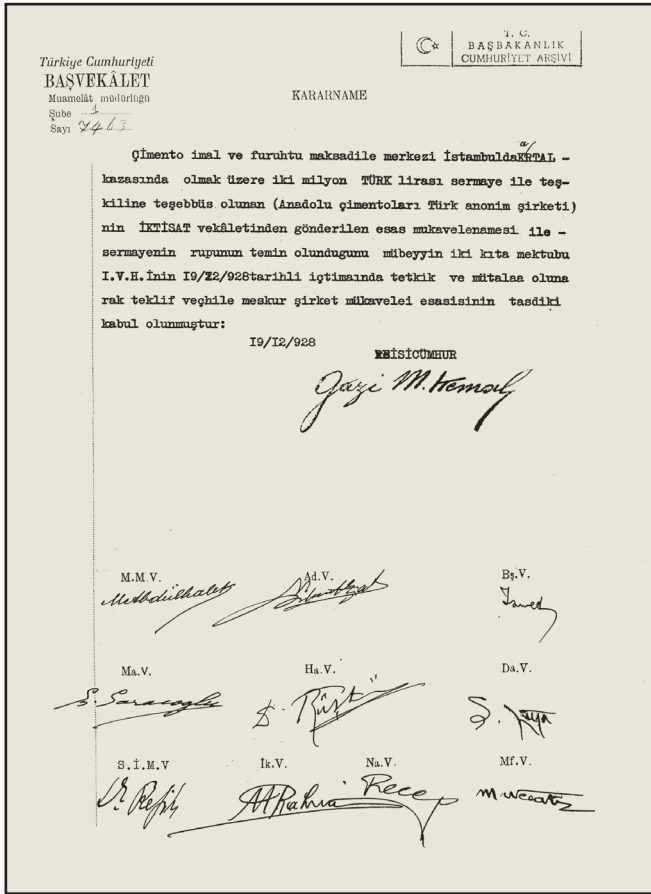
üretim kapasitesine sahip olan Zeytinburnu Fabrikası'nın ise yarı hissesi Arslan ve Eskişehir Çimento Şirketi'ne diğer yarısı ise "Societe Industrielle des Ciments Orientaux" adlı bir Fransız şirketine aitti. 18 Temmuz 1928 tarihinde kurulan Ankara Çimento T.A.Ş. ise kuruluşundan az sonra "Societe Industrielle des Ciments Orientaux" tarafından kiralanacaktı.⁹ 1923-1930 arasında kurulan ve yabancı/yerli sermaye ortaklığına sahip olan şirketlerin içinde inşaat sanayinin payı %35'ti ve yabancı sermayenin yatırım yaptığı alt sektörler arasında çimento sanayisi tekstil ve gıda sanayileri ile eşit öneme sahipti.¹⁰

2.3 ÜRETİMDE GELİŞME

Eskişehir Çimento Fabrikası da Eylül 1924 ortalarından itibaren yeniden üretime başlamıştı. Darıca ve Eskişehir fabrikalarındaki genişleme etkinliklerinden sonra 1924'teki üretim bir önceki yıla oranla %107 artmıştı. Ancak 1925 yılında, insan kaynaklarında eğitilmiş işgücü sıkıntısı yanı sıra, işyerlerinde çalışan yabancıların izinlerinin uzatılmaması uygulamaları üretimi olumsuz etkileyen bir faktör oldu. Bu uygulamalar paralelinde Darıca ve Eskişehir Çimento fabrikalarında çalışan yabancıların çalışma izinleri sona

⁹ Ökçün, 1971, s. 24-25

¹⁰ Tezel, 1994, s. 196-197.

Anadolu Çimentoları Türk Anonim Şirketi'nin ana sözleşmesinin onaylandığına ilişkin kararname, 19 Aralık 1928 (BCA, Belge No. 030.18.01.1.10.13).

erdiğinde sadece fen müdürlerinin izinleri altı ay için yenilendi ve diğerlerinin işlerine son verildi.¹¹ Sonuçta üretim yıl ortasında durdu. Bütün çabalara ve çeşitli girişimlere karşın izinler yenilenmedi.¹²

1923'te 12.500 tona kadar düşen üretim yeni gelişmelerle tekrar yükselmeye başlamıştı. 1930 yılına gelindiğinde 104.100 tona erişilmişti. Ancak inşaat işlerinin gerektirdiği tüketim karşılanamadığından önemli miktarda ithalat yapılmak zorundaydı. Bu döneme ilişkin üretim, tüketim ve ithalat değerleri Tablo 2.1'de gösterilmiştir.¹³

1929 yılında Türkiye'de kişi başına tüketim 9.5 kg'dı. Bu komşu ülke tüketimlerinin %20-%25'ini oluşturuyordu.

Çimento sektöründeki yatırım kararlarını etkileyen en önemli faktörlerden birisi gümrük tarifelerinde yapılan değişikliklerdi. İttihat ve Terakki hükümetinin 1916 yılında yürürlüğe koyduğu koruyucu gümrük tarifesi Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla yeniden uygulamaya sokulmuştu. Çok gerekli görülmeyen malların ithalini kısıtlamayı amaçlayan bu uygulamalar 1927 yılına kadar çeşitli değişikliklerle sürdü. 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu ile bazı malzemelerle sanayileşme hareketi için gerekli makinalara gümrük bağışıklığı getirilmişti. 1929'da ise yeni bir gümrük tarifesi ile iplik kumaş, gıda malları, deri ve ağaç ürünleri ile birlikte çimento ithaline de yüksek nominal vergi oranları uygulanmaya başladı. Böylece yerli sanayinin geliştirildiği alanlarda üretimin korunması amaçlanıyordu.¹⁴

1929 sonbaharındaki ekonomik kriz sırasında ticaret açıklarının kapatılması amacıyla ithal kotaları getiren politikalara başvuruldu ve 1931 Temmuz'unda çıkarılan bir kanunla hükümete ithalata fiziki

Tablo 2.1

1923-1930 YILLARI ARASINDA
ÇİMENTO ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE İTHALATI

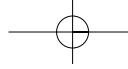
Yıl	Üretim (ton)	Tüketim (ton)	İthalat (ton)
1923	12.500	-	5.07
1924	24.500	-	7.62
1925	29.800	-	29.76
1926	42.800	94.390	55.400
1927	41.400	97.173	56.200
1928	54.000	101.486	52.600
1929	71.800	137.870	72.800
1930	104.100	142.070	60.100

11 Aslan, s. 74

12 Dolan ve Koraltürk, a.g.e.

13 Çelenk, a.g.e., s. 20; Yaşa Memduh, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, 1923-1978, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980, s. 80.

14 Tezel, 1994, s. 146.

sınırlamalar uygulayabilmesi için yetki verildi. 1931 Kasımında ilan edilmeye başlanan kota listeleriyle bazı maddeler fiziki sınırlamaların dışında bırakılır ve bazı tüketim mallarının ithali de tümüyle yasaklanırken, çimento gibi yurt içinde de üretilen ara malların ithali fizik kota listelerine bağlandı.¹⁵

1923-1929 yılları arasında çimento sanayinin ekonomik durumunu ve gümrük uygulamalarını Çağlar Keyder'in kaleminden öğreniyoruz:

“1920’lerde imalat faaliyeti genellikle fazla kârlı değildi... İmalatçı firmalar arasında yüksek getiri sağlayanlar sadece çimento fabrikaları ve un değirmenleriydi. Bu iki ürün hem yüksek gümrüklerle hem de taşıma maliyetlerinin yüksekliğiyle korunuyorlardı. Gerek Ankara’daki yeni hükümetin bir dizi yeni bina yaptırması, gerekse savaşta yıkıma uğramış iç bölgelerdeki yeniden inşaa faaliyetleri nedeniyle, çimento talebi giderek büyüyordu. Çimento üretimi özel tüketimin yalnızca yarısını karşılıyordu; kamu işlerinde çimento ihtiyacı özel tüketimden

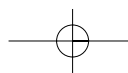
de fazlaydı. Devlet himayesi ve talebin arzdan yüksek olması sonucu, çimento fabrikaları 1927’de ödenmiş sermayelerinin %36’sı, 1928’de %39’u oranında kâr ettiler. Yüksek kâr oranları, yabancı sermayenin 1928 ve 1929’da iki yeni fabrika kurmalarına yol açtı. Yeni fabrikaların ölçekleri büyük olduğundan ve modern teknoloji kullandıklarından, Marsilya çimentosuyla rekabet edebilecekleri ve ülkenin inşaat ihtiyaçlarının daha iyi sağlanabilmesi için, gümrüklerin daha makul dünya oranlarına indirilebileceği öne sürülüyordu. Bunun sonucunda, 1929 tarifesinde çimentodan alınan gümrük ton başına %20 azaltıldı.”¹⁶

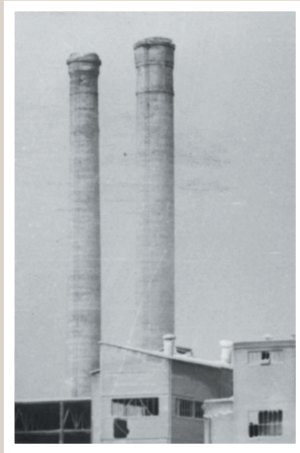
1920’lerin sonlarına gelindiğinde alınan tüm önlemlere ve çabalara karşın ülkede istenen ekonomik gelişme gerçekleştirilemiyor, beklenen özel sermaye birikimi sağlamıyordu; bu koşullar 1929 dünya ekonomik krizinin ortaya çıkışıyla daha da ağırlaştı ve ülkede bir sonraki on yıla damgasını vuracak olan devletçilik uygulamasının alt yapısı oluşmuş oldu.¹⁷

15 Tezel, 1994, s. 157.

16 Keyder, Çağlar. “İmalat Sektörünün Yapısı: 1923-1929”, 75 Yılda Çarklardan Chiplere içinde. Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 301 (s. 57-58).

17 Kepenek, Yakup. 100 Soruda Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirmeleriyle Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990, (s. 20)

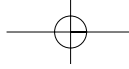

3

DEVLET ELİYLE ÇİMENTO ÜRETİMİ (1930-1950)

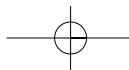
DEVLET ELİYLE ÇİMENTO ÜRETİMİ (1930-1950)

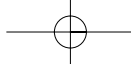

1930-1950 arasındaki yirmi yıl II. Dünya Savaşı öncesini, savaş yıllarını ve savaş sonrasındaki çokpartili siyasi yaşama geçiş dönemini kapsayan ve değişik özellikler taşıyan bir dönem olmakla birlikte, çimento sanayinde izlenen politikalar açısından ortak noktalara sahip olduğu için tek bir dönem olarak ele alınabilir. Ortak payda, bu dönemde çimento sanayinde ülkenin ekonomi politikasına paralel olarak devletçi sanayileşme ilkelerine bağlı olunma ve çeşitli konularda devlet müdahalesinin varolmasıdır.

1929-1939 yılları arasında sanayileşme sürecinde önemli adımlar atıldı.¹ 1930'lu yılların başlangıcında sanayinin büyüme hızındaki artışı izleyerek, 1932'de sanayileşme hareketi başladı. Önce dış ticarete koruma önlemleri artırıldı ve korumanın sağladığı rantı devlette toplayacak düzenlemeler yapıldı. Daha sonra izlenecek ithal ikameci sanayileşme stratejisinin öncülüğünü yapacak devlet sektörünün yatırım programını belirleyen Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlandı.

¹ Sönmez, Mustafa. "75 Yıllık Sanayileşme Politikaları", *75 Yılda Çarlıardan Çiplere* içinde. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 301 (s. 4).

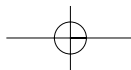

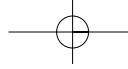

1929'da patlak veren dünya ekonomik krizi özel girişimciliği durdurmuştu. Devlet yatırımları ise öncelikle zorunlu tüketim alanlarına yöneltildi. 1934'te yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ülkenin sanayileşmesi için hedefler belirliyordu. Hedefler arasında planlanan bayındırlık etkinlikleri için gerekli üretimi yapmak üzere çimento fabrikalarının kurulması da yer alıyordu. Ancak her ne kadar Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda yeni çimento fabrikaları kurulması öngörülüyse de ilk devlet fabrikası ancak 1943 yılında açılabilirdi. Özel girişime ait fabrikalar ise 1940'lı yıllarda da zorluklar yaşamaya devam etti.

Yatırım ve üretim alanındaki durgunluğa karşın 30'lu yıllarda diğer sektörlerde yürütülen kurumsal düzenlemeler çimento sanayinde de kısmen görüldü.

Tüm sıkıntılara karşın savaş yıllarından sonra çimento piyasası yeniden hareketlendi. Bir yandan üretim artarken bir yandan da 1940'ların sonunda ithalat yeniden açıldı.

3.1 DEVLETÇİLİK ve ÇİMENTO SEKTÖRÜ (1930-1940)

Devletçilik uygulamalarına sanayi alanından başlanması en uygun yol olarak görünüyordu. “Devletçi Sanayileşme, bir bakıma, özel sermaye yatırım yapsaydı nereden başlarsa o noktadan başlıyordu”. Sanayi ile, bir yandan yerli tarım ürünlerinin işlenmesi, madenlerin değerlendirilmesi sağlanacak, öte yandan dışalımla sağlanan sanayi ürünlerinin yerini o yıllarda gözde sayılan yerli ürünler alacaktı. Bu ürünler dokuma ve şeker gibi temel tüketim mallarıyla genç cumhuriyetin programlarında öncelikli bir yeri olan eğitim ve yapım işlerinin temel girdileri olan kâğıt ve çimentoydu.² Ağustos 1932’de Profesör Orlof’un başkanlığında bir Sovyet uzmanlar grubuna hazırlatılan “Sanayi Programı”, çalışmalar sonucunda 1934’te “Birinci 5 Yıllık Sanayi Planı” adı altında kabul edildi. Planda kurulması öngörülen ve dokuz başlık altında toplanan işletmeler içinde “Toprak Sanayii” başlığı altında “bazı çimento fabrikaları” da yer alıyordu.³

Ancak 1930’lu yıllar yeni çimento fabrikaları kurulması açısından durgun geçen yıllar oldu. 1929 ekonomik krizinin Türkiye ekonomisini de etkilemesi bunda başlıca etkendi.

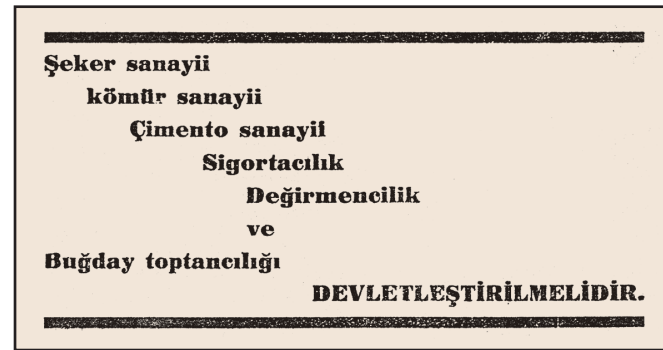
Devlet eliyle sanayileşme stratejisi içinde önceliğin zorunlu tüketim alanlarına verilmesi çimento gibi ara mallarda yatırımları sınırlayan koruyucu önlemlerin uygulanmasıyla sonuçlanıyordu.

1920’lerde kurulanlarla birlikte fabrika sayısındaki artış ve sonra rekabetin hızlanmasıyla fiyat belirlenmesi konusu da gündeme geldi. Geçmiş yıllarda yaşanmış olan sorunlu rekabet koşullarının yeniden yaşanmaması için 1932 yılında ülke üretiminin %90’ını gerçekleştiren Ankara Çimentoları T.A.Ş., Türk Çimentosu ve Su Kireci A.Ş., Anadolu Çimentoları

T.A.Ş. ve Arslan ve Eskişehir Müttehit Çimento Fabrikaları T.A.Ş. aralarında anlaşarak bir satış birliği meydana getirdiler. Her fabrika için bir satış bölgesi saptanarak tüm rekabeti ortadan kaldırma ilkesine dayanan bu birlik ve öte yandan ithalatı kısıtlama politikaları 1935 yılına kadar sürdü. Bu dönemde fiyatlar sürekli yükseldi ve uluslararası fiyat düzeyinin üstüne çıktı. Çimento fiyatı Almanya’da 17.5 TL/ton, İngiltere’de 16.5 TL/ton ve Romanya’da 21.5 TL/ton iken, Türkiye’de 28 TL/ ton’a yükseldi.⁴

Çimento fiyatlarındaki aşırı artış karşısında, ülkedeki en büyük çimento tüketicisi olarak devlet, çimento fiyatlarına müdahaleye başladı. Aslında böyle bir müdahale gerekliliği yerli üreticilerin şikayetleri ve istekleri üzerine 3 Nisan 1930 tarihli Sanayi Kongresi’nde ortaya çıkmıştı. Bu kapsamda alınan önlemlerin başlıcaları kontenjan uygulaması ve maliyeti indirebilmek amacıyla bazı vergilerin kaldırılması veya değiştirilmesiydi. 1931 yılında kısıtlanan çimento ithalatı bir süre sonra tümüyle durduruldu. Böylece ithalatın azaltılması kısmen sağlanabildi.

Devlet müdahalesinin oluştuğu bir başka alan ise çimento üretimi ve dağıtımına ilişkin normlardı. 9 Ocak 1937’de yürürlüğe giren “Türk Portland Çimento ve Yüksek Fırın Portland Çimento Normlarına Dair Kararname” ile 17 Ağustos 1938’de yürürlüğe giren “Türk Çimento Normları Hakkında Nizamname”

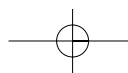

Kadro Dergisi, Mart 1934, s.27.

² Kepenek, 1990, s. 26.

³ Sarç, Ömer, "Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi ve İktisat Politikaları", *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk* içinde. Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1983, s. 369 (s. 335-378).

⁴ Çelenk, 1986, s. 21.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayı
5826

Kararname

Memlekette yapılan ve hariçten getirilen çimentoların evsafını kontrol maksadıyla Ticarete taahhüdün men'î hakkındaki 1705 sayılı kanunun birinci maddesi mucibince Türk portland çimento ve yüksek fırın portland çimento normlarına ait Nafia ve İktisat Vekilliklerine müstereken hazırlanarak İktisat Vekillığının 7/1/937 tarih ve 16/926 sayılı tezkeresiyle gönderilen ilişik kararın meriyete konulması; İcra Vekilleri Heyetince 9/1/937 tarihinde onanmıştır.

9/1/937

REİSİCÜMUR
K. Atatürk

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.
M. M. V. Da. V.
Ha. V. Ma. V. Mf. V. Na. V.
İk. V. S. I. M. V. G. I. V. Zr. V.

Türk portland çimento ve yüksek fırın portland çimento normlarına ilişkin 9 Ocak 1937 tarihli kararname (BCA, Belge No: 030.18.01-71.2.13).

üretimin standardizasyonunu hedefliyordu. 5 Nisan 1937'de yürürlüğe giren kararname ise çimentonun piyasaya nasıl sürüleceğini belirlemekteydi.⁵ Ancak bu düzenlemelerin gerektirdiği teknolojik yenilenmelerin ekonomik yükü, mevcut fabrikaların bazılarınca kaldırılamayacak kadar ağırdı. Sonuç olarak Ankara ve Bakırköy fabrikaları kapandı.⁶

İthalatın durdurulması, yerli ürünün fiyatının yüksekliği ve talebi karşılayamaması yeni önlemler alınmasını zorunlu kılıyordu. Nitekim 1936 yılında ithalat yeniden başlatıldı. Ülkenin imarında o tarihlerde özel önem verilen demiryollarının yapımı için çimento darboğazı yine gündemdedi. Sivas-Erzurum

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR Dairesi MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayı
8382

Kararname

Sivas - Erzurum hattının Erzurum cihetinden başlanılan inşaatı için satın alınmasına lüzum hasil olan onbin ton çimentonun maliyet fiyatının ucuza mal olmasındaki hazine menfaati dolayısıyla 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (O) fıkrasına göre ve bedeli Sovyetlerle aramızda mevcut klering mukavelesi hükümleri dairesinde klering yoluyla ödenmek ve 190 bin lira dahilinde sovyet Rusyadan pazarlıkla satın alınması ve tahdit harici memleketi ithal edilmesi; Nafia Vekillığının 24/2/938 tarih ve 1649/2638 sayılı teklifi ve Maliye Vekillığının 10/3/938 tarih ve 13163/231/1341 sayılı mütalânamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 18/3/938 tarihli toplantısında onanmıştır.

18/3/938

REİSİCÜMUR
K. Atatürk

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.
M. M. V. Da. V.
Ha. V. Ma. V. Mf. V. Na. V.
İk. V. S. I. M. V. G. I. V. Zr. V.

Sivas-Erzurum Demiryolu için Sovyetler Birliği'nden kota dışı ithalat yapılmasına ilişkin kararname, 18 Mart 1938 (BCA, Belge No: 030.18.01-82.19.13).

demiryolu hattına Erzurum'dan başlanmış, ancak çimento yokluğu nedeniyle durmak zorunda kalınmıştı. Bu durumda hükümet ithalata yönelerek, 18 Mart 1938'de kabul edilen bir kararname ile Sovyetler Birliği'yle önceden yapılmış Klering Anlaşması çerçevesinde kota harici çimento alımına karar veriyordu.

9 Temmuz 1938'de de "Çimento Endüstrisinin Devletleştirilmesi ve Mevcut Hususi Çimento Fabrikalarının Etibank'a Satın Aldırılması ve Ona Göre Gümrük Tarifesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kararname" çıkarıldı. Kararnameye göre tüm özel sektör fabrikaları Etibank tarafından satın alınacaktı. Ayrıca çimento ithalinde ton başına alınan 3 ve 9

5 *Arhitekt Dergisi*, 1937, s. 30.

6 Dölen ve Koraltürk, a.g.e.

<p>T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ</p> <p>Sayı: 2 9184</p> <p>Kararname</p>	<p>T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ</p>	<p>T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ</p> <p>Kararname</p> <p>Sayı: 2 9184</p> <p>Kanun lâihyesinin tanzimat forsa vekilleri heyetinin 9/7/1938 tarihli toplantısında onanmıştır.</p> <p>9/7/1938</p> <p>REİSİCUMHUR K. Atatürk</p>
<p>Memleketimizdeki Çimento fabrikalarının istihcâları bilhassa inşaat mevsimi olan Nisan - Ağustos aylarında Çimento ihtiyacını karşılayamamakta ve bir çok yerlerde bu yüzden inşaat işlerinin sekteye uğramakta olduğu anlaşıldığından gerek bu vaziyetin önüne geçilmesi gerek İmar ve İnşaa faaliyetimizin kolaylaştırılması için Çimento endüstrisinin Devletleştirilmesi zarur olduğu ve maden sanayiinden olmak itibarile Çimento endüstrisinin Etibanka- elinde temerküz ettirilmesi ve mevcut hususî Çimento Fabrikalarının mez kûr Banka marifetile satın alınması ve Çimento fiyatının şimdiden ~~fiatın~~ ^{fiyatın} mücavuzladılmasının ve yerli Çimentoları yabancı Çimentolar arasında serbest rekabetin temini için Gümrük tarifesinin 469 A ve B Pozisyonlarına giren Çimentoların beher tonundan alınmakta olan 3 ve 9 lira Gümrük resminin (50) kuruşa indirilmesi, İktisat vekilliğinin 27/6/1938 tarih ve 7184/2709I sayılı teskeresile yapılan teklifi ve Maliye vekilliğinin 7/7/1938 tarih ve 23279/21540 sayılı mütaleanesi üzerine:</p>		
<p>1 - Çimento endüstrisinin Devletleştirilmesi ve mevcut hususî Çimento Fabrikalarının Etibanka satın aldirılması.</p>		
<p>2 - İthal edilecek Çimento Gümrük resminin teklif veçhile ve 2294 sayılı kanunun verdiği salâhiyete istinaden tanzili ve buna ait</p>		
Bk. V. C. Beyaz	Ad. V. S. S. S.	M. M. V. K. K.
Ha. V. S. S.	Ma. V. S. S.	Mh. V. S. S.
İk. V. S. S.	S. İ. M. V. S. S.	G. İ. V. S. S.
		Zr. V. S. S.

Çimento endüstrisinin devletleştirilmesi ve özel fabrikaların Etibank tarafından satın alınmasına ilişkin 9 Temmuz 1938 tarihli kararname (BCA, 030.18.01-84.62.6).

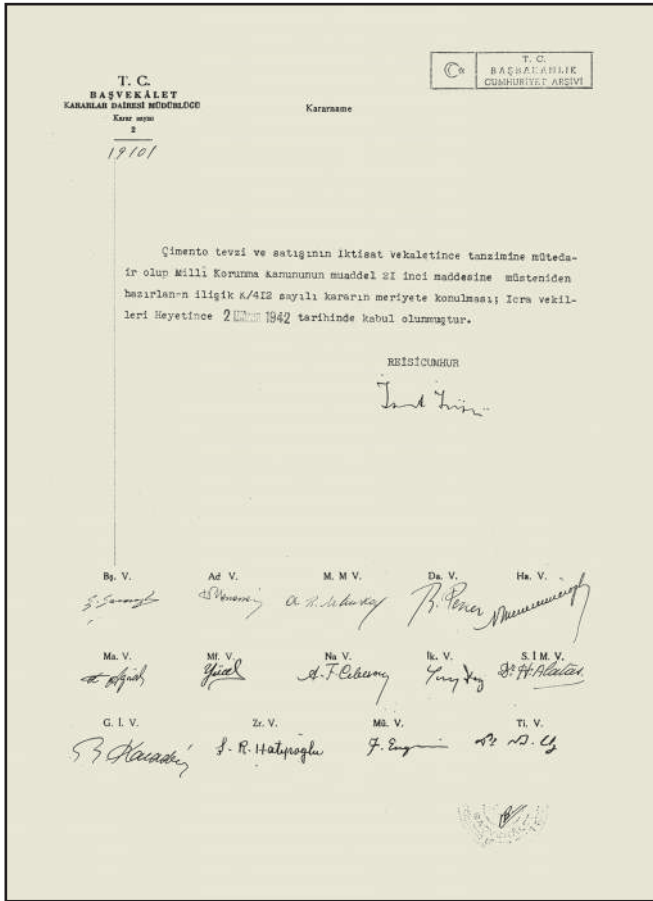
lira gümrük vergisi 50 kuruşa indiriliyordu. Bundan sonra çimento ithalatı sadece Etibank tarafından yapıldı. Ancak fabrikaların devletleştirilmesi işlemleri gerçekleşemedi ve söz konusu kararname 25 Mayıs 1939'da yürürlüğe sokulan başka bir kararname ile iptal edildi ve ithalat İktisat Bakanlığı'nın iznine bağlandı.⁷

1930-1933 yıllarında fabrikalar yarı kapasiteyle çalıştı. 1936 yılına kadar iç talep yalnız yerli üretimle karşılandı. 1936'dan başlayarak üretim yeniden artmaya başladı. 1930-1940 arasında gerçekleşen üretim, tüketim ve ithalat miktarları Tablo 3.1'de görülmektedir.

Devlet eliyle çimento üretilmesi 1933 yılından beri hedeflenen bir projeydi. Bir yandan Doğu Anadolu'ya ulaşacak demiryolunun yapımına ve öte yandan da doğu illerinin kalkınmasına yardımcı olmak üzere Sivas'ta bir fabrika kurulması öngörülüyordu. Ancak projenin gerçekleşebilmesi 1943 yılına kadar gecikecekti.

Çimento üretiminin yetersizliği inşaat sektöründe büyük sıkıntılar yaratmıştı. Günlük gazeteler ve inşaatla ilgili yayın organlarında sık sık bu sıkıntıyı dile getiren yazılara rastlanıyordu. Dönemin başlıca mimarlık dergisi olan *Arkitekt*'in 1936 yılına ait bir sayısında "Çimento Buhranı Var Bu Yüzden Fiyatlar

7 Dolan ve Koraltürk, a.g.e.

Çimento ithalinin İktisat Bakanlığının iznine tabi tutulmasına ilişkin kararname, 25 Mayıs 1939 (BCA, Belge No: 030.18.01-87.47.20).

Yükseliyor” başlıklı yazı yaşanan krizi tüm yönleriyle dile getiriyordu.⁸

Kâğıt torba konusu çimento sektörü için özellikle sanayinin kurulma aşamalarında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştı. Torba bulunamamasından ötürü imalat yapılamaması, bu nedenle depoların ve hatta üretimin durması gazetelerde sık rastlanan haberlerdi. Sorunu çözmek amacıyla tüm çimento fabrikalarının ortak bir fabrika kurmak için ilk işbirliği kararı 1936’da alındı.

Türkiye kamuoyunda 1930’lu yıllarda çimento kullanımına ilişkin farklı görüşler bulunmaktaydı. Çimento kullanımını uygarlık ölçüsü olarak tanımlayan

Tablo 3.1

1930-1940 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE ÇİMENTO ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE İTHALATI(*)

Yıl	Üretim (ton)	Tüketim (ton)	İthalat (ton)
1930	104.100	142.070	60.100
1931	192.000	139.118	30.809
1932	-	-	-
1933	-	-	-
1934	-	-	-
1935	-	-	-
1936	193.000	201.181	5.688
1937	229.000	265.970	51.176
1938	282.000	331.824	64.256
1939	279.000	365.405	90.864
1940	268.800	275.346	8.292

‘Kadro Hareketi’nin öncülerinden Vedat Nedim Tör⁹ çimentoya bakış açısını “Asrımız çimento asrıdır” cümlesi ile belirtirken, Mimar Zeki Selâh¹⁰ ona cevap olarak hazırladığı yazısına “Türkiye’de Çimento Bir Lüksür” diye başlıyordu.

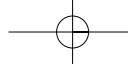
Bina yapımında betonarmenin kullanımının yaygınlaşmasına ilişkin eleştiriler de sürmeye devam ediyordu. Bir başka yazıda Mimar Zeki Sayar¹¹ “yerli inşaat sistemi olmayışı ve en küçük yapıları bile betonarme, ya da betonarme döşemeli yapma zorunluluğu konması”nı eleştirirken “yapı malzemelerini daha çok ithal eden ülkelerin savaştan daha çok zarar göreceği”ni söyleyerek konuya dikkat çekmek istiyordu.

8 *Arkitekt Dergisi*, 1936, s. 244.

9 Tör, Vedat Nedim. “Çimento Sanayiinde Devletçilik”, *Kadro Dergisi*, 1934, sayı 27, s. 19-25.

10 Zeki Selâh. “Türkiye’de Çimento Bir Lüksür”, *Arkitekt Dergisi*, 1934, s. 155.

11 Sayar, Zeki. “Buhran ve Bina İnşa Etmek Mecburiyeti”, *Arkitekt Dergisi*, 1939, s. 224-227.

Çimento Buhranı Var. Bu Yüzden Fiyatlar Yükseliyor

Devlet; geçen yıl çimento fiyatını indirdi ve tonunu bütün Türkiye için 20 lira olarak tesbit etti. Son zamanlarda, gerek devlet inşaatı ve gerek hususî inşaat çoğaltılmıştır. Çimento fabrikaları istihşalâtı ihtiyaca kifayet edemiyor. Bunun için değil vilâyetlerde, İstanbul'da bile, inşaat müteahhitleri ve mimarlar, ihtiyaçlarını fabrikalara 15-20 gün evvel haber vermeden mal alamıyorlar. Bu çimentosuzluktan dolayı yapıların inşa müddetleri uzamakta ve müteahhitlerin sun'u taksiri olmadan teahhürler hasıl olmaktadır. İstanbul'da âcil ihtiyaçlar için tüccardan çimentonun toptan torbasını 140, parakende olarak 170 kuruştan aşağı almak kabil değildir.

İzmir'de buhran yüzünden çimentonun torbası 200 kuruşa kadar yükselmiştir. Halen Türkiye'de 5 fabrika çimento istihşal ediyor. Bakırköy'deki (Kurt) Çimento Fabrikası halen muattal bir halde durmaktadır. İstihşalât inşaat mevsimi olan

bu aylarda kifayetsizdir. Tröst halinde bulunan fabrikalar, kış mevsiminde stok mal vücade getirebileceklerini ümit ediyorlar. Sümerbank'ın Sivas'ta kuracağı çimento fabrikasından ise şimdiye kadar bir netice alınamamıştır. Bu fabrika, kurulduğu takdirde orta ve şimalî Anadolu ihtiyaçlarını kısmen buradan temin edecek ve bu suretle İzmir, Trakya ve İstanbul mıntıkaları biraz sıkıntıdan kurtulacaktır.

İstihşalât, sarfiyata kifayet etmediği takdirde, hükûmete müracaat edilerek hariçten çimento ithaline müsaade istenilmesi muhakkaktır. Gümrük resmi, ne kadar yüksek olursa olsun hariçten gelecek çimentonun tonu yerli çimentodan daha çok ucuz olacaktır.

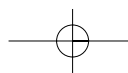
Ankara'da, memurin evlerini inşa etmeğe talip olan İngiliz inşaat şirketi, malzeme üzerinde yaptığı kısa bir tetkikten sonra, en evvel çimento fiyatlarının Avrupa piyasasına nazaran 3 misli daha pahalı olduğunu kaydetmiş ve hükûmete ucuzlatmayı teklif etmiştir.

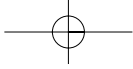
Biz evvelce de yaptığımız neşriyatla çimento fiyatlarının çok pahalı

olduğunu mukni delillerle isbat etmiş ve ucuzlattırılması hakkında devletin nazarı dikkatini celbetmiştik. O zaman fiyatlar 175 kuruştı ve çimento memlekette bir (lüks) metaı idi.

Bugün Türkiye büyük imar hareketlerine girişmiş bulunuyor. Yapıcılığın en evvel dayandığı madde de çimentodur. Bugün beton inşaat devridir. Binadan yollara, rıhtımlara, köprülere, her şeye varıncaya kadar çimento inşaata lüzum vardır. Binaenaleyh, çimentoyu ucuz olarak kullanırsak, imar faaliyetlerimiz o derece geniş olacaktır. Bunun için çimento fiyatının Avrupa piyasasına tâbi tutulmasını, ve bu aylar için hariçten çimento ithaline müsaade etmesini hükûmetimizden dilemekten başka çare yoktur.

"Çimento Buhranı Var.
Bu Yüzden Fiyatlar Yükseliyor",
Arkitekt Dergisi, 1936, s. 244.

Millet İktisadiyatı: Çimento Sanayiinde Devletçilik

Asrımız, çimento asrıdır.

Nasıl ki, taş devri, tunç devri, demir devri, insanlık tarihinde bu maddelerden her birinin oynadığı rolün hâkim ehemmiyetine işaret eden merhalelerse, bugünkü medeniyet devrine de çimento devri diyebiliriz.

Filhakika, bugünkü medeniyeti çimentosuz düşünmenin imkânı yoktur.

Bu madde, bir ân için yok oluverse, o anda yeraltındaki ve yeryüzündeki, sualtındaki ve su yüzündeki bütün inşaat faaliyetlerinin de durduğuna şahit oluruz. En basit bir evden tutunuz da, 80 katlı binalara, bentlere, viyadüklere varıncaya kadar her türlü yapı faaliyetlerinin mayası olan çimentonun sunî taş, çini, künk ve boru imalinde de kullanılmakta olduğu malûmdur. Beton şoseslerin, beton travers ve telgraf direklerinin, hattâ beton gemilerin yapıldığını da düşünürsek, çimentonun ehemmiyeti büsbütün gözümüzde canlanır.

Bir memleketin çimento sarfiyatı, o memleketin yapıcılık faaliyetinin en sağlam ölçüsüdür.

Cumhuriyet Türkiye'sinde çimento sarfiyatının yıldan, yıla arttığını görüyoruz. Bir taraftan devletin yaptığı ve yaptırmakta olduğu demiryolları, köprüler, su işleri, resmî vekâlet binaları, mektepler, fabrikalar, diğer taraftan memleketin her yerindeki hususî inşaat, kısaca yapıcılık ve kuruculuk faaliyetimizin günden güne artan ve yükselen maddî eserleri, çimentoya dayanmaktadır.

Bundan sonra da limanlarımızın inşası, beş senelik sanayi programının tatbikatı, demiryol siyasetimizin tamamlanması, su işlerimizin ikmalî, şehirlerimizin imarı gibi önümüzde duran işler, çimento için gittikçe genişleyen istihlâk sahaları hazırlamaktadır.

Memleketimizde tatbik edilegemekte olan şose tekniğinin bugünkü ihtiyaçlara elverişsizliği de gittikçe anlaşılmaqta olduğundan, pek yakında çimentolu şoselere geçileceği kuvvetle ümit ve arzu edilebilir (*).

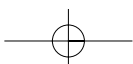
Çünkü motörlü nakliye vasıtaları, şose tekniğinde bir inkılâp yarattı.

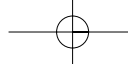
Hayvan arabası devrinin adî şoseleri otomobil ve kamyon nakliyatı için artık demode oldu.

Motörlü nakliye vasıtaları, altlarında tekerleklerinin kazma ve kazıma hareketlerine mukavemet edebilecek kadar katı ve sağlam yollar istiyor. Adî şoseler, bugün âdetâ bir lüks mahiyetindedir, yani israftır. Çünkü dayanıksızdır. Memleketimizde şimdiye kadar binlerce kilometre adî şose yapıldı. Ve bu uğurda milyonlar sarfedildi. Kaç kilometre sağlam şoseimiz var? diye sormağa cesaret edemiyoruz.

O halde memleketimize girmiş bulunan modern nakliye vasıtalarının icabettirdiği modern ve rasyonel yol tekniğini de almak mecburiyeti karşısındaız. Tasarruf siyaseti bunu zarurî kılıyor. İşte çimento, modern yol tekniğinin de başlıca hammaddesidir. Türkiye'nin kuruluşunda çimentonun oynadığı ve oynamaya namzet bulunduğu büyük rolün ehemmiyetini böylece tebarüz ettirdikten sonra devamızın hedefi kendiliğinden anlaşılır: Ucuz çimento...

Çimento devri, ucuz çimento istiyor. Halbuki Türkiye'de çimento çok pahalıdır. O kadar pahalıdır ki, harcâlem bir inşaat malzemesi değil,

		<u>Ton</u>
adeta kadife ve lâventa gibi bir lüks matahıdır. Çimentonun tonunun inşaat mahalline 12 liraya (**) maledebilen İtalyan devletinin kısa bir zamanda örnek bir yol ağı kurmuş olması, hiç te şaşılacak bir iş değildir. Asıl şaşılacak iş, çimentonun tonunu inşaat mahalline en aşağı 50-100 liraya mal eden fakir Türkiye'nin yapma ve kurma azmidir.	1931 1932 1933	90.000 115.000 126.000
	1929	72.805
	1930	60.079
	1931	30.796
	1932	2.313
	1933	?

Türkiye'de çimento sanayii, bilvasıta bir devlet sanayiidir.

Memleketimizde devlet himayesile kurulan altı çimento fabrikası var. Bunlar, Teşviki Sanayi Kanununun ve yüksek gümrük himaye resminin (ton başına altı lira) eserleridir. Bu altı fabrikanın beşi, ecnebî sermayesine aittir. Ve aralarında -tıpkı kömür sanayiinde olduğu gibi- bir satış birliği yapmışlar ve böylelikle rakipsiz monopol fiyatlarla piyasaları paylaşmışlardır.

Satış birliğine dahil bulunan bu beş fabrikanın son üç senede istihali şöyle inkişaf etmiştir:

Buna mukabil ithalât da şu seyri takip etmiştir:

Görülüyor ki, ithalâtın yıldan yıla sür'atle düşmesine mukabil, istihsal yıldan yıla yükselmiştir. Fakat bu, kontenjan siyaseti sayesinde haricî rekabet tazyikinin aşağı yukarı tamamen durdurulmuş ve yerli fabrikalarla meydanın serbest kalmış olmasındandır. Bugün kontenjan tahdidatı kalksın, top başına altı lira gibi yüksek himaye gümrüğüne rağmen, yine memleketimize ecnebî çimentolarının akınına şahit olacağımız şüphesizdir. Çünkü cihan çimento fiyatları çok düşüktür.

Türkiye'nin bugünkü çimento sarfiyatı, yılda yuvarlık hesap 150 bin ton tahmin olunuyor.

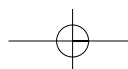
Mütehassısların yaptıkları hesaplara göre, Türkiye'nin çimento istihlâkine devlet en aşağı %80 nispetinde iştirak ediyor.

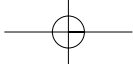
Demek ki, devlet kendi himayesile vücut verdiği çimento sanayiinin, yanı zamanda en büyük müşterisidir. Devlet mübayaatını kessin, hiç bir çimento fabrikası tutunamaz. O halde devlet, gümrük varidatından fedakârlık yaparak, kazanç vergisini başıslayarak, kontenjan siyasetile haricî rekabeti durdurarak yaşattığı çimento sanayiinin, aynı zamanda en büyük müşterisi de olmak itibarile bilfiil sahibi bulunuyor demektir.

Fakat çimento sanayicileri, bu büyük niyemeti, bu garantili pazarı kendi lehlerine istismar ederek, Türkiye'yi en pahalı çimento sarfeden bir memleket haline sokmağı bilmişlerdir.

Sır gibi gizlenen maliyet fiyatları:

Bizde, bütün diğer sanayi şubelerinde olduğu gibi, çimento sanayiinde de maliyet fiyatları bir sır, daha doğrusu bir ayıp gibi gizlenir. Bugünkü kanunî mevzuatımız da bu sırta hürmet etmeği âmirdir.

İstihsalâtının %80'ini satın alan devlet bile, çimento sanayiinin maliyet fiyatlarına ağâh değildir.

Almanya'daki rasyonel çalışan çimento fabrikalarında ton başına maliyet fiyatı vasatî olarak şöyle hesap edilmektedir. (***)

Bizim İstanbul'daki fabrikalarımız, bir ton çimentoyu fabrika teslimi vasatî 28 liraya satıyorlar. Bizim maliyet fiyatımızın %100 yüksek olduğunu farzedelim, yani bir ton çimentonun yirmi liraya mal olduğunu kabul edelim, yine ton başına 8 lira gibi bir kâr var demektir ki, bu maliyet fiyatının %40'ıdır.

Bizde kurulan fabrikaların hemen hepsi Cumhuriyet devrinin eseridir. Onun için makinelerinin eski olduklarına ve rasyonel çalışmadıklarına hükmedemeyiz. Eğer Almanya'daki maliyet fiyatlarıyla bizdeki maliyet fiyatları arasındaki fazlalığı %100 değil de meselâ %50 olarak alırsak -bu bile çok insafli bir tahmindir- o vakit, bizde bir ton çimentonun on beş liraya mal olması icabeder. Bu takdirde ise, ton başına 13 lira bir kâr kalıyor demektir ki, bu maliyet fiyatının %86'sıdır.

Görülüyor ki, çimento maliyet fiyatlarının resmî bitaraf ve müteahhiss bir komisyon tarafından tetkiki millî bir zaruret mahiyetindedir.

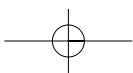
Bir ton çimentonun devlete maliyeti:

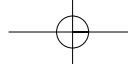
Türkiye'de yapılan büyük inşaat işlerinin hemen hepsi ya doğrudan doğruya, ya bilvasıta Devlet sermayesile alâkadardır. Devlet, inşaatını müteahhitlere ihale suretile yaptırmaktadır. Acaba devlet bir ton çimento için kaç para ödüyor? ▶

	Mark	Lira	Kuruş
Kömür	2.92	1	46
Muharrik Kuvvet	3.75	1	87
Amele Ücreti	2.80	1	40
Tamirat, Malzeme	1.80	0	90
Maaşlar, İctimaî Sigortalar, Vergiler,			
Büro Masrafları	3.60	1	80
Amortizasyon	1.85	0	92
Ambalaj	3.20	1	60
	19.92	9	95

Almanya'da modern tesisatla kurulmuş ve rasyonel çalışan çimento fabrikaları, bir ton çimentoyu yuvarlak hesap 10 liraya mal ediyorlar.

Maliyet fiyatı ile kâr arasındaki nispet, yüzde kaç aşarsa ihtikâr fiyatlarıyla karşılaştığımızı dair elimizde objektif bir miyar olmadığı için bu fiyatları ihtikâr fiyatları olarak tavsiften çekiniriz.

Bir ton çimentonun devlete maliyeti şu unsurlardan tereküp etmektedir.

1. Mübaya bedeli
2. Vapur veya trene tahmil, liman ve son istasyonda tahliye masrafı, sigorta ücreti
3. İnşaat mahalline kadar nakliye
4. Talî müteahhit kârı
5. İşin heyeti umumiyesinden mukaveleten hisse alan büyük şirket hissesi.

1930 senesine kadar Turhal'da ve Malatya'da bir ton çimentonun müteahhide teslim seri fiyatı 100 lira olarak hesap olunurdu ki, bu ilk üç unsurun tutarıydı.

Buna mukavele ile %15 müteahhit kârı ve %20 de Nohap Şirketi'nin nezaret hakkı ilâve olunursa, demek o vakit devletin bir ton çimento için 143 lira ödediği anlaşılır. Bunu birbiri üstüne vasatî 100 lira olarak kabul edebiliriz.

1930 senesinden beri Devlet Demiryolları İdaresi, bir ton çimentoyu inşaat yerine en yakın istasyona 36 liraya teslim ediyor.

İstanbul'da fabrikadan 28 liraya satın alınan bir ton çimentonun en uzak bir şark istasyonuna 36 liraya verilmesi,

Demiryolu İdaresi'nin devlet hesabına büyük bir fedakârlık yaptığına delâlet eder. Bugün en son istasyona 36 liraya teslim olunan bir ton çimentonun devlete maliyetini şöyle hesap edebiliriz:

	Lira
En Son İstasyonda Teslim Fiyatı	36
Son İstasyondan İnşaat Yerine Nakliye	10
%15 Müteahhit Hissesi	6.90
%20 Nohap Şirketinin Hissesi	63.48

Mütehasısların mütâlaalarına göre bir kilometre demiryolu için sarfolunan çimento miktarını arızasız arazide 100-200 ton ve arızalı arazide ise 600-800 ton vasatî olarak da 350-500 ton olarak kabul edebiliriz.

1930 senesine kadar devletin yaptırmış olduğu 1500 kilometre demiryolu için vasatî ve asgarî bir tahminle 500 bin ton çimento sarfedilmiştir. O seneye kadar bir ton çimentonun devlete maliyeti ise vasatî 100 lira tahmin olduğuna göre ödenen paranın 50 milyon lira tutması icabeder.

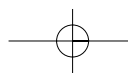
Devletin 1930 senesinden 1933 senesi sonuna kadar yaptırmış olduğu demiryolu takriben 500 kilometredir. Bunlar için de yine asgarî bir hesapla 150.000 ton çimento sarfedilmiştir.

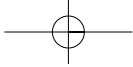
1930 senesinden sonra bir ton çimentonun devlete maliyeti yuvarlak hesap 60 lira olduğuna göre bunun da tutarı dokuz milyon lira eder.

Devletçi çimento siyaseti:

Devletin çimento ihtiyacı yalnız demiryollarına inhisar etmediğine göre, Cumhuriyetimizin ilk on senesi içinde çimento için hiç olmazsa 65.70 milyon lira ödendiği anlaşılır.

Devletin çimento ihtiyacı gittikçe artacaktır. ▶

	Lira
Son İstasyonda Müteahhide	
Teslim Fiyatı	10
İnşaat mahalline nakli	10
%15 Müteahhit Hissesi	3
%20 Ana Müteahhidin Nezaret Hissesi	4.60
	27.60

mühim bir rol oynayan ve oynayacak olan çimentooyu hususî teşebbüslerin kâr hesapları için verimli ve garantili bir kaynak olarak bırakamayız.

Devlet kuracağı pamuk sanayii için nasıl ki, bu sanayiinin hammaddesi olan pamuğu da beraber düşünüyorsa, bütün yapma ve kurma işlerinin hammaddesi olan çimentooyu da ihmal etmemelidir.

O halde Devlet, en büyük alıcısı kendisi olduğu çimento sanayiini, bizzat kendisi kurmalıdır. O vakit Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kurulacak devlet çimento fabrikalarının bu mühim inşaat malzemesini kömürün Devlet demiryollarında çok ucuza nakledilmesi ve hattâ kömür sanayiinin de devletleştirilmesi sayesinde 10 liraya mal edileceğine şüphemiz yoktur.

İnşaat işlerinde bugünkü ihale sisteminin devam ettiği kabul etsek bile, gene o vakt bir ton çimentonun Devlete maliyetini yukarıdaki gibi hesap edebiliriz.

Bugünkü maliyete nazaran ton başına 63.48-27.60=35.88 Lira bir fark temin edilebilir ki, bu %56 bir tasarruftur.

O halde, devletin imar, nafia, iktisat programlarının tatbikinde

Devletçi Türkiye'de devletçi bir çimento siyasetine de şiddetle ihtiyaç vardır.

Dr. Vedat Nedim

(*) Ankara'da yapılan muhtelif tecrübe şoseleri bunun bir müjdecisidir.

(**) İtalya'da, Devlet Yolları Teşkilâtı, Besim Nuri B. s. 47.

(***) Die rationalisierung in der Zementindustrie von E. C. Loesche. Tör, Vedat Nedim. "Çimento Sanayiinde Devletçilik", Kadro Dergisi, 1934, sayı: 27, s. 19-27.

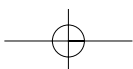
3.2 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ve SONRASI: İLK DEVLET FABRİKASI

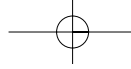
1939 yılının Eylül ayında patlak veren II. Dünya Savaşı ve savaşı izleyen yıllar tüm sanayi dalları için olduğu kadar çimento sektörü için de zor yıllardı. 1940'tan 1950'ye kadarki on yıl içinde mevcut fabrikaların kimisi kapandı, kimisi de aralıklı olarak çalıştı.

Bu dönemin en önemli olayı ilk kuruluş kararı 1933 yılında alınmış olan 90.000 ton/yıl kapasiteli Sümerbank Sivas Çimento Fabrikası'nın açılmasıydı. Böylece devlet ilk kez üretici olarak çimento sanayinde yerini alıyordu. Çelenk¹² tarafından da söylendiği gibi devlet eliyle kurulan bu ilk fabrika, Türkiye'nin çimento sanayisinde okul görevi görmüş ve doğunun kalkınmasına büyük ölçüde yardım etmişti.

Sivas Çimento Fabrikası dönemin hükümeti tarafından büyük bir törenle açıldı. Açılış nedeniyle İktisat Ba-

¹² Çelenk, 1986, s. 23.

Sivas Fabrikası'nın açılışına ilişkin fotoğraf, (Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1943.)

kanı Fuat Sirmen ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü arasında gönderilen telgraflar, devlet eliyle kurulan ilk fabrikanın kendileri için önemini açıklıkla ortaya koymaktaydı.¹³ Bakan Sirmen, açılış konuşması sırasında fabrikanın yer seçiminin özelliğini “*aziz yurdumuzun göbeğinde ve bütün şarkı besleyici bir vaziyette bulunması*” olarak belirterek, “*Aziz vatanımızın müdafaası için almakta olduğumuz tedbirler neticesi günden güne memlekette artmakta olan çimento ihtiyacının temininde bu fabrika büyük bir ferahlık yaratacaktır*” diyerek fabrika kuruluşu kararının arkasındaki stratejik nedenlere de değiniyordu.¹⁴

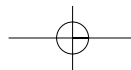
3.3 ÜRETİM

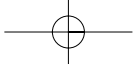
Bir yandan ilk devlet fabrikası işletmeye girerken, öte yandan mevcut fabrikalarda büyük sıkıntılar yaşanıyordu. Eskişehir Fabrikası yedek parça sağlanamaması yüzünden Mayıs 1940'ta üretimini durdurdu.

Savaş yıllarında çimento üretimini en çok etkileyen bir başka sorun ise kömür üretimindeki azalma idi. Azalan kömürün öncelikle askeri amaçlarla kullanıma tahsis edilmesi zorunluluğu bu alanda sıkı bir denetimi gerektiriyordu. Kömür bulunamaması tüm fabrikaların sorunuuydu. Darıca Fabrikası bu nedenle 14 Aralık 1942'de etkinliğine tümüyle son verdi. 12 Ekim 1942'de Zeytinburnu Fabrikası, 18 Kasım 1942'de de Yunus Fabrikası işletmeden çekildi. 1943 bahar aylarında İktisat Vekaletince sağlanan bir miktar kömür Zeytinburnu ve Yunus fabrikalarına verildi. Darıca Fabrikası ise kömür kullanımındaki verimsizliği ve elektrik üretimi için de kömüre gereksinimi olması nedenleriyle bu dağıtımdan yararlanamadı. Bu olumsuz koşullar fabrikanın tekrar işletmeye açılmaması ile sonuçlandı ve çok sayıda işçi işten çıkarıldı. 1938 yılında etkinliğini durduran Ankara Çimento Fabrikası ise, 1946 yılında Sümerbank'ın da iştirakçisi olduğu Ankara Çimento Limited Şirketi tarafından satın alınıp genişletilerek yeniden işletmeye sokuldu.¹⁵

¹³ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Haziran 1943
¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1943

¹⁵ Çelenk, Ayduk-S Peker. *Çimentonun Tarihçesi ve Türkiye Çimento Sanayi 1912-1919*, H. O. Sabancı Holding Çimento Grubu Yayını, 1999 (s. 14).

Türkiye'de Çimento Bir Lükstür

Kadro Mecmuası'nın (27) numaralı sayısında, Dr. Vedat Nedim Bey'in memleketimizdeki çimento sanayii hakkında bir etüdü çıktı. Çoktan beri dikkati nazarımızı çeken (Çimento) hakkında bizde ufak bir araştırma yaparak; memleketimizde diğer yapı malzemeleri arasında çimentoyu maliyet itibarile Avrupa'dan ithal etmekte bulunduğumuz lüks malzemeler meyanına katmak mecburiyetinde kaldık.

Bugün yapı san'atında başlıca üç unsur esastır. Demir, cam ve çimento: Bu üç unsurun doğurduğu iki san'ata, en fazla çimentoyu istihlâk etmektedir. Bir memleketin, yapıcılığı sarfettiği çimento ile ölçülmektedir.

Bizde çimento; lüks bir malzemedir. Yapı sahibi ve müteahhit çimento inşaattan kaçarlar; çünkü pahalıdır. Çimento bedeli betonarme bir binada, umumî maliyetin, yüzde yedisidir. Çimentonun pahalı olmasından; inşaatta fennen lüzumu olan dozajdan noksan istimal edilmesini intaç ediyor.

Çimento sarfiyatı, devlet sarfiyatından maada; halk tarafından ancak büyük şehirlerde, merkezlerde

kullanılmaktadır. Memleketin orta ve şark taraflarında çimento istihlâk edilmemektedir, buralarda istihlâk ancak mübrem ihtiyacın karşısındadır. Çünkü vilâyetlerde çimento; mantığın kabul edemeyeceği derecede pahalıdır. Şark vilâyetlerinde 50 kiloluk, torbalarda çimentonun tüccar tarafından müstehlike satışını aşağıda zikrediyorum. Bu fiyatları bu sayımızdaki (vilâyetlerde malzeme ve işçilik rayıcı) cetvelinden alıyorum.

		<u>Kuruş</u>
Artvin'de	50 Kiloluk Torbası	380
Erzurum'da	50 Kiloluk Torbası	450
Bayazıt'ta	50 Kiloluk Torbası	700
Bitlis'te	50 Kiloluk Torbası	600
Kars'ta	50 Kiloluk Torbası	350
Karaküse'de	50 Kiloluk Torbası	700
Muş'ta	50 Kiloluk Torbası	600

Yukarıdaki rakamlar mahallî belediyelerin, tesbit ettiği fiyatlardır. Binaenaleyh en hakikî ve asla yakın olanlarda. Bu fiyatlarla: Vilâyetlerde çimentolu inşaat yapmak imkânı yoktur.

Orta Anadolu'da ve memleketin diğer kısımlarında; çimento fiyatları bunlardan pek farklı değildir.

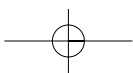
Çimento sanayii memleketimizde (6) fabrikaya inhisar etmektedir.

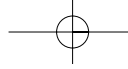
Bu fabrikalar aralarında bir (trost) mevcude getirmişlerdir. (1927) senesinde Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan istifade eden fabrikalar; çimento fiyatlarını tesbit etmişlerdir. Türkiye için iki tarife tatbik etmektedirler. İstanbul ve civarı; ve Anadolu.

Birinci mıntıkada tonu fabrikada teslim (28.55) liradır. İkinci mıntika tonu (22) liradır. Haziran'dan beri muamele vergisinin tatbikinden sonra fiat ton başına (175) kuruş artmıştır. Tüccar büyük partilerle müstehlike bu fiyata satar; ve fabrikadan (800) ton istihlâke kadar %5 komisyon alır; daha fazla iş yapan tüccar, mütebakı sarfiyat için %2 komisyon alır. Bu komisyon tüccara sene nihayetinde ödenir.

İkinci mıntika fiyatı İstanbul'a nazaran ucuz olmasına rağmen deniz ve kara nakliyatı yukarıda görüldüğü veçhile maliyeti bir kaç misline çıkarmaktadır. 1927'den evvel; yani çimento sanayii himaye görmediği sırada, Karadeniz vilâyetleri çimento ihtiyacını Rus malı ile temin ediyorlardı.

Akdeniz vilâyetlerimizde, Fransız ve İtalyan çimentoları piyasaya hâkimdi. İstanbul'da bunlardan maada, Romanya ve Alman mallarını mebzulen bulunuyordu. İstanbul'da (50) kiloluk torbalar, (110-120) kuruşa kadar satılmakta idi.

1927'den evvel yerli fabrikalar, Anadolu'ya mal satmakta idiler. Yerli istihlâat ancak ihtiyacın %20'sine tekabül etmekte idi.

Bizde çimento bu yüksek fiyatı muhafaza ederken büyük Avrupa merkezlerinde kaçta satılmaktadır.

Paris'te (Okturvasız) Latier Çimentosu

Beher Tonu:

Frank	Türk Parasile Lira
115	13.86

Paris'te (Okturvasız) Vassy Çimentosu

Beher Tonu:

Frank	Türk Parasile Lira
160	19.29

İngiltere'de Fabrikada Teslim Portlant

Çimentosu Beher Tonu:

Şilin	Türk Parasile Lira
44.9	14.25

Depoda Teslim Kâğıt Torbalarda Portlant

Çimentosu Tonu:

Şilin	Türk Parasile Lira
46.0	14.60

Almanya'da çimentonun beher tonunun maliyeti Vedat Nedim Bey'in etüdüne nazaran bizim para ile; (9.45) liradır. Velhasıl ecnebi memleketlerde, Balkanlar ve bilhassa İtalya'da çimento fiyatları bunlardan daha ucuzdur. Büyük sanayi ve imar

faaliyetleri yapan devletler, çimentoyu çok ucuz istihlâk ediyorlar. Ve ancak bu sayede, bu imar faaliyetlerini yapıyorlar.

Bugün gümrük himayesi olmadığını farzederek, İstanbul limanına bir ton çimentonun (8) liraya teslim edileceğini ve gümrük, diğer vergiler ve tüccarın kazanacağı miktarı yüzde yüz kabul edersek piyasada (16) liraya tonunu satın almak mümkün olacağını düşünebiliriz. Bugünkü dünya çimento piyasayı bu neticeyi veriyor. 927 senesinden evvel dünya çimento fiyatları yüksek iken İstanbul'da yabancı çimentoların tonu 22-26 liraya satın alınıyordu.

1927'de başlayan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile ve sonradan gümrük himayesi neticesinde bugün piyasada ecnebi çimentosu kalmadı. İstanbul'da 1927'den bu seneye kadar çimento aşağıdaki fiyatlarda satılmıştır.

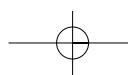
		<u>Kuruş</u>
1927	Elli Kiloluk Torbası	200-175
1928	Elli Kiloluk Torbası	170-185
1929	Elli Kiloluk Torbası	180-220
1930	Elli Kiloluk Torbası	160-180
1931	Elli Kiloluk Torbası	145-150
1932	Elli Kiloluk Torbası	143-150
1933	Elli Kiloluk Torbası	144-150
1934	Elli Kiloluk Torbası	146-157

Yukarıdaki müfredattan çimento fiyatında 1931 ve 1932 hakikî bir tenezzül görülmektedir. Bu sene haziranından itibaren fiyatlar tekrar yükselmiştir. Halbuki altı seneden beri diğer inşaat malzemesi yüzde elli derecesinde düşmüştür. Kereste, demir, tuğla fiyatlarında mühim bir tenezzül vardır. Buna mukabil çimento eski fiyatları muhafaza ediyor.

Neticede: Bizde diğer Avrupa memleketleri gibi çimentoyu ucuz istihlâk etmeliyiz.

Memlekette çimento fiyatları dünya piyasasına tâbi olmalıdır. İnşaatın her saha ve safhasında kullanılan çimento; ucuzladığı takdirde memlekette daha fazla istihlâk edilecektir. Çimentoyu memlekette zarurî havayıçten addetmeli ve yapmalıdır. Çimento ve çimentodan yapılan malzemeleri şehirlerimizden köylere kadar sokmak mecburiyetindeyiz. Bugün imar siyaseti çimento siyaseti demektir.

Zeki Salâh
"Türkiye'de Çimento Bir Lükstür"
Arkitekt Dergisi, 1934, s. 155.

Yeni çimento fabrikası

Millî Şefimiz, İktisad Vekiline iltifatta bulundular

Ankara 6 (a.a.) — Sivas çimento fabrikasının açılışı münasebetile İktisad Vekili Fuad Sirmen Cumhuriyet Rejisimize aşağıdaki telgrafı göndermiştir:

İSMET İNÖNÜ

Yüce Millî Şef

ANKARA

Santralının temelini uğurlu elinizle attığınız Sivas çimento fabrikasını bugün yüce adınızı anarak Ankaradan gelen arkadaşların ve Sivas halkının büyük sevinci ve heyecanı içinde açtık. Millî sanayiimize katılan ve memleketin imarı yolundaki yüksek emirlerinizin büyük bir eseri olan bu fabrika yurdumuzun umranı hamlelerine yeniden hız verecektir. Türk millî sanayiinin yüksek varlığınıza sarsılmaz bağlılığı ve büyük koruyucusunun emrinde yenilmiyecek hiç bir zorluk olamayacağı hakkındaki inanımı arzeder, sonsuz saygılarımla ellerinizden öperim.

Fuad Sirmen

Millî Şef telgrafla cevap vermişlerdir.

FUAD SİRMEN

İktisad Vekili

Sivas çimento fabrikasının azimli ve faydalı ellerinizle açıldığını bildiren telgrafınızdan çok sevinç duydum. Sizleri bu başarıdan dolayı sevgilerle tebrik ederim. Vatanın bayındırlığı gelişimi ve kudretli olması için daha böyle bir çok eserler vücutte getireceğinize emniyetim vardır.

İsmet İnönü

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Haziran 1943.

T.C. BAŞBAKANLIK MEAMARLIK ÜNİVERSİTESİ Karar

3024

Türk Çimento ve Kireci Anonim Ortaklığı'na ait Zeytinburnu Çimento Fabrikasına el konulmasına ait E/464 sayılı kararın kaldırılması hakkındaki K/607 sayılı kararın yürürlüğe konulması; Bakanlar Kurulunun 18/10/1945 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
İsmet İnönü

Reislik, Adale, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri, Millî Eğitim, Barolar, Hukuk, Gıda ve Tıbbî, Tarım, Ulaştırma, Ticaret, Çalışma

Zeytinburnu Çimento Fabrikasına el konulması kararının kaldırılmasına ilişkin kararname, 18.10.1945 (BCA, Belge No: 030.18.01-109.62.17).

Zeytinburnu çimento fabrikasına el konuldu

Zeytinburnu çimento fabrikasına, millî korunma kanunu hükümlerine dayanarak Vekiller Heyeti kararile dünden itibaren el konulmuştur. Fabrikanın işletilmesi için bir milyon lira mütedavil sermaye tahsis olunmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Temmuz 1943.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DÂİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayı
19101

K/412

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

REİSİNCEKUR

İsmail Hakkı

Çimento tevzi ve satışının İktisat vekaletince tanzimine müteda-
fir olup Millî Korunma Kanununun maddesi 21 inci maddesine müsteniden
basılanın ilâk K/412 sayılı kararın meriyete konulması; İcra vekil-
leri Heyetince 21 Aralık 1942 tarihinde kabul olmuştur.

1.- Menâket dahilinde istisnai veya hariçten ibthal edilen her
nevi çimentonun ihtiyaca göre tevzi ve satışını tanzime
İktisat Vekâleti salâhiyetlidir.

2.- Çimento talepleri hakikî ihtiyacı gösteren beyanna-
meler üzerine karşılanır. Bu beyannamelerde iş mahallî ve
kümüli çimento miktarının gösterilmesi ve bu miktarın hakikî
ihtiyaca tekabül ettiğini gösteren resmî vesikaların beyanna-
melere eklenmesi lâzımdır.

Devlet, Hususî İdare ve Belediyelerle bunlara bağlı teşek-
küll ve müesseselerin talepleri hakkındaki resmî tezkereleer
beyannameye mahiyetindedir.

3.- Mahallî en büyük mülkiye emirlerinde tevzi edilecek memurlar,
hakikî veya hükmî hususî şahıslara ait inşaat mahallerine gi-
derekt bu mahallerde kullanılan veya mevcut bulunan çimentonun
miktarını tesbit ve bu çimentoların menşelerini tetkike ve
ne suretle tedarik edildiklerini gösteren fatura vesair ves-
tikaları talebe salâhiyetlidir.

4.- Tevzi edilen çimento kimlere ve hangi ihtiyacı için verilmişse
ancak onlar tarafından ve o ihtiyacı için kullanılabilir.
Bu çimentoların İktisat Vekâletince veya memur edeceği Vekîl-
yetin yazılı müsaadesi olmaksızın satılması, rehin edilmesi,
her hangi bir suretle başkasına devri veya tahsis edildiği iş-
den başka bir işte kullanılması yasaktır.

Vekâletlere, hususî idare ve belediyelerle bunlara bağlı
müesseseler ve teşekküllere, istisnai mahalleri gösterilmesinin
toplu olarak, tahsis edilen çimentonun bunlar tarafından ken-
dilerine ait mahallî işlere tahsis ve taksimi yukarıdaki fıkra
hükümüne tâbi değildir.

5.- Bilimum hakikî veya hükmî hususî şahıslar (Vekâletlere, Hususî
idare ve Belediyelerle bunlara bağlı daire, teşekküll ve mües-
seselere karşı bir iş tesahhüt etmiş bulunan müteahhîtlere de
dahil) bu kararın neğri tarihinde ellerinde satılık veya kendi
işleri veya tesahhütlerinden artmış bulunan çimento miktarını
bu kararın neğri tarihinden itibaren bir hafta içinde ve devam
etmekte olan işlerinden ileride artacak çimentoları da işleri-
nin bitmesinden itibaren bir hafta içinde ve bu kararın mü-
binde kendilerine tahsis edilecek çimentodan ellerinde kalacak
bekiye miktarını da çimentonun müesseseler bulundığı için hitaba
tarihinden itibaren beşe bir hafta içinde kendilerine tahsis
yapan yere bildirmeye mecburdurlar.

6.- İşbu karar neğri tarihinden itibaren meridir.

M.

Bp. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Me. V. Na. V. İh. V. S. İ. M. V.
G. L. V. Zr. V. Me. V. Tl. V.

Çimento dağıtımının K/412 sayılı kararın yürürlüğe sokulmasına ilişkin kararname, 2 Aralık 1942 (BCA, Belge No: 030.18.01-100.100.12).

artık çimentolar ve bunların Amerikan bezinden torba-
ları. O sıralarda Amerikan bezinden yapılan bu torba-
lara pek fazla rağbet ediliyordu. O yoklukta, Erdek'te-
kiler bunları yastık yüzü, çamaşır, gömlek dikiminde
kullanmak için kapışıyordu.

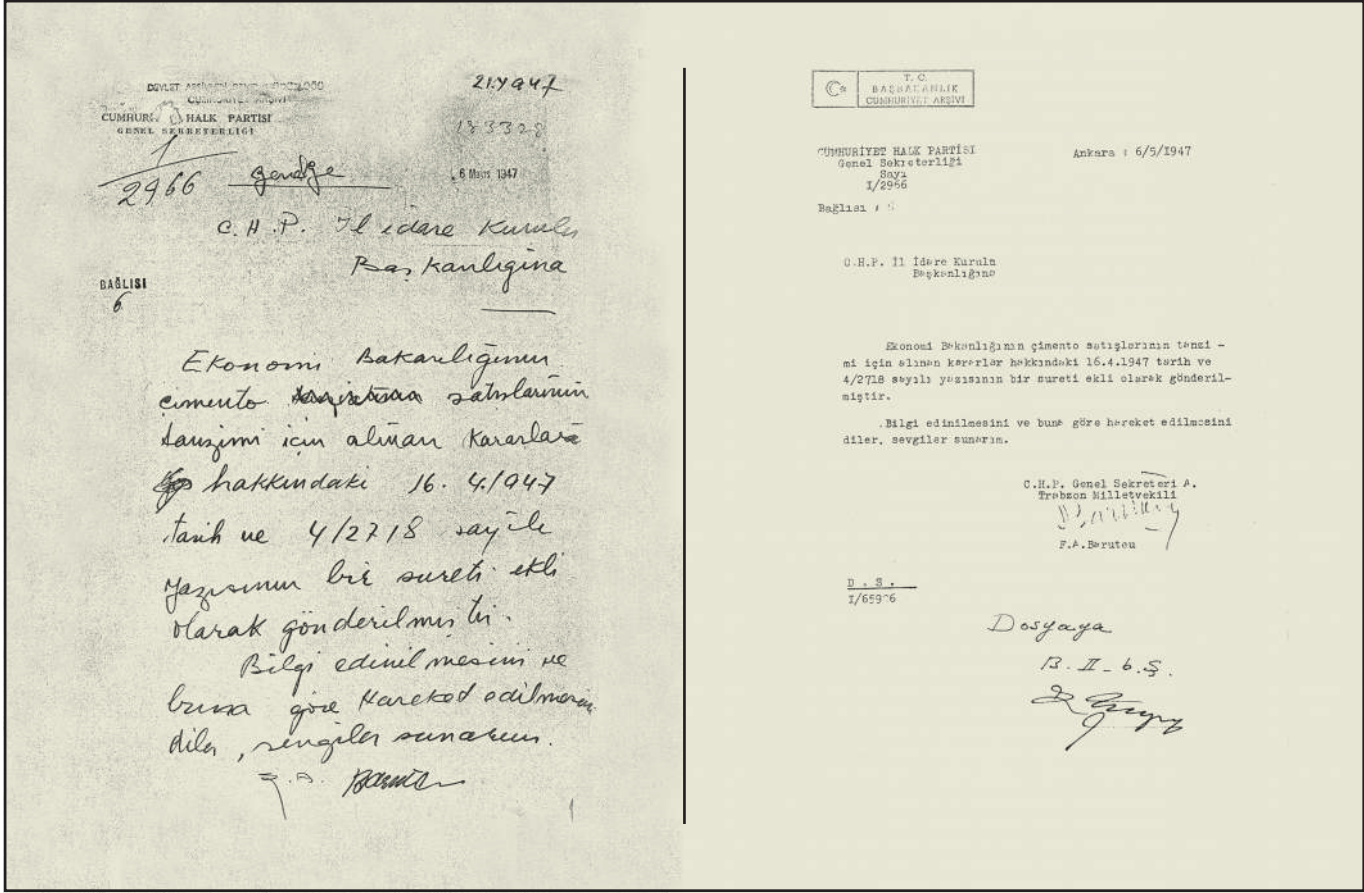
İşçilerimiz arasında, balıkçı meşrepli, sağlam yapılı,
kır saçlarının tepesi açılmış bir tanesini, o veda gününün
hatırası olarak hâlâ bir gülümsemeyle hatırlarım. Bil-
mem ki bu espri kendisinin midir, yoksa makas ve iğne-
yi kullanan karısının mıdır? Baştan aşağı Amerikan çu-
vallarından biçilip, dikilme kısa kollu gömleğiyle gelir-
ken göğsünün ortasında iri harflerle ARSLAN damgası
okunuyordu. Fakat çıplak bacaklarıyla dönüp giderken
kumaş boyasıyla mavileştirilen şortunun arkasında

dikildiği çuvalın markasının, tam yerine isabet ettirildi-
ğini görmüştüm: ESKİHISAR.”¹⁸

Savaş nedeniyle artan enflasyon ve üretimdeki
azalma karşısında hükümet tarafından alınan önlem-
lerin en önemlisi 18 Ocak 1940 tarihinde TBMM ta-
rafından kabul edilen Millî Korunma Kanunu oldu.
Dış ticaret üstünde sıkı bir hükümet denetimi kurma-
yı amaçlayan yasal düzenlemelerin çimento sektörü-
nü de etkilemesi çok doğaldı.

Millî Korunma Kanunu'nun uygulamaları kapsa-
mında 1943 yılında hisselerinin yarısı Aslan ve Eskihi-
sar Şirketi'ne ait olan Zeytinburnu Fabrikası'na, Varlık
Vergisi ve başka nedenlerle zarar etmesi sonucunda 27
Temmuz 1943 tarihinde Millî Korunma Kanunu uya-

18 Akkaya, Fevzi. *Ömrümüzün Kilometre Taşları: STEA'nın Hikayesi*, İstanbul, 1989, (s.101-102).

C.H.P. II Idare Kurulu Başkanlığına gönderilen çimento dağıtımına ilişkin genelge, 6 Mayıs 1947 (BCA, Belge No: 490.01.7.38.2).

rınca el kondu ve işletilmek üzere Sümerbank'a devre-
dildi.¹⁹ Ancak hukuk yoluna başvurulması sonucunda
fabrika 1945 sonunda tekrar şirkete geri verildi. 1944
yılında ise Arslan ve Eskihisar Çimento ve Su Kireci
Fabrikaları Türk A.Ş.'ye ait makinalara el kondu.

1942'nin Aralık ayında üretilen ve ithal edilen
tüm çimentonun dağıtım ve satışı İktisat Vekale-
ti'nin denetimi altına alındı. Halka ve kamu kuru-
luşlarına dağıtılacak çimento miktarı için bazı sınırlama-
lar getirilmişti.

10 Aralık 1942 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde "Çi-
mento Tevziatı Sıkı Tahdide Tâbi Tutuldu" başlığıyla bi-
rinci sahifeden verilen haberde karara ilişkin şu açık-
lamalara yer verilmişti:

"Kararın ana hükümlerine göre bütün hususi şahıslar
çimento ihtiyaçlarının hakiki miktarını bildirir beyan-
nameler vereceklerdir. Bu beyannamelere hakiki ihtiyaç
miktarını gösteren resmi vesikalar eklenecektir. Her
mahallin en büyük mülki memuru tarafından vazifelen-
dirilen memurlar inşaat yerine giderek kullanılmış ve
mevcut çimentonun ne suretle ve nereden tedarik edildi-
ğini sormaya ve fatura istemeye salahiyyetler kılınmış-
lardır."²⁰

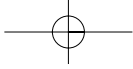
Çimento dağıtımındaki bu denetim, kısıtlama ve
baskı, uygulanan her alanda olduğu gibi bazı yol-
suzlukların da ortaya çıkmasına neden oluyordu.

1943 yılı gazetelerinde çimento sektöründeki
"ihtikâr" haberlerine sıklıkla rastlanmaktadır.²¹

19 *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Temmuz 1943.

20 *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Aralık 1942.

21 *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Ağustos 1943.

Çimento Satışlarının Tanzimi

Dünya harbinin doğurduğu anormal şartların sona ermekte bulunması dolayısıyla memleketimizdeki imar ve inşaa faaliyetinin gittikçe hızını arttırdığı açıkca ve memnunlukla görülmektedir. Ancak bu bayındırlık hareketlerinin en lüzumlu iptidaî maddesi olan çimentonun tedariki bilhassa son zamanlarda yer yer bazı güçlükler arz etmektedir. Bu durumun, ulaştırma araçlarının kifayetsizliği, ihtiyatkâr hareket etmek düşüncesiyle alâkadarlarca zamanından evvel ve hakikî ihtiyaçtan fazla siparişlerde bulunulması ve inşaatla ilgili herhangi bir durumu olmadığı halde sırf fazla kazançlar elde etmek hevesiyle büyük miktarlarda siparişler veren bazı mutavassıtların türemesi gibi sebeplerden ileri geldiği ve bu yüzden çimento satışlarında bir takım aksaklıkların tahaddüs ettiği anlaşılmaktadır.

Bu halin önüne geçilerek çimentonun bir karaborsa metaî olmaktan kurtarılmasını ve ihtiyaç sebeplerine zamanında ve yeterli miktarda çimento verilebilmesini sağlamak maksadiyle Koordinasyon Heyetinin K/412 sayılı kararına dayanılarak aşağıdaki tedbirlerin alınmasında Bakanlığımızca zaruret görülmüştür.

1.- a) Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri, Niğde, İçel İlleriyle bu illerin doğusunda kalan iller (Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Rize, Çoruh hariç olmak üzere) ihtiyaçları bulunan çimentoyu Sivas Çimento Fabrikası'ndan alacaklardır.

b) Yukarıki "a" fıkrası şumulüne girmeyen diğer iller ise çimento ihtiyaçlarını İstanbul fabrikalarından sağlayacaklardır.

c) İstanbul fabrikaları kendilerine ayrılan satış çevreleri içinde illerden vaki olacak müracaatları, Trakya Bölgesi ile sahil şehirlerinin talepleri Zeytinburnu Fabrikası'ndan karşılanmak üzere istihsal ve stok durumlarına göre aralarında taksim edeceklerdir.

ç) Ankara, Çankırı, Çorum, Yozgat ve Kırşehir illerine Ankara Çimento Fabrikası da ayrıca satış yapabilir.

2.- Curuf veya traslı çimentolar hususî vasıflı olmaları itibariyle, bu nevi çimentoları yapan fabrikalar, bunları ihtiyaç ve talebe göre birinci maddede belirtilen satış hudutları hâricine de sevk edebilirler.

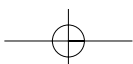
3.- Çimento fabrikalarına siparişte bulunacak özel inşaat sahipleri talep edecekleri çimentoların hukukî

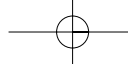
ihtiyaçlarına tekabül ettiğini İl Merkezlerinde Valilere veya Valilerin yetkili kılacakları makama, ilçeler de kaymakamlara tevsik ve tasdik ettireceklerdir. Halka perakende olarak satış yapmak üzere çimento alacak bayilerin, ne miktarda çimento alabileceklerini her defasında Valiler tayin ederek ilgililere bu hususu gösterir resmî bir belge vereceklerdir. Müteahhitlere belirli bir taahhüdün ifası için ne vakit ve ne miktarda çimento verilmesi lâzım geldiği hakkında, ihaleyi yapan mercilerce tasdikli bir belge verilecektir. Emanet suretiyle yapılacak inşaat için de çimentoyu tesellüm edecek memura aynı şekilde bir vesika verilecektir.

4.- Çimento fabrikaları yalnız yukarıda yazılı belgelerle müracaatta bulunacakların siparişlerini, bedellerinin tamamını peşin alarak kabul edecekler ve bu belgeleri icabında Bakanlığımızın tetkik ve teftişine hazır bir halde sırasıyla saklayacaklardır.

Bakanlığımızdan ayrıca verilmiş bir tercih emri olmadıkça teslimat bu suretle vuku bulacak sipariş sırasına göre yapılacaktır.

5.- Çimento fabrikaları resmî ve hususî mahiyetteki bil'umum siparişleri sevk ve teslim

edince her defasında bunların miktarı ile kimler namına gönderildiğini ve ne maksatlarla kullanılmak üzere alınmış bulunduğunu, belgelerindeki malûmata göre çimentonun kullanılacağı mahallin baliğ olduğu Valiliğe yazıyla derhal bildireceklerdir.

6.- 3 üncü maddede yazılı olduğu veçhile çimento ihtiyaçlarını tevsik etmek üzere verilecek belgeleri tanzim ve tasdik edecek olan makamlar bu belgelerde yazılı bulunan çimento miktarlarının hakikî ihtiyacın üstünde olmaması hususuna bilhassa itina göstereceklerdir.

7.- Valiler, 5 inci madde hükmüne uyularak fabrikalarca çevrelerine sevkedildiği bildirilen çimentoların tamamen gelip gelmediği ve ihtiyaç gösterilen işde kullanılıp kullanılmadığı hususlarını daimî bir takip ve mürakabe altında bulundurarak, bunların başka işlerde istimaline veya herhangi bir suretle karaborsaya intikaline mani olacak tedbirleri alacaklardır.

8.- Bir kaç kilo veya bir kaç torba gibi az miktarda çimentoya ihtiyaç olacak halkın bu maddeyi aradığı anda kolayca tedarik edebilmesini sağlamak üzere, 3 üncü maddenin "b" fıkrasına göre bayilerce alınmış bulunan çimentoların bunlar

tarafından yalnız bu kabil müteferrik talepleri karşılamağa hasrının teminine idare âmirlerince özel bir önem verilecektir. Bunun için de bayilerce yapılacak satış miktarlarının azamî hadlerinin mahallî hususiyetlere göre 3-5 torbayı geçmemek üzere tehdit edilmesi ve bayilerin kimlere ve ne miktar satış yaptıklarının kontrolünü sağlamak maksadiyle bunlara münasip şekilde kayıtlar tutturulması gibi tedbirler almak yetkisi Valilere bırakılmıştır.

9.- Fabrikalarca bu tebliğin alınmasından evvel kabul edilmiş bulunan resmî ve hususî mahiyetteki bütün siparişlerin teslimatı, yeni bir revizyona tâbi tutulmak üzere durdurulacaktır. Bu suretle sevki geri bırakılan çimentolar hakkında ilgililere fabrikalarca derhal bilgi verilerek bu siparişler için yukarıdaki maddeler hükümlerine göre belgeler istenecektir.

Böylece yeni taleplerle aynı işleme tâbi tutulacak olan eski siparişler belgelerle tevsik edilecek miktarlar üzerinden teslim edilecek ve bakiyesinin bedelleri sahiplerine iade olunacaktır. Şu kadar ki bu kabil eski siparişlere ait teslimat bundan sonra, vaki olacak yeni siparişlere tercihan belgelerin geliş sırasına göre yapılacaktır.

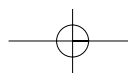
10.- Çimento fabrikaları bu tebliğ hükümlerine göre kabul edecekleri eski ve yeni siparişlerle teslim eyleyecekleri çimentoların kimlere, nerelere ve ne miktarlarda siparişe bağlandığını veya sevkedildiğini gösterir iki ayrı cetveli her onbeş günde bir göndermekte buldukları istihsal ve stok durumuna ait cetvellere ekleyerek Bakanlığımıza yollayacaklardır.

11.- Memleketteki çimento durumunun düzenlenmesi için alınan bu tedbirlerle güdülen amaca ulaşılabilmesi için ilgili bütün makamların ve çimento fabrikaları idarecilerinin bu işe gerekli önemi vermelerini ve ayrıca Valilerin bu hususları münasip şekilde halka da duyurarak, alınan tedbirlere ve Koordinasyon Heyetinin K/412 sayılı kararı hükümlerine aykırı hareketlerin Millî Korunma Kanunu'na göre şiddetle cezalandırılacağını bildirmelerini, ehemmiyetle rica ederim.

Bakanlıklara, Genel Müfettişliklere, müstakil daire ve teşekküllere, İllere, Bölge Ekonomi Müdürlüklerine ve Çimento Fabrikalarına yazılmıştır.

Ekonomi Bakanı
T.B. Balta

1942 yılında çimento satışlarının tanzimine ilişkin belge (BCA, Belge No: 030.18.01.100.100.12).

Çimento tevziati

**Sıkı tahdide
tabi tutuldu**

**Satışları İktisad Ve-
kâleti tanzim edecek
Çimentoların nasıl
kullanıldığı kontrol
edilecek**

Ankara 9 (Radyo Gazetesi) — Yarınki Resmi Gazetede intişar edecek olan yeni bir kararla gerek dışardan ithal edilmiş, gerek memlekette istihsal olunmuş bütün çimentoların tevzi ve satışının tanzimi için İktisad Vekâletine salâhiyet verilmiştir.

Kararın ana hükümlerine göre, bütün hususî şahıslar çimento ihtiyaçlarının hakiki miktarını bildirir beyannameler vereceklerdir. Bu beyannamelere hakiki ihtiyaç miktarını gösteren resmi vesikalar eklenecektir. Her mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından vazifelenen memurlar inşaat yerlerine giderek kullanılmış ve mevcut çimentonun ne suretle ve nereden tedarik edildiğini sormağa ve fatura istemeğe salâhiyetler kılınmışlardır.

Bu tedbir bilhassa kaçak çimento kullanılmasının önüne geçmek maksadıyla alınmıştır. Çimento sahiblerinin ellerindeki çimentoyu tahsis edilen işten başka bir işte kullanmaları, terhin, temlik ve nakletmeleri yasaktır. Bu hükme aykırı hareket edenler milli korunma kanununa göre cezalandırılacaklardır.

Bütün hususî şahıslar ve resmi dairelerle taahhüdlere girmiş olan müteahhidler de dahil olduğu halde ellerinde bulunan satılık, işlerinden kalmış veya artmış bütün çimentoları kararın neşri tarihinden itibaren bir hafta zarfında kendilerine tahsisi yapan yere beyanname ile bildirmeğe mecburdurlar.

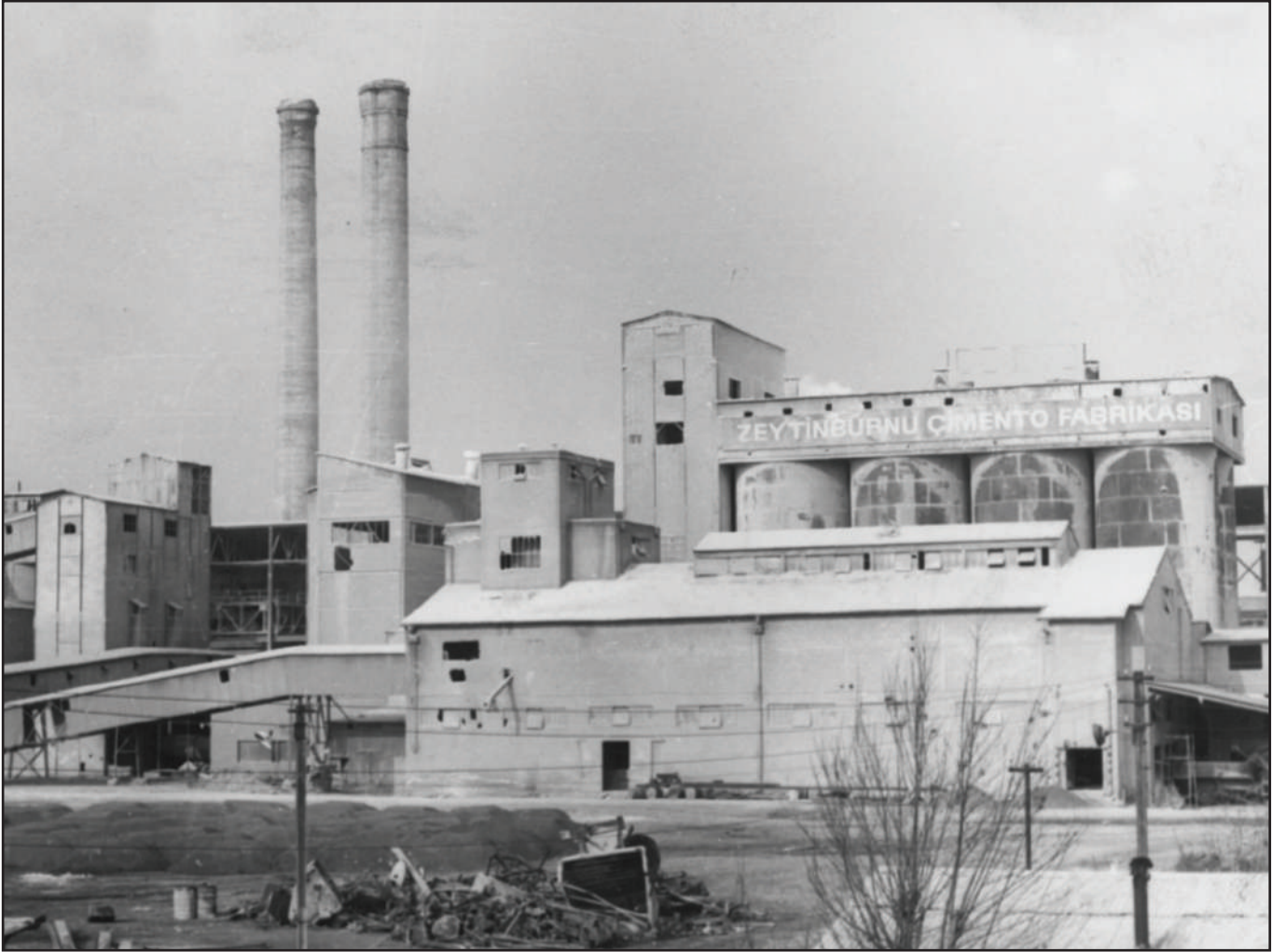
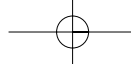
Cumhuriyet Gazetesi, 10 Aralık 1942.

Çimento yolsuzluğu

Emniyet müdürlüğü kaçakçılık bürosu, bir çimento işi etrafında tahkikat yapmış ve geniş ölçüde faaliyet gösteren bazı kimselerin, görünüşte usulüne uygun olarak elde edilen külliyetli çimentoyu, ihtikâr yollu satışa çıkardıkları neticesine varmıştır. Tahkikata göre, sarfedileceği yer tahsis olunarak alınan bu çimento, el altından tahsis haricinde muamele görmüştür ve zincirleme suretile el değiştirerek, hem kat kat fazla fiatla satılmış, hem de yersiz şekilde harcanmıştır. Aramalarda, çimentolardan bir kısmı torbalar içerisinde ele geçmiştir. Dosya, dün İstanbul millî korunma müddeiumumiliğine gelmiştir. Müddeiumumilik, vaziyeti etraflıca belirtmek üzere alâkalıların sorgularına başlamıştır.

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ağustos 1943.

Dağıtım çimento sektörünün önemli bir konusu olmaya uzun bir süre daha devam etti. Uygulamanın denetiminde devlet organlarının yanı sıra iktidar partisi yetkilileri de yer alıyordu. Ekonomi Bakanlığının çimento satışlarının düzenlenmesi için aldığı kararların, CHP Genel Sekreteri adına Faik Ahmet Barutçu tarafından 6 Mayıs 1947 tarihinde parti İl İdare Kurulu Başkanlığı'na gönderilmesi bu ilişkiyi belgelemektedir.

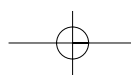
Zeytinburnu Çimento Fabrikası (TÇMB arşivi).

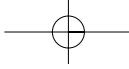
Piyasalardaki çimento sıkıntısı 50'li yıllara kadar sürdü. Savaş sonrasında hızlanan yapı üretimi gerekli çimentonun bulunamamasından ötürü çok zarar görüyordu. Üretimi arttırmak amacıyla mevcut fabrikaların genişletilmesi ve yeni bir fabrika kurulması kararları alınmıştı. Ancak bu kararların hayata geçirilmesi ve fabrikaların işletmeye açılması birkaç yıllık bir süreçti. Yapım izni alınan binalara ancak iki-iki buçuk ay sonra çimento verilebiliyordu. Bu durum inşaat işleriyle uğraşanlar tarafından şiddetle eleştiriliyordu. Sayar, "Bu Tedbirlerle Çimento Buhranı

Önlenemez" adlı makalesinde konuyla ilgili bir analiz yaptıktan sonra şöyle diyordu:

"Bu husus her vesileyle devletin mesken davasını desteklediği bir devirde çimentoyu manasız ve dar bir görüşle tahdit etmek, bu suretle sıkıntılara yol açmak yapı politikamıza uygun düşmez. Devlet iş programında, mesken inşaatı için lüzumlu tedbirleri alacağını vaad ettiği halde, yapı faaliyeti için en lüzumlu bir malzemeyi temin edememesi büyük bir noksanıdır. Bu hal böyle devam ettiği takdirde mesken buhranına çare bulunamaz. Çimento işi, bize barut hikayesini hatırlatmaktadır."²²

22 Sayar, Zeki. "Mesken Buhranı ve Bina Yapımını Teşvik Kanunu", *Arkitekt Dergisi*, 1948, s. 151-152.

İstanbul Halkına Çimento Verilemiyor

İktisat Vekâleti İstanbul Belediyesi ihtiyaçlarına nisan ayında 300 ton çimento vermiştir. Belediye bunun 150 tonunu müteahhitlere dağıtmış ve diğer kısmını da kendi ihtiyaçlarına sarfetmeğe karar vermiştir. İstanbul'un çimento ihtiyacı büyüktür. Aylardan beri bilhassa pek çok inşaata çimento verilememekte yapılar geçen bahardan beri ikmal edilememektedir. Bu yüzden halkın uğradığı zarar birkaç milyon lirayı bulmaktadır. Halkın çimento buhranından evvel, başladığı yapılara yatırdığı sermaye battal kaldığı gibi bu yapılar dolayısıyla yapılan ikrazların faizleri mal sahiplerini müşkül bir duruma sokmuştur. Diğer taraftan İstanbul'da usta, amele gibi büyük bir işçi kitlesi işsiz kalmıştır. Şehrin buhran senelerinde yaptığı inşaat faaliyeti küçük olsa başlanmış olan binaların bitirilememesi ev fıkdanına sebep olmaktadır.

Takriben bir senedenberi çimento alamıyan İstanbul halkı ihtiyacını İktisat Vekâletinin kâfi miktarda çimento vermesini temenni ederiz. İstanbul'a mayıs ayında kâfi bir

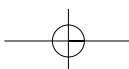
kontenjan verdiği takdirde halkın zararının önüne kısmen geçilmiş olacağı muhakkaktır. Geçen sene çimento fabrikalarına yatırılan paranın yekûnu birkaç milyon lirayı bulmuştur. Fakat fabrikaların teslimatı çok az olduğu için müteahhitler ve halkın parası fabrikalarda kalmıştır. Bu tediye arasında bazı müteahhitlerin alacakları mühim yekûnlar da vardır. Bu paraları geri almak isteyenlere fabrikalar beklemelerini rica etmekte ve iade etmemektedirler.

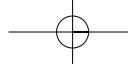
Diğer taraftan çimentonun tonu 26 liradan 44 liraya arttırıldığı halde, bu mikdar fabrikaları tatmin etmemiştir.

Çimento işinin memlekette bir dert olduğu âşikârdır. Sivas Fabrikası bu ay başı faaliyete başlayacaktır. Yılda 90 bin ton istihsal edeceği çimentonun sıkıntıya faydası olabilecektir. Fakat İstanbul ve civarı fabrikalarının ihtiyacı olan 50 bin ton kömür verilmediği takdirde buhranın devamı muhakkaktır. Bu vaziyeti gören bazı müteşebbisler Avrupa'dan çimento ithali için müsaade almışlar ve siparişler vermişlerdir. Fakat bu siparişlerin mikdarı çok mahduttur. Umumî ihtiyaca büyük bir faydası olmayacaktır.

İktisat Vekâleti nisan ayı için İstanbul ihtiyacına sarfedilmek üzere 300 ton çimento vermiş, belediye de bu mikdarın hepsini kendi ihtiyacına sarfetmiştir. Mayıs ayında verilecek kontenjanın ne kadar olacağı malûm değilse de Belediye stadyom, gezi, bahçe ve Florya Hamamları gibi yerlere bütün istihkakı sarfedecek yerde bundan bir mikdar da hakikî ihtiyaç sahibi olan halka çimento vermelidir.

"İstanbul Halkına Çimento Verilemiyor",
Arkitekt Dergisi, 1943, s. 94.

Tablo 3.2

1940-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE ÇİMENTO ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE İTHALATI

Yıl	Üretim (ton)	Tüketim (ton)	İthalat (ton)
1940	268.800	257.346	8.292
1941	277.200	272.955	36
1942	278.000	210.853	-
1943	268.940	158.135	4.320
1944	286.520	297.540	11.208
1945	288.455	274.102	2.300
1946	323.219	327.434	540
1947	349.895	358.452	2.676
1948	344.941	425.084	97.488
1949	375.552	418.040	26.257
1950	517.000	816.000	299.000

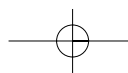
II. Dünya Savaşı yılları boyunca Türkiye'de üretim savaş öncesindeki düzeyini korumuş, ithalat ve tüketim düşüş göstermişti. Ancak 1946 yılından sonra savaşın sona ermesiyle her üç alanda da artış gerçekleşmişti.

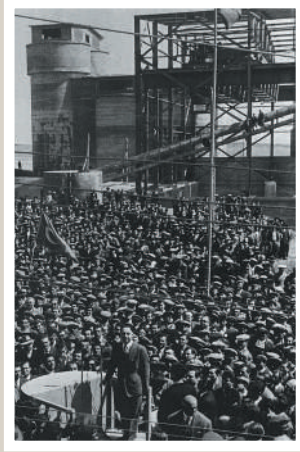
Tablo 3.2'de 1940-1950 yılları arasındaki üretim, tüketim ve ithalat değerleri görülmektedir.

Savaş yılları içinde azalan üretim ve kısıtlı dağıtım sistemi İstanbul'da inşaat etkinliklerini çok etkiliyordu. Özellikle küçük ölçekli projelerde hissedilen bu sıkıntı *Arkitekt Dergisi*'nde de yansımaları buldu.²³

Çeşitli çalkantılarla geçen 1940'lı yıllar biterken Türkiye'de sosyal ve politik değişim dönemine girilmişti. 1946'da başlayan çokpartitli sistemin politik hayata kattığı yeni partilerin vadettiği "fırsatlar" ve "özgürlükler", ülkeye mekânsal anlamda da bir hareketlilik getirmiş ve kentleşme giderek büyük bir hız kazanmıştı. Marshal Planı uygulamalarının tarımsal üretimdeki etkileri kırsal kesimin kentlere göçünü tetiklemişti. Artık büyük kentlerde yıllarca sürececek bir gecekondular üretimi başlamıştı.

23 *Arkitekt Dergisi*, 1943, s. 94.

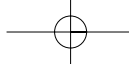

4

(1950-1960)
DÖNEMİ

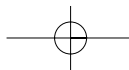
(1950-1960) DÖNEMİ

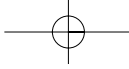

1950'li yıllar Türkiye'de çimento camiası içindeki yaygın bir söyleme göre inşaat sektörünün altın yılları idi. Gerçekten, bu dönemde bazı durgunluk yılları yaşanmışsa da, genelde sektörde 1940'larda kurulan veya kurulma işlemleri başlatılan fabrikaların işletmeye açılması, yeni fabrikaların kurulması ve mevcut fabrikaların genişletilmesi sonucunda üretim büyük oranda artmıştı. Çimento sektöründeki bu üretim artışı, inşaat sektöründeki yoğun etkinliklerin yarattığı talebin sonucuydu.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra içinde bulunulan yeni uluslararası ilişkiler sistemi kapsamında ekonomi politikası yön değiştirerek liberal bir düzene sokulmaya çalışılıyordu. Piyasa ekonomisi hayatın her alanında geçerlik kazanıyordu. Bu yeni düzene geçişin sonucu olarak ekonomide devlete ağırlık veren bir politikanın yerine, özel teşebbüse öncelik veren bir politika tercih ediliyordu.

Çokpartili hayata geçişten sonra yapılan 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti devlet eliyle sanayileşmenin koyu bir muhalifi idi.

“Her mahallede bir milyoner yaratmak” deyimini özel girişime dayalı bir ekonomik politika izleneceğinin günlük konuşmaya yansıtılmış biçimi gibiydi. 22 Mayıs 1950’de TBMM’de okunan hükümet programında Başbakan Adnan Menderes hedeflerini “...*iktisadi sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak... hususi teşebbüs sahasını mümkün olduğu kadar genişletmek...*” olarak açıklıyordu.¹

Yeni ekonomi politikalarının uygulamaları özellikle kentsel yerleşimlerde önemli etkiler yapıyordu. Tarımdaki makineleşme ve kentlerde yeni iş alanlarının ortaya çıkması büyük bir toplumsal hareketlilikle sonuçlandı. Köylerden kentlere doğru çok hızlı bir göç olayı yaşanırken, böyle bir nüfus artışına hazır olmayan kentlerde kontrolsüz bir büyüme yaşanmaya başladı. Bu plansız kentleşme konut ihtiyacını hızla büyük boyutlara ulaştırdı. 1940-1950 yılları arasında %20.1 olan kentsel nüfus artışı, 1950-1960 arasında %80.2 oldu. Sonuç olarak özellikle büyük kentlerde bir yandan gecekondu artarken, öte yandan da hızlı bir apartmanlaşma süreci başlıyordu. 1948 yılında 25-30 bin olarak tahmin edilen gecekondu sayısı, 1953’te 80 bin, 1960’ta ise 240 bin olmuştu.²

Kentlerdeki bu yapılaşma olgusuna paralel olarak, karayolları ve barajlar gibi Demokrat Parti hükümetlerinin ağırlık verdiği yapım programları çimento talebini önceki yıllardakine oranla birkaç katına çıkardı. Bu durum ve “*Yeni hükümetin liberalist ekonomi programı diğer sektörlerde olduğu gibi çimento sanayinde de özel sektörün yatırım arzusunun hızlandırılıyordu.*”³ Ancak tüm isteklere rağmen hükümetin parti programında dile getirdiği “özel teşebbüs”ün genişletilmesi sağlanamadı. İthalata getirilen kolaylıklar savaş yıllarında biriken döviz kaynaklarının hızla tükenmesine neden oldu. Böylece ithalat zorlukları çıkınca, büyüyen iç talebin karşılanması için tek yol yerli üretimin artırılmasıydı.⁴ Ancak özel girişimcilik de henüz yeterince gelişmemişti. Bu koşullar altında devletin birçok alanda devreye girmesi kaçınılmazdı. Öner Akgerman kendisi ile yapılan sözlü tarih görüşmesinde çimento sektöründe devlet girişimine geçişin başlangıcını,

“*o zamanki Bakan Medeni Berk’in Adnan Menderes’e götürdüğü bir teklifle sektörde devletin ağırlığının şart olduğunu ve istihdam ve dolayısıyla da tabii üretime de ihtiyaç olduğunu ifade ettiler ve o zaman hatırladığım kadarıyla... 8 adet fabrikanın belli yerlerde kurulmasına karar verildi. Ondan evvel 6 tane fabrikadan 5 tanesi özel sektöründü*”⁵ diye açıklıyordu.

Böylece 50’li yılların ilk yarısı tamamlanmadan, özel girişimin çalışma alanını genişletmek savıyla işbaşına gelmiş olan bir siyasi hareket, devletin çimento sektöründe en büyük yatırımcı olduğu bir dönemi açmış bulunuyordu. Daha önceki yıllarda çıkarılmış bulunan Milli Korunma Kanunu’nun devre dışı bira-

1 Kepenek, 1990, s. 32.

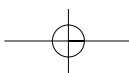
2 Sey, Yıldız. "Cumhuriyet Döneminde Konut", 75 Yılda Kent ve Mimarlık içinde.

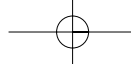
Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 353 (S. 285).

3 Çelenk, 1986, s. 23.

4 Kepenek, 1990, s. 32.

5 Öner Akgerman ile 17 Mayıs 2002 tarihinde İzmir’de, Dr. Pelin Böke tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

kılmasına karşın çimento için hâlâ yürürlükte olması da bu sektörün gelişmesi açısından önemli bir engel oluşturuyordu. Çimento sektörüne yıllarını vermiş olan Rasih Somer konunun önemini şöyle vurguluyor:

“O zaman biliyorsunuz Milli Koruma Kanunu vardı. O devrede kalktı, yalnız çimentoyu 79 sayılı bir kararname ile... devlet kontrolunda tut(ul)du. Devlet elektriğe zam yapar, kömüre zam yapar, fakat çimento fiyatına zam yapmaz. Ve kurulan bir çok fabrika senelerce zararına çalıştı. Eğer o müşkülât çıkmış olmasaydı çimento sanayi çok daha iyi bir şekilde gelişmiş olurdu. Gelişme bu karardan sonra başladı.”⁶

1950’li yıllara sektör beş çimento fabrikası ile giriyordu. Bunlar özel girişime ait Darıca, Zeytinburnu, Yunus, Ankara ile devlete ait Sivas fabrikalarıydı.

1940’lı yılların sonlarında başlayan hızlı kentleşme inşaat sektöründe büyük canlılık yaratmış ve çimento talebini arttırmıştı.

Mevcut fabrikaların üretimi bu talebi karşılayamıyor ve ithalatla açık kapatılıyordu. Arz ve talep arasındaki bu dengesizlik çimento karaborsasını kuvvetlendirdi.

Bu yıllarda sıkıntısı hissedilen önemli bir konu fabrikaların parçalarını yurt içinden sağlayamamalarıydı. Türkiye’de ithalat çok kısıtlıydı ve çimento sanayinin bilya, silpeps, değirmen içini kaplayan döküm plakalar ve fırındaki refrakter tuğlalar gibi parçaların hepsinin ithal edilmesi gerekiyordu. Bu durumun ortaya çıkardığı ara çözümler çimento sanayinin bugünkü düzeyine erişinceye kadar çekilen sıkıntıların gelecek kuşaklara iletilmesi açısından ilginç örneklerdir:

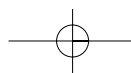
“... Plaka yoktu... değirmen plakaları. ... Haliç’e ekip yollar bozulan gemileri izle(ti)rdik... Falanca tersanede gemi bozuluyor. Haydi oradan sacları düzgün plaka ölçüsünde kestirir - çünkü en kalın sac, gemi sacıdır -, merdanede eğim vererek, ortasında bir delikle, değirmene götürüp kaplardık. Ne kadar dayanır? Bir ay dayanır. Bir ay zarfında bunun bozulacağını bildiğimiz için hemen ikinci gemiyi: Yani herkes gemi bozulduğu için üzülür falan değil mi, biz sevinirdik.”⁷

50’li yıllar çimento sektöründe kurumsallaşma açısından verimli yıllardı. Türkiye’de çimento üretiminin düzenlenmesi ve geliştirilmesinde tarihi rol oynayacak olan iki kurum bu yıllarda kurularak etkinliklerine başladı. Bu kurumlar bir kamu kuruluşu olan Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. (ÇİSAN) ve tüm girişimcilerin kurumu olan Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği (TÇMB) idi.

⁶ Rasih Somer ile 17 Mayıs 2002 tarihinde İzmir’de, Dr. Pelin Böke tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

⁷ Ömer Sadık Akalan ile 1 Mayıs 2002 tarihinde İstanbul’da, Aylin Örnek tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

4.1 DEVLETİN ÇİMENTO SANAYİNİ DÜZENLEME GİRİŞİMİ ve DEVLET YATIRIMLARI

Çimento sektörüne devlet müdahalesi önce kurumsal düzeyde başladı. Devletin çimento sektöründeki önemli bir girişimi Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. (ÇİSAN)'ın kurulmasıydı. 1950 sonrasındaki yatırım politikası inşaat projelerinin temel malzemesi olan çimentoya duyulan gereksinimi çok arttırdı. "Böyle bir dönemde çimentonun bir yandan çoğalan kapasite ve üretiminin ülkenin gelişmesindeki hıza eşdeğer olmaması, öbür yandan taşınmasının güç ve pahalı olması nedeniyle, üretiminin ve pazarlanmasının devlet eliyle düzenlenmesi ve yurt düzeyine ihtiyaç ve yatırım oranında dağıtılması"⁸ uygun görülerek 14 Ekim 1953 tarih ve 4/1565 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla "Çimento Sanayii hakkında incelemeler yaptırması, yurt düzeyinde çimento üretimi için gerekli tesisler kurması ve daha önce aynı yönde kurulmuş şirketlere katılması"⁹ için Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş.'nin kurulması kararlaştırıldı. Kuruluşun ana hedefi yeni çimento fabrikaları kurmaktır. Bu amacın arkasındaki istek, çimento her bölgede üretebilmek ve talebi minimum taşıma maliyeti ile yerinde karşılayabilmektir. Bunların yanı sıra çimento üretiminde düzenleyici rol oynamak, üretimin tek elden satış ve ihracatını sağlamak, teknolojik gelişmeler konusunda araştırmalar yapmak ve çimento sanayinde makine yapımı olanaklarını geliştirmek gibi alt amaçlar da kuruluş gerekçeleri arasında yer alıyordu.¹⁰ Ayrıca varolan veya yeniden kurulan yöresel şirketlere %90'a varan oranlarda ortak olunarak bunların tesis, işletme ve yönetim konularında vekaletlerini üstlenme yetkileri alınmıştı. ÇİSAN'ın kuruluşu ile çimento sektöründeki tüm planlama yetkileri devlete verilmiş bulunuyordu.

İlk olarak bir dizi yeni fabrika kurulması kararı alındı. Kurulması düşünülen yeni fabrikaların üretimi arttıracığı ve böylece ithalata gerek kalmayacağı için dövizden tasarruf edilebileceği ve ithal edilen çimentonun ülkenin değişik bölgelerine taşınmasından ötürü ortaya çıkan maliyetlerden kurtulunabileceğinden ton başına 30-35 liralık bir fiyat düşmesi sağlanabileceği tahmin ediliyordu.¹¹

Devlet, yatırımlarına Ankara Çimento Fabrikası'nın genişletilmesi ile başladı. Türkiye Emlak Kredi Bankası, Sümerbank, Türkiye İş Bankası, Ankara Belediyesi ve Güven Sigorta T.A.Ş.'nin ortaklığıyla Ankara Çimento T.A.Ş. kuruldu ve mevcut 18.000 ton/yıl olan kapasite, modern bir fabrikanın eklenmesiyle 120.000 ton/yıl'a çıkartılarak 1956'da işletmeye açıldı. İşletmede olan Sivas Fabrikası'yla birlikte devlet üretiminin kapasitesi de 228.000 ton/yıl olmuştu.

ÇİSAN ilk olarak ülkenin çeşitli yerlerinde yeni fabrikaların kurulması çalışmalarına başladı. 22 Ocak 1954'te 20 yeni fabrikanın ihalesi yapıldı.¹² Bu fabrikalar Adana, Afyon, Aydın, Bartın, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Kayseri, Trabzon, Trakya, Van, Konya, Giresun, Gaziantep, Gemlik, Balıkesir ve İçel'de kurulacaktı. Fabrikaların inşaatı Alman, Fransız ve İtalyan şirketleri tarafından üstlenilmişti. Bu şirketler aynı zamanda kuracakları fabrikaya ortak olarak katılacaklar ve işletme sorumluluğunu da üzerlerine alacaklardı. Dış ödemelerin %20'si fabrikalar

20 çimento fabrikası dün ihâle edildi

Yılda 1 milyon 25 bin ton olan çimento istihsalimiz yeni fabrikalarla 1.830.000 ton artacak

Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1954.

8 Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş., ÇİSAN, Ankara, 1981, s. 19.

9 ÇİSAN, a.g.e., 1981, s. 19.

10 Çitosan Dergisi, 1987.

11 *Arhitekt Dergisi*, 1953.

12 *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ocak 1954.

Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes Ankara Çimento Fabrikası 1 no'lu döner fırının açılış töreninde, 1956 (Ankara Çimento Fabrikası arşivi).

kuruluncaya kadar, geri kalanı ise işletmeye geçildikten sonra 5 yıl içinde ve %4 faizle ödenecekti.¹³ Yerel ortaklar da kuruluşlarda pay sahibi olacaklardı.

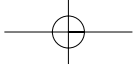
İlk olarak 22 Ağustos 1954'te, Çorum Çimento Fabrikası'nın ve onu izleyerek de 16 Eylül 1954'te Afyon Çimento Fabrikası'nın temeli atıldı. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes temel atma töreninde yaptığı konuşmada, Demokrat Parti iktidarının çimento sanayine verdiği önemi belirtirken,

“Benden evvel konuşan muhterem arkadaşımın dediği gibi, çimento fabrikaları bu memlekette bekayası henüz geniş ölçüde yaşamakta olan bir devri kapatacak ve yeni bir devrin açılmasının en esaslı vasıtasını teşkil edecektir” diyecekti.¹⁴

ÇİSAN tarafından kurulması düşünülen fabrikaların sayıları ve yerleri konusunda dönemin gazetele-
rindeki haberler, yetkililerin beyanatları ve daha sonra çimento sanayi ile ilgili yayınlarda çelişkili bilgiler ve rakamlar bulunmaktadır. Çalışmaların yürütüldüğü tarihlerde de bu karmaşanın sürdüğü ve bu nedenle hükümetin muhalefet tarafından eleştirildiği Başbakan'ın 19 Eylül 1954 günü konuyla ilgili yaptığı açıklamasından da anlaşılmaktadır. Bu açıklamaya göre ilk aşamada kurulacak yeni fabrika sayısı 14 olarak planlanmıştır. Zemin etüdüleri tamamlanamadığı için yapımları ikinci plana alınan 6 fabrika ile birlikte toplam sayı 20 olacaktı.¹⁵

13 *Arkitekt Dergisi*, 1953, s. 221.
14 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Eylül 1954.

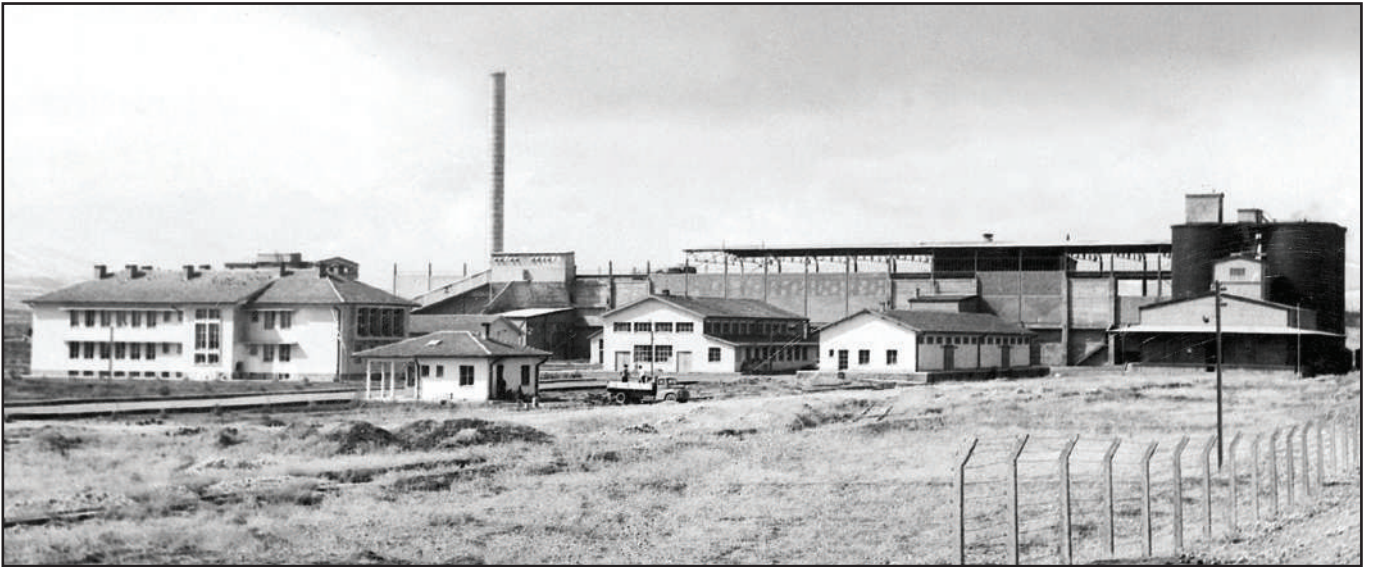
15 *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Eylül 1954.

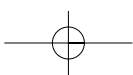
(1 9 5 0 - 1 9 6 0) D Ö N E M I

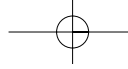

Balıkesir Çimento Fabrikası'nın açılış töreni, 04.09.1954 (Burhanettin Ulutan arşivi).

Elazığ Çimento Fabrikası'nın 1960'daki görünüşü (Necati Nemutlu arşivi).

20 Çimento Fabrikası

Fabrikalardan 7'sini Fransız, 12'sini Alman, 1'ini İtalyan firması kuracak İşletmeler Bakanı izahat verdi

Ankara (Akşam) - İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı, dün Çimento Sanayii Anonim Şirketi Umum Müdürlüğünde bir basın toplantısı tertip etmiş ve son defa ihaleleri yapılan 20 çimento fabrikası hakkında gazetecilere izahat vererek demiştir ki:

"Çimento fabrikaları yurdumuzda Adana, Afyon, Aydın, Bartın, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Elâzığ,

Erzurum, Eskişehir, Kayseri, Trabzon, Trakya, Van, Konya, Giresun, Gaziantep, Gemlik, Balıkesir ve İçel'de kurulacaktır.

20 Çimento fabrikasının inşasının 7 sini Fransız firması, 12 sini 4 Alman firması ve birini de bir İtalyan firması taahhüt etmiştir. Siparişi alan firmaların hepsi aynı zamanda kuracakları fabrikaya ortak olarak katılmakta ve işletme mesuliyetini üzerlerine almaktadırlar. Dış tediyelelerin yüzde 20 si fabrikalar kuruluncaya kadar ödenecek, geri kalan kısmı ise fabrikalar işletmeye

başladıktan sonra 5 sene zarfında ve yüzde 4 faizle tediye edilecektir.

20 Fabrikanın kurulup işleyebilmesi için ortalama 2000 milyon liralık bir envestismanın da bu suretle yapılması sağlanmış olacaktır. Böylece 1953 yılı sonu itibariyle 1 milyon 25 bin ton miktarında olan çimento istihsal kapasitemiz, bu fabrikaların iki sene içinde çalışmaya başlamasıyla 1 milyon 830 bin tonluk bir artış kazanacaktır."

Arkitekt Dergisi, 1953, s. 221.

1956-1960 döneminde Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. tarafından işletmeye alınan yeni fabrikalar toplam 820.000 ton/yıl kapasiteyle pazara girdiler. Bu fabrikalara ilişkin bilgi Tablo 4.2'de verilmiştir. ÇİSAN'ın karşılaştığı mali sıkıntılar planların zamanında gerçekleşmesini engelledi.

Bu süreç içinde olanları 1956-1960 arasında şirketin genel müdürü olan Burhanettin Ulutan kendisi ile yapılan sözlü tarih çalışmasında anlatmıştır.

"56'da çimento sanayine girdim... 56'nın Mart ayı... Çimento fabrikaları kurulmasına hükümet karar verdi ve yerlerini tayin etti. Şimdi bu 1953'lerde oluyor... ÇİSAN kurulmuş ve fabrikalar ihale edilmiş... Ben 56'da müdür olunca tabii fabrikaları dolaştım ve gördüm ki temel atılmış ama o kadar: İnşaat yürümüyor... Aynı zamanda

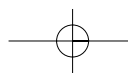
müteahhitler de çalışmıyor... O arada Adnan Bey telefon etti. Daha evvel söz vermişler. 'Hangi fabrikaları açacaksınız?' diye sordu.

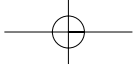
Hiçbir fabrika açamıyorum. Ben müteahhitleri çalışır hale getireceğim. Aynı zamanda çimento fabrikalarının makinelelerini imal eden yabancı fabrikalarla da görüşeceğim ve bir programa raptedeceğim. Ondan sonra size bir tek fabrika açabilirim.

Program istediğim gibi devam ederse 58'de tamamlayacağım. Ve müteahhitlerle müzakere başlattım. Ve beşer yüz bin lira vermeyi kararlaştırdım...

Burhanettin Ulutan

(1 9 5 0 - 1 9 6 0) D Ö N E M I

Tablo 4.1

1956-1960 DÖNEMİNDE ÇİSAN TARAFINDAN İŞLETMEYE ALINAN ÇİMENTO FABRİKALARI

Fabrikanın Adı	İşletmeye Alınış Tarihi	Garanti Kapasitesi (ton/yıl)
Ankara Çimento Fabrikası	1956	120.000
Adana Çimento Fabrikası	1957	150.000
Afyon Çimento Fabrikası	1957	85.000
Çorum Çimento Fabrikası	1957	85.000
Balıkesir Çimento Fabrikası	1958	85.000
Pınarhisar Çimento Fabrikası	1958	85.000
Elazığ Çimento Fabrikası	1959	85.000

Tablo 4.2

1950-1956 YILLARI ARASINDA İŞLETMEYE AÇILAN VE GENİŞLETİLEN ÖZEL SEKTÖR FABRİKALARI

Yıl	Fabrika	Kapasite (ton/yıl)
1953	İzmir Çimento Fabrikası	150.000
1953	Zeytinburnu (Genişleme)	100.000
1954	Darıca (2 yeni fırın)	200.000
1954	Kartal (Genişleme)	120.000
1956	Darıca (Genişleme)	100.000
1957	Eskişehir Fabrikası	150.000

Şimdi müteahhitler istediğim betoniyer ve vibratör gibi aletler ve malzemeler alacaklar, kullanmaya başlayacaklar ve işçi ücretlerini ödeyeceğim...

Adnan Bey 'Bana söz vermişlerdi' dedi. Ben de 'Sizi yanıltmışlar, bu sene hiçbir fabrika açamam' dedim. 1957'de Adana Fabrikası'nı açtım. Arkasından yabancı

Sacit Arıyürek

firmalara gittim; Almanya'da Humboldt Deutz firması -iki fabrikanın makinalarını yapacak,- Krupp -dört fabrika taahhüt etmiş- ve Fransa'da Fives Lilles firması da dört fabrika taahhüt etmiş. Onlarla istediğim gibi anlaşma yaptım... 1958-1959'da bütün fabrikalar bitti."¹⁶

1950'li yılların ikinci yarısında kurulan bu fabrikalar dönemin en ileri teknolojisine göre kurulmuşlardı. Ancak fabrikayı işletecek elemanların konuyla ilgili bilgilerinin yetersiz kalması veya yedek parçanın sağlanamaması gibi nedenlerle ortaya çıkan çeşitli sorunlarla mücadele etmek zorunda kalınıyordu.

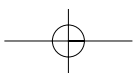
Şükrü Topsakal

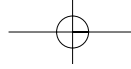
O tarihlerde Türkiye'de sanayinin henüz gelişmemiş olması nedeniyle tüm malzemeler ve demir-çelik aksam ithal edilmişti. Açılışı izleyen birkaç ay boyunca kuruluşu yapan yabancı şirketlerin uzman elemanları fabrikayı işletiyor, yerli çalışanlara eğitim veriyor ve sonra teslim ederek gidiyorlardı. Bir süre sonra ortaya çıkmaya başlayan teknik arızaların düzeltilmesi büyük sorun olmaya başlamıştı. 1958 yılında Afyon Fabrikası'nın müdürlüğüne atanan Sacit Arıyürek bu olayı en yakından yaşayanlardandı.

ÇİSAN'la Türkiye'de ilk kez çimento sektöründe planlı yatırım fırsatı elde edilmişti. Ancak politik baskılar, oy kaygıları ve yetersiz ön inceleme, bunların gerçekleştirilmesinde amaçtan sapmalar yaratıyordu. Bu nedenle bir süre sonra hoşnutsuzluklar ve söylentiler yaygınlaşmaya başladı.

ÇİSAN'la Türkiye'de ilk kez çimento sektöründe planlı yatırım fırsatı elde edilmişti. Ancak politik baskılar, oy kaygıları ve yetersiz ön inceleme, bunların gerçekleştirilmesinde amaçtan sapmalar yaratıyordu. Bu nedenle bir süre sonra hoşnutsuzluklar ve söylentiler yaygınlaşmaya başladı.

16 Burhanettin Ulutan ile 1 Şubat 2002 tarihinde İstanbul'da, Doç. Dr. Aynur İlyasoğlu tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

Balıkesir Çimento Fabrikası açılışında üretilen ilk çimento torbası, Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından imzalanırken, 04.09.1954 (Burhanettin Ulutan arşivi).

ÇİSAN'ın çalışmalarıyla ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Çelenk'e¹⁷ göre,

“Liberal görüşe sahip devrin hükümeti fabrikaların özel sektöre devri amacıyla fabrikaların kurulduğu yerlerde birer mahalli şirket tesis ettirmiş, ancak bu girişimler istendiği gibi ilgi görmemiştir. Fabrikaların yer tesbitinde maalesef bazı politik sebeplerle baskılar yapılmış ve rantabl olmayan bazı kuruluşlar olmuştur. Bu politik baskılar bilerek veya bilmeyerek o zamandan Türkiye Çimento Sanayii kuruluş politikasını tesbit etmiş ve ‘Bölgesel Çimento Fabrikası’ prensiplerinin temeli atılmıştır.”

Olumsuz eleştirilerin yanısıra ÇİSAN'ın sektöre olumlu katkılarından söz edenler de vardır. Örneğin Akgerman'a göre;

*“ÇİSAN mükemmel bir dersane oldu. Yetişme ve eğitim gibi nedenlerle gerçekten sektöre çok iyi bir öğretim ve öğrenim platformu yarattı. Özel sektörün kendine özgü liberal kafasından, dağınık halinden daha derli toplu hale getirdi.”*¹⁸

4.2

ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI

Özel sektör, yatırımlarını 1950-1954 yılları arasında, mevcut fabrikaların genişletilmesi ve İzmir Çimento Fabrikası'nın kurulması yönünde değerlendirdi.

İzmir Fabrikası için ilk girişim Bedri Akgerman tarafından, bir önceki bölümde anlatıldığı gibi, 1950 öncesinde Marshall Planı'nın olanaklarından yararlanmak üzere yapılmış, ancak şirket için gerekli 5 Milyon sermaye toplanamadığından, ancak 1,5 milyon lira sermayeli bir şirket kurulmasıyla sonuçlanmıştı. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra,

“... Adnan Menderes bunun faydasını takdir etti. Ve o eksik 3,5 milyon lirayı Etibank'a koydurdu, bilahare ortaklara verilmek üzere. Ve böylelikle 5 milyon liralık şirket

Yabancı Uzmanlar Gidince...

... kurulan fabrika o dönemin en modern fabrikasıydı... İlgili şirketin kendi memleketindeki uzman bir işletmeci ekibiyle fabrika işletmeyi aldı... Üç-dört aylık bir süreçle öğretim yapmışlar, fabrikada yepyeni hiç bir arıza olmadan teslim etmişler

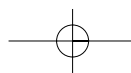
ve gitmişler. Çalışan fabrikada zamanla aşınmalar olunca, aşınmanın tamir ve bakımında bir hayli güçlük çekildi. Çünkü bu konuda elimizde doküman yoktu. Firma bu konuda bize bir yazılı bilgi vermemişti. Çok arıza olduğu için, hemen bütün geceleri

sabahladığımız günler olmuştur fabrikada... Bilhassa elektrik konusunda büyük arızalar zuhur ediyordu.

Sacit Arıyürek ile 12 Aralık 2001 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

¹⁷ Çelenk, 1986, s. 24.

¹⁸ Akgerman, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Fuat Süren

İsmail Yeşilyurt

kuruldu ve anlaşma yapılarak İzmir'de bir çimento fabrikası kurulması kararı alındı. Fakat kurulması çok zor şartlar altında oldu. O zaman bugünkü imkanlar, bugünkü kolaylıklar yoktu. Makineleri gümrükten fabrikaya götürme imkanımız bile yoktu... Makinalar Danimarka'dan alındı... Çimento fabrikasının arazisi alınarak şimdiki yerinde... Işıkkent'te kurulmasına karar verildi. Ve çok zor şartlarla ve büyük müşkülâtle fabrika kuruldu. 1953 senesinin Eylül ayında faaliyete geçti.

Fakat Türkiye'de bir şey bulmak mümkün değildi. Bu şartlarla senelerce uğraşıldı.¹⁹

Genişletilen fabrikalar Zeytinburnu, Darıca ve Kartal fabrikaları idi. Özel sektör tarafından sahip olunan fabrikaların toplam kapasitesi 830.000 ton/yıl'a çıkmıştı.

4.3 1950-1960 YILLARI ARASINDA SEKTÖRDE ÜRETİM, DAĞITIM ve FİYAT SORUNLARI

Demokrat Parti döneminin başlarında piyasalarda ve üretimde meydana gelen gelişmeler ve olumlu hava 1954'e gelindiğinde tersine dönmeye başladı. Döviz rezervlerinin harcanması ile ortaya çıkan döviz sıkıntısı dış ticarete yeniden kısıntılara başvurulmasıyla sonuçlandı. Çimento sektörü de bu yeni düzenlemelerden etkilendi. Genişletilen veya yeni

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Kasım 1954.

kurulan fabrikaların makinelerinin ve yedek parçaları ile kâğıt torba ithalinde ve çimento üretimi için gerekli yakıt, dinamit vb. girdilerin sağlanmasında zorluklar yaşanıyordu.²⁰

Kâğıt torba sıkıntısı çimento üretiminin başından beri süregelen bir sorundu.²¹ Daha önce verilmiş bulunan bez torba kullanılması kararı da uygulamadaki başarısızlıklar nedeniyle terkedilmişti. Devlet fabrikaları ile özel fabrikalar arasında torba dağıtımına ilişkin çeşitli sorunlar yaşanırken, sipariş edilen çimentonun zamanında yerine teslim edilememesinden ötürü önemli zararlarla karşı karşıya kalınıyordu.²²

1954 yılının gazetelerinde kâğıt torba bulunamaması nedeniyle dağıtımın durdurulduğunu bildiren ilanlar durumun ciddiyetini ortaya koymaktaydı.²³

Çimento üretimindeki ve dağıtımındaki sorunlar başlanmış bulunan inşaatların durmasına neden oluyor ve inşaat sektöründe şikayet sesleri giderek yük-

19 Somer, R., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

20 Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1954.

21 Arkitekt Dergisi, 1951.

22 Dölen ve Koraltürk, a.g.e.

23 Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1954 ve 30 Ekim 1954.

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1954.

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1954.

seliyordu. Belediye Sarayı, Haydarpaşa ve Salıpazarı liman inşaatlarının demir ve çimento darlığı nedeniyle durması tehlikesi başgöstermişti.²⁴ Talebin karşılanması için çimento satışı ve dağıtımını düzenlemek üzere İktisat ve Ticaret Vekaleti tarafından bir komisyon kurulmuştu. Amaç ürünün gerçek ihtiyaç sahiplerine iletebilmesiydi.²⁵

Çimento dağıtımına ilişkin 1180 sayılı kararname ise 11 Ocak 1958'te yürürlüğe girdi. Belirlenen esaslara göre yurt içinde üretilen veya ithal edilen çimentonun dağıtımını kamu sektörü ve özel sektör arasında eşit olarak yapılacaktı. Özel sektör kullanımı için belirlenen kuralların ve bürokratik işlemlerin çokluğu uygulamada zorluk yaratacak nitelikteydi.²⁶

Kararnamedeki bölüşüme itirazlar gecikmedi. Sayar, *Arkitekt Dergisi*'nde yayımladığı "İnşaat İşlerinde Resmi ve Hususi Sektör" başlıklı yazısında getirilen kuralların eşitsizliğini ve uygulama zorluğunu aşağıdaki cümlelerle dile getirdi:

"İki seneden beri inşaat işlerinde hissedilen sıkıntı azami raddeye varmıştır. Hele son altı ayda hususi inşaat hiç yapılmamaktadır... İthal edilen bazı inşaat malzemesini tevziye tabi tutan kararnamenin iyi işletilmemesinden, daha doğrusu tevzi edilecek kadar stok mevcut olmamasından dolayı büsbütün sektöre uğrayan hususi yapıların önümüzdeki mevsim tamamıyla durması ihtimali vardır..."

Ayrıca bu tahsis malzemesini alabilmek için geçen uzun zamanı da göz önünde tutarsak, yapı süresinin normal müddetin birkaç misline çıktığı görülmektedir... Hususi inşaat yanında, resmi inşaat sektörünün başka avantajları vardır.

Bazı devlet inşaatı müteahhitlerine, taahhütlerinde kullanacakları yabancı menşeli malzemeyi ithal için lisanslar verilmektedir... Keza Turizm Kanunu'ndan istifade sure-

Çimento Durumu

Kağıt buhranı çimentoya da tesir etmiştir. Kartal Fabrikası kağıt stokları tükendiğinden çimento teslimatını durdurmuştur. Fabrikanın kağıtları Finlandiya'dan

yola çıkmış olup 15 nisanda gelecektir. Fabrika bundan sonra teslimata başlayacaktır. Bu durum inşaat piyasasında darlık husula getirmemiştir. Diğer taraftan, bu sene Avrupa menşeli çimentoların fiyatları 18 dolardan 28 dolara

çıkıştır. Bu vaziyet yabancı çimento ithalini güçleştirecektir.

Yerli çimento fiyatlarının da tonunda 12-15 lira kadar artacağı söylenmektedir.

"Çimento Durumu", *Arkitekt Dergisi*, 1951.

²⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Kasım 1954.
²⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1954.

²⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ocak 1955.

Çimento İlânı

ASLAN ÇİMENTO ŞİRKETİNDEN:

Torbasızlık dolayısıyla 12 Kasım 1954 sabahı kestilmiş çimento sevkiyatına âtideki şekilde yeniden başlanacaktır:

DENİZ SEVKİYATI:

a) Evvelki 40 günlük gecikme, dahilinde olarak 12 Kasımdan 2 Aralıkta kadar müretteb çimentolar: 27 Kasım sabahından 2 Aralık akşamına kadar verilecektir.

b) Evvelki 40 günlük gecikme dahilinde sırası 3 Aralıkta itibaren gelen çimentolar: 3 Aralık sabahından itibaren usulü dairesinde verilecektir.

KAMYON SEVKİYATI:

12 Kasımdan itibaren sırada bulunan çimentolar teslim buyruklarının üzerinde yazılı müracaat gün ve tarihinden 21 gün sonra, aynı isimli günlerde, usulü dairesinde: 3 Aralık sabahından itibaren verilecektir.

(Misal: 12 Kasım Cumaya müretteb olanlar 3 Aralık Cuma günü verilecektir.)

Not 1: 12 Kasımdan evvel müretteb olduğu halde, o güne kadar usulü dairesinde çimentosunu almağa gelmemiş olan deniz ve kara sevkiyatına yukarıki programda yer ayrılmamıştır. Bunlar için gün alınmak üzere Şirket Merkezine müracaat edilmesi lâzımdır.

Not 2: Bâlâdaki tertibat dahilinde müracaat edilmiyen çimentoların teslimi hakkında, Şirket mes'uliyet kabul etmez.

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Kasım 1954.

tiyle yapılan bazı oteller inşaatı için, memleket dahilinden de temin edilmesi kabil olan malzemelere bile ithal lisansları verilmiştir... Şimdiye kadar bu nevi yapılan ithal müsaadelerinin sıkı bir kontrole tabi tutulduklarını tahmin etmiyoruz... Netice olarak bugün hususi inşaat sektöründe karşılaştığımız büyük sıkıntıdan yukarıdan beri anlattığımız şekilde, yalnız mahdut bir branşa yapılan bol ve müsamahakâr tahsislerin de acaba rolü yok mudur?²⁷

Görüldüğü gibi kararnamenin kamu sektörüne yarar sağladığı ve bazı kişi ve yatırımlara ayrıcalık yapıldığı yolunda bir kanı oluşmuştu. Öte yandan bu kısıtlamaların bazı yolsuzluklara da yol açması kaçı-

nılmazdı. Çeşitli söylentiler piyasada yaygın bir biçimde dolaşıyordu.

"Tahsisti, mahsisti falan dediğimiz zaman işte bazı menfaatler ön plana çıkıyordu. Tabii fabrikalar bununla da savaşmak zorundaydılar. Ve de diyelim ki bir bayi, bunu bayileri suçlamak için söylemiyorum; ticaretin gereği ne ise adamlar onu yapıyorlardı; bir çimento tahsisi alıyor. O tahsisi en çok parayı kim verirse ona veriyor. Çimento fabrikalarının kazançlarının son derecede kısıntılı olmasına rağmen, çünkü fiyatı devlet tesbit ediyordu, bayilerin kazançları fabrikanın tümünden kazançlarını solluyordu."²⁸

Komasyon çalışmalarında ele alınan bir diğer konu da yerli çimento fiyatlarıydı. 1953 yılında fabrikaların kurulmasıyla ilişkili kararlar alınırken iki yıl içinde fiyatların ton başına 30-35 lira düşeceği umulurken, 9 Eylül 1954'te yayımlanan bir resmi tebliğ ile Sivas Fabrikası'nın ürettiği ambalajlı portland çimentolarının ton başına fabrika teslim fiyatı 67 liradan 72 liraya, tralı çimentoların fiyatı ise 61 liradan 67 liraya çıkartıldı.²⁹ Oysa kurulması düşünülen yeni fabrikaların üretimi arttıracığı ve böylece ithalata gerek kalmayacağı için dövizden tasarruf edilebileceği ve ithal edilen çimentonun ülkenin değişik bölgelerine taşınmasından ötürü ortaya çıkan maliyetlerden kurtulanabileceğinden ton başına 30-35 liralık bir fiyat düşmesi sağlanabileceği tahmin ediliyordu.³⁰ 21 Haziran 1958'de "Çimento Satış ve Primleri Hakkındaki K/1164 Sayılı Karara Ait Tebliğ" ile ikinci bir fiyat tesbiti yapıldı ve prim sisteminin esasları ortaya konuldu.

Kararnameye göre maliyet ve fiyat saptanması bir komisyon tarafından yapıldıktan sonra, kâr eden fabrikalardan prim alınacak ve zarar eden fabrikalara da prim verilecekti. Böylece yeni kurulan devlet fabrikalarının zararları karşılanmış olacaktı.

Bu kararname ile TÇMB, çimento satışlarına uygulanan primleri çimento fabrikalarından almaya, çimento fonu hesabına yatırmaya ve sonra çimento fabrikalarına ödemeye memur ediliyordu.³¹

27 *Arhitekt Dergisi*, 1955, s. 97-98.

28 Akalan, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

29 *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Eylül 1954.

30 *Arhitekt Dergisi*, 1953, s. 115.

31 Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş., ÇİSAN, Ankara, 1981, s. 19.

Çimento satış ve tevziatı

**Ticaret Vekâleti, yerli ve ithal
malı çimentoların hakikî ihtiyaç
sahiblerine intikali üzerinde
duruyor**

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1954.

★ ÇİMENTOSUNU SATAMIYAN FABRİKA!

**Sivas çimento fabrikasının altı silosu
aézına kadar çimento ile dolu; müşteri
bekleyen fabrikanın 2 fırını da stop etti.**

Arkitekt Dergisi, 1959.

Bu kararnamenin hazırlanmasında önemli bir rolü olan ÇİSAN'ın Genel Müdürü ve Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği'nin ilk başkanı Burhanettin Ulutan'ın ifadesiyle:

"Çimento fabrikalarının maliyetleri çok farklı idi... Ben tetkik ettim. İstanbul fabrikalarının maliyetleri 70 liraydı, tonu. Ama Elazığ Fabrikası'nın maliyeti 160 lira... ve her fabrikanın maliyetlerini çıkarttım. Anadolu'da halkın yüksek fiyatla çimento almasını ve kullanmasını önlemek için bütün fabrikalarda fabrika teslimi fiyatını 140 lira tesbit ettim. Maliyetleri düşük fabrikalardan prim aldım Müstahsiller Birliği'ne... Buna mukabil

*maliyetleri yüksek olanlara prim verdim. Bu şekilde Türkiye'de satışları aynı fiyatta tesbit ettim."*³²

1164 Sayılı Kararname tüm şikayetlere karşın 1985 yılına kadar yürürlükte kaldı. Bu tarihte Sana-yi Bakanlığı fiyat belirleme yetkisini bir tebliğle üreticilere devretti. 1164 Sayılı Kararname 1990'lı yılların ikinci yarısında 1180 sayılı kararname ile birlikte iptal edildi.

Milli Koruma Kanunu uygulaması da sektörün gelişmesinde çok kez gelişmeyi sınırlayıcı bir rol oynadı.

Adnan Menderes hükümetinin birçok ürünün fiyatını serbest bırakırken, yalnız çimentoyu '79 no'lu Kararname' ile devlet denetiminde tutmasının birçok fabrikanın zararına çalışmasına neden olduğu ve çimento sektörünün gelişmesinin bu kararnamenin kaldırılmasından sonra başladığı ilgililerce belirtildi.³³

Kuruluşundan başlayarak çimento sektörünün "buhran" içinde bulunduğu sık sık yinelenen bir iddia olmuştur. 1958'de *Arkitekt Dergisi*'nde o günlerin "Buhran"ını anlatan bir yazı yayımlandı.³⁴

Çimento sektörünün kendi iç sorunlarının yanı sıra inşaat sektöründeki dalgalanmalar da yaşanan sıkıntılarının bir başka kaynağını oluşturuyordu. 1958-1959 yıllarında çimento fabrikalarında 200.000 tonluk stok birikmişti.³⁵ Bu yığılma gereksinmenin olmamasından ziyade, gerek devalüasyonundan ötürü fiyatların aşırı yükselmesi, gerekse inşaatlara verilen kredilerdeki sınırlamalar nedeniyle oluşuyordu. Böylece bazı fabrikalar ürettikleri çimentoyu satamaz duruma gelmişler, fırınlarını durdurmuşlardı. Sivas Çimento Fabrikası da bunlardan biriydi.³⁶

1950-1960 arasında çimento üretimi giderek arttı. 1960'a gelindiğinde 1950 değerlerinin yaklaşık dört katına ulaşılmış ve üretim tüketimi karşılayabilecek düzeye varmıştı. 1959 ve 1960 yıllarında çok küçük miktarda da olsa üretim fazlası ihraç ediliyordu.³⁷ İhracat özellikle Yakındoğu ülkelerine yapıyordu.³⁸

32 Ulutan, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

33 Somer, R., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

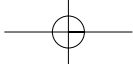
34 *Arkitekt Dergisi*, 1958.

35 "Çimento Satışlarında Buhran", *Arkitekt Dergisi*, 1958, s. 129.

36 "Çimentosunu Satamayan Fabrika", *Arkitekt Dergisi*, 1959.

37 Çelenk ve Peker, 1981, s. 18.

38 "Haberler", *Arkitekt Dergisi*, 1959.

(1 9 5 0 - 1 9 6 0) D Ö N E M I

Çimento Tevziine Dair Kararname Çıktı Dünden itibaren yürürlüğü giren tevzi ve satışına aid kararnamenin esaslarını neşre ediyoruz

Ankara 11 (Telefonla)- Memleket dahilinde istihsal veya haricinden ithal olunan çimentonun tevzi ve satışının tanzimine dair hazırlanan kararname İcra Vekilleri Heyetinden çıkmış ve bugün meriyete girmiştir.

Bu kararnameye göre tevzi ve satışın tanzimi iki esasa göre yapılacaktır.

- 1- Âmme sektörü
- 2- Hususî sektör

1- Âmme sektörü:

Memleket dahilinde istihsal edilen her nevi çimentonun %50'si Vekâletlere, vilâyet hususî idarelerine, belediyelere ve iktisadî devlet teşekküllerile resmî ve hususî bilûmum müesseselere, bunların meydana getirecekleri inşaat ve tamirat işlerinin teşhis ve projelerinin lüzum ve müstaceliyet derecelerini bütün bu işlere tahsis olunan yerli malı

çimento miktarlarının yerli ve ithal malı çimento fiyatları arasındaki farkı nazarı itibara alınmak suretile fennî usul ve rasyonel nisbetler dahilinde ve ayrı ayrı kontenjanlar tahsis etmeğe ve bu çimentoların sair resmî ihtiyaçlarla tabîî âfetlerden zarar gören halkın çeşidli ihtiyaçlarında kullanılmak üzere yerine Nafia Vekâleti selâhiyetli kılınmıştır.

2- Hususî sektör:

Yerli istihsalin geri kalan %50'si şu esaslara göre dağıtılacaktır:

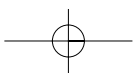
- 1- Her vilâyette hususî sektör kontenjanları Nafia Vekâletinin mümessilinin reisliği altında Dahiliye, İktisad, Ticaret ve İşletmeler Vekâletleri mümessillerinden mürekkep bir komisyon tarafından tesbit edilecektir.
- 2- Vilâyetlerin yıllık çimento kontenjanları ocak, mayıs ve eylül aylarında olmak üzere üç devreye taksim edilerek gönderilecektir.
- 3- Vilâyetler her devredeki kontenjanları ihtiyaç nisbetinde peyderpey vilâyet merkezile kazalara tahsis edeceklendir.

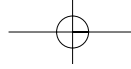
4- Dört ayrı devrenin hitamından bir ay sonrasına kadar fabrikadan kesilmemiş olan çimento tahsisleri iptal olunacaktır.

5- Ayrıca gene her vilâyet ve yıllık istihlâki 400 tondan fazla olan kazalarda kontenjan komisyonundan gayri bir de çimento tevzi komisyonları kurulacaktır. Bu komisyonlar Vali muavininin reisliği altında Defterdar, Nafia Müdürü, Bölge Ticaret Müdürü, Belediye ve Ticaret Odası Reislerinden mürekkep olacaktır.

6- Bu komisyonlar tevzi edilen çimentoların maksada göre sarfını ve murakabesini temin edecekler, çimento bayilerinin yerli ve ithal malı çimento tevziyatını umumi hükümler dairesinde kontrol ve ilân edecekler, ayrıca tevzi mıntıkları dahilinde ihtiyaç hissedilen ihtiyaç malı çimentonun vaktinde temin ve tedarik edilmesi hususunda tüccar nezdinde teşebbüs ve telkinde bulunacaklardır.

İhtiyac sahiblerine çimento tevzi komisyonları tarafından birer tahsis vesikası verilecek ve bu vesika ile çimentoları bayilerden alınacaktır.

Bayiler ise bu vesikalara göre tevzi komisyonlarından kendilerine çimento tahsis ettireceklerdir.

Vilâyetlerde hususî şahıslara çimentolar şu esaslara göre dağıtılacaktır:

a) Halkın 5 torbaya kadar olan müstacel ihtiyaçları için çimento verilmesi şekli mahallî tevzi komisyonlarınca, mahallî hususiyetlere göre tesbit ve ilân edilecektir.

b) Ev, apartman, mağaza, otel, fabrika ve saire gibi yapıların o yıla aid çimento ihtiyaçları sahibleri tarafından aid oldukları belediyelerden alınacak tasdikli vesikalarla tevsik olunacak ve bu vesikalara müsteniden üçer ve dörder odalı beher ev inşaatı için en fazla 6 ton, beş ve altı odalı beher ev inşaatı için en fazla dokuz ton, büyük ev, apartıman, mağaza, otel, fabrika gibi beher bina inşaatına en fazla 15 ton çimento tahsis edilecektir.

c) Yapı kooperatiflerinin münferid evler ile kat mülkiyeti

esasına göre yaptıracakları büyük binalarda her ortağın mesken olarak kullanacağı bir dairesi içinde ihtiyaca göre 6-15 ton çimento tahsis edilecektir.

d) Aynı yıl zarfında bir şahsın aynı kaza ve belediye hududu içindeki birden fazla yapısı için çimento tahsis edilmeyecektir.

e) İmalâtçıların senelik çimento ihtiyacı imalâthanelerinin yıllık istihsal faaliyetleri gözönünde bulundurularak belediyelerce tesbit olunacaktır.

İmalâtçı ihtiyaçlarının ek yarısının ithâl malından sağlanması esası kabul edilmiştir. Mütebaki ihtiyaç için, imalâtçının fi'len sarfedeceği ithal malı çimento nisbetinde yerli çimento tahsis edilecektir.

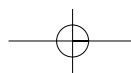
f) Gene bu arada büyük ev, apartıman, mağaza, otel, fabrika ve saire gibi yapılan 15 tondan fazla çimento ihtiyaçlarının ithal malı ile karşılanması yeni hazırlanan kararname cümlesindedir.

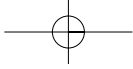
Gene bu kararnameye göre yerli çimento satış fiyatları ve tevzi masrafları şöyle hesaplanacaktır:

Bayilerin nakledecekleri çimentolara satış fiyatları, mubayaa, tahmil ve tahliye ve nakliye vesair masraflar için yüzde 10 ve bu yüzde 10 dan sonra yüzde 2 ilâve edilerek hesaplanacaktır.

Ayrıca kararnamede komisyon azalarına dörder aylık devreler için vilâyetlerde ayda azamî 100 er, kazalarda ise 75 şer lira verilecektir.

"Çimento Tevziine Dair Kararname Çıktı", Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ocak 1955.

(1 9 5 0 - 1 9 6 0) D Ö N E M I

Memleketimizde Üretilen Çimentoların Satış Fiyatlarının Tesbit Şekilleri ve Çimento Satış Fiyatlarına Ait Çeşitli Bilgiler

Fabrikaların çimento satış fiyatları 21.06.1958 tarih ve 9938 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan K/1164 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca tesbit edilmektedir.

K/1164 sayılı Kararnamede;

“Madde 1 -

Millî Koruma Kanunu

6, 29, ve 31 nci maddeleri ile 14 ncü maddesinin III ncü bendinin verdiği selâhiyete istinaden, dahilde imal olunan bilumum çimentoların satış fiyatlarını tesbite, tesbit olunan bu fiyatlar üzerinden prim almaya veya vermeye ve prim miktarları ile prim alınacak ve verilecek çimento fabrikalarını tayine ve bu primleri aşağıdaki fıkrada yazılı fona ilâve ve bu fondan sarf ve mahsubu, çimento istihsal, ellerinde bulunduranlardan lüzum gördüğü her türlü malumatı almaya ve icab eden sair bilcümle tedbirleri ittihaz ve bu işlerde

intihap edeceği hakiki ve hükmi şahısları tavzife Sanayi Vekaleti mezun kılınmıştır.Yukarıki fıkraya göre alınan primler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda “Çimento Fonu” adı ile açılacak hususi bir hesaba irad ve ikinci maddeye göre yapılacak harcamalar ile diğer her nevi masraflar bu hesaba zimmet kayıt ve mahsup edilir.

Madde 2-

Primleri Çimento fabrikalarından almaya ve bunları birinci maddede yazılı hesaba yatırmaya, Çimento Fabrikalarına ödenecek primleri mezkûr hesaptan tahsil edip istihkak sahiplerine tediye ve Sanayi Vekaletinin nezaret ve murakabesi altında Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği memur edilmiştir. Birliğe gördüğü hizmet dolayısıyla tahsil ettiği primler tutarı üzerinden %1 hizmet kaşılığı ödenir.

Madde 3-

Bu karar ve bu karar istinaden neşredilen tebliğler veya verilen talimata aykırı hareket edenler hakkında Milli Korunma Mevzuatı dairesinde takibat yapılır.

Madde 4-

Bu karar neşir tarihinden meriyete girer” denilmektedir. Anılan karar gereğince Çimento Fabrikalarının kendiliklerinden bir fiyat tesbit ederek satış yapmaları mümkün değildir.

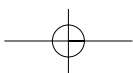
II. Toptancı ve perakendeci satıcıların (ARACILARIN) çimento satış fiyatlarını tesbit şekilleri ve şartları: Çimento satıcıları fabrikalardan almış oldukları çimentoları 10 Ekim 1958 tarih ve 10029 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan K/1180 sayılı Kararnamede belirtilen şartlar dahilinde tesbit ederek satmak mecburiyetindedirler.

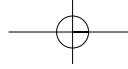
K/1180 sayılı Kararnamede:

“Madde 1-

Milli Koruma Kanununun

6, 21 ve 31 inci maddelerinin hükümete verdiği selâhiyete müsteniden çimento satışları ve fiyatlarının tesbiti hakkında aşağıdaki hükümler tatbik olunur.

Madde 2-

Çimento alım ve satımı serbesttir. Ancak çimentolardan biriket imali Sanayi Vekâletinin veya vazifelendireceği mercilerin hususi müsaadesine bağlıdır. Memleket dahilinde istihsal ve hariçten ithal olunan her nev'i çimentonun tevzi ve satışına mütedair K. 959 sayılı kararlar ek ve tadilleri mer'iyetten kaldırılmıştır.

Madde 3-

a) Memleket dahilinde istihsal olunan çimentolar, çimento fabrikaları tarafından K/1180 sayılı Karar esasları dairesinde Sanayi Vekaletince tesbit olunan fabrikalarda müşteriye teslim fiyatı üzerinde satılır.

b) Vilayetler Merkez ve mülhak kazalarının her birinde satılacak çimentoların azami satış fiyatları Vilayet Daimi Encümenlerince mahalli belediyelerin mütalâası alınmak suretiyle ayrı ayrı tesbit ve Valilerce tasdik ve ilân edilmek suretiyle teayyün eder.

Azami satış fiyatları K/1164 sayılı Karara müsteniden beher çimento için Sanayi Vekaletince tesbit olunan fabrikada müşteriye teslim fiyatına

tahmil tahliye, nakliye, depolama ve sigorta karşılığı olarak tesbit edilecek zaruri masrafların ilavesi ve hasıl olacak yekuna da %10 kâr haddinin eklenmesi suretiyle hesap ve tayin edilir.

Bu suretle tesbit ve ilân olunan azami satış fiyatları bunların hesap şekli de gösterilmek suretiyle Valilerce Sanayi Vekaletine bildirilir. Sanayi Vekaleti lüzum gördüğü takdirde mezkûr fiyatlarda değişiklik yapmağa ve bu maksatla yapacağı tetkikat için hakiki veya hükmi şahısları vazifelendirmeye selahiyetlidir.

Çimento fabrikaları fabrika sahası dışında şehir ve kasabaların meskûn saha ve civarında ayrı bir satış mağazası açtıkları takdirde yukarıdaki şekilde hesaplanacak azami satış fiyatı dahilinde satış yapabilirler.

Madde 4-

İhtiyaç sahipleri ihtiyaçları olan çimentoları doğrudan doğruya fabrikalardan temin edebilirler. Şu kadar ki bir tondan az çimento taleplerinin fabrikalarca karşılanması mecburi değildir.

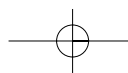
Madde 5-

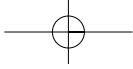
Bu karar hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında Milli Korunma Mevzuatına göre tatbikat yapılır.

Madde 6-

Bu karar neşri tarihinde mer'iyete girer" denilmektedir.

Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş.
Satış Müdür Muavini.
Mehmet Kara
"K/1164 Sayılı Kararname",
Çimento Müstahsilleri Bülteni,
13 Mart 1975, sayı: 105, s. 4-14.

Çimento Satışlarında Buhran

Çimento fabrikalarında 200.000 tonluk bir stok birikmiş ve inşaat mevsimi olmamasından satışlar hemen hemen durmuştur. Bu vaziyet üzerine bazı fabrikalar istihsalini azaltarak yarım kapasite ile çalışmaya devam etmektedirler. Çimento sanayiindeki bu durgunluk, şimdilik arızî olmakla beraber, inşaatın başlaması dolayısıyla çimento istihsalinin, istihsal ile mütenasip bir şekilde aramamakta olmasındandır.

İnşaat malzemesi fiyatlarının para ayarlanmasından dolayı son derece yükselişi memlekette inşaat hacmini azaltmıştır. Bu suretle iç istihsal azalınca stoklar hasıl olmuş, bunların eritilmesi için ihracat

imkânları aranmaya başlanmıştır. Dünya Piyasasında çimento fiyatları 11.5-12 dolar olduğuna göre aynı fiyatlara veya 11 dolara çimento ihraç etmek imkânı hasıl olacaktır.

Ayrıca şunu da kaydetmek icap ederki, bütün dünyada çimento fiyatlarında demirde olduğu gibi düşüklük kaydedilmemektedir. Eğer ihracat imkânları temin edilemezse, bazı fabrikalarımızın kısmen çalışması icap edecektir. Esasen yeni kurulan birçok fabrikaların istihsalini pahalı mal olmaktadır.

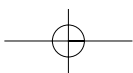
Çimentonun tonu memleketin her tarafında 150 liraya satılmakta olup, meselâ yeni açılan Çorum Fabrikası imâl ettiği j her ton çimentoya ayrıca 30 lira prim almaktadır.

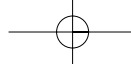
Buna mukabil eski fabrikalar, meselâ, Aslan Fabrikası sattığı her ton çimento için 22 lira prim ödemektedir. Eski fabrikalar ile yeni fabrikaların durumu aşağı yukarı aynı vaziyettedir. Bu da, yeni kurulan bir çok çimento fabrikalarının yerlerinin iyi seçilmediği, istihlâk merkezlerinden çok uzak bölgelerde kuruldukları tesis masraflarının istihsal kapasiteleri ile mütenasip olmadığı için pahalı çimento imâl ettikleri anlaşılmaktadır.

“Çimento Satışlarında Buhran”,
Arkitekt Dergisi, 1958, cilt 26, No: 292.

Üretimde bu olumlu gelişmelere karşın inşaat piyasasında çimento üreticileri ile ilgili şikayetler durulmuyordu. Çimentoyu karaborsadan kurtarmak üzere Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nca kurulan komisyonun yerli ve ithal ürünün fiyatlarını birörnekletmek için getirdiği önerileri yerli üreticilerin haksız rekabet endişesiyle reddetmeleri “bir tekel yaratılması” hareketi olarak adlandırıldı. Aynı çevreler inşaatçıların yapılan çalışmalarda devre dışı bırakılmalarına karşı öfkelerini şöyle dile getiriyorlardı:

“İnşaatçıların, senelerden beri yerli çimento şirketlerinden çektiği yetmiyormuş gibi, bu buhran halinin devamına Bakanlığın müsamaha etmemesi temenni edilmektedir. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nın çimento meselesi görüşülürken yalnız yerli fabrikatörleri, ithalat tüccarını davet etmeyerek, birkaç da inşaatçıyı çağırması onların da fikrini alması gerekmez miydi? Bizce yerli fabrikacıların iddiaları yersizdir. Bütün 1952 yılı istihsalini satmış olan yerli fabrikaların 1952'de gelecek olan ucuz ithal çimentosundan korkmamaları icap eder.

Tablo 4.3

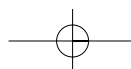
1950-1960 YILLARI ARASINDA
ÇİMENTO ÜRETİM, TÜKETİM, İHRACAT VE İTHALATI

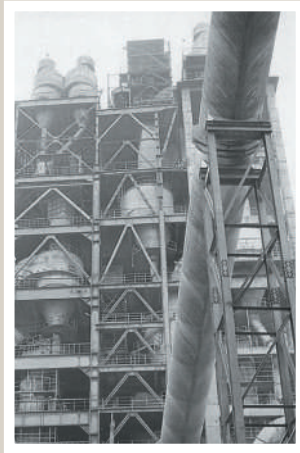
Yıl	Üretim (ton)	Tüketim (ton)	İthalat (ton)	İhracat (ton)
1950	517.000	796.000	299.000	20.000
1951	396.000	639.000	243.000	-
1952	495.000	884.000	389.000	-
1953	531.000	1.068.000	537.000	-
1954	703.000	1.332.000	629.000	-
1955	319.000	1.130.000	811.000	-
1956	970.000	1.263.000	293.000	-
1957	1.261.000	1.560.000	299.000	-
1958	1.517.000	1.537.000	20.000	-
1959	1.734.000	1.716.000	2.000	20.000
1960	2.038.000	1.973.000	4.000	69.000

Aksi takdirde Türk müstehlikinin ihtiyacını karaborsadan temin etmeleri ve zarara uğramaları bakımından istekleri gayri samimidir.”³⁹

Bu yıllara ilişkin üretim, tüketim, ithalat ve ihracat değerleri Tablo 4.3’de gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden görüldüğü gibi 1956’dan başlayarak ithalat azalmış ve yeni fabrikaların işletmeye girmesiyle üretim-tüketim dengesi kurulabilmiştir.

³⁹ *Arkitekt Dergisi*, 1952, s. 46.

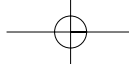

5

(1960-1980)
DÖNEMİ

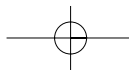
(1960-1980) DÖNEMİ

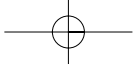

1960 yılı, Türkiye tarihindeki önemli dönüm noktalarından birisidir. 1950'lerin sonlarında ülkede ortaya çıkan toplumsal huzursuzluk sonucunda 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşen askeri müdahale ülke demokrasisinde bir dönem kesintiye neden olurken, öte yandan da bazı çağdaş ve toplumsal kavramların kamu yönetiminde yerini almasına olanak sağlamıştır. “Planlı kalkınma” bu kavramlardan bir tanesidir. Her ne kadar Cumhuriyet dönemindeki ilk plan uygulaması 1934’te kabul edilen planla hayata geçirilmiş ve bundan sonra da 1940’lı yıllarda birkaç plan çalışması daha yapılmışsa da bunlar toplumu her yönüyle çerçeveleyen bir kalkınma planı olmayıp, adında da yer verildiği gibi sadece bir sanayi planı niteliği taşımakla sınırlı kalmıştır.

“Planlı Dönem”¹ olarak adlandırılan 1962-1977 döneminde ülkenin onbeş yıllık geleceği için hedefleri belirleyen üç tane Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır.

¹ Yaşa, 1980, s. 96.

27 Mayıs'ı izleyen ilk yıllar politik dengelerin kurulması ve istikrarın sağlanması ile ilgili çalışmalarla sürerken, bir yandan da yeniden yapılandırma ile ilgili temel çalışmalar yapılmış ve 1963-1967 dönemini içeren Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1960'ların ilk yıllarında, ülkenin içinde bulunduğu politik sarsıntı çimento sektörünü de etkilemiş, 1960-1963 yılları arasında inşaat sektöründe yaşanan duraklamaya paralel olarak çimento sanayinde de bir durgunluk dönemi geçirilmiştir. Ancak 1963'ten sonra yeniden etkin bir döneme girilmiş, 1966'dan başlayarak yeni fabrika yatırımları başlamıştır. Sektördeki gelişme 1978 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihte dünya petrol krizinin etkisiyle yeniden bir duraklama dönemine girilmiştir.²

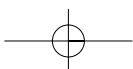
1960-1980 dönemi bazı duraklamalar dışında genel çizgileriyle çimento sektörünün gerek üretim, gerekse ihracat açısından gelişme gösterdiği yıllardır. 1960 yılında 2.038.000 ton olan üretim, 1980 yılında 12.875.000 tona yükselmiştir. Aynı dönemde ithalat giderek azalır ve 1969 yılında tamamiyle dururken, 1973 yılından itibaren üretim fazlasının ihracına başlanmış, ihracat çimento ve klinker toplamı olarak 1.178.000 tona ulaşmıştır.^{3,4}

2 Çelenk, 1986, s. 28.

3 Çelenk ve Peker, a.g.e., s. 29.

4 Çelenk ve Peker, 1999, s. 18-20.

5.1 YATIRIMLAR, ÜRETİM, İTHALAT ve İHRACAT

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 1962 yılında yürürlüğe girmesinden sonra, yıllık programlar uygulanmaya başlandığında kısa dönemdeki çimento gereksiniminin karşılanmasında geç kalınmış ve bu geç kalma yeniden çimento ithalatını gerektirmişti. Yeni dönemin temel sanayi ilkelerinden olan ithal ikameci tutuma aykırı olan bu durumda ithalatın en aza indirilmesini sağlamak amacıyla Birinci Kalkınma Planı'nda uzun ve kısa dönemde bazı önlemlere başvuruldu. Yeni teknolojilerin kullanılması ve yatırım kararları ile ilgili bu önlemler şunlardı:⁵

- Katkı malzemesi kullanmak,
- Mevcut fabrikaları forse çalıştırmak,
- Kuru sisteme geçiş,
- Mevcut fabrikaların genişletilmesi,
- Yeni fabrikalar kurulması.

Bu önlemlerden ilk üçü için hemen uygulamaya geçildi. Hidrolik bağlayıcı niteliğine sahip katkı malzemeleri olarak tras, cüruf ve uçucu küller kullanılmaya başlandı. Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. fabrikaları maksimum kapasite ile çalıştırılmaya başlandı. Kuru sisteme geçen fabrikaların kapasiteleri de %30-%50 arasında yükseldi.

Yeni fabrikalar kurulması için yatırımlara başlanması ise 1966'dan başlayarak gerçekleştirilebildi.

5.1.1 FABRİKALAR

Birinci Beş Yıllık Plan'da yeni kurulacak fabrikaların bölgesel gereksinimlere göre ve farklı ölçekte kurulması öngörülüyordu. Yer seçiminde ulaşım giderlerinin en aza indirilmesi ilkesi benimsenmişti.

Türkiye Kalkınma Pulları, 1960.

1966 yılında çimento sektöründe özel girişimciler yatırımlara başladı. Ege ve Marmara bölgelerinde halka açık anonim şirketler kurularak beş fabrikanın yapımına başlandı. Bu fabrikalar 1969 yılında işletmeye geçtiler.

Akçimento daha sonra kuruluşunu 450.000 ton/yıl genişleterek 1971'de işletilmeye başlandı.

ÇİSAN tarafından 50'li yıllarda ihale edilen, ancak tamamlanamamış bulunan fabrikalar da tamamlanarak işletmeye alınıyordu. Bu fabrikaların adları ve kapasiteleri Tablo 5.2'de gösterilmiştir.

Fabrikalar için yer seçiminde ulaşım kolaylığı gibi teknik faktörler dışında başka nedenlerin de etkili olduğu durumlarla karşılaşıldığı oluyordu. Örneğin Batman'da kurulmak üzere getirilen fabrika, sonra politik nedenlerle Çanakkale'ye taşınmış, 1960 yılından sonra buraya kurulmasından da vazgeçilerek 1965 yılında Elazığ Fabrikası'nın lepol

⁵ Çelenk, 1986, s. 27-28.

Tablo 5.1

1969'TA İŞLETMEYE AÇILAN ÖZEL SEKTÖR FABRİKALARI

Yeri	Fabrika Adı	Kapasite (ton/yıl)
İstanbul	Akçimento	450.000
Hereke	Nuh Çimento	400.000
İzmir	Batı Anadolu Çimento	430.000
Bursa	Bursa Çimento	230.000

Ercan Bahadır

sisteme geçirilmesi sırasında genişleme birimi olarak kurulmuş ve işletmeye girmişti.⁶ Bu yer değiştirme olayının arkasında siyasi nedenin dışındaki faktörü Ercan Bahadır şöyle anlatıyor:

“Elazığ Fabrikası kurulmuştur. Üretimini alıyor. Ondan sonra Batıda bir çimento

açığı var ve Çanakkale’ye çimento fabrikası için mukavele yapılıyor. Arazi alınmıştır. Fırın ayakları filan çıkmıştır. Bütün malzemesi gelmiştir. Fakat o sırada Keban Barajı başlıyor ve Elazığ Fabrikası’nın çimentosunun yetişmeyeceği düşüncesiyle oradaki fabrika olduğu gibi Elazığ’a ikinci fırın olarak kuruluyor. Çanakkale Fabrikası’nın olduğu yer sonra kamp oldu.”⁷

Planlı döneme geçişte yeni fabrikaların kurulmasında gecikilmesi ve artan talebi karşılayabilme zorunluluğu, mevcut fabrikaların maksimum kapasitede kullanılması ve genişletilmeleri gereğini ortaya çıkarmıştı. Bu nedenle 1964 yılından başlayarak, özellikle çimento tüketiminin yüksek olduğu bölgelerde fabrikaların genişletilmesi için yatırımlara girişilmiş ve 1969’a kadar Tablo 5.3’de yer alan sekiz fabrikanın genişletilmesi tamamlanmıştı.

Genişletme etkinlikleri çok yerde çimento üretiminde yaş sistemden kuru sisteme geçmeyi içeriyordu. Bu dönüşüm süreci içinde deneyim ve bilgi eksikliği yüzünden çok zor günler yaşanıyordu.

1964 yılında Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. tarafından çimento üretimi yönünden boşluk gösteren yörelerde, hammadde, yakıt ve pazar bakımından en uygun yerlere yeni çimento fabrikaları kurulması konusu ele alınarak, Trabzon’da 300.000 ton/yıl, Van’da 225.000 ton/yıl kapasiteli iki fabrika kurulması kararlaştırıldı. Trabzon Fabrikası 1967 yılında, Van Fabrikası da 1969 yılında işletmeye girdi.

1969-1972 yılları arasında üretim fazlalığı nedeniyle çimento sektöründeki özel yatırımlarda bir duraklama olurken, Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. tarafından yeni fabrika devreye alındı. Bu 330.000 ton/yıl kapasiteli Aşkale Fabrikası idi. Ayrıca Adana ve Gaziantep fabrikaları 400.000 ton/yıl kapasiteyle genişletildi.

Türkiye’de bütün hızıyla süregelen kentleşme ve bayındırlık işleri çimentoya olan gereksinimi arttırıyordu. Çimento kullanımı köylerdeki bina yapımında da yaygınlaşmıştı. Bu durumda yeni yatırımlar

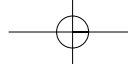
Hikmet Dizdaroglu

1972’de yeniden başladı. 1972-1978 yılları arasında dördü Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. tarafından, üçü de özel sektör tarafından olmak üzere yedi yeni fabrika işletmeye alındı. Türkiye Çimento Sanayii Ünye, Bolu ve Mardin fabrikalarını OYAK ile ortak olarak kurmuştu.

1976’da yeni fabrikaların kuruluşu ile ilgili çeşitli tartışmalar yaşandı. Bu fabrikaların yer seçimleri yapılırken politik çıkarlara öncelik verildiği, oy kaygısıyla vatandaşa verilen sözlerin yerine getirilmesinin yanlış uygulamalarla sonuçlandığı yapılan eleştirilerin özünü oluşturuyordu. Bir fabrikanın kuruluşu öncesi yapıl-

6 Çelenk ve Peker, 1999, s. 18.

7 Ercan Bahadır ve Burhan Evcil ile 8 Mart 2002 tarihinde Ankara’da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden Ercan Bahadır anlatısı.

Dr. Faruk Yağız

ması gereken planlama çalışmalarının yapılması, olabirlik raporlarının hazırlanması ÇİSAN'ın titizlikle izlediği bir yol iken, bunları yerine getirmeden verilen sözler sonucunda 18 fabrika kurulması kararlaştırılmıştı. Her ne kadar teknokratlar bu uygulamaya karşı çıktılarsa da

politik baskılar daha güçlüydü. O tarihte APK Daire Başkanı olan Dr. Faruk Yağız söz konusu 18 fabrikanın açılma kararı ile ilgili olarak şunları anlattı:

“...Mecburen bakanın talimatı olduğu için DPT'ye teklifte bulunduk. Fakat her bir fabrikanın altına ben hem de büyük harflerle, hâlâ durur, şunu yazdım: Her ne kadar bu fabrikanın maliyeti, yukarıda hesaplanan gibi ise de, bu yörede hammaddenin olup olmadığı, teknolojik suyun olup olmadığı, yeterli katkı malzemesinin olup olmadığına dair hiçbir araştırma yapılmamıştır. Bu araştırmalar yapılmaksızın bu projelerin realize edilmesi uygun olamaz.”⁸

İlk etapta 14 fabrika ihale edildi. Ancak 1978 yılında yönetim değişikliğiyle yapılan yeniden değerlendirme sonucunda ortaya çıkan olumsuz tablo nedeniyle önce tüm projeler durduruldu. Bu yeni karara karşı en büyük tepkinin, evvelce muhalefetteyken eleştirdikleri bu projeye şimdi sahip çıkan CHP'li milletvekilleri tarafından gösterilmesi, oy kaygısının yansımaları olarak ibret vericiydi. Değerlendirme sonucunda, uygun olmasa da büyük harcama yapılmış ve yapımı ilerlemiş yedi fabrikanın gerçekleştirilmesine devam edilmesine ve yedi tanesinin de ihale anlaşmasının iptal edilmesine karar verildi.⁹

1970'lerin sonlarına doğru kurulma kararı alınan fabrikaların çoğunluğu İç ve Doğu Anadolu'daydı. Dönemin ÇİTOSAN Genel Müdürü Vedat Talu'dan öğrenildiğine göre yatırım kararı alınırken köy ve ilçelerdeki konutların betona dönüştürüleceği varsayımından

Tablo 5.2

1960'DAN SONRA İŞLETMEYE AÇILAN ÇİSAN FABRİKALARI

Açılış Yılı	Fabrika Adı	Kapasite (ton/yıl)
1961	Gaziantep Çimento Fabrikası	85.000
1962	Bartın Çimento Fabrikası	150.000
1962	Söke Çimento Fabrikası	85.000
1963	Konya Çimento Fabrikası	150.000
1964	Niğde Çimento Fabrikası	85.000
1967	Trabzon Çimento Fabrikası	330.000
1969	Van Çimento Fabrikası	200.000

Tablo 5.3

1964-1969 YILLARINDA GENİŞLETİLEN FABRİKALAR

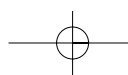
Fabrika	Kapasite (ton/yıl)
Adana Çimento Fabrikası	500.000
Çimentaş Çimento Fabrikası	200.000
Elazığ Çimento Fabrikası	170.000
Afyon Çimento Fabrikası	280.000
Sivas Çimento Fabrikası	260.000
Ankara Çimento Fabrikası	400.000
Çorum Çimento Fabrikası	415.000
Kartal Çimento Fabrikası	220.000

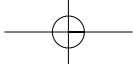
hareket edilmişti.¹⁰ Ancak tüketim bu varsayıma uymayınca yukarıda da sözü edildiği gibi bu fabrikaların büyük çoğunluğunun kurulmasından vazgeçildi.

8 Dr. Faruk Yağız ile 14 Aralık 2001 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

9 Necati Nemutlu ve Selçuk Nemutlu ile 31 Ocak 2002 tarihinde İstanbul'da, Doç. Dr. Aynur İlyasoğlu tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

10 Vedat Talu ile 12 Şubat 2002 tarihinde İstanbul'da, Doç. Dr. Aynur İlyasoğlu tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

Nuh Çimento Fabrikası Kuruluyor

Yıl 1965. Konya Çimento Sanayii T.A.Ş.'nin statüsüne göre karın %5'i yönetim kurulu üyeleri ve üst kademe müdürlere verilmekte idi. Gayet cazip de. Bazı değişiklikler, ıslahatlar yapmakta iken, bir gün bana telefon edildi Ankara'dan. "Beyefendi Ankara'ya gelmez misiniz?" Ben, çocuklarım, evim Ankara'da, hafta sonlarında geliyorum dedim. "Bugün gelemez misiniz?" Hayır, mümkün değil. O zaman çimento ticaretinde var, ikili fiyatlar var, karaborsa yapma gibi. Üretim az, talep yetişmiyor. Bunlar karaborsacı herhalde, bana böyle kapalı bir şekilde konuşmalarının manasını kötüye yordum ve kusura bakmayın, ben ancak hafta sonlarında gelirim, dedim. Onun üzerine,

Nuh Ticaret'ten makarna fabrikasının sahipleri, Ahmet Eskiyaan'la Muharrem Eskiyaan, Nuh'un oğlu, Konya'ya geldiler. İstediklerini sorunca "Biz seni almaya geldik" cevabını aldım. Sanki pazardan adam alınıyor gibi. Sebebini sorunca "Çimento fabrikası kurmaya karar verdik, sizi tavsiye ettiler" dediler. Ben de, fabrika hemen kurulmaz, siparişe bağlanıncaya kadar ben size yardımcı olurum. Evvela yerini seçelim, ondan sonra iş kurulma safhasına gelindiği zaman ben gelirim dedim. Makarna üretim ve ticaretini yapan bu kişiler niçin bir çimento fabrikası kurmaya karar vermişler, çok enteresan. Ahmet Bey Nuh'un kardeşi, o zaman Nuh Ticaret'in Yönetim Kurulu Başkanı,

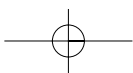
yüksek tahsili yok. Fakat o kadar ileri görüşlü, o kadar zeki, o kadar akıllı bir adam ki hayret edilecek bir şey. Bunlar makarnayı kilo kilo satıyorlar tabii, 67 vilayette bayiler var. Üç ortak bunlar, her biri her sene bir bölgeye gidiyor, orada inceleme yapıyorlar, bayilerle konuşuyorlar. Bahsettiğim Ahmet Eskiyaan da Nuh Ticaret'in Yönetim Kurulu Başkanı. Adana tarafında görev almış, dönüşte Konya'dan geçerken, "Bir baktım" diyor, "Yüksek bir baca, kapının önünde otuz kırk tane kamyon var. Biz kilo kilo makarna satacağız diye Türkiye'nin her tarafını dolaşıyoruz, burada kamyonlar sıra bekliyorlar". "Bunda iş var" demiş, "bu neyin nesi acaba" diye merak etmiş, gitmiş sormuş, "burası nedir?" "Çimento fabrikası" demişler.

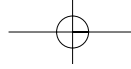
Yer seçiminin yanlışlığı açısından adı en çok geçen fabrika Kars Çimento Fabrikası'ydı. Çimento sanayinde fabrikaların yer seçiminde hinterlandın var olmasının çok önemli bir kriter olmasına karşın, arkasından yeterli bir pazar bulunmayan Kars'ta fabrika kurulması, ancak politik irade ile olanak kazanabilirdi ve gerçekten de öyle oldu. Bakanlar Kurulu kararı ile ekonomik olmadığı halde Kars Çimento Fabrikası'nın kurulması gerçekleşti. Doğu ve Güneydoğu Anado-

lu'daki fabrikalarla ilgili bu verimsizlik eleştirilerinin yanında, bu yatırımların bölgenin gelişmesinde önemli etkileri olduğunu söyleyenlerin sayısı da az değildir ve bundan duydukları kıvancı bugün de "Çimento sanayinin bu görevi dolayısıyla, biz çimento çalışanlarının hepsi büyük iftihar duymuştur"¹¹ diye açıklamaktadırlar.

Yeni kurulan fabrikaların yanı sıra mevcut fabrikaların genişletilmesi etkinlikleri sürdürüldü.

11 Somer, S., sözlü tarih görüşmesi, 2001.

“Bana gösterirler mi acaba” demiş. O zaman göstermişler, “bir baca, bir de dönen boruyu gördüm” diyor. Bunun üzerine karar vermişler çimento fabrikası kurmaya evvela Çimento Sanayii Genel Müdürlüğü’ne gitmişler. Çimento Sanayi Genel Müdürü Cavit Bey, Kazım Turgay Bey yardımcısı, kendilerine yardımcı olunmasını istemişler. Onlar “Biz size fabrikayı kurarız ama” (bunu anlatan Ahmet Eskiyaşan Bey) “Çimento Sanayii’ne yıllık brüt satış hasılatından %2.5 verirsiniz, kar zarar bizi ilgilendirmez” deyince, Kayserilinin, böyle şeye akli yatmamış. Bu işte yardımcı olabilecek kişi olarak beni tavsiye etmişler, ondan sonra bana telefon etmişler. Ben henüz Konya’da iken yardımcı oldum. En münasip yer. Hereke’yi seçmemizin nedeni, tabii İstanbul büyük tüketim merkezi olmasıdır. Darıca’nın üretimi

kafi gelmiyor idi. Ben Çimentolar Sanayi Genel Müdürü iken aynı zamanda Müstahsiller Birliği Başkanıydım, rahmetli Tahsin Günel Bey’e birkaç defa rica ettim, İstanbul’dan devamlı şikayetler var, karaborsa oluyormuş, fabrikayı tevsi edin, diye. Senede 300 bin ton üretimi ile Darıca Fabrikası Türkiye’nin bir numaralı ve en büyük kapasiteli fabrikası idi. Tahsin Bey’e defalarca söylememe rağmen maalesef o zaman tevsi etmediler. Halbuki o zaman tevsi etselerdi, Nuh Çimento gelip Hereke’de fabrika kurmazdı. Sonradan biz tabii Hereke’yi seçtikten sonra Rahmetli Tahsin Bey vefat etti, yerine Tarık Ziyal Bey geldi. Tarık Ziyal Bey Yönetim Kurulu Başkanı, Nuh Çimento’yu kurmaya teşebbüs eden Kayserili Ahmet Bey ile bir vesileyle karşılaşmışlar, Tarık Bey

“Ahmet Bey sakın çimento fabrikası kurmayın, gelin İstanbul’da otel kurun daha ekonomik olur” demiş. Ahmet Bey cevap olarak “Biz otelcilikten anlamıyoruz, biz sanayiciyiz, çimento fabrikası kuracağız” demiş.

Seyit A. Ulubay ile 10 Mart 1999 tarihinde İstanbul’da, Prof. Dr. Emre Dölen ve Funda Çelebi tarafından Aslan Çimento-Lafarge Projesi kapsamında yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

5.1.1.1 DEVLET FABRİKALARININ İŞBİRLİĞİYLE FABRİKALAR KURULUYOR

Fabrikaların kuruluşu veya genişletilmesinde gerekli parçaların sağlanmasındaki güçlük karşısında daha önceki yıllarda olduğu gibi yerli çözümler aranması bu yıllarda da sürmüş ve giderek yerli üretimde

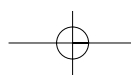
önemli gelişmeler elde edilmişti. Çimento camiasına çok heyecan verdiği anlaşılan böyle bir deneyim Süha Somer¹² tarafından anlatılmıştır:

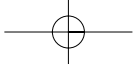
“Niğde Çimento Fabrikası’nın orijinali, ilk yapılışında bütün gereçler Almanya’dan

Süha Somer

12 Somer, S., sözlü tarih görüşmesi, 2001.

Batu Anadolu Çimento Fabrikası'nın açılış fotoğrafı, 1969 (Necati Nemutlu arşivi).

ithal edilmiştir. Hatta çiviler, merdiven basamakları bile Almanya'dan gelmiştir. Biz Niğde Çimento Fabrikası'nın ilavesine ve tevsiatına %87 oranında yerli imalat kattık. Bununla ne kadar iftihar ettiğimizi, ne kadar duyulduğumuzu kimse anlayamaz... Çimento sanayinde yalnız bizler değil, bütün arkadaşlar, en başta Şemsi İyigün olmak üzere bütün arkadaşlar bu heyecan içinde olmuşlar ve Şeker Şirketi ve Karabük bize çok yardımcı olmuştur. Hep beraber ithal edilen malzemeleri mesela tesisleri, parçaları, evvela taklit ederek, sonra da kendi malı olarak üretmiş ve böylece çimentoya dışardan gelen malzeme gittikçe azaltılmıştır.”

Yukarıda da belirtildiği gibi bu yıllarda Şeker Şirketi, çimento fabrikalarına ait birçok parçanın Türkiye'de üretilebilmesi için çok önemli katkılarda bulunmuştu. Bunun en güzel örneklerinden birisi Gaziantep Fabrikası'nın farin değirmenidir. Bu değirmenin gövdesi Türkiye'de yapılan ilk gövdedir.¹³

Bolu, Ünye, Mardin ve Kurtalan (Siirt) fabrikaları da yerli imalata öncelik verilerek kuru sistemle kurulmuşlardı. Yurt dışında, genellikle de Almanya'da düzenlenen projelerin imalatı Şeker Şirketi, Karabük ve Makina-Kimya'da yapılıp, montaja hazırlanıyordu.

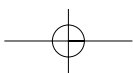
Montaj sürecinde başlarda yurt dışından gelen 30-40 montör çalışırken zamanla bir yabancı teknisyen dışında Türk işçileriyle işler yürütülüyordu. Türk işçilerinin deneyim kazanması sürecini Şemsi İyigün'ün anlatımından öğreniyoruz:

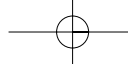
“İlk fabrikalar yabancılar tarafından kurulurken Krupp grubu, ondan sonra Humbolt grubu, Türkiye'de amele olarak adam topladılar. İspir'den birçok genci

Şemsi İyigün

¹³ Abdülkadir Cığerli ile 13 Aralık 2001 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

Adana Fabrikası'nın genişletilmesinden sonra yapılan ziyaretten bir görünüş, 1965 (Necati Nemutlu arşivi).

almışlar, bunlar süper montör çıktı... O vinçleri kullanmasını, 30-40 metre tırmanmayı başarırlar...

Artık İspirliler bizim cankurtaran simidimizdi. Montör oldu mu hep onları gönderiyorduk. O şekilde başarılı yıllar yürüdü. Evvela dört tane fabrikanın kuru sisteme tahvili, arkadan yeni fabrikaların kurulması...¹⁴

5.1.1.2

ÇİMENTO YAN SANAYİNDE GELİŞMELER

1960-1980 yılları arasında yeni açılan veya genişletilen çimento fabrikalarının dışında sektöre hizmet vermek üzere bazı yan ürün şirketleri ve fabrikaları da kurulmuştur. Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. ve yönettiği şirketlerin ortak olduğu, yönettiği veya yönetimine katıldığı bu kuruluşlar şunlardır:¹⁵

Güner Alkan

Adana Kâğıt Torba Fabrikası:

1964 yılında işletmeye açılan fabrika yılda 60 milyon adet üretim kapasitesine sahiptir.

ÇİMHOL-Ankara (Çimento ve Yan Mamulleri Sanayii Holding A.Ş.):

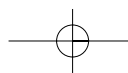
Kâğıt torba, çimento sanayinde kullanılan tuğla, bilya ve çimentodan yapılan mal ve malzemeler üretmek üzere kurulmuştur. ÇİMHOL amacına uygun olarak Bartın ve Elazığ'da kâğıt torba fabrikaları açmıştır.

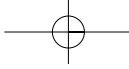
ÇEMAŞ (Çelik ve Mamulleri A.Ş.):

ÇİMHOL'ün girişimiyle kurulan şirket çimento sanayinde kullanılan bilya, silpeps, plaka ve diğer döküm malzemeleri imal edecektir.

14 Şemsi İyigün ile 24 Ocak 2002 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

15 Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş., 1981, ÇİSAN, Ankara, s. 107-108.

Yaş Sistemden Kuru Sisteme Geçişte Nitelikli Eleman Bulunamıyor

Aslında benim Çorum'a gittiğim senede 1968'de yaş sistem fabrika çalışıyordu. Kuru sistem fabrikanın da montajı devam ediyordu. Ben bu açıdan şanslı idim. Çünkü çimento teknolojisindeki her iki yöntemi de bir arada yaşadım. Yaş sistem fabrikada çimento prosesini öğrenirken bir taraftan da kuru sistem bir fabrikanın hem montajı hem de sonradan işletmeye alınması esnasında önemli tecrübeler edindim. Bunu fiilen yaşadım.

Yoğun bir çalışma dönemi de geçirmiş olduk. O dönemde Türk ekonomisi dışarıya kapalıydı. Kapalı bir ekonomi söz konusuydu. Yeterince bilgi, çimento fabrikalarının teknolojisi, çimento kimyası, proses ile ilgili yeterince bilgi de doküman da yoktu. Müracat edeceğimiz pek fazla kitap da söz konusu değildi. Fabrikanın montajı için, dışarıdan gelen yabancı montörlerle tercümanlar aracılığıyla konuşuyorduk. Tercümanlar da çimentoyu bilmedikleri için teknik tercümelere büyük hatalar oluyordu. Ekonominin kapalı oluşu dolayısıyla fabrikanın çalıştırılması

esnasında ihtiyaç duyulan malzemeleri zamanında temin etmemiz asla mümkün değildi. Özellikle kuru sistem fabrikada elektronik cihazlar sözkonusuydu. Bu cihazları yeterince çalıştıramadık her şeyi el yordamıyla, deneylerle, kendi deneyimlerimizle bulmaya, öğrenmeye çalışıyorduk. Ve çok zor dönemler yaşandı. 365 gün 24 saatlik mesailer uzun süre devam etti.

Ercan Bahadır ve Burhan Evcil ile 8 Mart 2002 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden Burhan Evcil anlatısı.

Ayrıca 1 Mayıs 1974'te temeli atılan ve sadece çimento öğütme ve paketleme tesisi olarak çalışan İskenderun Fabrikası 30 Ekim 1977'de işletmeye girmişti.

1980'e gelindiğinde Türkiye'de 34 çimento fabrikası etkin durumdaydı. Bu fabrikalardan 13 tanesi özel sektör fabrikalarıydı. Geri kalan 21 fabrikadan 17 tanesi Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. tarafından yönetilmekteydi. 4 tanesi ise ÇİSAN'ın da sermayeye ve yönetime ortak olduğu fabrikalardı.¹⁶

5.1.2 ÜRETİM, TÜKETİM, İTHALAT, İHRACAT

1960 yılında Türkiye çimento sanayi dünya çimento üretiminin %0.7'sini, Avrupa Ekonomik

İşbirliği Teşkilatı'na üye ülkelerin toplam üretiminin %2.2'sini üretiyordu ve her iki grup içindeki sıralamada da onuncuydu.¹⁷

Sanayi, planlı döneme 2.6 milyon ton üretim kapasitesiyle girmişti. Bu kapasitenin %57.1'i kamuya, %42.9'u özel sektöre aitti ve büyük bir kesimi (%64.6) Marmara ve İç Anadolu bölgelerinde toplanmıştı.¹⁸

Planlı dönemde çimento tüketimindeki öngörüle-meyen artış, başlangıç yıllarında ithalatın sürmesini zorunlu kıldı. Üretimin talebi karşılayamaması nedeniyle karaborsa satışlar yine denetlenemez bir duruma gelmişti. Böylece Mısır ve Rusya'dan çimento satın alınmaya başlandı.¹⁹

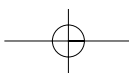
1970'ten başlayarak üretimdeki artışlarla ihracata geçildi. İhracat konusunda karşılaşılan sorun taşıma ile ilgiliydi. Yüksek taşıma maliyetleri karşılanamaz

16 a.g.e., s. 35.

17 Onbulak, Sinan. "Çimento Müstahsilleri Tarafından Sendika Kurulması Zarureti", *TÇMB Bülteni*, yıl: 1, Aralık 1963, sayı: 4, s. 6-7.

18 Uman, 1986, s. 153-154.

19 İplikçi, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Tablo 5.4

1972-1978 YILLARINDA İŞLETMEYE AÇILAN FABRİKALAR

Yeri	Fabrika Adı	Açılış Yılı	Kapasite (ton/yıl)
Isparta	Göлтаş Çimento	1973	590.000
Bolu	Bolu Çimento	1974	550.000
Ünye	Ünye Çimento	1974	600.000
Mersin	Çimsa	1975	1.000.000
Mardin	Mardin Çimento	1975	525.000
Kars	Kars Çimento	1976	260.000
Yozgat	Yibitaş	1978	520.000

Tablo 5.5

1972-1978 YILLARI ARASINDA GENİŞLETİLEN FABRİKALAR

Fabrika	Kapasite (ton/yıl)
Nuh Çimento	400.000
Niğde Çimento	275.000
Akçimento	500.000
Bursa Çimento	250.000
Batı Anadolu Çimento	430.000
Çimentaş	650.000
Eskişehir Çimento	240.000
Konya Çimento	400.000
Pınarhisar Çimento	290.000
Balıkesir Çimento	290.000
Adana Çimento	960.000
Darıca Çimento	520.000

Metin İplikçi

düzeydeydi. Bu konuda da çözüm bulundu. 1969'da Cezayir'e yapılan ihracatın hikâyesini dönemin ÇİSAN Genel Müdürü Metin İplikçi anlattı:

"İki yüz bin ton çimento ihracatı anlaşması yaptım Cezayir'e. Bu çimentoyu ihraç edeceğiz; onun için Devlet Deniz Yolları'na gittim, dedim ki, iki yüz bin ton çimento ihraç edeceğim, kaça götüreceksiniz Cezayir'e? Bana bir fiyat söylediler, çimento fiyatının hepsini versem yetmiyor. Böyle bir fiyat söylediler. Dedim bu mümkün değil. Onun üzerine Sıtkı Koçman'a gittim. Sıtkı Bey'in kendisiyle tanışıyorum, daha evvelden... Böyle bir sıkıntım

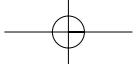
Selçuk Ertuğ

Abdülhalim Şendemir

var, bunu sen halledermisin? "Peki", dedi. Bir sürü koster kiraladı; kosterler biliyorsunuz; işte beş yüz tonluk, bin tonluk, bin beş yüz tonluk ufacak gemiler. Bu kosterlerin hepsine Koçman bayrağını da taktı. Akdeniz'de vızır vızır kosterler biri gidiyor, biri geliyor. İki yüz bin ton mal göndermek demek, iki yüz tane koster gidip gelecek demek, yani bu şaka değil. Diğer milletler şaşırıyorlar, Ne oluyor bu kadar çok koster gidip geliyor falan diye. Ama 200 bin ton ihracatı yaptık; bir milyon tonluk anlaşma imzalandı."²⁰

20 İplikçi, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

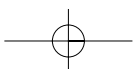
(1 9 6 0 - 1 9 8 0) D Ö N E M I

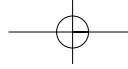

Ankara Çimento Fabrikası'nın 2 nolu döner fırınının işletmeye alınışı: Başbakan Süleyman Demirel firmı izliyor, 1968 (Ankara Çimento Fabrikası arşivi).

Kars Fabrikası'nın açılışından bir anı, 1976 (Vedat Talu arşivi).

Planlı dönemde çimento sanayinin üretim, tüketim, ithalat ve ihracatı ile ilgili bilgiler sayfa 102 ve 103'deki çerçeve yazılarda verilmiştir. Çimento sektörü için ihracat, gerek kamu, gerekse özel sektör açısından çok önemli bir konuydu. 1970 yılı Kalkınma Programı'nda öngörülen "ihracata yönelme olanaklarının incelenmesi, çalışmaların tek elden yürütülebilmesi ve pazar araştırmaları yapılarak en seri ve ekonomik hal çarelerinin bulunabilmesi maksadıyla Birliğin patronajı altında"²¹ bir İhracat Organizasyon Komitesi kuruldu. 9 kişiden oluşan komitede Birlik temsilcilerinin yanı sıra kamuyu temsil eden üyeler de yer alıyordu. Komite yaptığı araştırmalar sonucunda elde ettiği bütün ihracat tekliflerini inceleyerek ve yurt içinde ve dışında gerekli ilişkileri kurarak ihraç işlemlerine ilişkin esasları saptamakla görevliydi.

İhracat Komitesi kurulduktan sonra çalışmalarını sürekli sürdürdü. Yapılan çalışmalar çerçevesinde yeni pazarların bulunması, alıcılarla ilişkilerin kurulması, ihraç edilen çimentoların tanıtılması, alınan örneklerin laboratuvarlarda kontrolünün

yapılması ve yapılan ihracatın fabrikalar arasında dağıtımı başlıca etkinliklerdi. Bu amaçla çeşitli ülkelere heyetler gönderildi ve uluslararası toplantılara katıldı.

İhracata yönelme kararının uygulanmasında fabrikalar arasında satışların nasıl dağıtılacağı konusu önem taşıyordu. Yapılan yeni fabrikalarla üretim Anadolu'da artmıştı. Buna karşılık İstanbul'da açık vardı. Anadolu'daki çimentoyu İzmir'den ihraç etmek çok pahalı bir işti. Konuya çözüm bulmak için İhracat Komitesi'nde yapılan çalışmalar sonucunda bir sistem kuruldu. Bu sisteme göre Anadolu'daki fabrikaların satış bölgeleri genişletilecek, sahildeki ise daraltılacaktı. Böylece fazla çimentoyu Anadolu fabrikaları ihraç ediyordu. Ancak ihraç çimentonun fiyatı, iç piyasada satıldan düşük olduğu için iç piyasada satanlar fona bir miktar para koyacaklar ve fondan ihracat yapanlara destek yapılacaktı. İplikçi'ye göre bu sistem sayesinde,

"...çimentomuz ihraç edilebilir hale getirilmişti ve bu, hep beraber gönüllü olarak yapılan anlaşmalarla halledilmişti."²²

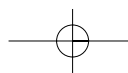
Mersin Çimsa Fabrikası açılışında Sakıp Sabancı ve Necmettin Erbakan, 1975 (Akçansa Çimento arşivi).

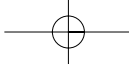

Bakanlar Kurulu kararı ile yapılması kararlaştırılan çimento fabrikaları ile ilgili basın toplantısı, 1976 (Vedat Talu arşivi).

21 Birlik Faaliyet Raporu, 1969.

22 İplikçi, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

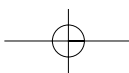

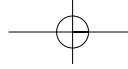
Araştırma Yapmadan Fabrika Kurulmasına Nasıl Karar Verildi?

Benim Teknik Genel Müdür muavinliğim, Erbakan'ın Başbakan yardımcılığı zamanında ağır sanayi atılımı diye bir slogan ortaya atıldı. Bundan, tabii çimento sanayi (de) hissesini almak durumundaydı. Ve o dönem Vedat Talu Bey'in de genel müdür olduğu dönemdir. Vedat Bey hakikaten çok sevdiğimiz, çok saygı duyduğumuz bir arkadaşımızdır. Aynı zamanda benim de askerlik arkadaşım. Oradan çok eski bir tanışıklığımız var. O dönemde bize sıkıntı veren birtakım olaylar oldu. Bu sıkıntı veren olay o günkü iktidarın Türkiye'de 18 tane çimento fabrikası yapacağım ben, diye ortaya çıkmasıyla başladı, tabii ki iktidarlar halka hizmet yönünde bu tür teşebbüsleri yapmak zorundadırlar, planlama teşkilatı o zaman (şimdiki planlama teşkilatı zannediyorum o kadar etkin değil), her ne kadar bir danışman rolü görüyorsa da bilfiil konunun sahibiydi, yani yatırımların sahibiydi. Devlet Planlama Teşkilatı planlamayı her yönüyle yapıyordu. İktisadi Planlama Dairesi vardı, Sosyal Planlama Dairesi vardı. Çimento sektörünü, şeker sektörünü planlardı. Böyle bir süzgeçten

geçmeden 18 çimento fabrikası, A, B, C yerlerinde yapılacak diye de isim koyarak tamamen politik bir girişimle bunu gündeme getirdiler. Kamuoyuna açıkladılar ve bize de emir verdiler "yapacaksınız" diye. Ben o zaman teknik genel müdür muaviniyim ve aynı zamanda da yönetim kurulu üyesiyim. İki taraftan da büyük sorumluluk taşıyorum. Yapılan hatalar zaman içinde değerlendirilerek bizleri müşkül duruma sokabilirdi. Ben bağlı olduğumuz yasaları çok iyi bilmek zorundaydım, çünkü birazcık da yol gösterici durumdaydım. İkaz etmek bana düşüyordu, nezaketle, rencide etmeden büyüklerimizi. O tarihlerde gelen bu projelere ben yönetim kurulunda karşı çıktım. Dedim ki, 440 sayılı kanuna göre bir KİT olan çimento sanayi, Türkiye'nin çimento yatırımlarına resen karar vermek hakkına, yetkisine sahip değil, 440 çok açık. Nasıl olacak bu? Tabii bu hükümetin bileceği iş. Planlama'dan görüş alacak, kendisi o plan çerçevesinde, kararname çıkaracak veya kanun çıkaracak ve ilgili kuruluşlara da bunu yapmak üzere görev verecek ve bunu bütçede yatırım için kaynak ayıracak.

Böyle olmadı. Bizler pazar etütleri yapıyoruz, bu kadar bir ihtiyacımız olmadığı matematiksel olarak belirleniyor. Aşağı yukarı o yıllarda, zannediyorum, Türkiye'nin 11-12 milyon ton civarında bir kapasitesi var. Bu 18 fabrika 550'şer bin tonluk bir kapasite olarak aşağı yukarı ne yapıyor? 18 tanesi yılda 9 milyon ton - 10 milyon ton civarında yeni bir kapasite getiriyor. Bizim pazar etütlerinde böyle bir şeye ihtiyaç yok. Onun için evvela pazar yönünden bu fabrikaların adet itibarıyla ve getireceği kapasite itibarıyla ve kapasite dağılımı itibarıyla uygun olmadığını ileri sürüyorduk. Ve ben bunu yönetim kurulumuzda hem teknik muavin olarak hem de yönetim kurulu üyesi olarak anlatıyordum. Sonra, kuruluş yerlerinin uygun olmadığını, pazar yönünden, tüketim merkezleriyle olan ilişkisi yönünden ülkenin coğrafik bölgelerinin durumunun sosyal hayat yönünden de uygun olmadığını ifade ediyorduk. Sonra çimento yöresel bir hammaddeyle çalışır, yani Doğuda bir fabrika kurup Batıdan oraya bir hammadde götüremezsiniz. Çok yakın, 5-10 km çevre içerisinde meselenizi çözmeniz lazım.

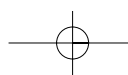
Hammadde, hammadde etütleri hiçbirinde yok. Sonra fabrikanın kurulması için gereken sosyal çevre lazım. Bu da yok bir çoğunda. Çalışanların çocuğunun okul ihtiyacı, şusu var busu var. Tüm bu sıkıntılar çerçevesinde biz direniyoruz tabii. Bir araştırma yaptırarak yatırımın pazar yönünden de imkansız olduğunu matematiksel olarak, ortaya koyuyoruz.

Yani bu kadar fabrikayı yaptıktan sonra meydana gelecek ürünü çarparak ulaştığımız toplam çimento kullanımı maliyet değerine eşit bir paranın inşaat sektörünün kullanılmasının mümkün olamayacağını ifade ettik. Çimentoyu kullanan tek sektör inşaat sektörüdür, konut inşaatı, fabrika, bina inşaatı, yol inşaatı, köprü inşaatı, liman inşaatıdır. Peki bakıyoruz bütçelerde o güne kadar ve o günkü bütçelerde sadece inşaat sektörü yatırımının belki on misli bütün bütçeyi inşaat sektörüne ayırırsanız gene bu çimentoyu kullanamıyorsunuz... Ben bunları bu şekilde deklare ediyorum, götürüyorum üst kademelere, anlatıyorum. Yaratılacak kapasitenin tüketilemeyeceğini ısrarla belirtiyorum. Tabii genel müdürümüz

çok saygı duyduğumuz, sevdiğimiz arkadaşımız fevkalade nazik geliyor, gidiyor. İhtimal "Niye çıkmadı senden bu karar?" deniyor kendisine, o da "işte çıkmadı yönetim kurulumuz"... vs. şeklinde cevaplıyor. Sonunda artık Vedat Bey'le konuştuk Vedat Bey sen çok naziksin incitmek istemiyorsun... Benim rapor ve izahatım ile kanaatim çerçevesinde yönetim kurulunun birleştğini söyleyebilirsin. Efendim, işçi temsilcisi var, maliye temsilcisi var, Sanayii Bakanlığı temsilcisi var, bir türlü karar alınamıyor, yükü at sırtından dedim, ihtimal, böyle bir görüşme olmuş, biz davet edildik Erbakan'ın huzuruna. Erbakan, artık hikayesini anlatmayayım, çok kötü bir konuşma sonucu, Vedat Bey'le bir de müşaviri vardı... bana döndü: "Siz" dedi "bu memleketin gelişmesine herhalde inanmayan bir insansınız." Yok, dedim, neden böyle söylüyorsunuz, ben de bu memleketin evladım. Biz de istiyoruz; ancak bu sektörle ilgili olarak bizim bazı görüşlerimiz var...

Sayın Başbakan Yardımcımız, 440 sayılı bir kanun var. Bu kanun, sizleri yetkili kılıyor, bizi değil. Sizler Planlama'dan geçirirsiniz hükümet olarak. Aynı şekilde bunları isim, kapasite ve yer olarak karar verip; Çimento Sanayii T.A.Ş.'yi görevlendirmeniz gerekir, ama bize bu kararı verdireceksiniz, bütün sorumluluk bize ait olacak, bizim buna yasal yetkimiz yoktur. Kanun engelliyor ayrıca, bu yatırım gereksiz bir yatırım. Ülkenin bu kadar çimentoya ihtiyacı yoktur, dedik. "Ha, demek ki sen, bu ülkeyi sevmiyorsun", dedi. "Şimdi çık dışarı" diyerek, beni uzaklaştırdılar... Ertesi gün atama kararnamem mükerrer Resmi Gazete'de yayınlanmak suretiyle çimentodan uzaklaştırılarak Sanayi ve Teknoloji bakanlığına müşavir olarak atandım... İlk defa politik nedenlerle bir KİT'te Teknik Genel Müdür Muavini olarak görevden alınan teknik adam ben oldum.

Necati Nemetlu ve Selçuk Nemetlu ile 31 Ocak 2002 tarihinde İstanbul'da, Doç. Dr. Aynur İlyasoğlu tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden Necati Nemetlu anlattısı.

Mersin Çimsa Fabrikası'nın açılışı, 1975 (Akçansa Çimento Arşivi).

Ancak yukarıda anlatılan sistemin özel sektörü mutlu etmediği anlaşılıyordu. Mutsuzluklarının yansımaları İstanbul ve İzmir'deki fabrikaların Marmara Çimento Birliği adı altında bir birlik kurmaları ile açığa çıktı. Bu Birlik bölgedeki özel sektör fabrikalarının merkezi olarak düşünülmüştü. Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği'nin çok aktif bir rolü yüklenmiş olmasına karşın böyle bir girişimde bulunulmasını o dönemde ÇİSAN Genel Müdürü olan Süha Somer kendisiyle yapılan sözlü tarih görüşmesinde şöyle açıklıyor:

“Çimento Fonu yardımıyla Aşkale Fabrikası'ndan bile ihracat yapılması fikri, özel sektör fabrikalarının pek hoşuna gitmeyen bir durumdu. Diyorlardı ki, her şeyden önce biz stoklarımızı ihracatla tüketelim.”

Anlatılanlara göre özel sektör kendisinden alınan ve Fon'da toplanan paranın, zarar eden doğu illerindeki fabrikalara verilmesine ve onların da ihracata katılmalarına karşı çıkıyor ve, “Hem bizden para alıyorsunuz, hem Aşkale'den ihracat yapıyorsunuz. Bizim fabrikalar neden yapmıyor?” sorusunu soruyordu.²³

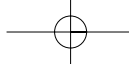
Söz konusu Birlik kendisine bağlı fabrikaların fiyatlarını belirleyerek satışını ve pazarlamasını yapıyordu. Böylece piyasaya hakimiyet sağlıyordu.

“Üye fabrikaların satışı tek elden yapılır, fatura tek elden kesilirdi. Fabrikalar hiç satış yapamazlardı. Onlara sadece bir kontenjan olurdu... İhtiyaçlarını görsünler diye.”²⁴

Ancak bir süre sonra yapılan şikayetler sonunda Bakanlık böyle birliklerin kurulmasını yasaklayan kararını Resmi Gazete'de yayınladı. Bu kararı izleyerek

²³ Somer, S., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

²⁴ İsmail Kordöv ile 12 Şubat 2002 tarihinde İzmir'de, Doç. Dr. Esra Danacıoğlu tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

Sadece Matematik Hesapla İş Bitmiyor!

Şimdi planlamadan bahsediyorduk, o zaman Sanayi Bakanı Mehmet Turgut, bana Kars Fabrikası'nı yap, diyor. Biz de fizibilite raporlarını yapıyoruz, Kars Fabrikası kurtarmıyor. Diyoruz ki, yok efendim daha Kars Fabrikası'nın vakti gelmedi, biz önce şunu yaparız sonra bunu yaparız diyoruz. Bir gün bana "bak bu fabrikayı senin arkadaşın istiyor", dedi. Arkadaş dediği Demirel. Ama Demirel beni çağırıp bana bu lafı söylemedi. Mehmet Turgut'tan bana geldi.

Dedim ki, valla arkadaşım istiyorsa ben ona da anlatırım ki bundan önce yapılması gereken fabrikalar var, dedim. Birkaç ay sonra Demirel Kars'a gidiyor, beni de çağırırdı, heyete beni de dahil etti, kalabalık gittik... Kars'ı gezdik, dolaştık falan. Dönerken uçakta beni yanına çağırırdı. Dedi, "gel". "Kars'ı gördün," gördüm. "Bak burdaki vatandaşlar göç ediyorlar. Ve ben buraya bir menfez yapacak olsam, çimentoyu beş yüz liraya alıyorum torbasını, tonunu, o tarihte, şimdiki rakamı şey yapmıyorum. Halbuki İstanbul'da yüz yirmi liraya kullanıyorum tonunu.

Sen fabrikayı buraya yaparsan zarar edecek, edecek ama okul yapacağım, hastane yapacağım, köprü yapacağım." Peki dedim, haklısın, ben bu açıdan bakmadım işe. Geldik ve Kars Fabrikası'nı programa koyduk, programa aldık. Şimdi tabii bu politikanın, yani siyasetin muhakkak bir daha geniş bir görüşü var, sadece matematik hesapla bu işler bitmiyor.

Metin İplikçi ile 29 Ocak 2002 tarihinde İstanbul'da, Doç. Dr. Aynur İlyasoğlu tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

Marmara Çimento Fabrikaları İhracat ve Satış Birliği tasfiye edildi.

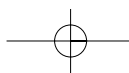
1974 Mart'ında hükümet ihracatı durdurma kararı aldı. Elektrik kısıntıları bu kararın başlıca nedeniydi. Kuzey Afrika ülkelerine yapılan ihracatın hükümetçe durdurulması sırasında bu durdurmanın çok yanlış olacağı, ilerde bu pazarlara girilmesinin çok zor olacağı dönemin başbakanına anlatıldı ise de Başbakan ikna edilemedi. Daha sonra ihracat yasağı kalktığına, yeniden bağlantı için giden çimento heyetlerinin çok kötü muamelelerle karşılaştıkları, yetkililerin heyetimize Türkiye'nin sözünde duran bir ülke olmanın çıktığını söyledikleri yetkililerce anlatıldı.²⁵

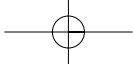
İmzalanmış sözleşmelere karşın alınan bu karar dış pazarlar tarafından çok olumsuz karşılandı. Çok kısa

süren ve Haziran ayında kaldırılan bu karar Türkiye'nin ihracatının bir dönem gerilemesi ile sonuçlandı.

İhracattaki bir diğer kısıtlama da 1976 yılında gerçekleşti. 1976 yılı başlarında, inşaat etkinliklerine bağlı olarak çimento iç tüketimindeki artış ve Nuh Çimento Fabrikası'nda 9 Mart'ta başlayan grev nedeniyle piyasada darlık başlamış ve karaborsa satışlar çoğalmıştı. Gazeteler karaborsa haberleri ile dolmuştu. Bu koşullarda çimento darlığını arttırmamak için Birlik tarafından Marmara ve Ege Bölgeleri fabrikalarından Ekim 1976'ya kadar ihracat yapılmaması kararı alındı. Bu karara paralel olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı da Bulgaristan'dan 10 bin ton, Romanya'dan 150 bin ton olmak üzere toplam 160 bin ton çimento ithalatı için anlaşma yaptı.

²⁵ Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

1963-1988 Plan Dönemlerinde Çimento Üretimi

1.3 Planlı Dönem (1963-1985)

Ülkemiz planlı döneme 2.6 milyon ton çimento üretim kapasite ile girmiştir. Bu kapasitenin %57.1'i kamuya ve %42.9'u özel sektöre ait bulunmaktaydı. Söz konusu kapasitenin %64.6'sının Marmara ve İç Anadolu bölgelerinde yoğunlaştığı, kalan %34.4 kapasite de sırasıyla Karadeniz, Ege, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer almaktaydı.

Birinci Beş Yıllık Dönem (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Plan'da 1963 yılında 2.4 milyon ton olan çimento tüketiminin 1967 yılına kadar 3.6 milyon tona ulaşacağı tahmin edilmiş ve üretim kapasitesinin 3.7 milyon tona çıkarılması planlanmış ve aradaki 144 bin tonluk üretim fazlasının ihracı öngörülmüştür. Ayrıca planda yeni çimento fabrikalarının kuruluş yeri seçiminde taşıma giderlerinin minimum olacak şekilde yapılması ilkesi benimsenmiş ve üretim artışlarının kapasite artırılarak sağlanması ilkesi getirilmiştir. Maliyetleri düşürmek için yaş sistemden kuru sisteme geçiş çalışmalarının yapılması ve fabrikaların bölgesel ihtiyaçlara göre farklı ölçekte kurulması esası kabul edilmiştir. 1966 yılından itibaren özel sektör yeniden bu alana yatırım yapmaya başlamıştır. Tümü Marmara

ve Ege Bölgesi'nde olmak üzere 5 fabrikanın inşasına girilmiştir. Birinci Beş Yıllık Plan döneminde çimento üretim kapasitesi 2.590.000 tondan 4.850.000 tona yükselmiş, beş yılda üretim kapasitesi %87.2'lik bir artış göstermiştir. Bu artış yıllık %9.5'luk bir büyümeye tekabül etmektedir.

İkinci Beş Yıllık Dönem (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde plan tahminlerinin üzerinde bir artış gösteren iç tüketimi karşılamak için yeni üretim kapasiteleri yaratılması amaçlanmış ve 1972'de 9.3 milyon tona ulaşması beklenen talebi karşılamak için 9.9 milyon tonluk bir üretim kapasitesine ulaşılması öngörülmüştür.

Yukarıda da değinildiği gibi özel sektörün beş fabrikasının 1970 yılına kadar devreye girmesi Türkiye Çimento Sanayiine ait 330.000 ton/yıllık Aşkale Fabrikası'nın 1971 yılında üretime başlaması ve Adana ile Gaziantep fabrikalarının tevsi edilmeleriyle üretim kapasitesi 1972 yılında 9.9 milyon tona ulaşmış buna karşılık iç tüketim 7.3 milyon tonda kaldığından 1972 yılında 1.4 milyon tonluk ihracat yapılmıştır. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yıllık çimento tüketimi artış ortalaması %11 olmuş; kişi başına çimento tüketimi 1967'de 130 kg iken, 1972'de 198 kg'a yükselmiştir. Çimento fabrikalarının

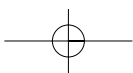
ülke sathına daha dengeli dağılımı gerçekleşmiş kullanıcıların çimento talepleri yerinde ve zamanında karşılanabilir hale gelmiştir.

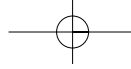
Üçüncü Beş Yıllık Dönem (1973-1977)

1970-1972 yılları arasında fiilen çimento ihracatı yapılmış olmasına karşın, Üçüncü Beş Yıllık Plan'da çimento sanayiinin ihracata yönelik olarak geliştirilmesi öngörülmemiş ve plan döneminde yaratılacak kapasitenin yurtiçi tüketimi karşılaması amaçlanmıştır. Çimento fabrikalarının yer seçiminde çimentonun tüketiciye en ucuz şekilde sağlanması bu plan döneminde de sürdürülmüştür. Çimento fabrikası makina ve teçhizatın yurt içinde üretilen kısmını daha da artırabilmek amacıyla proje ve mühendislik biriminin oluşturulması ve yeni yatırımlarda özel kesime öncelik verilmesi üzerinde durulmuştur. Çimento fabrikaları baca tozlarının çevreyi kirletmesini önleyici teçhizatın konulmasına titizlik gösterilmesi planda istenmiştir.¹

Üçüncü Beş Yıllık Plan döneminde talebin yıllık ortalama %12.3 oranında artacağı ve bu talebi karşılayabilmek için üretimin %8.9 oranında arttırılması planlanmıştır.

Dış satım olanaklarının doğması ve dünya piyasasında çimentonun değer kazanması, hızlı kalkınma dolayısıyla iç tüketimin artması, köyde çimento

kullanımının yaygınlaşması ve planda özel sektöre öncelik verilmesi nedeniyle 1972 yılından itibaren bu sektöre yatırımlar hızlanmış² ve toplam 3.900.000 ton/yıl kapasiteli Isparta, Bolu, Ünye, Mersin, Mardin, Kars ve Yozgat fabrikaları kurulup işletmeye alınmıştır. Diğer yandan 12 fabrika tevsiye girmiş ve İskenderun'da 375.000 ton/yıl kapasiteli cüruflu çimento yapmak üzere bir öğütme ve paketleme tesisi kurulmuştur.

Bütün bu önlemler sonucunda, çimento üretim kapasitesi 9.9 milyon tondan 18.3 milyon tona yükselmiş, yıllık %8.9'luk bir büyüme gerçekleştirilmiştir. Fert başına çimento tüketimi 1972'de 198 kg iken, 1977'de 307 kg'a çıkmıştır. Bu miktar aynı yıldaki 183 kg olan Dünya ortalamasından yüksek 486 kg olan Batı Avrupa ortalamasından düşüktür.

1 A. Temel, Op. mit. s. 7.

2 A. Çelenk, Op. mit. s. 28.

Dördüncü Beş Yıllık Dönem (1975-1983)*

Bu plan döneminde çimento piyasasındaki spekülasyon hareketleri ile ilgili fiyat uygulamasını önlemek için, çimento piyasasının yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür. Ayrıca, birim maliyetini azaltabilmek için büyük ölçekli çimento fabrikalarının tesisi, katkı maddesi kullanımının artırılması, sektörde makina ve

hizmet ihracına önem verilmesi, yakıtta fuel-oil'den linyite dönüşüm ve dökme çimentonun teşvik edilmesi de Dördüncü Beş Yıllık Plan'da ilke olarak kabul edilmiştir.

Bu dönemde özel sektörde, yeni bir fabrika dışında, yeni kapasite üretime katılmamış ve kamu sektöründe 1976 yılında yatırıma başlanılan toplam 4 milyon ton klinker kapasiteli 7 adet fabrikadan 4'ü işletmeye açılmıştır.

1977'de, 12.9 milyon ton olan çimento tüketimi, 1982'de 11.8 milyon tona düşmüş ve tüketim yılda %1.8 oranında azalmıştır. Çimento üretimi de 13.8 milyon tondan 15.7 milyon tona çıkmış ve 1982'de 4.1 milyon tonluk çimento ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde kamu yatırımları ağırlık kazanmıştır. Dördüncü Beş Yıllık Plan döneminde, çimento değirmeni ilâvesi kömüre dönüşüm, darboğaz giderme ve modernizasyon ile enerji tasarrufu sağlayıcı gibi sektörün rehabilitasyonu ve yeniden düzenlenmesine yönelik yatırımlara ağırlık verilmiştir.

Bu dönemde yıldan yıla 0.8-4.2 milyon ton arasında değişen çimento ve klinker ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Beşinci Beş Yıllık Dönem (1984-1988)*

Bu planda oluşacak çimento talebinin karşılanabilmesi için yeni çimento

fabrikası tesis etmek yerine, mevcut tesislerin tevsi ve iyileştirme yatırımlarına öncelik verilmiştir. Beşinci Beş Yıllık Plan, yakıtta linyite dönüşümü, enerji tasarrufunu ve çimentoya katkı maddesi kullanımının artırılmasını teşvik eden bir yaklaşım içindedir. 1983'de 11.6 milyon tona inmiş olan çimento tüketimi 1984 yılında 13.8 milyon tona çıkmış ve tüketimde %19.6'lık bir artış olmuştur.

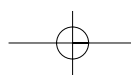
50 yıllık geçmişini kısaca özetlediğimiz çimento sektöründe ana hatları ile şu hususları saptamak mümkündür.

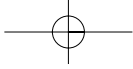
- Çimento sektörü başlangıçta özel teşebbüse bırakılmış, Devlet ekonomik nedenlerle bu sektöre müdahale etmek zorunda kalmıştır.

- 1950 yılına kadar sektör kuruluş aşamasında kalmıştır. Bu tarihten itibaren hızlı bir gelişme dönemine giren çimento sektöründe:

- 1950-1954 döneminde özel sektör,
- 1954-1966 döneminde kamu sektörü
- 1966-1976 döneminde özel sektör ve
- 1976-1984 döneminde kamu sektörü yatırımlarının ağırlıkta olduğu görülür.

Uman, Nuri. "Türkiye Çimento Sanayi'nin Yapısal Durumu", Türkiye'de Çimento Sanayi ve Sorunları içinde. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1986, s. 205.

Arz Talebi Karşılama Çimento Yine Karaborsada

Arz Talebi Karşılama İçin Çimento Yine Karaborsada! Türkiye’de çimento istihâli ihtiyacı karşılayamamakta, bu sebeple de her inşaat mevsiminde benzer durumlarla karşılaşmaktadır. Üretim yetersizliğine spekülâtif oyunların da eklenmesi neticesinde, arz talebi karşılayamamak ve çimento karaborsa malı olmaktadır.

İlgililerin belirttiğine göre, arz-talep dengesinin kurulamamasında, işletmelerin tam kapasiteyle çalışmaması da büyük bir rol oynamaktadır. Nitekim, araştırma ve hesaplara göre, Türkiye’de çimento fabrikaları, türlü sebeplerle, kapasitelerinin yüzde 77’si oranında

üretim yapmaktadır. Çimento fabrikalarında girişilen grevler de, üretim azalmasında, dolayısıyla bu malın karaborsaya düşmesinde büyük rol oynamaktadır. Nitekim, Marmara bölgesindeki çimento kıtlığında “NUH” Çimento Fabrikası’nda girişilen grevin tesiri büyük olmuştur.

Sanayi Bakanlığının karaborsayla mücadele için tebliğler yayınlamasına ve “tanzim satışları” gibi tedbirler üzerinde durmasına rağmen, çimento karaborsasının ve kıtlığının önü alınamamaktadır. Spekülâtif oyunlar peşinde koşan istifçiler ise, bu fırsattan yararlanmakta ve kolay yoldan büyük paralar kazanmaktadır.

Son 15-20 yıl içerisinde birçok çimento fabrikası kurulmuş olmasına rağmen, bu işletmelerin üretimi, hızla

gelişip endüstrileşen Türkiye’nin ihtiyacını karşılayamamaktadır.

İlgililerin ifade ettiğine göre, çimento, aynı zamanda önemli ihraç ürünlerimiz arasında yer almış bulunmaktadır ve bilhassa Orta Doğu ülkeleri büyük miktarda çimento talep eden dış müşteriler arasındadır. Nitekim, üretimin uygun olduğu yıllarda, çimento ihraç yoluyla da döviz geliri sağlamıştır. Yapılan araştırmalar, kıtlık ve karaborsanın altında yatan en önemli sebebin üretim yetersizliği olduğunu ortaya koymaktadır. Çimento üretiminin arttırılması, hem içteki darlığın giderilmesi, hem de döviz temin edilmesi bakımından bir zorunluk sayılmaktadır.

“Arz Talebi Karşılama Çimento Yine Karaborsada”, Ortadoğu Gazetesi, 7 Mayıs 1976.

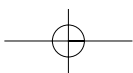
“Çimento darlığına rağmen çimento ihracatına dış pazarların kaybedilmemesi için devam edildiğini” söyleyen Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru, “Güney ve Doğu Anadolu’daki çimento fabrikalarından Suriye, Irak ve İran’a ihracat yapılırken, İstanbul Bölgesi’nin ihtiyacı için Romanya’dan çimento ithal edildiği” açıklamasını yapıyordu.²⁶ İthalat kararına paralel olarak Bakanlar Kurulu da “mevsimlik çimento ithalinden” gümrük vergisini kaldırıyordu.²⁷ Bu kararlar alınırken çimento ithali ile ilgili tartışmalar da göze çarpıyordu. O tarihte Türkiye İnşaatçılar Federasyonu Genel Başkanı Necati Güçlü, çimento karaborsasının ancak çimen-

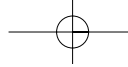
to ithaliyle önlenebileceğini savunarak sendikacı Halil Tunç’un “ithal çimentoları boşalttırmayacağım” şeklindeki konuşmasını “memleket yararına değil, karaborsacıların, vurguncuların devamına sebep olur” diye eleştiriyordu.²⁸ Bütün bu tartışmalar sürerken Nuh Çimento grevinin 19 Temmuz’da sona ermesi üzerine anlaşma miktarı kadar ithalata gerek kalmadığından 68 bin ton ile yetinildi.²⁹ Bu olayı Dr. Faruk Yağız şöyle açıklıyor:

“Niyeti olsa da ithalat o kadar kolay değil. Biz ithal edeceğimiz, nerede satacağız? Bizim fabrikamız Pınarhisar’da. İstanbul’a ben nasıl getireceğim? Derince limanı da bu gemiye müsait değildi. Ben o zaman Deniz Kuvvetleri Komu-

²⁶ Ortadoğu Gazetesi, 13 Mayıs 1976.
²⁷ Ortadoğu Gazetesi, 3 Haziran 1976.

²⁸ Ortadoğu Gazetesi, 28 Temmuz 1976.
²⁹ Birlik Faaliyet Raporu, 1976.

(1 9 6 0 - 1 9 8 0) D Ö N E M I

Bir yandan ihraç, diğer yandan ithal ediliyor

Çimento sıkıntısının giderileceği açıklandı

ANKARA, THA Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru, bir açıklama yaparak, yurdumuzda görülen çimento darlığına rağmen çimento ihracatına dış pazarların kaybedilmemesi için devam edildiğini söylemiş, Güney ve Doğu Anadolu'daki çimento fabrikala-

rından Suriye, Irak ve İran'a ihracat yapılırken, İstanbul bölgesinin ihtiyacı için Romanya'dan çimento ithal edildiğini bildirmiştir. Bakan, çimento ihracatına uygulanan vergi iadesinin ise «cüz'î bir prim» olduğunu belirtmiştir.

Doğru, çimento ve demir tahsislerinin eşitlik ve hak-

kaniyet prensiplerine göre yapıldığını, sanayici, tüccar ve diğer ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının tam bir tarafsızlık içinde karşılandığını söylemiş, şöyle demistir:

«Haddizatında 1976 yılının ilk dört ayında programa nazaran istihsalde, grevler, di-

(Devamı Sa. 8, Sü. 1'de)

ÇİMENTO

(Baştarafı 1. Sayfada)

mizdeki çimento sıkıntısının giderilmesi için, Türkiye Çimento Sanayii Anonim Şirketi'nin ithal edeceği mevsimlik çimentodan, 31 Mayıs 1976 tarihinden itibaren gümrük vergisinin kaldırılması kararlaştırılmıştır.

YAN ÖDEMELER KOMİSYONU KURULDU

Bakanlar Kurulu'nun toplantısının gündeminde bulunan memurlara yan ödeme verilmesi konusundaki kararname üzerinde, AP'li ve MSP'li üyeler arasında tartışma çıkmıştır. Özellikle dar gelirli memurların göstergelerinin 75 olması konusunda anlaşamayan kabine üyeleri, bunun üzerine Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal, Sağlık Bakanı Kemal Demir ve Enerji Bakanı Selahattin Kılıç'dan oluşan bir komisyonun kurulmasını kararlaştırmışlardır.

Ortadoğu Gazetesi, 13 Mayıs 1976.

Çimento ithalinden gümrük vergisi kaldırıldı

ANKARA, AKAJANS

Bakanlar Kurulu, mevsimlik çimento ithalinden gümrük vergisi alınmamasını kararlaştırmıştır.

Akajans muhabirinin edindiği bilgiye göre, Bakanlar Kurulu'nun Başbakan Süleyman Demirel'in başkanlığında yaptığı toplantıda, ülke-

(Devamı Sa. 8, Sü. 5'de)

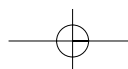
ÇİMENTO

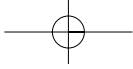
(Baştarafı 1. Sayfada)

renişler ve mühim arızalar sebebiyle meydana gelen duruşlar ve enerji yetersizlikleri dolayısıyla 800.000 ton kadar bir azalma olmasına rağmen yine de geçen yılın ilk dört ayına göre çimento istihsalı % 17.9 gibi bir artış göstermiştir. Yukarıda bahsedilen geçici durumların zamanında düzelmesi halinde mevcut sıkıntının sür'atle ortadan kalkacağı aşikârdır.

Diğer taraftan, daha evvel yapılmış mukavelelere göre dost ülkelere yapılmakta olan çimento ihracatının durdurulmasının, bilhassa İstanbul bölgesinde olabilecek çimento sıkıntısını önlemekte hiçbir tesiri olmayacaktır. Zira devam eden ihracat, Güney ve Doğu Anadolu'daki çimento fabrikalarından Suriye, Irak, İran gibi komşularımıza yapılmaktadır. Bu fabrikalardan İstanbul'a yapılacak nakliye, fevkalâde güç ve pahalıya mal olacaktır. Bunun yerine Marmara bölgesine, Romanya gibi yakın bir ülkeden deniz yolu ile çimento temin etmek daha uygun görülmektedir.»

Ortadoğu Gazetesi, 3 Haziran 1976.

Çimento Önkarışım Ünitesi.

tanı'yla konuştum. Rica ettim. Onlar İzmir'den Derince'ye bir tarama gemisi yolladılar. Derince limanını taradılar.

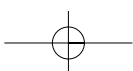
Sahile çimento sanayinin bir inşaat mühendisi ilave birtakım şeyler yaptı geminin yanaşabileceği biçimde.

Gemi geldi. Galiba gemi halen orada. Aradan 20 yıl geçti. Bayağı bir fabrika gibi. Bunun kaseti vardır. Açılışı 'bir fabrika açılıyor', diye Vehbi Bey ilan etmiştir. Bu bir fabrika açılışıdır, diye. Böylece İstanbul'daki şeyin beli kırıldı. Bir tane daha benzeri oldu.

O zaman da Demirel Başbakanı. Biz ithalat yapacağız, dedik. 'Ne kadar ihtiyaç var?' dediler. Hesap ettik, 120 bin ton. Ben bir heyetle Bulgaristan'a ve Romanya'ya gittim. Oradan çimento ithal edeceğiz, fakat giderken Demirel talimat verdi '600 bin ton çimento getireceksiniz', diye. Biz dedik ki, 600 bin ton çimento Türkiye'yi boğar.

Zaten o kadar paramız da yok, yani getirmeye gerek yok. 'Talimat budur,' dedi. Gazeteler yazdı. Demirel'in talimatıyla 600 bin ton çimento geliyor, diye.

Biz heyet olarak gittik. Heyet başkanı da benim. Hem Bulgaristan'a oradan da Romanya'ya uğradık. Çok iyi hatırlıyorum, Bulgaristan'da biz 60-70 bin ton için bağlantı yapmaya karar verdik. Yani bütün riski üstümüze aldık. Başbakanın talimatı böyle ama bakan o zamanın Bulgaristan'daki bakan bizi toplantıya davet etti. Toplantıdan evvel neyle gelecek bu? Demiryoluyla gelecek. Bulgar demiryolarının genel müdürüyle konuştuk. Adam dedi ki, ben şu kadar mal taşıyabilirim. Bu bizim çok işimize geldi. Tamam, taşıyabileceği mal ne kadar? 60 bin ton. 60 bin tonda anlaşmazlık oldu. Bakan çağırdı, gittik. Büyükelçi geldi benimle beraber.

Tablo 5.6

1963-1980 YILLARINDA
ÇİMENTO ÜRETİM, TÜKETİM, İTHALAT VE İHRACATI

Yıl	Üretim (bin ton)	Tüketim (bin ton)	İthalat (bin ton)	İhracat (bin ton)
1963	2.697	2.777	91	-
1964	2.940	3.027	92	-
1965	3.244	3.286	48	-
1966	3.865	4.002	162	-
1967	4.249	4.455	211	-
1968	4.731	5.176	441	-
1969	5.735	6.010	282	2
1970	6.374	6.070	-	325
1971	7.552	6.408	-	1.131
1972	8.425	7.267	-	1.144
1973	8.834	8.273	-	965
1974	9.040	8.517	-	409
1975	10.850	9.963	-	911
1976	12.392	11.580	68	910
1977	13.832	12.924	-	941
1978	15.344	14.186	-	1.241
1979	13.812	12.726	-	1.178

Bakan dedi ki, 'Sizin başbakanınızın talimatı varmış. 600 bin ton çimento ithal edecektiniz. Neden 60 bin ton? 10'da biri neredeyse.' Ben dedim ki, Sayın bakan, Bulgar demiryolları buna müsait değil. 'Kim diyor onu' dedi. Dedim ki işte bilmem kim. Oradaki adam döndü adama. Bulgarca ne söylediye adam masanın altına girecek duruma geldi, o kadar müşkül duruma düştü.

Biz 60 artı 60, iki tane anlaşma yaptık.

İlk 50 bin tonu geldi. Pınarhisar'a fabrikaya girdi. İstanbul'daki bütün fabrikalar çimentolarını piyasaya çıkardılar. Anlaşılan Demirel'in ki blöftü. Yani dedi ki, piyasayı ben çimentoya boğarım, hadi siz de satabilirseniz satın. Çünkü gelen çimento daha ucuzdu."³⁰

Öner Akgerman

Sektöre en büyük darbe 1974 petrol krizi ile geldi. OPEC'in kurulmasından sonra birden yükselen petrol fiyatları büyük çoğunluğu fuel-oil ile çalışan fabrikaları çok zor durumda bıraktı. Kuruluşundan beri kömürle çalışan Çimentaş'ın genişletilmesi sırasında eklenecek bölümün fuel-oil ile çalıştırılması kararı alındığını, ancak değişen koşullar karşısında kömüre döndüğünü anlatan Akgerman, bu kararın sonucunu, "...para kazanan, hayatta kalan bir Çimentaş vardı. Öbürleri tekrar kömüre dönünceye kadar Çimentaş'ın bir krallık dönemi vardır. Dışa bağımlı olmamanın işte böyle nimetleri vardır" diye anlatıyor.³¹

1963-1980 yıllarına ait üretim, tüketim, ithalat ve ihracat değerleri Tablo 5.6.'da verilmiştir.³²

Çimento üretiminin daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi en önemli sorunlarından biri fiyat konusu ile ilgiliydi. Planlı dönemde de fiyat saptanması konusunda çeşitli çözümler önerildi ve tartışmalar yapıldı. Fiyat belirlenmesi, Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği'nin de önemle ele aldığı konulardan biri oldu.

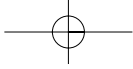
Çimento satış fiyatlarının saptanması için 1960 yılında 79 sayılı kanun çıkarıldı. Daha sonra yürürlüğe giren ve Milli Koruma Kanunu'na dayanan 1164 sayılı kararname³³ 1985'e kadar uygulandı. Bu mevzuat uyarınca fiyat saptanmasında yetki Sanayi Bakanlığı'nda idi.

30 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

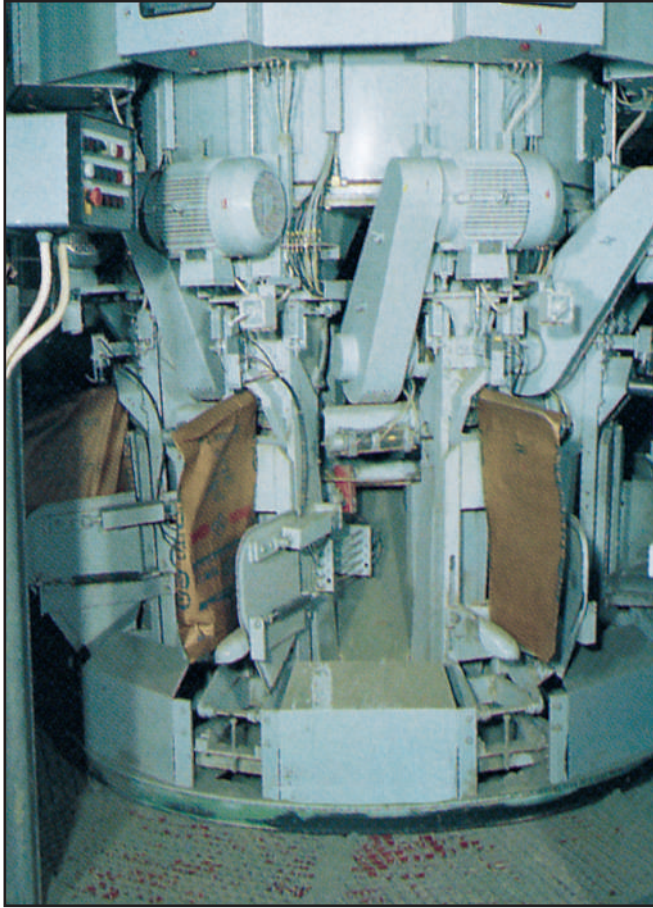
31 Akgerman, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

32 Çelenk ve Peker, 1999, s. 20-23.

33 "Çimento Satış Fiyatları Konusu", TÇMB Bülteni, Şubat 1971, sayı: 56, s. 3.

(1 9 6 0 - 1 9 8 0) D Ö N E M I

Çimento Paketleme Ünitesi.

Değirmen.

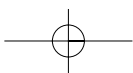
Fiyatlarla ilgili olarak üzerinde en çok durulan konular sabit fiyat uygulamasının bölgeler ve fabrikalar arasında yarattığı adaletsizlik, Türkiye'deki fiyatların Avrupa ülkelerindeki fiyatlara göre düşük olması, yerli kraft kâğıdı fiyatlarının dünya kraft fiyatlarına göre pahalı olması ve SEKA'nın tekelinde bulunması gibi konulardı.

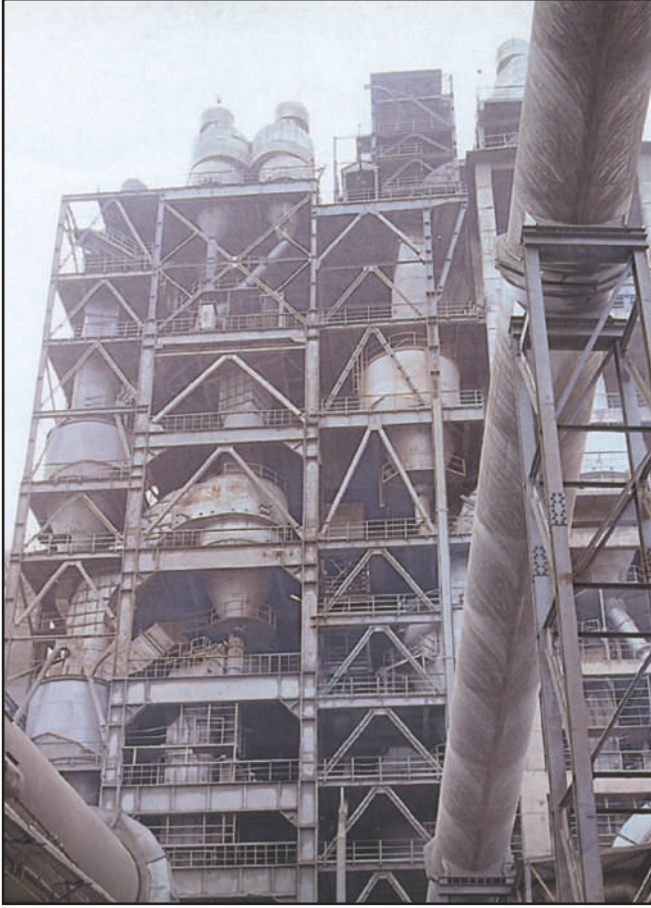
Çimento üretiminin girdisi olan faktörlerin fiyatlarındaki artışların maliyeti arttırmasına karşılık devlet tarafından yapılan fiyat saptamasının gecikmesi çimento üreticilerini zor durumda bırakıyordu. Bu nedenle çimento sektöründeki fabrikalardan çoğu büyük zararlara girmişti. Birliğin 1970 yılı faaliyet raporunda konu şu şekilde açıklanıyordu:

“1967 yılında Sanayi Bakanlığınca tesbit edilmiş bulunan çimento satış fiyatlarının ilanı tarihinden bu yana maliyet unsurlarında vuku bulan yükselmeler ve son defa Hükümetçe yapılan devalüasyon operasyonu ve buna ilişkin tedbirler manzumesini müteakip mezkur unsurların yeniden artış kaydetmesi muvacehesinde, çimentoların maliyetleri çok yükselmiş ve bu yüzden üyelerimizden çoğu maalesef zararlı bir duruma düşmüştür.”

Öte yandan Birlik'te 70'lerin başında çimento satışlarının aynı bölgedeki fabrikalar ve civar bölgeler arasında rekabeti önleyecek bir düzene sokulması için de çalışmalar sürdürülüyordu.

Böylece “Üye fabrikaların birbirleriyle normal piyasa şartları dışında rekabete girişmelerinin doğurduğu zarar-

ları önlemek maksadıyla aynı bölgede bulunan fabrikaların yeknesak satış usulleri dahilinde faaliyette bulunmaları teşvik edilmiş ve İstanbul, İzmir ve Orta Anadolu gibi istihsal ve satışları bakımından hassas olan bölgelerin evvela kendi aralarında sonra da mücavir bölgelerle temaslarını sağlamak suretiyle istihsal düşürücü bir rekabet havası içine düşmeleri önlenmişti.”³⁴

Satış fiyatlarının maliyetlere kıyasla saptanmasına ilişkin usullerin Birlik tarafından ele alınması ve bu konulardaki çalışmalardan sonra Sanayi ve Teknoloji

Bakanlığı ile görüşmeler yapılması temel bir ilke olarak 1971 yılı Genel Kurulu’nda kararlaştırıldı.³⁵

Çimento satışlarından alınan primlerin düzenlenmesi ve Çimento Fonu’nun kullanılması 1960-1980 yıllarının önemli konularıydı. Çeşitli şikayetlere konu olan çimento satışlarından prim alınması ilkelerini düzenleyen kararnamenin kaldırılması için 27 Mayıs 1960’ta işbaşına geçen hükümetlere çeşitli başvurular yapıldı. Ancak prim sistemi yeni bir kararname ile uygulanmaya devam etti. TÇMB’nin girişimleri sonucunda 1962’de tüm fabrikaların Çimento Fonu’na ton başına eşit olarak 8 TL prim ödemeleri esası kabul edildi. Bu yolla elde edilecek gelirin zarar eden fabrikalara belirli oranda kâr sağlayabilmeleri için dağıtılması öngörüldü.

Primlerle ilgili değişiklikler sürekli birbirini izledi. 1964 yılında prim alınmasından vazgeçildi. 1965’te yeni bir kararname ile yeniden prim esası getirildi. Yapılan çeşitli girişimler sonucunda 1 Haziran 1966’dan başlayarak tekrar primsiz satışlara geçildi. 1974’te işçi ücretlerinde ve fuel-oil fiyatlarında meydana gelen artışlar nedeniyle çimento maliyetinin çok yükselmesi sonucunda Birliğin başvurusu üzerine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Eylül 1974’te yeni fiyat ve prim sistemi ilan edilinceye kadar prim mükellefiyeti bir kez daha kaldırıldı ve 10 Nisan 1976’da yayımlanan bir tebliğ ile yeni satış fiyatları ve primleri ilan edildi.³⁶ Primlerle ve satış fiyatları ile ilgili bu gelgit hareketi tüm çabalara karşın değişmeden sürdü.

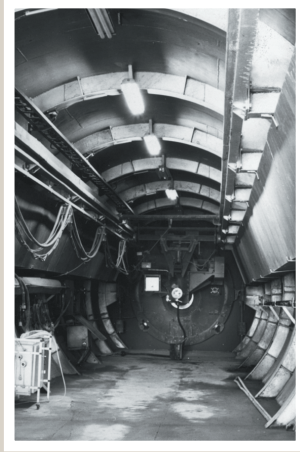
Dünyada 1974 yılında başgösteren petrol krizi Türkiye’yi de etkisi altına almıştı. 1978 Şubatı’nda döviz darboğazı, ekonomik ve politik çalkantılar tüm sektörlerde olduğu gibi çimento sektöründe de yatırımların durmasıyla sonuçlandı. 1980’e gelindiğinde tüketim %20 azalmıştı.³⁷

34 Birlik Faaliyet Raporu, 1970.

35 Birlik Faaliyet Raporu, 1971.

36 Birlik Faaliyet Raporu, 1975.

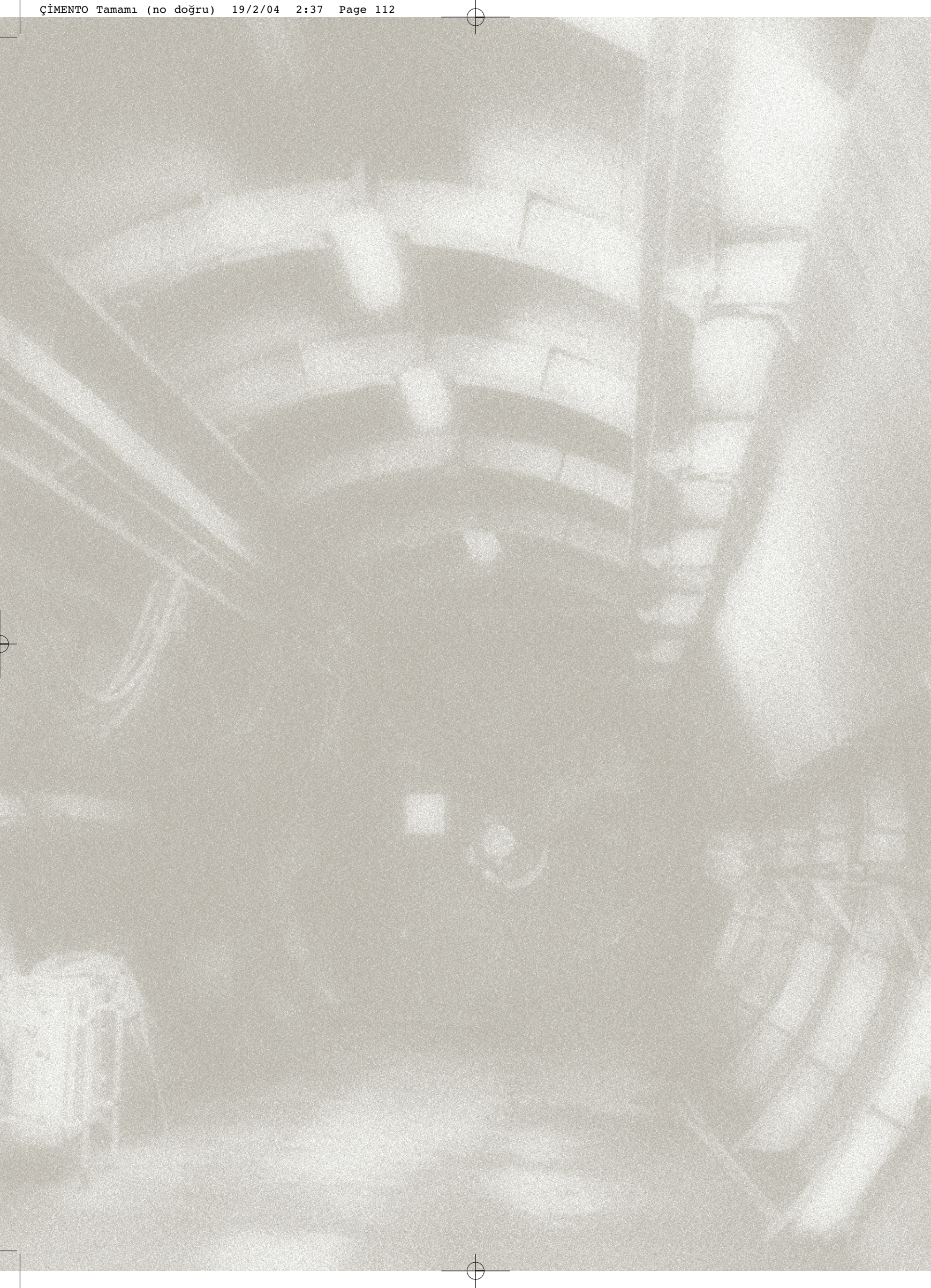
37 Çelenk, 1986, s. 28.

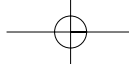

6

1980 ve SONRASI:
ÇİMENTO SEKTÖRÜNÜN
PARLAK YILLARI

1980 ve SONRASI: ÇİMENTO SEKTÖRÜNÜN PARLAK YILLARI

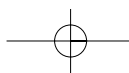

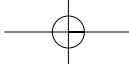
1970'lerin sonuna gelindiğinde Türkiye'de küçük ölçek, düşük verimlilik, yüksek orandaki koruma ve artan maliyetlerle çalışan bir sanayi yapısıyla sanayileşmenin son aşaması tamamlanamamış, birinci ve ikinci petrol krizleriyle ortaya çıkan elverişsiz konjonktürde sınai gelişme duraklamış bulunuyordu. Bu koşullar altında girilen 1980 yılı sanayileşme sürecinde bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Hızlı fiyat artışları, üretim darboğazları ve dış ödeme güçlüğü biçiminde görülen iktisadi bunalım, zamanla siyasal ve toplumsal bunalıma dönüşmüş, mevcut birikim rejiminde köklü bir değişiklik gündeme gelmiştir. Bu dönemde uygulanan istikrar ve yapısal uyum programları, önceki dönemlerden farklı olarak, yol açtığı yeni gelir ve kaynak dağılımı ile Türk ekonomisini dışa açma yönünde güçlü etkilerde bulunmuştur.¹

Aralıklı duraklamalara karşın 1980 sonrası, inşaat sektörünün altın yılları olarak adlandırılmaktadır. Gerçekten bu dönemde fiyatların serbest bırakılması, ÇİTOSAN'a ait fabrikaların özelleştirilmesi gibi sektörde çok köklü değişimler hayata geçirilmiştir.²

1 Boratav, Korkut-E. Türkcan, *Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 287 (s. 17-18).

2 Çelenk, Ayduk-S. Peker, *Çimentonun Tarihçesi ve Türkiye Çimento Sanayi 1912-1999*, (s. 31).

1980 yılında Türkiye, uzun dönemli büyüme ve sanayileşme sürecinde etkili olacak bir strateji değişikliğine gitmiştir. Ekonomik istikrar önlemleri öncelikle kamu sektörünün daraltılmasını, piyasa mekanizmasının serbestçe işlemini öngörmüş ve sınai üretimin arttırılması piyasa koşullarına bırakılmıştır.

Bu ilke çerçevesinde mevcut kamu işletmelerinin zaman içinde özel sektöre devredilmesi amaç olarak benimsenmiş, geçmişte kurumsal düzeyde sanayileşme sürecinde etkin rol oynayan planlama fikrinden vazgeçilmiştir.³ Böylece özelleştirme kavramı 80'lerin en çok tartışılan konusu olarak ortaya atılmıştır. Aslında özelleştirme olanağı 1938 tarihli KİT ile ilgili ilk yasal düzenlemede yer alıyordu.⁴

24 Ocak 1980'de uygulamaya sokulan istikrar tedbirleri ve yeni para-kredi politikasının sonucu, halkın parasını yükselen faizlerin çekiciliği nedeniyle gayrimenkul yerine banka ve bankalara yatırması, inşaat sektöründe ve dolayısıyla çimento sektöründe bir duraklama dönemini başlattı. 1980 yılının ikinci yarısında başlayan bu duraklama 1984 yılının ilk altı ayından itibaren hareketlenmeye başladı. Üretimdeki artış 1990'a kadar yükselerek sürdü; daha sonraki yıllarda da artış hızı düşmekle birlikte ulaşılmış olduğu düzeyden aşağı inmedi. Öte yandan 1980 yılında ihracatın tek elden yapılmasına son verilmesi üzerine, üretimdeki duraklamaya karşın 1980'den başlayarak üç yıl boyunca ihracatta artış görüldü. 1984 yılında yürürlüğe giren Toplu Konut Kanunu çimento talebini çok arttırdı ve üretim de buna paralel olarak arttı. 1994 yılında devalüasyon, 1999 yılında Marmara Depremi'yle etkilenen tüketim ve üretim, sürmekte olan ekonomik krizden en olumsuz etkilenen sektörlerden biri olmakla birlikte, ihracat kapasitesi nedeniyle büyük çöküşler yaşamadı.

28 Mayıs 1986 tarihinde yayımlanan 3291 sayılı yasayla KİT'lerin özelleştirilmesine olanak sağlanmış oldu. 1985'te, Morgan Guaranty Bank'a hazırlatılan "Master Plan" ile KİT'ler satış önceliklerine göre sıralanmıştı.

Bu sıralamada ÇİTOSAN "Birinci Derecede Öncelikli KİT" grubu içinde "Çoğunluğu Satılabilir KİT" olarak yer aldı.⁵ İlk olarak Ankara, Pınarhisar, Söke, Afyon ve Balıkesir çimento fabrikaları 8 Ağustos 1989 tarihinde satıldı. Satışlar 1998 tarihine kadar sürdü ve ÇİTOSAN'ın 27 çimento fabrikası yerli ve yabancı özel sektöre devredildi.

Yeni dönemin ekonomisine uygun olarak çimento satış fiyatları da 6 Aralık 1985 tarihinde serbest bırakılarak fiyat belirlenmesi yetkisi fabrikalara verildi.⁶ Fiyatların serbest bırakılması olayını o günün ÇİTOSAN Genel Müdür Muavini olan Dr. Yağız anlatıyor:

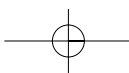
"Yaz sonlarına doğru zamanın Başbakanı Turgut Özal telefonla beni aradı ve 'Çimento fiyatlarını serbest bırakmayı düşünüyor. Bu seni nasıl etkiler?' dedi. Ben de

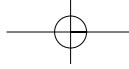
3 Çelenk ve Peker, a.g.e., s. 18.

4 Kepenek, 1990, s. 158.

5 Kepenek, a.g.e., s. 165.

6 Çelenk ve Peker, a.g.e., s. 31.

---

1 9 8 0 v e S O N R A S I : Ç İ M E N T O S E K T Ö R Ü N Ü N P A R L A K Y I L L A R I

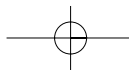
Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da bizim fabrikalarımıza rakip olacak özel sektöre ait herhangi bir fabrika yok. Dolayısıyla o bölgelerde sıkıntımız olmaz. Batı Anadolu'daki fabrikalarımız ise, Balıkesir gibi, çimento maliyetleri düşük olan fabrikalarımızdır.

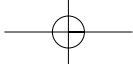
Dolayısıyla orada da özel sektörün rekabetine dayanırız dedim. 'Ben de öyle düşünmüştüm' dedi. Ve bir süre sonra da fiyatlar serbest bırakıldı.”⁷

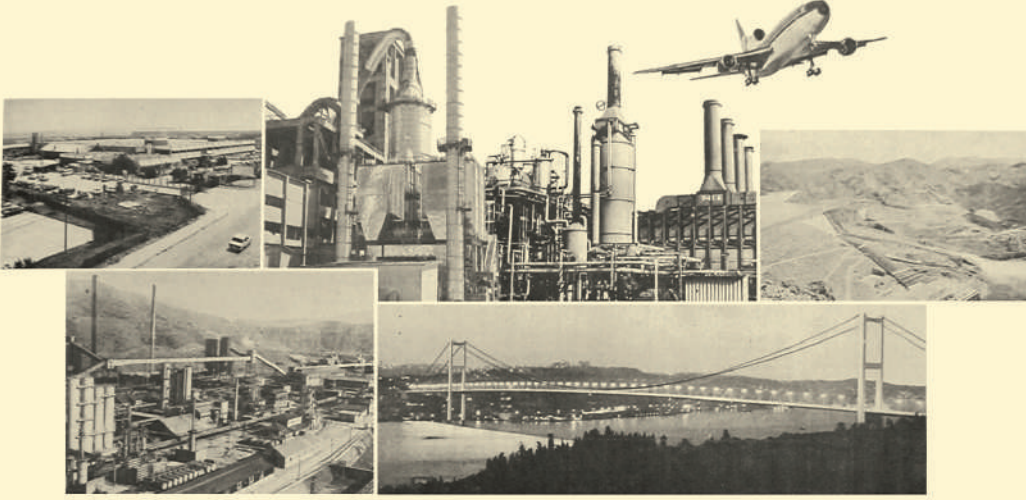
7 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

1 9 8 0 v e S O N R A S I : Ç İ M E N T O S E K T Ö R Ü N Ü N P A R L A K Y I L L A R I

Cumhuriyet tarihimizin
en büyük ekonomik reformu gerçekleşiyor:
ÖZELLEŞTİRME

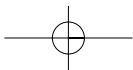

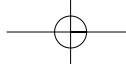
Memleketin öz sahibi Ekonomide söz sahibi

- ▶ Bugüne kadar sizlere, köprü ve barajların gelir ortaklığı senetleri ile yeni kazanç imkanları sunuldu. Dövizle endeksli tahvillerle, birikimlerinizi kârlı yatırımlara dönüştürmeniz sağlandı.
- ▶ Şimdi sıra, **hem kârından pay alıp, hem de mülkiyetine ortak olacağımız** devlet kuruluşlarının, fabrikalarının ve işi raklelerinin sizlere devredilmesine geldi.
- ▶ Cumhuriyet tarihimizin en büyük ekonomik reformu gerçekleşmek üzere. **Ülkemizde böyle bir imkan, halkımıza ilk defa sunuluyor!**
- ▶ Şimdi Türkiye'mizin zenginliklerine ortak olma, mülkiyetine sahip olma, kazancından pay alma fırsatı, **bütün vatandaşlarımıza veriliyor.**

BAŞBAKANLIK
TOPLU KONUT VE KAMU ORTAKLIĞI İDARESİ BAŞKANLIĞI

Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ekim 1987.

6.1 FABRİKALAR

1980 yılında Türkiye’de 34 entegre çimento fabrikası bulunuyordu. 1979 yatırım programı yeni yatırımlara bazı kısıtlamalar getirmişti. 1980-1990 arasında yaklaşık 7 milyon tonluk bir klinker kapasite artışı sağlandı. Bu artışın %50’si ÇİTOSAN tarafından kurulan yeni fabrikalardan elde ediliyordu, öteki %50’si ise mevcut fabrikalardaki kapasite artışının sonucuydu. Yeni fabrikaların kuruluşundaki yer seçimlerinin politik kriterlere göre yapıldığı yolundaki eleştiriler oldukça yoğundu.⁸

“Fabrikaların kurulacağı il ve/veya ilçeleri o tarihte koalisyon ortağı olan MSP’nin elinde bulunan Sanayi Bakanlığı yapıyordu. Fabrika yeri seçimine ilişkin kriterlerden ve bunlara dayalı olarak hazırlanacak fizibilite etüdlerinden ise ÇİSAN’ın APK Dairesi sorumluydu.

Bu daire kısıtlı imkanlarıyla seçilen yerlerde acil etüdlere yapmaya çalışıyor, ancak seçilen yerlerin uygun olup olmadığının tesbitine vakit kalmadan, o tarihlerde Başbakan Yardımcısı olan Prof. Necmettin Erbakan arka arkaya temel atma merasimleri yapılmasını istiyor ve bunlara

katılıyordu. Bu merasimler için en azından beton dökülecek temellerin hazırlanması ve merasimi izleyecekler için bir tribünün yapılması gerekiyordu. O günlerde biraz da mizah konusu haline gelen bir seyyar tribün ekibi oluşturulmuştu. Bu ekip bazan bir gecede, bir temel atma mahallinden diğerine yetişerek tribün kuruyordu.”⁹

1990 yılından sonra yeni fabrika kurulmasında önemli ölçüde daralma görüldü. Bu durumun ortaya çıkmasında politik ve ekonomik dalgalanmaların yarattığı ortamın önemli bir etkisi oldu. Bu dönemde kurulan tek fabrika, 1992’de işletmeye giren 510 bin ton kapasiteli Lalapaşa Çimento Fabrikası’ydı.

1990 sonrasında birçok fabrika da yeniden kapasite arttırımına girdi ve 1999 yılında 1990 yılına oranla 6.956.000 tonluk bir kapasite artışı elde edildi.

6.2 ÜRETİM, TÜKETİM, İTHALAT ve İHRACAT

İnşaat sektöründeki durgunluğa paralel olarak 1980 yılının ikinci yarısında çimento sektörünün üretiminde de bir süre sıkıntılı bir dönem yaşandı. Ekonomik krizin özel sektör üzerindeki olumsuz etkisi daha büyüktü. 1981 yılında bir önceki yıla göre Türkiye çimento sanayinin üretimi %16.8 artmış, buna karşılık özel sektörün üretimi %4 oranında düşme göstermişti. Aynı yılda yapılan ihracat karşılığında 298 milyon dolar döviz kazanıldı ve Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş., kuruluşundan o güne geçen süre içinde en büyük kârına ulaştı.¹⁰ İhracattaki artışın ÇİSAN Genel Müdürlüğü yetkililerince Ankara ile Irak arasındaki anlaşmalarla sağlandığı o günkü gazetelerde ayrıntılı olarak yer buluyordu.¹¹ O tarihlerde terör olayları bütün Türkiye’yi sarmış durumdaydı. Yeni yatırım ve inşaat durmuştu. Fabrikaların ürettikleri çimento satılamıyordu. Bu durumda tek çare

Tablo 6.1

1980-1990 YILLARI ARASINDA KURULAN YENİ FABRİKALAR

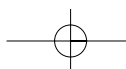
İşletmeye Geçiş Tarihi	Fabrika Adı	Klinker Kapasitesi (bin ton/yıl)
1981	Adıyaman Çimento Fabrikası	590
1983	Ladik Çimento Fabrikası	580
1984	Ergani Çimento Fabrikası	580
1984	Kurtalan Çimento Fabrikası	580
1986	Şanlıurfa Çimento Fabrikası	570
1987	Denizli Çimento Fabrikası	600

8 Çelenk ve Peker, a.g.e., s. 26-27.

9 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

10 "Türkiye Çimento Sanayi Genel Müdürü Sedat Yıldız Görevinden İstifa Etti", *Milliyet Gazetesi*, 21 Şubat 1982.

11 "Hesabı Bağdat'ta Yapınca", *Milliyet Gazetesi*, 12 Haziran 1981.

Sedat Yıldız

ihracat yapmaktı. Adana ve Mardin fabrikalarının ihracat yapabilecekleri en uygun pazar Suriye ve Irak gibi görünüyordu. Dönemin ÇİSAN Genel Müdürü Sedat Yıldız, Irak'a çimento ihracatının hikayesini kendisiyle yapılan sözlü tarih görüşmesinde şöyle anlatıyor:

“Suriye’ye, Irak’a adamlar gönderdim ve ihracat imkanlarını araştırdım. Irak’a özellikle Yunanistan’dan, İspanya’dan geliyorlar, satıyorlar. Burnumuzun dibinde orada, Mardin Fabrikamız var, Adana Fabrikamız var satamıyoruz... Hulusi Genelioğlu başkanlığında bir heyet oluşturduğum, Irak’a gönderdim ve dedim ki ne kadar istersen bağlantı yap. Çimento Sanayi’nde 100 bin tondan fazla bağlantı yapılmamış ihracat için... Hulusi aradı... 129 dolardan Irak’ta ‘bilmem nereye teslim çimento istiyorlar’ dedi. ‘Verelim mi?’ Hiç düşünmeden tabii, hemen dedim. Ne kadar istiyorlarsa ver. Tonaj üzerinde kısıtlı olmayın... Bu fiyat çok iyi, hiç düşünme; imzala gel. Yarım saat sonra aradı. ‘Efendim’ dedi, 4 milyon ton...’

‘4 milyon ton, 129 dolardan ben imzaladım...’ Yer yerinden oynadı. Her taraf ihtilal hükümeti. O sırada görevde; Turgut Özal Bey Başbakan Yardımcısı, Sayın Uluşu Başbakan. Türkiye’nin 10 cent’e ihtiyacı olduğu bir dönemde gelen para... 400 milyon dolar. Biz karar verdik, imzaladık, ihracata başladık.”¹²

Bu ihracat ve etkili girişimleriyle onu gerçekleştiren ÇİSAN Genel Müdürü Sedat Yıldız o günkü basında özel bir ilgiyle yerini almıştı.

1982 yılında Türk çimentosu Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde tercih edilir duruma gelmiştir. Ancak 1980 politik kriziyle başlayan ekonomik duraklama, ihracatın yeniden özendirilmesini gündeme getirmiş, 1983 yılına kadar tek elden ve izne

Tablo 6.2

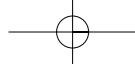
1980-1990 YILLARI ARASINDA KAPASİTE ARTTIRAN ÇİMENTO FABRİKALARI

Adı	1980 Kapasitesi (Bin ton)	1990 Kapasitesi (Bin ton)	% Artış
Akçimento	1.350	1.650	24
Baştaş	495	675	36
Batıçim	860	1.220	42
Bursa	480	840	75
Çanakkale	825	1.830	122
Çimentaş	1.050	1.280	22
Çimsa	1.000	1.100	10
Eskişehir	410	500	22
Nuh	800	1.350	69
Yozgat	495	680	37

bağlı olarak yürütülen çimento ihracatı bu yıl sonunda serbest bırakılmıştır. İhracatçı sermaye şirketlerinin devreye girişiyle görev alanı daralmış olmakla birlikte komite, tek fabrikanın karşılayamayacağı 500 bin tonu aşan ihracat bağlantılarında devreye girmektedir.

Krizin etkileri 1984 yılına kadar sürdü ve 1988’e kadar üretim sektörde yıllık %16-23’lük artış gösterdi. 1983’ten başlayarak işletmeye açılan yeni fabrikalar ve mevcut fabrikalardaki kapasite artışları iç tüketimde artan talebi karşılayabilecek üretim kapasitesine ulaşmıştı. 1984 yılında yürürlüğe giren Toplu Konut Kanunu talep artışını yaratan faktörlerin başında geliyordu. 1994’e kadar artış gösteren tüketim 27 Ocak 1994’deki devalüasyon ve 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik kararlarla tekrar durakladıysa da yıl sonundan başlayarak tekrar yükseldi; ancak iç tüke-

12 Sedat Yıldız ile 13 Aralık 2001 tarihinde Ankara’da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

12 Haziran 1981 Cuma Bir Günün Hikayesi Günün Sözü: Gerçeği görmek istiyorsanız arasına bir şey koymayınız.

Hesabı Bağdat'ta Yapınca...

Kit'lerle ilgili konu güncelliğini koruyor. Kamu İktisadi Kuruluşları'nın hazineye verdikleri zararlar tartışılıyor. Bunların bir holding bünyesinde toplanması konuları görüşülüyor.

Bütün bunlar olurken yine bir KİT olan Türkiye Çimento Sanayii'nde neler oluyor, bir de ona bakalım. Çimento Sanayii Genel Müdürü Sedat Yıldız ve ekibi ekonomistlerin tabiriyle "Basiretli bir tüccar" gibi çalışıyor. Yıldız ve Ticaret Müdürü Hulisi Genellioğlu çoluğu çocuğu

bir yana bırakmışlar ve postu Bağdat'a sermişler.

Oturularak yapılan hesapların Bağdat'tan dönebileceğinden hareketle hesapları, bizzat Bağdat'ta yapmayı yeğ tutmuşlar...

Ve yaptıkları 2 milyon 300 bin tonluk bağlantı ile hesabın sağlanmasını da yapmışlar... İki ay önce anlaşılması yapılan 500 bin tonluk çimentonun taşıma işi tamamlanmış ve 63 milyon doların transferi bile yapılmış. Şu günlerde 1 milyon 200 bin tonluk partinin taşıma işi başlamış durumda... Irak'la yapılan bağlantılar sonucu sadece bu ülkeden yurdumuza 257 milyon dolar döviz girecek... Artık Libya ile yeniden

800 bin tonluk bir anlaşma yapılmış durumda. İranlılarla 62 milyon dolarlık bir anlaşma daha yapılmış durumda böylece sadece Türkiye Çimento Sanayii'nin Türkiye'ye getireceği döviz 500 milyon doları aşacak...

Bu gelişmeler Sanayi Bakanı Kocatopçu'nun "Sanayi ürünleri ihracı yakında geleneksel tarım ürünleri ihracını geçecek" derken ne kadar gerçekçi olduğunu gösteriyor...

Demek ki oluyormuş...

Hesap bizzat Bağdat'ta yapınca geri dönmüyormuş.

"Hesabı Bağdat'ta Yapınca", Milliyet Gazetesi, 12 Haziran 1981.

Adnan İğnebekçili

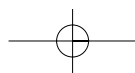
timden arta kalan miktar kadar çimento ihraç edildi. 1999 yılında ise yeniden olumsuz bir ortama geçildi.

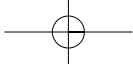
Önce Rusya ve Uzakdoğu ekonomik krizlerinin etkileri altına girildi ve 17 Ağustos 1999 tarihinde Körfez Depremi ile birlikte inşaatların durdurulması ve hükümetin

aldığı ekonomik kararlarla iç tüketim 1998 yılına oranla %7.6 azaldı.

Son yıllarda ülkenin ekonomik büyümesindeki küçülme ve birçok sektörde üretimin durmasına karşın çimento sektörü üretimini sürdürdü. Bu durumu yaratan neden sektörün ihracat kapasitesiydi. TÇMB Başkanı İğnebekçili konuyu şöyle açıklıyor:

"Dikkat edin, yaşadığımız son ekonomik krizlerin önemli boyutlarına rağmen, çimento sektörü dimdik ayakta durmaya devam edebiliyor. Ülke içinde yaşanan krizlere rağmen, ihracatla varlığını sürdürerek, ihracatta giderek ağırlığını, etkisini artırarak, büyümesini sürdürüyor. Devlet ticaretle uğraşmaz. Devletin ihracatta yapabilecekleri son derece sınırlıdır ama bugün

Adana Çimento Fabrikası (Adana Çimento Fabrikası arşivi).

*Türkiye üretiminin neredeyse %25'ine varan bir bölümünü ihracata yöneltmiş durumda. Bu sayededir ki yaşadığımız krizin etkileri azaltılabildi. Türkiye Avrupa'da bir numaralı ihracatçı durumuna geçti.*¹³

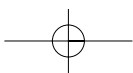
6.3 ÇİMENTO SEKTÖRÜNDE TAM REKABET

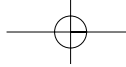
23 Haziran 1958 tarihinde çıkan 1164 sayılı kararnameyle devlet tarafından belirlenmeye başlayan çimento fiyatları, yeni ekonomik kararlara uygun olarak 5 Aralık 1985 tarihinde tümüyle fabrikaların

yetki alanına bırakılarak serbestleştirildi. 1180 sayılı kararnameyle yürürlüğe giren fon primleri de 1985'te kaldırıldı. 1981 yılında zamanın hükümetine yapılan çeşitli başvurular sonunda fiyat saptanması Çimento Müstahsilleri Birliği'ne bırakılmıştı.

1985'e kadar fiyat saptanmasında izlenen yol, çimento sanayi tarafından girdilerin saptanarak devlete bildirilmesi ve üreticilerin de katıldığı bir teknik komitenin belirli bir formül uyarınca satış fiyatlarını önermesi ve en sonunda ÇİTOSAN'ın değerlendirilmesiyle kesin fiyatın ortaya çıkarılması biçimindeydi. Bu yaklaşım fiyat saptanmasını politikanın bir aracı durumuna getiriyordu. Çelenk, fiyat saptanmasındaki değişimi şöyle açıklamaktadır:

¹³ Adnan İğnebekçili ile 1 Nisan 2002 tarihinde İstanbul'da, Prof. Dr. Yıldız Sey ve Sena Özfiliz tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

Tablo 6.3

1990-1999 YILLARI ARASINDA
KAPASİTE ARTTIRAN ÇİMENTO FABRİKALARI

Adı	1990 Kapasitesi (Bin ton)	1999 Kapasitesi (Bin ton)	% Artış
Adana	1.450	2.294	58
Akçansa	3.500	3.750	7
Ankara	535	870	63
Baştaş	675	730	8
Batiçim	1.220	1.400	15
Batı Söke	210	800	281
Bolu	495	1.350	153
Bursa	840	1.350	61
Çimentaş	1.280	1.520	19
Çimsa	1.100	2.142	95
Denizli	600	825	38
Göлтаş	600	1.420	137
Konya	545	750	38
Niğde	380	485	28
Nuh	1.350	2.000	48
Mardin	525	640	22

“Devlet kendi politikasına göre fiyat vermiştir, 1985 yılına kadar. 1981 yılı da denebilir; çünkü Müstahsiller Birliği’ne vermiştir fiyat tesbitini, ama o tesbit Bakanlık’tan onay istiyordu.

1985 yılından sonra da serbest bırakılmamıştır, fiyat tesbit yetkisi fabrikalara verilmiştir. 1164 ve 1180 sayılı kararnameler halen yürürlükte, ama dondurulmuştur. Çünkü o kararnamede der ki: ‘Sanayi Bakanlığı bu yetkisini tüzel ve özel kişilere devredebilir’. Bu fiyat tesbit yet-

Ayduk Çelenk

kisini ilk önce tüzel kişiye devretti, efendim, Müstahsiller Birliği’ne; sonra fabrikalara fiyatını sen tesbit et dedi.”¹⁴

1985’e kadar süren fiyat politikası özel sektörü baskı altında tutan en önemli sorun olarak tanımlanıyordu.¹⁵

Fiyatların serbest bırakılması her kuruluşa anında karar verebilme olanağıyla bir esneklik sağlıyordu. Ayrıca böylece piyasa ekonomisinin gereklerine uyularak rekabet ortamı yaratılmış oluyordu. Bu rekabet ortamına ve sektörün piyasa ekonomisinin koşullarına kendisini uydurması sonucunda gerek fiyatlarda büyük düşüş elde edildi, gerekse dünya piyasalarındaki rekabet gücü artmış oldu.

6.4 VE ÇİMENTO SEKTÖRÜ TÜMÜYLE ÖZELLEŞTİRİLDİ

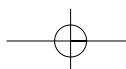
Sektör yapısındaki radikal değişme özelleştirme etkinlikleriyle gerçekleşti. Devletin sanayi ile ilişkisi Cumhuriyet’in kuruluşundan beri gündemde olan bir konuydu. Ekonomi politikalarındaki tekrarlanan değişmeler süresince devlet eliyle veya özel girişim tarafından sanayileşme eğilimleri zaman zaman ağırlık kazanmış, fakat temel ve aramal üretimindeki yatırımların başlıca sahibi genellikle devlet olmuştur.

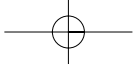
KİT’lerin “kamunun sırtında bir kambur” olduğu ve bunların sürekli zarar ettikleri görüşü bazı çevreler tarafından yıllar boyunca tekrarlanmıştır. Çimento sanayinde de özellikle Doğu bölgelerinde fabrikalar kurulması bu bakış açısıyla eleştirildi. Ancak bu fabrikaların ekonomik faydası yanında “sosyal faydalarının daha büyük”¹⁶ olduğu bir gerçektir.

14 Ayduk Çelenk ile 21 Nisan 1999 tarihinde İstanbul’da, Prof. Dr. Emre Dölen tarafından Aslan Çimento-Lafarge Projesi kapsamında yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

15 Akgerman, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

16 Somer, S., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Devlet 1980'lere kadar bir yatırım sektörü olarak görev yapmıştı. Özel sektörün o yıllarda, örneğin Kars'ta yatırım yapması söz konusu olamazdı. Ancak fiyatların serbest bırakılmasından sonra özel sektörün Doğu'ya ilgisi artmıştı. Devletin yatırımcı rolüne karşı özel sektör 'ticari dinamiğe' sahipti. Kamu fabrikalarının özelleştirilmelerinin temelinde bu anlayış vardı.

Özelleştirmenin çimento sektöründen başlaması özellikle Turgut Özal ve danışmanı Adnan Kahveci'nin görüşleriydi. Aslında daha önce 19 Aralık 1983 tarihinde TBMM'de okunan hükümet programında,

"Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, geniş zaman dilimi içinde tedricen millete devredilebileceğini amaçladığını, bu meyanda Kamu İktisadi Teşekküllerine bağlı bazı işletmelerden başlayarak bu işletmelerin anonim şirket haline dönüştürülebileceğini, hisse senetlerinin halka satışının sağlanacağını, bunu teminen sermaye piyasasının geliştirilmesini sağlayacak tedbirlerin alınacağını, gerektiğinde

Unax tipi soğutuculu firmalarda, fırın çıkış gözetleme kısmı.

*menkul kıymetlerin satışını teşvik edecek vergi düzenlemelerinin de yapılabileceği ifade edilmiş bulunmaktaydı."*¹⁷

"Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun"un Haziran 1986 tarihinde yürürlü-

Sayın Turgut Özal, 1983'te Başbakan Oldu.

84'te de belediye seçimlerinden önce kendisini ziyarete gittik. Elimizde de uzun bir sorunlar listesi. Sorunların birincisi 'Sayın Başbakan bu çimento fiyatı ne olacak?' Altında da diğer sorunlar geliyor. Kendisine listeyi verdik. Sessizce inceledikten sonra birinci soru 'serbest bırakılacak fiyat' dedi.

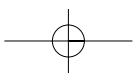
'O zaman çimento fiyatı 6.807 liraydı, bugün çimentonun 13 bin lira olması lazım' dedi. Biz hepimiz he dedik orada tabi. Şimdi böyle bir

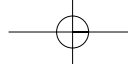
lafı duyunca diğer sorunlara zaten şey kalmadı. Yani başlangıç noktası rahmetli Özal'ın onu ziyaretimize dayadığı söz 84 yılının 12 Mart zannediyorsam seçimlerden önceydi 10 mart civarı taa 85 Aralığına kadar, demek ki çevresini ve bürokrasiyi ikna ile uğraşmış. Olay o. Çünkü öyle bir gerçek ki bunun başka tarafı yok. Çünkü tüketici yine reel fiyattan alıyor çimentoyu. Yani devletin tespit ettiği fiyattan almıyor. Hatırlayın 60'lı yıllardaki şeyi de biz ne yapıyorduk, biz diyorduk ki dolar şu kadarda kalsın. Kalmaz ki dolar. Sen 9 Lira diyorsun, o zamanlar 11 liradan 14 liradan piyasada

karaborsada dolar oluyordu. Kaybeden devlet oluyordu, yahuatta gerçekten kazananlar aradaki araçlar oluyordu. Çimentoda da aynı şey. Yani gerçekleri gizlemek bu. Neyse 85'ten sonra da yine sektörü incelediğinizde her fabrikaya yine çimentoda veyahutta hazır betonda veyahutta diğer başka şeylerde yatırımlara girme fırsatı buldu. Çünkü artık fon birikimi sağlayabilecek duruma gelmişti.

Öner Akgerman ile 17 Mayıs 2002 tarihinde İzmir'de, Dr. Pelin Böke tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

¹⁷ Emanetoğlu. *Özelleştirme Konusunu İhtiva Eden Rapor*, Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii TAŞ, 1986.

Döner fırın içi.

Döner fırın dışı.

ğe girmesi ve ÇİTOSAN'ın birinci derecede öncelikle özelleştirilecek KİT'ler grubunda yer almasıyla süreç başlatılmıştı. Kanun'la KİT'lerin özelleştirilmesine Bakanlar Kurulunca; müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimlerinin özelleştirilmesine ise Kamu Ortaklığı Kurulu'nca karar verilecekti. Özelleştirilecek kuruluşlar önce anonim ortaklığa dönüştürülecek ve Hazine'ye ait hisseleri bedel almadan Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'ne devredilecekti.

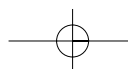
O tarihlerde ÇİTOSAN'ın Genel Müdürü olan Fazlı Emanetoğlu hazırladığı bir raporla özelleştirme yasası ile ilgili düşüncelerini ortaya koydu.¹⁸ Raporunda yer alan bilgilere göre ÇİTOSAN'ın 1985 yılı sonundaki tablosu sağdaki gibiydi:

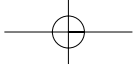
•Sermayesi	: 60 Milyar TL
•Ödenmiş Sermayesi	: 47.7 Milyar TL
•Bağlı Ortaklık Sayısı	: 12
•Müessese Sayısı	: 16
•İştirak Sayısı	: 9
•Tesis Sayısı	: 2
•Klinker Üretim Kapasitesi	: 7.235.000 ton
•Klinker Üretimi	: 4.639.000 ton
•Kapasite Kullanım Oranı	: %64.1
•Çimento Üretimi	: 5.583.200 ton
•Çimento Satışı	: 5.594.045 ton
•Tahmini Dönem Kârı	: 10.2 Milyar TL
•Toplam Borç (takriben)	: 84 Milyar TL
-Döviz Cinsinden Dış Borç	: 90 Milyon ABD\$
-Devlet Yatırım Bankası'na	: 11 Milyar TL
-Ticari Bankalara	: 19 Milyar TL
•Maddi Duran Varlıklar	: 10.5 Milyar TL

Özelleştirme programını hazırlayan yabancı danışmanlık şirketinin raporunda ÇİTOSAN'ın performansının düşük olduğu, ekonomiye yük teşkil ettiği ve genelde negatif sonuç verdiğinin vurgulandığı görüşüne karşılık Fazlı Emanetoğlu, bu sonuca varmak için karşılaştırmaların aynı bazda yapılması gerekliliğini hatırlatıyordu:

“Kamunun Batı'daki sekiz fabrikasının üretimi, satışı, maliyeti ve kâr/zararı göz önüne alındığında netice başka, tüm fabrikalarımızı mukayeseye aldığımızda durum başkadır. Karma sektör sadece beş fabrikadan oluşmaktadır. Bu fabrikalar sermaye grupları tarafından iyi etüd edilmiş, kuruluş yerleri, kapasiteleri ve satış hinterlandları iyi incelenmiş ve ondan sonra dizayn edilmişlerdir. Bir başka deyişle özel teşebbüs özkaynağını, işletme sermayesini temin etmedikçe, şartların en iyisini yakalamadıkça yatırım yapmaz. Neticede hedef kârdır. Kamu sektöründe sosyal içerikli fabrikaların tesisi ise gerçektir. Sektörümüzün kaynakları işletmeden çekilmekte, yatırıma kaydırılmaktadır. Doğudaki fabrikalarımıza açılış tarihi hedeflenmiş bu yatırımların gerçekleştirilmesi istenmiştir.”

18 Emanetoğlu, a.g.e.

Fazlı Emanetoğlu

Bir süre önce çimentonun temel mal olmaktan çıkarılmasına da karşı çıkan Emanetoğlu, halen yatırımların sürmekte olması nedeniyle bu kararın yatırımların maliyetinin yükseleceğini iddia etmişti. Şimdi de kârlı olduğu için çimento sektörüne öncelik verilmesinin yanlış olduğunu savunuyordu.¹⁹

Başbakan'ın özelleştirme danışmanı Cengiz İsrail'in hazırladığı Özelleştirme Master Planı'nın Başbakan Turgut Özal'a sunulmasından sonra 1987 Nisan'ında özelleştirme takvimi belirlendi. Söz konusu rapora göre "ÇİTOSAN satışa en hazır KİT durumunda" idi. Özelleştirme Kurulu'nda da kabul edilmesinden sonra Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem bir açıklama yaparak şöyle diyordu:

"Satış kararını aldık; artık özelleştirmeye filen başlıyoruz. İlk etapta ÇİTOSAN'ın Batı'da bulunan beş çimento fabrikası tek tek halka satılacak. Tabii öncelik bu fabrikalarda çalışan işçilerle, o yöre halkının olacak. İşçi-

Özel Sektördeki Kamu Paylarının Satışı Bu Ay Başlıyor Özelleştirmede Takvim Belirlendi

Çukurova Elektrik, Arçelik, Asil Çelik, Çitosan, Netaş, Tektaş gibi kuruluşlardaki kamu payları borsaya çıkacak ve özel sermayeye devredilecek. Tam anlamıyla özelleştirme ise, Çitosan'ın satışıyla olacak. Satışın en geç sonbaharda gerçekleşeceği belirtiliyor.

ANKARA - Başbakan Turgut Özal'ın özelleştirme danışmanı ve sermaye piyasası uzmanı Cengiz İsrail, özelleştirme konusundaki altyapı çalışmalarını tamamladı. İsrail, hazırladığı "Özelleştirme ana raporu"nu Başbakan Turgut Özal'a sundu. Özelleştirmenin takvimi belirlendi. İsrail'in raporuna ve özelleştirme takvimine göre ilk etapta özel sektördeki kamu paylarının halka satışı gerçekleştirilecek.

"DÜNYA"nın edindiği bilgilere göre, özel sektördeki kamu paylarının "sıfır"a indirgenmesi uygulamanın ilk adımı olarak nitelendirildi. Başbakan Turgut Özal'ın direktifinden sonra hazırlıkları tamamlanmış olan devlet paylarının hisse senedi yoluyla satışına başlanacak. Yetkililer satışların bu ay sonunda başlayacağını bildirdiler. Buna göre, Çukurova Elektrik, Arçelik, Asil Çelik, Çitosan, Netaş, Teletaş gibi kuruluşlardaki kamu payları borsaya çıkacak ve özel sermayeye devredilecek. Tam anlamıyla özelleştirme ise Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii A.Ş. (ÇİTOSAN)'nın satışıyla olacak. Satışın en geç sonbaharda gerçekleşeceği belirtiliyor.

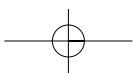
Özelleştirme çalışmalarını yürütmekle görevli Cengiz İsrail, hazırladığı raporu geçtiğimiz günlerde Başbakan Turgut Özal'a sundu. İsrail'in

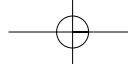
Başbakan Özal'a sunduğu raporda şu noktalar dikkat çekiyor:

- Türkiye açısından çok zorlu özelleştirme olacak. Kemikleşmiş bir yapı kırılacak. Türkiye'den sonra herhalde en zor özelleştirme SSCB'nde olur.
- Çitosan satışa en hazır KİT durumunda. Borsa'da hisse senedi satışı iyi gider. Çitosan'ın fabrikalarının tek tek satışı yerine, bütün olarak satışı veya gruplara ayrılarak satışı daha mantıklı.
- Zararda olan KİT'lerin özelleştirilmesinin daha sonraya bırakılması yanlış. Karda ve zararda olan KİT'ler birlikte satılmalı.
- Özel sektöre tam hakimiyet verilmeli. Satış yüzde 100 gerçekleştirilmeli.

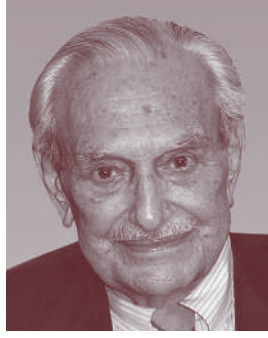
Berberoğlu, Oya. "Özelleştirmede Takvim Belirlendi", Dünya Gazetesi, 8 Nisan 1987.

¹⁹ Fazlı Emanetoğlu ile 1 Şubat 2002 tarihinde İstanbul'da, Doç. Dr. Aynur İlyasoğlu tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

lere de taksitle satış gibi kolaylıklar getirildi. Özelleştirilmede verdiğimiz söz yerine getirilmiştir. Toplantıda ayrıca özelleştirilecek KİT'lerin bir listesi de hazırlandı. Şu ana kadar etüdüleri tamamlanan KİT'ler bunlar. Satış çok kısa sürede bitecek.”²⁰

Rasih Somer

Master plana göre 1987 yıl sonuna kadar 11 fabrikanın özelleştirilmeleri tamamlanmış olacaktı. Özelleştirilecek kuruluşların mali değerlendirmelerini yapacak danışman firmaların atanması öncelikle ele alındı.

Bu Amaçla ÇİTOSAN adına Kamu Ortaklığı İdaresi tarafından açılan ihaleyi Fransız ve İngiliz ortaklığı Rotschild kazandı. Bu danışmanlık firmasına ÇİTOSAN'ın özelleştirme çalışmalarına yardımcı olacak Türk ortak ise Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ydı.²¹

Özelleştirme ilkeleri gereğince devlet fabrikaları satılırken, tarafsız davranılmadığı ve bazı şirketlere ayrıcalıklı davranıldığı söylentileri yaygın olarak çimento üreticileri çevrelerinde dolaştı. Sektör içindeki yetkin kişilerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde birçok kez bu konuya değinildi.

“Devlet fabrikaları satmaya başladığı zaman biz de birçoğuna iştirak ettik. Fakat dediğim gibi... Gereken yere verilmedi. Çimentodan haberi olmayan fakat devletle aralarında iyi ilişki olan kimselere verildi. Bize kala kala Kars Fabrikası kaldı... Ve halen bütün şirketler kazanır, devlete vergisini verir. Bunlarınkı zarardır.”²²

Satışlarla ilişkili söylentiler, sonunda Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun dikkatini çekerek en son satışta, insiyatifi ele alarak Kurtalan Çimento Fabrikası'nı daha yüksek fiyat veren bir holding yerine, ikinci sıradaki kuruluşu tercih ederek çok ortaklı yerel girişimcilerin önünü açmış oldu.

Tablo 6.4

1980-1999 YILLARINDA KLİNKER ÜRETİM, TÜKETİM, İTHALAT VE İHRACATI

Yıl	Klinker Üretimi (bin ton)	Tüketim (bin ton)	İthalat (bin ton)	İhracat (bin ton)
1980	12.154	12.088	-	788
1981	13.018	11.772	-	3.364
1982	14.678	11.779	-	3.980
1983	11.593	11.562	-	2.063
1984	13.445	13.587	-	2.139
1985	15.004	15.798	-	1.761
1986	16.283	18.936	-	1.129
1987	17.829	23.325	1.630	226
1988	18.423	23.748	1.290	236
1989	19.776	23.377	448	837
1990	20.252	23.795	1.148	1.719
1991	22.704	24.328	487	2.403
1992	23.153	25.962	260	2.831
1993	24.940	29.777	174	1.890
1994	25.880	26.698	-	2.805
1995	27.096	30.085	-	3.024
1996	27.852	32.083	-	3.095
1997	28.706	32.628	-	3.457
1998	29.148	34.127	-	3.311
1999	27.966	31.530	-	3.414

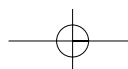
“ÖYK'nın kararı ile oligopolistik özellikteki Güneydoğu Anadolu Bölgesi çimento pazarındaki sorunlar da ağırlaştırılmamış oldu.”²³

20 Dünya Gazetesi, 2 Mayıs 1987.

21 Dünya Gazetesi, 31 Temmuz 1987.

22 Somer, R., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

23 Ünlütürk, Dünya Gazetesi, 1 Eylül 1997.

Hisseleri Halka Satılacak Kamu İştiraki Bulunan Şirketler

I. İştirakler:

A- Hisseleri Borsa'da İşlem Görenler

- 1- Arçelik A.Ş.
- 2- Bolu Çimento Sanayi A.Ş.
- 3- Çelik Halat ve Tel Sanayi A.Ş.
- 4- Çukurova Elektrik A.Ş.
- 5- Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları A.Ş.
- 6- Gübre Fabrikaları A.Ş.

B- Hisseleri Borsa'da İşlem Görmeyenler

- 1- Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.
- 2- Tofaş Türk Otomobil Fabrikaları A.Ş.
- 3- Migros T.A.Ş.
- 4- Tofaş Oto Ticaret A.Ş.
- 5- Türk Kablo A.O.
- 6- Konya Çimento Sanayi A.Ş.
- 7- Çukurova Çimento Sanayi T.A.Ş.
- 8- Mardin Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- 9- Ünye Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.

II- Bağlı Ortaklıklar:

Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi T.A.Ş.'ye bağlı olanlar.

- 1- Söke Çimento Sanayi T.A.Ş.
- 2- Afyon Çimento Sanayi T.A.Ş.
- 1- Balıkesir Çimento Sanayi T.A.Ş.
- 2- Pınarhisar Çimento Sanayi T.A.Ş.
- 3- Ankara Çimento Sanayi T.A.Ş.

Türk Hava Yolları A.Ş.'ye bağlı olanlar:

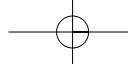
- 1- Uçak Servisi A.Ş.
- 2- Boğaziçi Hava Taşımacılığı A.Ş.

"Hisseleri Halka Satılacak Kamu İştiraki Bulunan Şirketler",
Dünya Gazetesi, 2 Mayıs 1987.

Tablo 6.5

ÖZELLEŞTİRME ÖNCESİ TÜRKİYE ÇİMENTO SEKTÖRÜNÜN YAPISI

Sektörel Dağılım	Klinker Üretim Kapasitesi	Sektörel %' si
KAMU SEKTÖRÜ	8.895.000	39
1- TRAKYA- PINARHİSAR	385.000	
2- BALIKESİR	400.000	
3- BATI SÖKE	210.000	
4- AFYON	425.000	
5- ANKARA	530.000	
6- NİĞDE	380.000	
7- İSKENDERUN	-	
8- TRABZON	330.000	
9- GAZİANTEP	570.000	
10- DENİZLİ	600.000	
11- ÇORUM	460.000	
12- SİVAS	425.000	
13- ŞANLIURFA	550.000	
14- LADİK	580.000	
15- BARTIN	210.000	
16- AŞKALE	330.000	
17- ELAZIĞ	300.000	
18- ADIYAMAN	590.000	
19- KARS	250.000	
20- VAN	200.000	
21- ERGANI	580.000	
22- KURTALAN	590.000	
OYAK-KARMA	3.670.000	16
1- MARDİN	525.000	
2- ÜNYE	600.000	
3- ADANA	1.450.000	
4- BOLU	550.000	
5- KONYA	545.000	
DİĞER ÖZEL SEKTÖR FABRİKALARI	10.230.000	45
GENEL TOPLAM	22.795.000	100

Rekabet Kurulunun İşini ÖYK Yaptı

Çok Önemli Bir Gelişme

Gaziantep Ticaret Odası Başkanı Mehmet Aslan, Kurtalan Çimento'nun Uzan Grubu'na verilmemesini olumlu bulduklarını söyledi. Mehmet Aslan,

"Tekelleşmenin önlenmesi açısından çok önemli bir gelişme. Ayrıca bölge insanına böyle bir imkan verilmesi de sevindirici. Özelleştirmeye karşı değiliz ancak, Uzanlar'a verilmesindense ihalenin iptal edilmesine razıydık. Yıllardır tekelleşmeye karşı

söylenen sözler bu kez yerini buldu" şeklinde konuştu.

"Rekabet kurulunun işini ÖYK yaptı", Dünya Gazetesi, 1 Eylül 1997.

1987 yılı sonunda, özelleştirme öncesinde Türkiye çimento sektörünün yapısı Tablo 6.5'de görülmektedir.²⁴

Uzun süren tartışmalar sonucunda 1989'da ilk olarak beş fabrika bir Fransız şirketine satıldı. Kararın bozulması için Danıştay'da açılan dava kazanıldı; ancak hükümetin kararın uygulanmasının olanaksızlığını vurgulayan yeni bir karar alması ve bu karara bir itiraz olmaması üzerine uygulamaya devam edildi. Çimento sektöründeki kamu fabrikalarının özelleştirilmesine öncelik verilmesine karşı çıkanların itirazları şu noktalarda toplanıyordu:

"- Hukuki düzenlemeler mutlaka yapılmalı,

- Özelleştirmede çimento için öncelik sırası mutlaka gözden geçirilmeli. Özel sektörün çok başarılı olduğu öncelikli birçok sektör var. Bu çimento gibi anamal niteliğindeki bir kuruluşun önceliği olamaz.

- Kontratlar o kadar mükemmel yapılmalı ki yaptırım olmalı. Yani karşı taraf çimento fabrikasını aldığı zaman devlete verdiği taahhütü yerine getirmezse ne olacak? Bunlar çok açık seçik belirlenmeli. Belirlenmediği için de Rumeli Grubu Trabzon Çimento Fabrikası'nı iki seneden beri kapattı. Böyle bir şey olamaz...

Tesis mahvoldu ve bir sürü insan sokakta aç.

- Özelleştirme olduğu zaman buradaki personelin güvencesi olmalı, yasalarla insanlara bu güvence sağlanmalı...

- Başlanmış programlar ve projesi başlamış yatırımlar mutlaka bitirilmeli."²⁵

İlk beş fabrikanın satışını izleyerek 29 fabrikanın tümünün satışı 1998 yılına kadar sürdü. 1992 sonlarına gelindiğinde artık çimento sektöründe özel sektörün klinker üretimindeki payı %81'e, çimento üretimindeki payı da %89'a ulaşmıştı.²⁶ ÇİTOSAN fabrikalarının özelleştirilmelerine ilişkin bilgi Tablo 6.6'da görülmektedir.

Özelleştirme sürecinde satışların ilk olarak çimento sektöründen başlaması bazı aksaklıkların yaşanmasını sonuçlandırdı. Fabrikaların değerlerinin saptanmasında yanlışlıklar yapıldığı konusunda birçok uyarısının yanı sıra özellikle satış fiyatları üzerinde çeşitli yorumlar yapıldı.

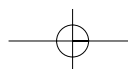
Erdoğan Mustafa Akdağ

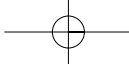
Yapılan yanlışlardan birisi de özelleştirme kararı ile satış tarihi arasındaki uzun bekleme süresiydi. ÇİTOSAN tarafından bu süre içinde fabrikalara yapılacak yatırımlar ve diğer her türlü harcama durduruldu. Çorum ve Sivas fabrikalarını satın alan Yibitaş'ın Yönetim Kurulu Başkanı Akdağ, fabrikaların satış sorununu, içinde buldukları durumu şöyle anlatıyor:

24 Çelenk ve Peker, 2000, s. 32.

25 Emanetoğlu, 2002.

26 "Çimento Pazarında Özel Sektör Devri", Dünya Gazetesi, 27 Kasım 1992

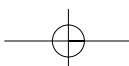

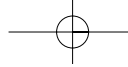
Tablo 6.6

ÇİMENTO FABRİKALARININ ÖZELLEŞTİRME ÖZET BİLGİLERİ²⁷

FABRİKA ADI	ÖZELLEŞTİRME ŞEKLİ	SATILAN KURULUŞ	SATIŞ TARİHİ	SATIŞ BEDELİ ABD\$
1- ANKARA ÇİM.	BLOK SATIŞ	SCF	08.09.1989	33.000.000
	BLOK SATIŞ		08.09.1989	13.000.000
2- AFYON ÇİM.	HALKA ARZ	SCF	21-26.03.1991	8.422.698
	İMKB		1991-1994	3.163.265
3- BALIKESİR	BLOK SATIŞ	SCF	08.09.1989	23.000.000
4- PINARHİSAR	BLOK SATIŞ	SCF	08.09.1989	25.000.000
5- SÖKE ÇİM.	BLOK SATIŞ	SCF	08.09.1989	11.000.000
6- BOLU ÇİM.	HALKA ARZ		30.04- 01.05.1990	8.268.150
	İMKB		1990-1994	33.571.309
7- KONYA ÇİM.	HALKA ARZ		24-25.10.1990	17.663.979
	İMKB		1991-1993	9.518.226
8- ÜNYE ÇİM.	HALKA ARZ		01-02.11.1990	927.162
	İMKB		1991-1993	21.257.366
9- MARDİN ÇİM.	HALKA ARZ		22-23.11.1990	9.161.501
	İMKB		1991-1993	10.371.413
10- ADANA ÇİM.	HALKA ARZ (A)		18-20.02.1991	25.162.623
	HALKA ARZ (C)		18-22.02.1991	2.795.847
	İMKB		1991-1993	17.132.358
11- NIĞDE ÇİM.	BLOK SATIŞ	SABANCI-OYAK	23.03.1992	22.500.000
12- GAZİANTEP ÇİM.	BLOK SATIŞ	RUMELİ HOLDİNG	03.12.1992	52.695.898
13- İSKENDERUN ÇİM.	BLOK SATIŞ	OYAK- SABANCI	02.12.1992	61.500.000
14- TRABZON ÇİM.	BLOK SATIŞ	RUMELİ HOLDİNG	03.12.1992	32.551.000
15- DENİZLİ ÇİM.	BLOK SATIŞ	MODERN HOLDİNG	04.12.1992	70.100.000
16- ÇORUM ÇİM.	BLOK SATIŞ	YİBİTAŞ HOLDİNG	25.12.1992	35.000.000
17- SİVAS ÇİM.	BLOK SATIŞ	YİBİTAŞ HOLDİNG	25.12.1992	29.400.000
18- LADİK ÇİM.	BLOK SATIŞ	RUMELİ HOLDİNG	21.04.1993	57.598.687
19- ŞANLIURFA ÇİM.	BLOK SATIŞ	RUMELİ HOLDİNG	21.04.1993	57.405.988
20- BARTIN ÇİM.	BLOK SATIŞ	RUMELİ HOLDİNG	06.05.1993	20.568.669
21- AŞKALE ÇİM.	BLOK SATIŞ	ERÇİMSAN	17.06.1993	31.158.000
22- ADIYAMAN ÇİM.	BLOK SATIŞ	TESKO GİYİM	16.08.1995	52.500.000
23- ELAZIĞ ÇİM.	BLOK SATIŞ	OYAK GAMA A.Ş.	12.06.1996	27.850.000
24- VAN ÇİM.	BLOK SATIŞ	RUMELİ HOLDİNG	12.06.1996	24.500.000
25- LALAPAŞA ÇİM.	BLOK SATIŞ	RUMELİ HOLDİNG	14.06.1996	125.890.000
26- KARS ÇİM.	BLOK SATIŞ	ÇİMENTAŞ	18.06.1996	22.250.000
27- GÜMÜŞHANE ÇİM.	BLOK SATIŞ	PREKON İNŞAAT A.Ş.	05.07.1996	3.500.000
28- ERGANİ ÇİM.	BLOK SATIŞ	RUMELİ HOLDİNG	04.04.1997	46.700.000
29- KURTALAN ÇİM.	BLOK SATIŞ	CANLAR OTOMOTİV	09.01.1998	28.100.000

27 Çelenk ve Peker, 2002, s. 33.

6 fabrikanın özelleştirilmesiyle kamu kesiminin yıllardır süren egemenliği sona erdi

Çimento pazarında özel sektör devri

● Özelleştirmeden sonra kamunun çimento sektörü içindeki payı düşerken özel sektörün klinker üretimindeki payı yüzde 81'e, çimento üretimindeki payı ise yüzde 88'e ulaştı.

● Sabancı Grubu, klinker üretiminde yüzde 12.9'a, çimento üretiminde ise yüzde 16.3'e çıkarak Türkiye'de pazar payı açısından en büyük üretici sıfatını elinde bulunduruyor.

● Sektör yetkilileri Kamu Ortaklığı İdaresi'nin yaptığı özelleştirmelerin ardından özel sektör kuruluşlarının kendi aralarındaki rekabetin giderek artacağına dikkat çekiyorlar.

Özelleştirmeyi bekleyen fabrikalar ve üretimleri

(Ton)	Klinker	Çimento	İç satış
Ladik	525	524	522
Bartın	220	247	248
Aşkale	310	293	290
Adıyaman	590	406	405
Şanlıurfa	570	314	309

Huberi 3. sayfada

Dünya Gazetesi, 27 Kasım 1992

"Çorum ve Sivas fabrikalarını biz aldık. Bunlara fabrika demek için bin tane şahit lazımdı. Fabrika değildi. Fabrikanın içersinde gezemiyorsunuz. 10 dakika yürüdünüz zaman kardan adam oluyorsunuz tozdan. Rantabl değil... Çünkü özelleştirme kapsamına girince oraya hiç yatırım yapmamışlar."²⁸

Aslında fabrikaların özelleştirilmesinde o günkü güncel değerini saptamak yeterli değildi.

"Çünkü fabrikayı bir yere sattığımız zaman, fabrikadan ziyade hinterlandını satıyorsunuz, yani pazarını satıyorsunuz... Nitekim bu hinterlandlar özel sektörün elinde aynı şekilde değerlendirilmiştir ve fabrikalara özel sektörün düşkün olması da bu hinterland yüzündendir."²⁹

Üzerinde çok durulan örnek bir Fransız şirketine satılan ilk beşli fabrika grubunun satış fiyatıydı. Bu fiyatın çok düşük olduğu görüşü bazı çevrelerce öne sürülüyordu.³⁰ Ancak fabrikalardan ikisinin zararda olduğunun ve bunların iyileştirilmesi için yapılması gereken yatırımların ve işlemlerin maliyetlerinin de fiyatlara eklenmesi gerektiğinin unutulmaması gerekiyordu. Ayrıca ilk satışların her yerde düşük olduğu da bilinen bir olguydu. Nitekim ilki izleyen satışlarda

fiyatlar yükseldi.³¹ Zararda olan fabrikaların iyileştirilmesi için yapılması gereken yatırımlar ve işlemlerin maliyetlerinin de satış fiyatlarına eklenmesi gerektiği belirtiliyordu.

İlk 5 fabrikanın satış fiyatına ilişkin Dr. Yağız şöyle anlatıyor:

"İstanbul'da çimento fabrikalarının özelleştirilmesi konusunda bir panel vardı. O panelde, o zamanki Özelleştirme İdaresi Başkanı Sayın Ökkeş Özüyüğü ile yan yana oturuyorduk. Bir ara konuşmacılardan biri 'Bu 5 fabrika bedava denilecek bir fiyata satıldı, oysa ihaleye katılan yerli müteşebbisler çok daha yüksek teklifler vermişlerdi' deyince Sayın Ökkeş Özüyüğü'dan bu konuya bir açıklık getirmesini rica ettim.

Sayın Özüyüğü söz aldı ve 'En yüksek fiyatı veren bu Fransız firmasıydı. İhaleye teklif veren yerli katılımcılar arasında en yüksek teklifi veren grubun teklifi ise Fransızların teklifinin ancak yarısı kadardı' şeklinde bir açıklama yaptı."³²

Satılacak fabrika paketlerinin hazırlanmasında kâr ve zarar eden fabrikaların bir arada sunulması bir ilke olarak kabul edilmişti.

Bazı ilgililerin "en kârlı beş fabrika"³³ olarak tanıtılmalarına karşın ilk satış paketinin oluşturulmasında uygulanan yöntemi Dr. Yağız şu şekilde anlatıyor:

"Öyle ayarladılar ki, bir zarar eden, bir kâr eden. Özel sektör mesela Van'daki fabrikayı almak istemiyor. Özel sektör diyor ki 'ben İstanbul'da fabrika alırım'. Onun için özel sektöre denildi ki 'Siz Balıkesir bir, çok karlı. Pınarhisar iki, kârlı. Söke başabaş. Bunun yanında Afyonu da alacaksınız, çünkü Afyon zararda. Afyon'u da alacaksınız. Ankara'yı da alacaksınız. Ankara da sorunlu."³⁴

Yoğun olarak tartışılan bir diğer konu da fabrikaların yabancılara satılması ile ilgiliydi. Yerli üreticilerden birçoğu daha az bir bedelle de olsa fabrikaların yabancı sermaye yerine yerli şirketlere satılması gerektiğini söylüyorlardı. "Memleketin menfaati buradaydı."³⁵ Kazanç Türkiye'de kalacaktı. Buna karşılık

28 Akdağ, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

29 Somer, S., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

30 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

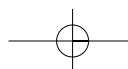
31 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

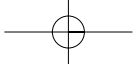
32 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

33 Kordöv, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

34 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

35 Şükrü Topsakal ile 22 Ocak 2002 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

ÇİTOSAN'ın Misyonu

ÇİTOSAN tabii bir yerde devlet politikalarının çimento sektöründe uygulanmasında çok önemli bir misyon yapmıştır. Bu misyonu inkar etmemiz mümkün değil. Birliğimizin kuruluşunu da gerçekleştiren, ÇİTOSAN. Ancak ÇİTOSAN'ın bu misyonunda Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan bağımsız hareket etme kabiliyeti mevcut değildi. Ve de tabii bir kamu işletmesinin yaşadığı bir çok sıkıntılara da sahipti... ÇİTOSAN misyonunu bence en iyi şekilde, layıkıyla tamamlayarak özelleştirme neticesinde Türkiye çimento sektöründeki misyonunu tamamlayarak mevcudiyetini sona erdirmiştir. Bunu söylerken ÇİTOSAN'ın

yaptığı çalışmalarını her şeyden önce şükranla anmak durumundayız. Çünkü, Türkiye'de çimento sektörü bugünkü mevcut yapısına ÇİTOSAN'ın zamanında aldığı bir takım kararlarla kavuşmuştur. Bugün eğer Türkiye çimento sektörü Avrupa liginde, Dünya liginde belirli bir noktaya erişmişse, bizden önceki Birlik Yöneticilerinin ve tüm ÇİTOSAN Genel Müdürlüğünün başarısında büyük katkısı olduğunu özellikle vurgulamak isterim... Geçmişte kamuda çalışmış bir yönetici olarak şunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Kamunun, prensipte sanayideki etkinliğinin ancak sanayileşmenin ilk aşamalarında önemli olduğunu daha sonradan, mutlaka ve mutlaka, kamunun sanayiden çekilme mecburiyetinde

olduğunu özellikle vurgulamak isterim. Bu konuda da Türk çimento sektörü çok güzel bir örnek teşkil etmiştir... Sanayileşme olarak ilk başta devletin büyük itici gücü ile, planlamasıyla, imkanlarıyla bir noktaya gelmiş fakat daha sonradan sistem yerine oturduktan sonra devletin bu sektörden çıkması gerektiğinde, çıkmıştır. Her yönüyle Türkiye'de çimento sektörünün özelleştirilmesi, başarılı bir özelleştirme olmuştur. Kısa zamanda realize edilmiştir. Sorunların hemen hemen tümünün üstesinden gelinmiştir. Özelleştirme ile birlikte de çimento sektörümüze de büyük ve yeni bir ivme kazandırılmıştır.

Adnan İğnebekçili ile 1 Nisan 2002 tarihinde İstanbul'da, Prof. Dr. Yıldız Sey ve Sena Özfiliz tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

yabancı sermayenin modernizasyon, yönetim ve pazarlama anlayışına getirdiği katkılardan da söz edilmesi gerekiyordu.^{36,37} Yabancı sermayenin teknolojik yenilikleri getirmediği, sıfırdan hiçbir şey kurmadığı ve yeni teknolojileri ülkeye getirmede yerli özel sektörün öncü olduğu, çimento sanayinin içinde yer alanlar tarafından çok kez vurgulanan bir sav olmuştur.^{38,39}

Bu savlara karşılık olarak gösterilen örnek ise Ankara Çimento Fabrikası'nda satıştan sonra yapılan 110 milyon dolarlık yatırım sonucunda Türkiye'nin modern fabrikalarından birisinin ortaya çıkarılmış olmasıdır.⁴⁰

Özelleştirmenin çimento sektörüne çeşitli yararlar sağlaması bekleniyordu. Özelleştirme yandaşlarınca öne sürülen yararların başında verimlilik artışı gelmektedir.

Örnek olarak Ankara Fabrikası'nda özelleştirme öncesinde 293 işçi ile yılda 400 bin ton çimento üretilirken, özelleştirme sonunda 100 işçiyle (taşeron işçileri hariç) yılda 1 milyon ton üretim yapıldığı gösterilmektedir.

Başka bir yarar olarak ise, işine son verilen işçilere karşın, piyasada yaratılan yeni hizmet alanlarının istihdam üzerindeki etkisinden söz edilmektedir.⁴¹

Türkiye çimento sektörünün yabancı sermayeyle gerçek tanışmasının ilk özelleştirme ile birlikte olduğu da ilgililerce üzerinde durulan bir konudur. İlk beş çimento fabrikasını alan Ciment Français'in başarılı olmasının, başka yabancı sermaye kuruluşlarının da Türkiye çimento piyasasına girmesinde motive edici olduğu ileri sürülmektedir.⁴²

36 Evcil, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

37 Çelenk, sözlü tarih görüşmesi, 1999.

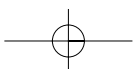
38 Çelenk, sözlü tarih görüşmesi, 1999.

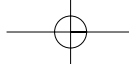
39 Hikmet Dizdaroğlu ile 7 Mayıs 2002 tarihinde Trabzon'da, Aylin Örnek tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

40 Yağız, özel not.

41 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

42 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Özelleştirmede Karşılaşılan Zorluklar

Yaşandı. Tabii ki yaşandı. Birincisi, tabii her değişim sancılı olur. Bu sancılı olmasının bir sosyal boyutu var, bir rekabet boyutu var, bir siyasi boyutu var. Bu ilk özelleştirme yapıldığında ülkede yeterince siyasi konsensus sağlanmamıştı. Bu nedenle özelleştirme kararının verilmesinin hemen akabinde... kararın bozulması için bir takım idari davalar açıldı. Bu davalar Türkiye çimento sektörüne çok uzun zaman kaybı, esasında tüm özelleştirme projelerinde büyük zaman kaybına neden olmuştur... Bütün özelleştirme faaliyetleri o zaman durdu. Biz bu tesisleri aldık ama yarın öbür gün ne olacağını bilmeden çalıştırıyorduk. Birtakım kararlarımızı ertelemek mecburiyetinde kaldık. Ortalık durulana kadar. Bu siyasi belirsizliklerin, hukuki belirsizliklerin açıklığa kavuşmasına kadar birtakım kararlarımızı

ertelemek mecburiyetinde kaldık. İşte bu başlangıçta büyük sıkıntı yarattı. Bugün böyle bir sıkıntı Türkiye'de artık yok. Bugün Türkiye'de özelleştirme konusunda siyasi partiler birbirleriyle tartışıyor değil. Özelleştirmenin gerekliliği konusunda ülkede bir fikir birliği var. Bu çok önemli bir aşamadır. Ama ilk olmanın verdiği sıkıntılar siyasi yönden öncelikle büyük bir taarruz altında bu tesisleri çalıştırmak... mecburiyetinde kaldık. Sorunun bir diğer boyutu, yabancı sermaye olarak tabiiyle sadece özelleştirme olarak değil, yabancı sermaye olarak geliyorsunuz, o ana kadar hep kamu koruma şemsiyesi altında bulunan bir özel sektör ve özelleştirmeyi bir tarafa bırakın, bir de yabancı sermayenin girdiğini görünce hemen guard'ını aldı bir çoğu, ve bir çok yerli kuruluş 'efendim bunun sonu nereye varacak, yabancılar geliyorlar, ülkemizi

alacaklar elimizden' dediler. Bizim Türkiye'de hep hafızalarda eski kapitülasyonların yarattığı bir kabus vardır... endişe vardır, sanki ülke elden gidiyor, yabancılar aldılar, yarın öbür gün bütün sektörü ele geçirecekler gibi bir endişe içerisinde idiler. Ben de bir yabancı sektör kuruluşunun başındaki yönetici olarak tabii bu sıkıntılı günlerde ne şekilde kendimizi anlatabiliriz, bizlerin de farklı düşünmediğimizi, esasında iş dünyasının, müteşebbisin, dünyanın neresinde olursa olsun sektöre bakışının farklı olmadığını... her ne kadar yabancı bir sermaye kuruluşu olursak olalım, Türkiye'de yapacağımız çalışmalarda tamamen bir yerli kuruluş gibi onlarla aynı kaderi paylaştığımız, aynı endişeleri, aynı düşünceleri paylaştığımız konusunda ikna etmek mecburiyetindeydim.

Adnan İğnebekçili ile 1 Nisan 2002 tarihinde İstanbul'da, Prof. Dr. Yıldız Sey ve Sena Özfiliz tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

Bazı kesimlerce de özel sektör kuruluşlarının kendi aralarındaki rekabet arttıracakı iddia edilmektedir. Nitekim çimento piyasasındaki fiyat düşmesinin bu rekabet ortamının ürünü olduğu belirtilmektedir.⁴³

Ancak çimento sektöründeki özelleştirme hareketini, kamu ve özel sektör bütünlüğü ve kuruluşundan bugüne kadarki süreklilik içinde ele alan TÇMB

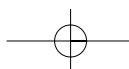
Başkanı Adnan İğnebekçili tarihsel bağlamı kendisi ile yapılan sözlü tarih görüşmesinde ifade etmiştir.⁴⁴

Özelleştirme konusu başlangıçta işçi çevrelerinde büyük itirazlarla karşılandı. Satış sonunda işçilerin işine son verileceği düşünülüyordu. T.Çimse İş Sendikası Başkanı Eralan⁴⁵ özelleştirmeye bu karşı çıkışın arka planını,

⁴³ İğnebekçili, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

⁴⁴ İğnebekçili, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

⁴⁵ Tamer Eralan ile 23 Ocak 2002 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

Tamer Eralan

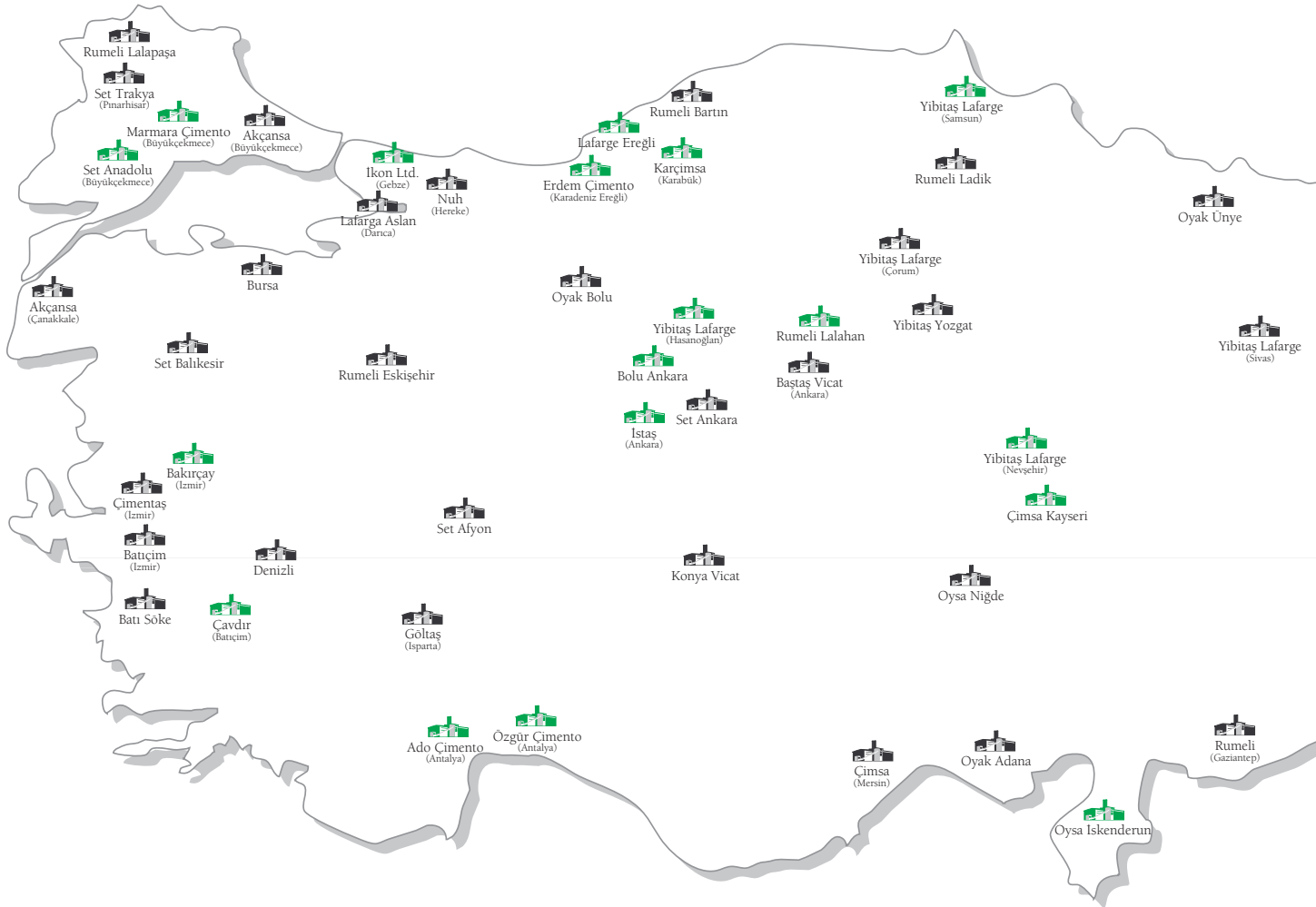
“... sendikali olarak biz hazır değildik. Türkiye hazır değil, işveren de hazır değil.” sözleriyle açıklıyor. “Biz... özelleşmesin diye habire bağırıyoruz. Aman, özelleşmesin. Biz özelleşmeyi ne zannediyoruz biliyor musunuz o tarihte? Şimdi gelecek, iş akdini feshedecek, atacak, sendikayı istemeyecek. Biz tekrar 1963'lere, 65'lere döneceğiz.”

İşçilerin bu korkuları uygulama sırasında bazan haklı, bazan da haksız çıktı. İşverenler kesiminden Akdağ kendi deneyimlerini şöyle anlatıyor:⁴⁶

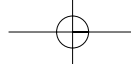
“Biz gittik, işçilerle konuştuk. Çıkarmayacağız dedik. Ondan sonra ama dedik, emekli olmak isteyen varsa, çıkmak isteyen varsa, hakkınızı vereceğiz. Ondan sonra... aman bizi de emekli edin, bizi de çıkarın diye torpil yaptılar. Çünkü çok büyük paralar alıyorlardı.”

Ancak her fabrikada işler bu kadar kolay yürümedi. Sendika yetkililerine göre birçok yerde işçilerin sendikalaşmasını engelleyecek tutumlarla karşılaşıldı.

TÜRKİYE ÇİMENTO FABRİKALARININ YERLEŞİMİ

46 Akdağ, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

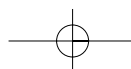

Özelleştirme süreci doğaldır ki sıkıntısız ve kolay bir süreç olmadı. Bu sıkıntılar hukuki engeller, siyasi tartışmalar ve ulusal tepkiler olarak ortaya çıktı ve uzunca bir süre sonunda duruldu.

6.5 ÇİMENTO SEKTÖRÜNÜN BUGÜNKÜ DURUMU

2002 yılına gelindiğinde Türkiye’de 39 entegre çimento fabrikası ve 18 öğütme paketleme tesisi uluslararası standartlara uygun üretim yapmaktadır.

Özelleştirme işlemleri sonucunda tüm fabrikalar özel sektöre aittir ve tüm Türkiye’ye yayılmıştır. Darıca’da kurulan 20.000 ton/yıl kapasiteli Aslan Fabrikası’ndan bu yana bir asra yakın bir süreyi geride bırakmış olan ‘Çimento Sektörü’, geçirdiği hızlı değişim ve dönüşümlerin ardından, dünya çimento sektöründeki yerini sağlamlaştırmış ve 1998 yılında dünya çimento üretiminde %2.42’lik oranla sekizinciliğe, Avrupa ülkeleri üretiminde ise %15.01’lik payı ile birinci sıraya yerleşmiştir. Halen sektör, CEMBUREAU’nun da aktif daimi üyelerinden birisidir. Türkiye bugün Avrupa ve dünyanın en büyük çimento üreticilerinden biridir.

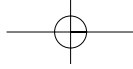

7

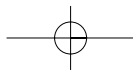
ÇİMENTO KURUMLARI

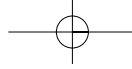

ÇİMENTO KURUMLARI

7.1 TÜRKİYE ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş. (ÇİSAN) ve TÜRKİYE ÇİMENTO ve TOPRAK SANAYİİ T.A.Ş. (ÇİTOSAN)

İkinci Dünya Savaşı sonrası bütün dünyada artan inşaat yatırımları Türkiye üzerindeki etkisini, bu yatırımların vazgeçilmez temel maddesini oluşturan çimento talebindeki artışla hissettirdi. 1950'ye dek toplam 395.000 ton/yıl olan Türkiye çimento üretiminin arttırılması ihtiyacı doğdu.

1943 yılında Sivas Çimento Fabrikası'nın açılmasıyla devlet sektöre adım atmıştı. Ancak 1950 seçimlerinin ardından göreve gelen ve kısa sürede kendini göstermek arzusunda olan yeni kadroların heyecanı ile atılım isteyen, yetişmiş bürokratik kadroların birlikteliği, devletin sektördeki varlığını daha ileriye taşımak için uygun bir zemin oluşturdu. 1950'den itibaren Sivas, Zeytinburnu ve Kartal fabrikalarının tevsi ve İzmir Çimento Fabrikası'nın hizmete girmesiyle çimento üretim kapasitesi yaklaşık iki katına çıkmış olmasına rağmen ithalatın 500.000 ton düzeyinde seyretmesi, üretim ve pazarlamanın devlet eliyle düzenlenmesini ve kapasitenin yurt çapında ihtiyaç ve yatırım oranında dağıtılmasını gerekli kıldı. Devletin çimento sektörüne müdahalesi bu dönemde gerçekleşti ve ilk olarak Ankara'daki 18.000 ton/yıl kapasiteli tesis tevsi edilerek 120.000 ton/yıl kapasiteli yeni bir fabrikaya dönüştürüldü.

Devletin çimento sektörüne müdahalesinin ikinci adımı ise Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş.'nin (ÇİSAN) kuruluşuydu. 14 Ekim 1953 tarih, 4/1565 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 'Çimento sanayii hakkında incelemeler yaptırması, yurt düzeyinde çimento üretimi için gerekli tesisleri kurması ve daha önce aynı yönde kurulmuş şirketlere katılması' planlanarak, ÇİSAN'ın kurulması kararlaştırıldı ve bu

karar uyarınca da, gerekli tescil işlemleri tamamlanarak 23 Ekim 1953 tarihinde şirket resmen kuruldu.¹ ÇİSAN'ın kuruluşundaki temel düşünce, devletin denetiminde, devlet maliyesi ve bürokrasisinin katı kurallarıyla yatırım hızı aksatılmayacak bir kurum oluşturmaktı.

ÇİSAN'ın kurulmasındaki temel amaçlar şöyle özetlenebilir:²

- Çimento üretiminde devletin düzenleyici bir rol oynamasını sağlamak,
- Üretimin satışını ve ihracatını tek elden sağlamak,
- Çimento sanayiindeki teknolojik gelişmeler konusunda araştırmalar yapmak,
- Çimento sanayiinde makine yapım imkanlarını geliştirmek.

Devletin aktif olarak piyasaya girmeye karar vermesinde, özel sektör fabrikalarının büyük bir kısmının Marmara Bölgesi'nde kurulu olması nedeniyle, özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde demiryolu inşaatlarının yarattığı çimento talebinin karşılanmasındaki güçlüklerin yanı sıra;³ ülkenin her yanından, çimento fabrikası kurulması yönünde gelen isteklerin de payı büyüktü. Bu talepler, fabrikaların yer tespitlerinde politik nedenlerle rantabl olmayan bazı yatırımların yapılmasına yol açtı. Yeni fabrikaların ülkenin her yerine dağıtılmasının bir başka nedeni de Anadolu'daki tüketimin hızla artışı ve çimentonun bölgeler arasında nakliyesinin yüksek maliyet getirmesiydi.⁴

Devletin sektöre müdahalesinin olumlu yanlarını ve sektöre katkısını özel sektörde yönetim kurulu başkanlığı dahil pek çok kademede görev yapmış olan Öner Akgerman, şu sözlerle açıklamıştır⁵:

"... özel sektörün aynı güçle sektörün ihtiyaç duyduğu kapasiteyi kurma olanakları kısıtlıydı. Hemen hemen çok azdı. Devletin girmesi şarttı. Dolayısıyla devlet bu şekilde girmekle gayet tabii ülkeye katkıda bulundu."

ÇİSAN'ın kuruluş sermayesi 50 milyon liraydı ve sermaye dağılımı şu şekildeydi:

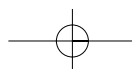
1 Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş., 1981, (s. 19).

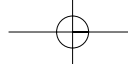
2 Dölen ve Koraltürk, a.g.e.

3 Uman, a.g.e., s. 175.

4 Dölen ve Koraltürk, a.g.e.

5 Akgerman, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

- Sümerbank: 19.950.000. TL
- Türkiye Emlak Kredi Bankası A.O.: 19.950.000. TL
- Türkiye İş Bankası: 10.000.000. TL
- Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş.:
50.000. TL
- Sümerbank Sivas Çimento Sanayii Müessesesi:
50.000. TL

O dönem iktidarda olan Menderes Hükümeti tarafından, kuruluşu devlet eliyle gerçekleştirilen Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin

*"...gümrük duvarları ve türlü imtiyazlar himayesinde verimsiz çalışmaları ve mamüllerini pahalıya mal edip pahalıya satmalarının"*⁶

devlet için bir yük oluşturduğu görüşü belirtiliyor ve bunların zaman içinde özel sektöre ve halka devredileceği vaad ediliyordu. Türkiye Emlak Kredi Bankası ve Türkiye İş Bankası bu vaadi bir ölçüde yerine getirmek üzere ÇİSAN'ın kuruluş sermayesine katıldılar.⁷

ÇİSAN'ın ilk merkezi, Sümer Sokak'taki binaydı. Genel müdürlük görevine vekaleten Sümerbank Kimya Şubesi Müdürü Yüksek Kimyager İzzet Erksal getirildi. Genel müdürlüğün kuruluş sürecindeki ilk teşkilatlanmada tesis ve montaj grup şefliği görevlerini üstlenen Cavit Borçbakan, Talat Çerski ve Şahap Kocatopçu, sonradan şükranla anılacak hizmetler verdiler. İzzet Erksal'ın Azot Sanayii T.A.Ş. Genel Müdürlüğü'ne getirilmesiyle sona eren kısa vekaletinin ardından 1 Aralık 1953 tarihinde genel müdürlüğe asaleten Orhan Kubat atandı.

Orhan Kubat'ın genel müdürlüğü döneminde varolan veya yeniden kurulan yöresel şirketlere %90'a yakın bir oranda ortak olundu. 14 Şubat 1956 tarihinde yapılan Olağanüstü Genel Kurul'da ise şirketin sermayesi 100 milyon liraya çıkartıldı.

ÇİSAN'ın kuruluşunu takiben devletin ilk atılımı, ülkenin her bölgesinde yeni fabrikaların kurulmasıydı. Bu yöndeki ilk girişim, 22 Ocak 1954 tarihinde 20

yeni çimento fabrikasının ihale edilmesiydi. Bunlardan ilk etapta 13'ü Alman ve Fransız firmalarına ihale edilerek yapımına başlandı.

Orhan Kubat'ın 1956'da genel müdürlükten ayrılmasını takiben Hazine Genel Müdürü Burhanettin Ulutan bu göreve getirildi. Ulutan'ın döneminde özellikle parasal sorunlara çözümler getirildi, inşaatı devam etmekte olan fabrikaların tamamlanmasıyla ilgili gayretler gösterildi. Ulutan'ın sektöre bir başka önemli katkısı da, o dönemde çimento üretimi yapan şirketlerle ÇİSAN'ın aynı çatı altında bir araya gelmesini sağlayan Çimento Müstahsilleri Birliği'ni kurmasıdır.

Ulutan'dan sonra 1959'da genel müdürlük görevine gelen Kimya Yüksek Mühendisi Selahattin Akyol ise görevde kaldığı yaklaşık bir senelik sürede teşkilatın belirli temellere oturtulmasını; görev, sorumluluk, yönetim ve çalışma esaslarını saptayan yönetmeliklerin düzenlenmesini sağladı.

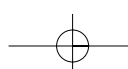
ÇİSAN tarafından kurulması planlanan 17 fabrikadan 1960 yılına kadar Afyon, Çorum, Balıkesir, Pınarhisar ve Elazığ fabrikaları hayata geçirilebildi. Fabrikaların işletmeye açılmasının gecikmesinde, ÇİSAN'ın sermayesinin yetersizliği ve halkın kurulan yerel şirketlere katılım konusunda ilgisiz kalmasının yanında, 1950'li yılların sonlarına doğru yaşanan ekonomik darboğaz nedeniyle artan kuruluş maliyetlerinin etkisi de büyüktür.

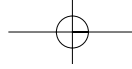
1958 devalüasyonunun inşaat hacminde yarattığı azalma, çimento iç tüketiminin düşüşü ve stokların birikmesiyle sonuçlandı.

Planlanmış olan fabrikalar arasında ihracata dönük fabrikaların bulunmaması bu stokların eritilmesini güçleştiriyordu. Fabrikaların kuruluş kapasitelerinin optimum kapasitenin altında oluşu ve büyük bir kısmının artık eskiyen bir teknoloji olan yaş sistemle kurulmuş olması da yeni fabrikaların verimlilik açısından bir başka olumsuz yanıydı.⁸

6 1. Adnan Menderes Hükümeti Programı, 29 Mayıs 1950.
7 Uman, a.g.e., s. 175.

8 Uman, a.g.e., s. 153.

7.1.1 PLANLI DÖNEMDE ŞİRKET

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini izleyerek Milli Birlik Hükümetleri'nce ilke olarak bütün yatırımlar durduruldu. Bu karardan çimento sektörü de etkilendi. 5/346 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Çanak-kale fabrikasının inşaatının iptaline, Niğde, Bartın ve Söke fabrikalarının devam etmekte olan inşaatlarının ise durdurularak gerekli tetkiklerin yapılmasına karar verildi.

1960'ta kısa bir süre genel müdürlük görevinde bulunan Orhan Üçok'un ardından yine aynı yılın Eylül ayında göreve gelen Seyit Ulubay, 27 Mayıs sonrası yaşanan gelişmeleri şu cümleleriyle özetlemektedir:⁹

"Genel müdür olarak devam ettim. O arada kurulması için sipariş verilen 12 fabrikadan bazılarını ihtilal idaresi terke, bazılarını tehire tâbi tutmuşlardı. Bunların arasında Çanak-kale Çimento Fabrikası, inşaatı başlanmış olduğu halde terke tâbi olduğu için yürütme imkanı olmadı. Halbuki, Söke ile Bartın Çimento fabrikaları inşaat ve montajı bir hayli ilerlemiş idi, bitmek üzere, ufak tefek eksiklikleri vardı, o da yurt dışına sipariş edilmiş olan elektrik tesisleri, trafolar, enerji nakil hatları, o zaman Türkiye'de yapılmayan elektrik direkleri ve izolatör gibi."

Daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, Bartın, Söke ve Niğde'de inşaat çalışmalarının yeniden başlamasına izin verildi.¹⁰

O yıllarda ÇİSAN'ın bir başka görevi, sermayesinin %50'sinden fazlasında ortaklığı bulunan mahalli çimento şirketlerinin verdiği vekaletle fabrikaların işletilmesi idi. 1961'de süresi dolan vekaletler bu şirketler tarafından 1965 yılı sonuna kadar uzatıldı.¹¹

1963'ten itibaren inşaat sektöründe görülen hızlı gelişmeye ayak uydurabilmek için ÇİSAN birtakım önlemler almayı gerekli gördü. Bu önlemler arasında mevcut fabrikaların tam kapasiteyle çalıştırılması, tevsi ve yeni fabrikaların kurulması yanında, üretilen

çimentolarda katkı maddelerinin kullanılmaya başlanması ve mevcut tesislerin kuru sisteme dönüştürülmesi de bulunmaktaydı. Kuru sisteme geçilmesi sayesinde %40'a yakın yakıt tasarrufu ve çamur değirmenlerinin çimento değirmenleri haline dönüştürülmesinin de katkısıyla %30-70 arası üretim artışı sağlandı. Sınai maliyetlerin düşürülmesi ve mali bünyelerin ıslahı yoluna gidilmesinin gerekliliği, Ortak Pazar'a girme hedefi gözönünde tutulduğunda, ön plana çıkmaktaydı.¹²

Kuruluşundan başlayarak şirketin sorumlu kadrolarında görev yapan ve adı çimento kelimesiyle birlikte anılan Cavit Borçbakan'ın 1 Şubat 1963'te Genel Müdürlüğe getirilmesiyle yatırımlar yeniden şirketin kuruluş günlerindeki kadro ve heyecanla ele alınarak hızlandırıldı. Onun döneminde Afyon, Söke, Elazığ ve Gaziantep Çimento fabrikalarının yarı kuru sisteme dönüştürülme çalışmaları başlatıldı. Bu arada çimento sektöründe önemli bir sorunu çözmesi planlanan Adana Kâğıt Torba Fabrikası işletmeye açıldı. Çimento normu korunmak koşuluyla üretimi etkileyecek oranda katkı maddesi kullanımına başlandı. Bu dönemde yapılan bir başka atılım Balıkesir ve Pınarhisar fabrikalarında Türkiye ihtiyacını karşılayacak kadar beyaz çimento üretiminin başlamasıydı.¹³

Bu dönemde fabrikalarda kullanılan makine ve ekipmanların yerli olarak üretilmesi için de çaba harcanmaya başlanmıştı. 1963 yılında ÇİSAN'ın kurduğu fabrikaların %35 oranındaki malzemesi, 1966'da ise %70-80 oranındaki malzemesi yurttan imal edilir duruma geldi.¹⁴

Teknolojik alanda yapılan çalışmaların bir başka adımını da fabrikaların fuel-oil'le çalışmaları ve kuru sisteme geçişle ilgili olarak yapılan etüdler oluşturmuyordu. Fuel-oil kullanımının rantabl olabileceği etüdlere sonucunda anlaşılacak ilk olarak Adana fabrikasında uygulanması öngörüldü. Kuru sisteme dönüşüm çalışmalarına ise 1962 yılında programa alınan Pınarhisar fabrikası ile başlandı.¹⁵

9 Seyit A. Ulubay ile 10 Mart 1999 tarihinde İstanbul'da, Prof. Dr. Emre Dölen ve Funda Çelebi tarafından Aslan Çimento-Lafarge Projesi kapsamında yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

10 Çisan Faaliyet Raporu, 1961, s. 12.

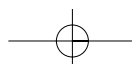
11 Çisan Faaliyet Raporu, 1961, s. 7.

12 Çisan Faaliyet Raporu, 1961, s. 19.

13 Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş., 1981, (s. 23).

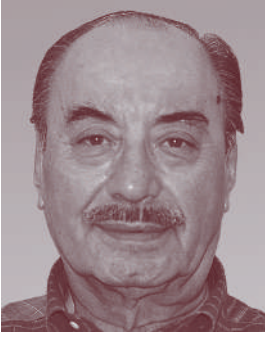
14 Çelenk, Ayduk. "Türkiye'de Çimento", TÇMB Bülteni, Şubat 1967, sayı: 23, s. 9.

15 Çisan Faaliyet Raporu, 1961, s. 13.

1967'de Cavit Borçbakan'dan boşalan genel müdürlük görevine getirilen Yüksek Makine Mühendisi Metin İplikçi'nin görev yaptığı 3,5 yıllık süreçte, öncelikle şirketin sermayesi, tamamı Maliye Bakanlığı'nca karşılanmak üzere 500 milyon lira artırılarak 600 milyon liraya çıkartıldı. Yapılan yeni tesis ve tevsiî yatırımlarının yanı sıra ÇİSAN'ın ürünlerini değerlendirecek, gerek duyulan malzemeleri üretecek ve sağlayacak bir yan kuruluş olan Çimento ve Yan Mamulleri Sanayii Holding A.Ş. (ÇİM HOL) kuruldu.

Bu sırada özel sektör tarafından yapılan yatırımlar sonucu 1969'da bazı fabrikalar işletmeye açıldı.

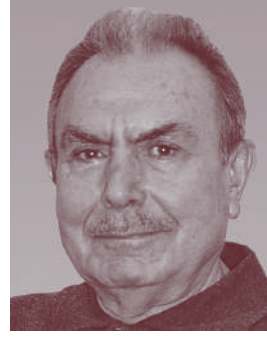
Necati Nemutlu

O yıllarda ÇİSAN fabrikalarında müdürlük yapmış olan Necati Nemutlu, o dönemde kurulan özel sektör fabrikalarının kuruluşunda ÇİSAN'ın katkılarından şu cümlelerle bahsetmektedir:¹⁶

“Biz bunların kuruluşunda büyük çapta proje hizmeti verdik. Yani bizim projelerimizden yararlandılar. Çimento sanayiinin deneyim ve bilgisi ile işbirliği anlayışını bildikleri için ve işi yürütenler genellikle ÇİSAN orijinli olduklarından, mesela proje, teknik ekipman, montaj ekiplerimizle, tamamen mühendislik grubumuzla bunlara ciddi boyutta yardım edilmiştir.”

1971'de genel müdürlüğe getirilen ve 3 yılı aşkın bir süre bu görevde kalan İnşaat Yüksek Mühendisi Süha Somer döneminde ise sermaye 750 milyon liraya çıkartıldı. Yurt içi tüketim artışının normal olduğu bu dönemde 1973 yılında ihracat 1,5 milyon tona kadar yükseldi.

Makine Yüksek Mühendisi Vedat Talu'nun 1974'te göreve gelmesinin ardından şirketin sermayesi 1 milyara yükseltildi. 4 senelik görev süresi içinde 18 yerde yapılması planlanan yeni çimento fabrikalarından 14'ünün inşaat ihaleleri yapılarak bunların temeli atıldı.

Vedat Talu

Bu yeni yatırımlarda, daha homojen hammadde hazırlanmasını temin edecek modern bir sistem olan ve gelişmiş ülkelerde o yıllarda uygulamaları bulunan “kapalı stokhollere konulan homojenizasyon sistemleri” uygulandı. Aynı zamanda bu fabrikaların standart kapasitedeki ve aynı iç ve dış firmaların makinalarıyla tesis edilmeleri planlanmıştı. Vedat Talu, bunun nedenini şöyle ifade ediyor:¹⁷

“Yapılmakta olan fabrikaların standart kapasitede, aynı iç ve dış firmaların makinalarının oluşu, uzun vadede çok avantaj sağlayacaktı. Fabrikaların birinde, mesela 1000-1500 KW'lık bir elektrik motoru arızalanınca onun dışarıdan temini ve hemen devreye sokulması çok zaman alacaktı. Nitekim buna benzer arızalarla karşılaştık. Fabrikaların standart oluşu halinde, mesela bu yedi fabrika için yedek olması gereken bazı cihazlar yedek olarak muhafaza edilecek ve bir fabrikadaki arıza, bu yedek ile kısa sürede giderilebilecekti. Personelin eğitimi de çok kolay olacak ve bir personel bir fabrikadan diğerine tayin edildiği zaman, gittiği fabrikada hiçbir zorlukla karşılaşmayacaktı. Fabrikaların yapılması esnasında, fabrikalarda çalışacak personeli de yavaş yavaş alarak eğitime tâbi tutmaya başladık.”

O dönemde bu fabrikaların yer seçimlerinin politik kararlara dayalı olarak yapıldığı yönündeki eleştiriler dile getirilmekteydi. Alınan politik kararların çimento sanayiinde yarattığı olumsuzlukları Sadık Akalan şöyle dile getiriyor:¹⁸

“Mevcut fabrikaları hele son dönemde kapasitelerini artırmak daha modern hale getirmek yerine o para ile yeni fabrika kurmaya yönelinmiştir. Niçin, çünkü yeni fabrika bir oy potansiyelini intiba ediyor. Halbuki tamir etmişsiniz, parlatmışsınız, yenilik kimsenin umurunda değil, kimseye bir katkısı olmaz düşüncesiyle, yani politik

16 Nemutlu, N., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

17 Talu, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

18 Akalan, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Ömer Sadık Akalan

katkısı olmaz düşüncesi yaygınlaşmıştır. Tabii bu bütün kamu sektöründe vardır.”

Ancak politik baskıların etkileri, çimento sektöründe görev yapmış genel müdür ve fabrika müdürlerinin sağduyulu yaklaşımları sayesinde belli bir düzeyin altında tutulabilmektedir.

Bu konuda Orhan Civelek’in şu ifadeleri durumu anlatmaktadır:¹⁹

“Bu dönemlerde çimento sanayinin başına son derece sağduyu sahibi genel müdürler geldi. Bunlar kimisi bakanla çok yakındı kimisi başbakanla çok yakındı dolayısıyla bu genel müdürler kendilerini paravan yapmak suretiyle çimento sanayini politikanın o çirkin yüzünden korudular,

Orhan Civelek

çimento sanayiine partizanlık hiç girmedi diyebilirim, hiçbir dönemde girmedi.”

1978’te göreve gelen Kimya Yüksek Mühendisi Necati Nemutlu’nun döneminde yapımı sürmekte olan Adıyaman, Samsun (Ladik), Ergani, Siirt (Kurtalan) tesisleri haricindeki tesislerin tasfiyesi yoluna gidildi. Ayrıca pazar şartları uygun olduğu için Ankara ve İstanbul’da yıllık 1’er milyon ton kapasiteli iki fabrika da programa alındı ancak bunlar çeşitli nedenlerle gerçekleştirilemedi.

Nemutlu’nun 1,5 senelik görev süresi sırasında sermaye 2,5 milyara yükseltildi. İhracat ise ilave kapasite olmaksızın 1 milyon ton düzeyinde seyretti.

Nemutlu’nun ardından ÇİSAN Genel Müdürlüğü görevine 1979 Aralık ayında Kimya Yüksek Mühendisi Sedat Yıldız getirildi. Sedat Yıldız’ın görev yaptığı dönemde karşılaşılan yakıt sıkıntılarının üretimde

aksamalar meydana getirmesi dolayısıyla yakıt olarak kömür kullanımına dönüş çareleri arandı ve bu konuda başarılı çalışmalar yapıldı. Ayrıca kraft kâğıdı sağlamak için harcanan önemli miktarda dövizin tasarrufu yolunda, dökme çimento satışlarını hızlandıracak projeler hazırlanarak yatırımlara başlandı.

1980 yılında ÇİSAN’daki deneyimli personelin birçoğunun emekliye ayrılması nedeniyle oluşan boşluğu doldurmak üzere bir ‘Çimento Okulu’ kurularak Sanat Lisesi mezunu gençlerin çimento sektörüne yönelik olarak yetiştirilmesine başlandı.

1980’de çimento sektörünün tek elde toplanması amacıyla Ankara ve Sivas çimento fabrikaları da ÇİSAN’a bağlandı.

1982 yılında genel müdürlük görevine Fazlı Emanetoğlu getirildi. Emanetoğlu, 12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında yaşanan sıkıntıları ve bunları aşmak için yapılan girişimleri şöyle anlatmıştır:²⁰

“Büyük sıkıntı nedir? Elde stok çok. 12 Eylül nedeniyle pazarlar kapanmış, iç piyasada yatırımlar durmuş; bugün olduğu gibi bir ekonomik kriz döneminden geçiliyor. Yatırım olmayınca çimento yok demektir. Hepsi bekliyor, stoklar dolu. Bir ihracat girişimi yapmış benden evvelki arkadaş. Ona biz bütün hızımızla devam etmeyi kendimize hedef aldık bir kere. Çünkü kurtuluş orada. Stokları tüketmelisiniz.”

Emanetoğlu döneminde enerji tasarrufu alanında alınan tedbirlerin olumlu sonuç vermesiyle şirket 1984 yılını kârlılıkla kapattı. Ayrıca çevre kirliliğinin azaltılması amacıyla çimento fabrikalarının toz tutma sistemlerinin bakım-onarım ve işletmeciliğine önem verildi ve bu alandaki yerli imalat oranı %70’e yükseldi.²¹

ÇİSAN, sermayesinin ‘yarısından çoğu devlete veya devlet kuruluşlarına ait’ bir şirket olarak ortağı olduğu yöresel şirketlerle birlikte 23 ve 440 sayılı kanunlara bağlanmasından ve sermaye artırımlarının Maliye Bakanlığı’nca karşılanmasından sonra ‘İktisadi Devlet Teşekkülü’ oldu. Daha sonra 1984

19 Orhan Civelek ile 12 Şubat 2002 tarihinde İzmir’de, Doç. Dr. Esra Danacıoğlu tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

20 Emanetoğlu, sözlü tarih görüşmesi, 2002.
21 ÇİTOSAN Dergisi, 1985, sayı: 1-2, s. 2.

ÇİTOSAN'a ait bir tanıtım broşürü kapağı.

yılı Haziran ayında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname'yle, Etibank'a bağlı olarak faaliyet göstermekte olan Kütahya Manyezit İşletmeleri A.Ş. ve Sümerbank'a bağlı olan Bozüyük Seramik Sanayii T.A.Ş., Filyos Ateş Tuğlası Sanayii T.A.Ş., Konya Krom Tuğla Sanayii T.A.Ş. ve Yarımca Porselen Sanayii T.A.Ş.'yi devralarak hizmet alanını; refrakter malzeme, seramik duvar ve yer karoları, sağlık geçreleri, elektroporselen, elektro filtreler, porselen, sofraya eşyası üretimini de içine alarak genişletti ve şirketin ünvanını Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii T.A.Ş. (ÇİTOSAN) olarak değiştirdi.

Çimento ve Toprak Sanayii T.A.Ş.'nin Başkanlığı'na Fazlı Emanetoğlu getirildi. Abdülkadir Çiğerli ise

ÇİTOSAN bünyesindeki çimentodan sorumlu şirket olarak faaliyetine devam eden ÇİSAN'ın genel müdürü oldu. Daha sonra 1984 yılında bu iki şirket birleştirildi ve Fazlı Emanetoğlu genel müdür olarak atandı.

Planlı dönemle birlikte daha da büyüyen ÇİTOSAN, 1986'da faaliyete geçen Şanlıurfa Çimento Fabrikası'yla klinker üretim kapasitesini yıllık 8.165.000 tona ve çimento sektörü içindeki payını %38'e yükseltti. Ayrıca 3 adet refrakter fabrikası ile de ÇİTOSAN'ın kurulu refrakter tuğla üretim kapasitesinin sektör içindeki payı da %33 düzeyindeydi. Fazlı Emanetoğlu'nun görevden ayrılmasından sonra 24 Nisan 1986 ile 11 Kasım 1987 tarihleri arasında Dr. Faruk Yağız genel müdürlük yaptı.

7.1.2

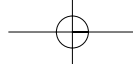
ÇİTOSAN'DA ÖZELLEŞTİRMENİN BAŞLAMASI

Özelleştirme çalışmalarının başladığı 1987 yılında ÇİTOSAN 21 çimento, 3 refrakter, 1 seramik, 1 porselen ve 1 kâğıt torba fabrikası ve iştirakleri ile ülke ekonomisinde önemli bir paya sahipti. ÇİTOSAN'ın özelleştirmeye en hazır KİT olarak ifade edildiği Özelleştirme Ana Raporu'nda, fabrikaların tek tek satışı yerine bütün olarak ya da gruplara ayrılarak satışının daha mantıklı olacağı ifade edilmişti.²²

29.9.1986 tarih ve 3291 sayılı kanununun 13. Maddesi gereğince Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'nun 30.4.1987 tarih ve 54 sayılı kararı ile öncelikle özelleştirilecek kuruluşlar belirlendi. Bu kararlar, bağlı ortaklıklardan;

- Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş.
- Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş.
- Balıkesir Çimento Sanayii T.A.Ş.
- Pınarhisar Çimento Sanayii T.A.Ş.
- Söke Çimento Sanayii T.A.Ş.

²² "Özelleştirmede Takvim Belirlendi", *Dünya Gazetesi*, 8.4.1987.

Şirket iştiraklerinden;

- Bolu Çimento Sanayii T.A.Ş.
- Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.
- Konya Çimento Sanayii T.A.Ş.
- Mardin Çimento Sanayii T.A.Ş.
- Ünye Çimento Sanayii T.A.Ş.

özelleştirme kapsamına alındı. Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun daha önce 1.12.1986 tarih ve 86/29 sayılı kararına göre ÇİTOSAN'a bağlı 15 müessesenin 12 adedi 1987 Ekim ayı sonuna kadar anonim şirket statüsüne dönüştürülerek özelleştirmenin ilk adımı atıldı.

Özelleştirmeye fiilen 1988 yılında, toplam üretimleri yıllık 1.865.000 tonla ÇİTOSAN'ın toplam kapasitesinin %27,8'ini oluşturan Ankara, Balıkesir, Söke, Afyon ve Pınarhisar fabrikalarından başlandı.²³

Yeni tesisler kurulmasına rağmen özelleştirmeyle fabrika sayısı gitgide azalan ÇİTOSAN, kendine yeni bir misyon arayışına girdi. Bu çerçevede, yetmişmiş personelinin sahip olduğu bilgi birikimi ve deneyimini, çimento seramik ve refrakter sektörüne aktarmayı hedefleyen çeşitli hizmetlerde bulunmaya başladı. Bu hizmetler şunlardı:²⁴

A- Teknik Hizmetler:

- Çimento seramik ve refrakter sektörüne ait yeni sanayi tesislerinin kurulması, mevcutların tevsii, rehabilitasyonu ve modernizasyonu niteliğindeki yatırım

Selçuk Nemutlu

projelerinde teknoloji seçimine yardımcı olmak, buna bağlı olarak; ön keşif özetleri ve teknik şartname hazırlamak, teknoloji yerleşim ve teknoloji seçimine yardımcı olmak, inşaat, makine ve elektrik ile ilgili konularda proje, imalat ve kontrollük hizmetleri vermek.

- Montaj ve revizyon hizmetleri vermek
- Çimento sektöründe kullanılan elektronik cihazların bakım ve onarımını yapmak
- Çimento ve refrakter sektörü için hammadde sahalarının ve rezervlerinin tespitini yapmak ve ocak işletme planlarını hazırlamak
- Maden kanunu hükümlerince yapılması gereken işlemlerde danışmanlık hizmetleri vermek
- Çimento fabrikaları ısı bilançosu tespitlerini yapmak
- Çimento fabrikalarının refrakter örüm işlerini yapmak
- Hammadde ve klinker öğütülebilirlik testleri yapmak
- Fabrikaların bütün toz kaynaklarında emisyon ölçümleri yapmak
- Emisyon raporları hazırlamak
- Filtre performans ve kabul testleri yapmak
- Toz ölçüm cihazlarının optik ve gravimetrik kalibrasyonlarını yapmak

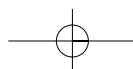
B- Ticari Hizmetler:

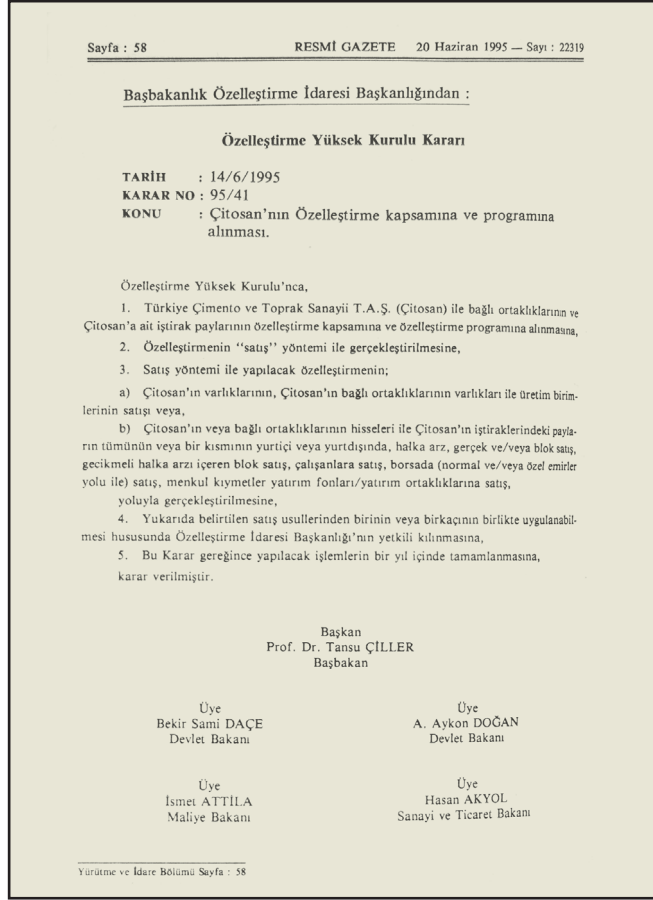
- Petro-kok, steam coal ve işletme malzemelerinin toplu alımını sağlamak
- Çimento ve klinker ihracatında dış pazar araştırmasında, müşteri görüşmeleri yapılmasında, ihracatın geliştirilmesi ve teşviklerin sağlanmasında danışmanlık hizmetleri vermek
- Elektrik motoru, redüktör ve benzeri kritik malzemeleri kiraya vermek

C- Bilgi İşlem Hizmetleri:

- Çimento fabrikalarının otomasyonuna yönelik ticari paket programların kuruluş öncesi ve kuruluş çalışmalarını yapmak
- Eğitim ve danışmanlık hizmetleri vermek
- Bakım ve revizyon çalışmaları yapmak
- Şartname düzenlemek
- Bilgisayar ve çevre bilimleri seçimini yapmak

23 "ÇİTOSAN'ın Özelleştirilmesi Bu Yıl Tamamlanıyor", *Dünya Gazetesi*, 2.6.1987.
24 *ÇİTOSAN 40. Yıl Kitabı*, 1994, (s. 25-26).

Çitosan'ın Özelleştirme Kapsamı ve Programına Alınmasına İlişkin Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı (Resmi Gazete, 20.6.1995, sayı: 22319, s. 58).

D- Araştırma ve Danışmanlık Hizmetleri:

- CED ön araştırmasını yapmak ve raporunu hazırlamak
- Çevre konusunda danışmanlık yapmak
- Çimentodaki atık gazların tanımlanması ve özelliklerinin tespiti konusunda çalışmak
- Çimento analizleri yapmak
- Ana plan çalışmaları yapmak, sektörün üretim ve tüketim seyrini tespit ederek bu konuda rehberlik ve danışmanlık hizmetleri vermek
- Çimento, seramik ve refrakter sektörüne ilişkin yatırımlarla ilgili fizibilite etüdlerini hazırlamak

E- İdari Hizmetler:

- Çimento sektöründe iş analizi ve iş değerlendirilmesi yapmak
- Çimento sektöründeki meslek içi eğitim ihtiyaçlarını gidermeye yönelik her düzeyde eğitim programları hazırlayarak kurs, seminer, konferans ve sempozyumlar düzenlemek
- Türkiye çimento sektörünü ilgilendirecek bir yayının organı çıkartarak bu yayınları çimento sektörü ve ilgili diğer kuruluşlara dağıtarak sektör içinde bilgi akışını sağlamak
- Bir sınıai kuruluşun faaliyetlerini ilgilendiren konularda hukuk danışmanlığı yapmak.

1987'den itibaren Türkiye'de başlatılan özelleştirme politikalarının ilk uygulaması olan ÇİTOSAN fabrikalarının tümünün Özelleştirme İdaresi aracılığıyla özelleştirilmesi tamamlanmak üzereyken, 14.6.1995 tarihinde Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun aldığı 95/41 sayılı kararla ÇİTOSAN'ın, bağlı ortaklıklarının ve şirkete ait katılım paylarının özelleştirme kapsamı ve programına alınmasına karar verildi.²⁵

Özelleştirme ile birlikte ÇİTOSAN'ın faaliyetlerinin tamamen durdurulması kararı, özellikle ÇİTOSAN yöneticileri tarafından sakıncalı görülmekteydi. Bu yönde yapılan uyarılar, ÇİTOSAN bünyesinde hazırlanan bir raporda şu şekilde ifade ediliyordu:²⁶

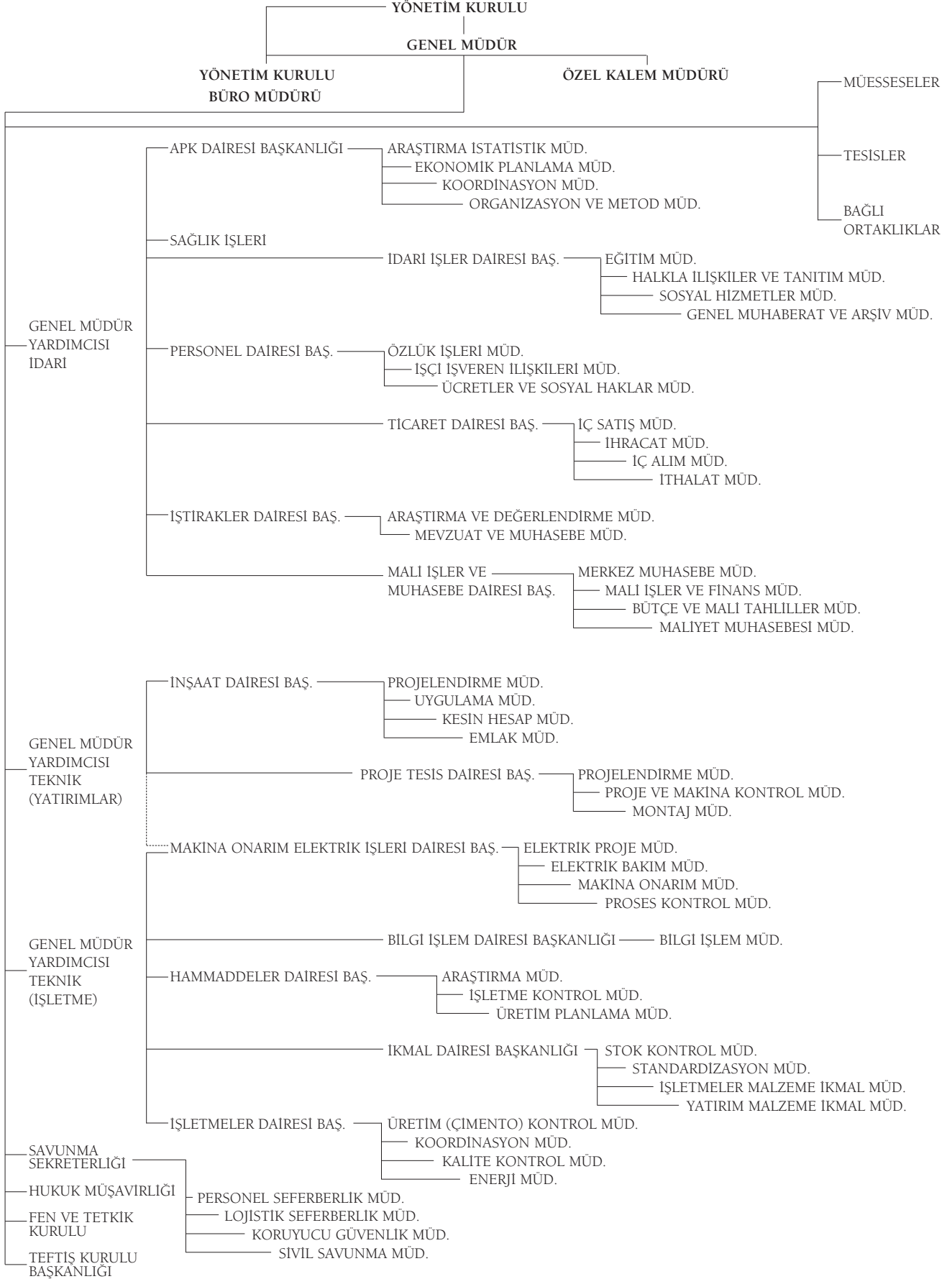
"Ülke ekonomisine yaptığı katkılarla ekonomimiz içinde önemli bir yere sahip olan ve 1960 yılından bu yana bilgi ve tecrübesiyle bir çimento ekolü yaratan ÇİTOSAN'ın uzun yıllar içinde sahip olduğu bu tecrübelerinden faydalanılmaya devam edilmesinin ülkemiz yararına olacağı açıktır.

Bu nedenle özelleştirme uygulamalarının sonucunda tamamı özel sektöre devredilecek olan ve gereğinde stratejik özelliğe sahip bulunan çimento ve refrakter sektöründe devletin yönlendirici konumunu sürdürmesi, ülke çıkarlarını gözeterek planlamaları yapabilmesi amacıyla, önemli bir deneyime ve bilgi birikimine sahip olan kuruluşumuzda

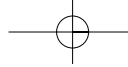
²⁵ "14.6.1995 Tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı", Resmi Gazete, 20.6.1995, sayı: 22319, s. 58.

²⁶ ÇİTOSAN'ın Kuruluşu Gelişimi ve Sektör İçindeki Yeri, Rapor.

TÜRKİYE ÇİMENTO VE TOPRAK SANAYİ T.A.Ş. ORGANİZASYON ŞEMASI

Yönetim Kurulu'nun 30.11.1984 tarih ve 4/52 sayılı kararı ile oluşturulmuştur.

Erkal Sahtiyancı

görev yapan yetişmiş ve deneyimli personelden faydalanılabilmesi ve bu birikimin yok olmaması için, uzun yıllar Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet vermiş olan Genel Müdürlüğümüzün yine Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde bir birim olarak yer alması uygun olacaktır."

Şirket, 07.07.1995 tarihi itibarıyla Et ve Balık Ürünleri A.Ş. ile birleşerek hükmi şahsiyetini yitirdi.²⁷ Uzun yıllar faaliyetini sürdürdüğü Ankara-Eskişehir yolu üzerindeki Genel Müdürlük merkez binasının yanı sıra kurumun lojmanları ve sosyal tesisleri de, 19.07.1995 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu kararıyla bir zamanlar bağlı bulunduğu Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na devredildi.²⁸

1996'da özelleştirmenin tamamlanmasından sonra çimento sektöründeki üretim dağılımına bakıldığında; sektörün %71,3'ünün yerli sermayeli özel sektör, %28,7'sinin de yabancı sermayeli özel sektörün hakimiyetinde olduğu görülüyordu.²⁹

7.1.3

ŞİRKETİN ORGANİZASYONEL YAPISI

ÇİSAN'ın yönetim hiyerarşisine bakıldığında şu tablo ortaya çıkmaktaydı:

Şirketin en üst düzeydeki yetkili ve sorumlu organı Yönetim Kurulu'ydu. 6 üyeden oluşan bu kurulun başkanlığını yapan üye Genel Müdür'dü. Yönetim Kurulu şirketin amaç ve faaliyetlerini gerçekleştirme ve yönetimle ilgili her türlü kararı alma yetkisine sahipti.³⁰

Şirket, kendisine bağlı ve her biri ayrı birer şirket olan fabrikalarıyla bir nevi holding görünümündeydi. Bu durumu kendisiyle yapılan görüşmede İsmail Kordöv şöyle anlatıyor:³¹

İsmail Kordöv

"... tam holding'di diyorum. Yani şöyle, çimento sanayi kurulmuş, bir sürü anonim şirketler kurulmuş, fabrikalar hepsi anonim şirkettir. Fabrikaların bu anonim şirketlerin hisseleri mali ortaklara dağıtılmış fakat hissenin yüzde ellinin üstü çimento sanayinde kalmış. Çimento sanayinde kaldığı için,

çimento sanayi genel müdürü istediği kimseyi istediği yere atama, istediği personeli istediği yere göndermek yetkisine haiz. Çünkü sermaye onda... Şimdi bir kere ihracatın tek elden yapılması... ihracat, ihtisas işidir. Fabrikalarda o şeyde personel o zaman yoktu bir kere, lisan bilen yoktu fabrikaların çoğunda o zaman. Satış dersiniz? Satışta şöyle oldu. Biz, satışın prensiplerini hazırlıyorduk Genel Müdürlükte, satış onlar yapıyordu, fabrikalar yapıyordu.

Her sene satış yönetmelikleri hazırlanırdı. O yönetmelik fabrikalara gönderilir, hatta gönderilmeden evvel oranın bütün ticaret şefleri çağırılır, ondan sonra on gün o yönetmelik üzerinde tartışılır. Onlara öğretilir, sonra yönetmeliklerini gönderirdik. Bu satışları onlar yapar, biz yalnız denetimlerini yapardık. O vakit öyleydi. Alım da ilgili yönetmeliklerini yapardık. Muayyen bir limite kadar fabrikalara yetki verilirdi. O limitin üzerinde bir alım yapılacaksa o alımı... genel müdürlük yapardı. Bunları fabrikalarda yapacak kapasitede eleman yoktu, merkezdeydi bu elemanlar. Onun için bu alımlar merkezden yapılırdı.

Hammadenin ve enerji kaynaklarının alımında ise merkezin bir etkisi yoktu. Yalnız şu vardı o zaman, fuel oil alımı, büyük kömür alımları tek elden yapılırdı. Bunun dışındaki alımlar fabrikadan yapılırdı."

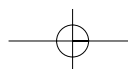
27 Ana Britannica'da yayınlanmak üzere hazırlanan "ÇİTOSAN" maddesinden, 2000.

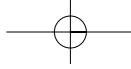
28 19.7.1995 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı.

29 Çelenk, Ayduk. "Türkiye Çimento Sektörü'nün Dünü, Bugünü, Yarını", Çimento ve Beton Dünyası Dergisi, 1997, sayı: 5.

30 "ÇİSAN'dan ÇİTOSAN'a, 1985", ÇİTOSAN Endüstri ve Kültür Dergisi, sayı: 1-2, s.29.

31 Kordöv, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Genel müdürlükte merkeziyetçi bir yönetim anlayışı hakim olmakla birlikte, fabrikaların yönetimlerinin kendi sorumluluk alanlarında geniş yetkileri bulunuyordu. ÇİSAN'ın örgütlenmedeki başarısından, hazırladığı talimat ve yönetmeliklerin mükemmelliğinden bahseden ÇİSAN eski müfettişlerinden ve fabrika müdürlerinden Orhan Civelek bu durumu şöyle özetlemektedir:³²

“Çimento sanayinin en büyük özelliklerinden birisi şuydu. Bir defa özellikle fabrikalara o kadar geniş yetki vermiştir ki, fabrika genel müdürlerinin yetkisi başba-
kanda yoktur. Fabrika müdürünün ağzından çıkan her şey kanundur yani. Tabii bu iyi kullanılmak kaydıyla yetkiyle donatılması bir müessesenin ya da bir kişinin son derece başarıyı çabuklaştıran bir durumdur. Türkiye çimento sanayi bunu başarmıştır, bunu yapmıştır. Hakikaten devlette günlerce aylarca yapılamayan işler

Abdülkadir Çiğerli

çimento sanayiinde bir iki dakikada yapılır. Çimento sanayinin bu kadar süratli büyümesinin, başarılı olmasının temelinde yatan sebep de budur. Yönetmeliklerinde bu şeyi vermiştir. Ankara'daki genel müdürlük de yetkilerini genel müdürlüklere (fabrika) devretmiştir. O yetkileri de fabrikalar kullanmıştır.

O bakımdan alımlarda, satımlarda, personel değişikliklerinde, atamalarında her şeyde çok süratli davranılmıştır, çok süratli yapılmıştır işler. Onun için de son derece başarılı olmuştur çimento sanayi.”

Fabrika müdürleri ayrıca fabrikalara personel alımında da insiyatiflerini kullanmaktaydılar. Yetki kullanımını ve fabrikalardaki yükselme prosedürünü Abdülkadir Çiğerli şöyle ifade ediyor:³³

“(Personel alımında) o işe bir kere layık olmasını, öncelikle, bütün fabrika müdürleri düşünür. Yani o işi

yapamayan bir şahsı oraya getirmek istemezler. Çünkü o işi bozması, kendinin de orada muvaffak olmamasını sağlar. Yani prensip olarak o işi yapabilecek bir insan, tahsil durumu en iyi olan, o işi yapacak olanını seçerler. Ve işine de sadık olanı... En başta o. Çünkü birine bir şey söylersin, üç kere söylersin ancak anlar, birisinin bir kere şöyle gözünün için baktığın gibi bir daha lüzum kalmaz. O çocuk çabuk yükselir.”

ÇİSAN'ın faaliyette olduğu yıllarda kamu sektörünü temsil eden bir kurum kimliğiyle yer aldığı çimento sektöründe bir diğer önemli kurum da Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği'di. TÇMB, ÇİSAN fabrikalarının yanı sıra sektörde faaliyet gösteren özel sektör fabrikalarının da üye olduğu bir kuruluştur. Devletin yönlendirici rolü ve ağırlığı nedeniyle, özelleştirmenin tamamlanmasına dek TÇMB'de ÇİSAN genel müdürleri yönetim kurulu başkanlığı görevinde bulundular. ÇİSAN'la TÇMB üyesi özel sektör şirketleri arasında bu özellikten doğan yakın ilişkiler mevcuttu.

ÇİSAN kendi bünyesindeki fabrikalarda çalışan işçilerle toplu iş sözleşmelerini üyesi bulunduğu Türkiye Kamu İşverenleri Sendikası aracılığıyla yürütüyordu. ÇİSAN'ın özel çimento fabrikalarının işverenleri tarafından kurulmuş olan Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası (ÇMİS)'e üye olması yasal olarak mümkün değildi.

Bütün yönetsel ve yönlendirici karakterinin yanı sıra, ÇİSAN'ın belki de çimento sektörüne yaptığı en

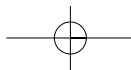

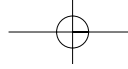
Ahsen Akar

büyük katkı, sektöre kalifiye eleman yetiştiren bir okul olarak üstlendiği misyondu. ÇİSAN'da yetişmiş olan yönetici ve teknik kadrolar daha sonraları özel sektörde aldıkları görevlerle Türkiye çimento sektörünün gelişimine büyük katkılar sağladılar. Çimento sektöründe

32 Civelek, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

33 Çiğerli, sözlü tarih görüşmesi, 2001.

özel sektör temsilcisi olarak uzun yıllar görev yapmış olan Öner Akgerman ÇİSAN'ın bu misyonunu şöyle ifade ediyor:³⁴

“Türkiye çimento sektöründeki üretim tekniği bilinci, teknik müdüründen en alt teknik işçisine kadar mükemmeldir. Bunu diğer ülkelerle çok vesileler oldu mukayese etmek fırsatı buldum. Onlar da geldiklerinde gördüler. Dolayısıyla gurur verici bir şey, çimento sektörünün personeli gerçekten teknik anlamda, diğer anlamlarda da mükemmel denebilecek niteliktedir. Bir sürü dar boğazı, ülke koşullarının doğurduğu zorlukları, sıkıntıları, teknik sorunları hep onlar sayesinde aşmışızdır. Bugünkü mükemmel seviyesine gelmiştir. Bugün Türkiye'deki çimento sektörü kanımca teknik açıdan dünyadaki ilk iki veya üç ülkesinden biri durumuna getirmiştir Türkiye'yi.”

Mehmet Gümüşburun

Sivas fabrikasıyla başlayan bu misyonun ÇİSAN'la sürdürdüğünü belirten Ayduk Çelenk, bugün bile sektörün %30-40'ının çimento sanayiinde yetişmiş insanlardan oluştuğunu, bundan 10-15 sene sonra bu miktarın %10-15'lere düşebileceğini söylediği sözlerine şöyle devam ediyor:³⁵

“Nesil nesile işi devrediyor, artık zaten öyle bir müesseseye de olmadığına göre; bundan sonraki ikinci, üçüncü kuşak tamamen özel sektörde yetişmiş olacak.”

ÇİSAN kalifiye eleman yetiştiren bir kurum olarak sektöre yaptığı katkıların yanı sıra fabrikaları aracılığıyla bunların kurulu oldukları yörelerin sosyal hayatında da önemli bir yer edinmişti. Bunda fabrika sosyal tesislerinin payı büyüktü. Fabrika müdürlüğü yaptığı dönemlerde bu durumu yakından gözlemleme fırsatını bulmuş olan ÇİTOSAN eski genel müdürlerinden Mehmet Gümüşburun'un, fabrikaların sosyal hayata etkisiyle ilgili izlenimleri şöyleydi:³⁶

“Her fabrikanın sosyal tesis olarak lokali vardı. Bu lokal zaman zaman halka da açıldı; ailece gelenlere, gelir orada yemeğini yer giderdi. Nezih bir yerdi. Dolayısıyla herkes o lokale gelmek isterdi. Balıkesir'de görev yaptım ben, Balıkesir'de Pınarhisar'da, Batı bölgelerinde daha çok cezbediciydi. Herkes fabrika lokalinde gelip yemek yemek için can atardı, şehrin de yakın olması sebebiyle. Kütüphane vardı, spor tesisleri yapmıştık, işte futbol sahasıydı, basketbol sahasıydı bu gibi şeylerimiz vardı. Bazı fabrikalarımızda tenis sahası oldu, birkaç fabrikamızda da, bunlardan biri Pınarhisar, biri de zannederseniz Aşkale fabrikasında sinema salonu vardı.”

7.1.4 ÇİSAN BÜNYESİNDE KURULMUŞ OLAN YAN ŞİRKETLER

Çimento sanayiinin ve devletin sektördeki payının büyüyerek ÇİSAN ve ÇİTOSAN'a bağlı fabrika sayısının artması, çimento sanayiinin ihtiyacı olan bazı yan mamüllerin üretimi ve bazı hizmetlerin sürdürülmesi için yeni kurumlar oluşturulması gereğini ortaya çıkardı. Bu amaçla ÇİMİHOL ve KİPSAŞ adında iki yan kuruluş hayata geçirildi.

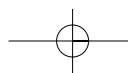
Çimento ve Yan Mamülleri Sanayii Holding A.Ş. (ÇİMİHOL)

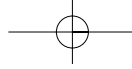
ÇİMİHOL A.Ş. 16.08.1969 tarihinde, çimento sanayiinin ihtiyacı olan yan mamüllerin üretimini yapacak ve çimento sektörü için gerekli hizmetlerin sağlanması amacıyla uygun şirketleri bünyesinde bulunduracak bir holding olarak kuruldu. ÇİMİHOL bu kapsamda çimento sektörünün kâğıt ihtiyacının karşılanması için; 1969 yılında Bartın Kâğıt Sanayii A.Ş. (BAKSAN),

³⁴ Akgerman, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

³⁵ Çelenk, sözlü tarih görüşmesi, 1999.

³⁶ Mehmet Gümüşburun ile 6 Aralık 2001 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

1975 yılında Elazığ Kâğıt Torba Sanayii A.Ş. (ELTAŞ), 1977 yılında ÇUMRA Kâğıt Sanayii A.Ş. şirketlerinin kuruluşunu fiilen yaptı ve sermayesine katıldı.

Ayrıca çimento tüketiminde yeni alanlar açmak amacıyla 1969 yılında beton direk ve prefabrike ev yapmak üzere Niğde Beton Sanayii ve Tic. A.Ş.'yi (NİĞBAŞ) ve çimento sektörünün kaliteli çimento öğütme malzemesi ihtiyacını karşılamak üzere de 1969 yılında ÇEMAŞ Döküm Sanayii A.Ş.'yi kurmuştur. ÇEMAŞ, çimento sanayiinin önemli makine parçalarından olan bilya ve silpeps üretiminde yakaladığı kaliteyle dış pazarlarla rekabet edebilir bir konuma gelmeyi başardı.

ÇİMHOL'un 1980 yılından başlayarak sürdürdüğü ve çimento fabrikası yapılması yolundaki gereksinimden doğan mühendislik, pazarlama ve montaj faaliyetlerinin artışıyla birlikte ayrı bir mühendislik şirketinin kurulmasına karar verildi. Bu amaçla 1990 yılında Çimento Teknoloji Mühendislik A.Ş. (ÇİMTEK) kuruldu.

Çimento ve maden sanayii sektörlerine yönelik olarak çalışan ÇİMHOL; genel müşavirlik, yakıt etüdüleri, hammadde etüdüleri, toz problemi çözümü, verim ve kapasite araştırmaları, özel tip çimento projesi ve personel eğitimi gibi konularda da hizmet verdi.

ÇİMHOL yurt içinde ÇİTOSAN için Akdeniz Çimento Kompleksi projesi ile çimento fabrikalarının döner fırınlarını ıslah projeleri, fırınların reglajları ve geliştirilmiş yeni sisteme göre giriş çıkış sızdırmazlıkları konularında çalıştı; Şanlıurfa Çimento ve Denizli Çimento fabrikalarının montajı ile çeşitli fabrikaların dinamik separatörlü FLS değirmenlerinin montajını gerçekleştirdi. Ayrıca Afyon, Van ve Kars Çimento Fabrikaları kömür değirmenlerinin komple projelendirme, imalat ve montaj işlemlerini başarıyla tamamladı. Ayrıca biri etüd diğeri rehabilitasyon olmak üzere Uganda'da iki proje çalışmasının yanında, Mısır'da KHD firmasıyla Tabbin'deki çimento fabrikasını

çalıştırdı. Çimento sanayiinde teknik hizmetler ve personel eğitimi gibi konularda işbirliği amacıyla da Dyckerhoff Engineering, Blue Circle ve Onado Osepa firmalarıyla işbirliği yaptı.

“Uganda'daki fabrikaların rehabilitasyonu için gereken finansmanı İslam Kalkınma Bankası (IDB) sağlamıştı. Banka uluslararası bir ihale için çeşitli firmaları sağladı. O tarihlerde ÇİSAN da IDB'den kredi alıyordu ve bu konuları ÇİSAN adına AKP Dairesi yürütüyordu. AKP Dairesi sonuçta IDB'yi ikna ederek işin ÇİMHOL tarafından üstlenilmesini sağladı. Ancak projenin tamamında Uganda'da ÇİSAN elemanları çalıştı.”³⁷

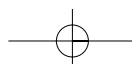
Yılmaz Külcü

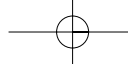
TAMCO

Sanayi Bakanı Mehmet Turgut zamanında ve onun önerisi ile ÇİTOSAN'ın kordinasyonunda “Türk Arap Marketing Company (TAMCO)” kuruldu. Şirketin sermayesi 100.000 dolardı. Şirketin %50'si Suudi Arabistan'lı Adnan Kaşuği'ye aitti. Kalan %50'si de ÇİTOSAN, MKEK, ŞEKER SANAYİİ, SÜMERBANK ve DEMİR-ÇELİK İŞLETMELERİ arasında eşit olarak paylaştırılmıştı. Şirket yönetiminde A. Kaşuği ailesini temsil eden üyeler ile yukarıda adı geçen KİT temsilcileri yer almıştı. Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Faruk Yağız idi. Sermayenin tamamı daha sonra şirket kârından geri almak üzere Kaşuği tarafından konulmuştu. Türkiye'deki vergi mevzuatı nedeni ile merkezi “Cayman Islands”da olan şirket, Türkiye'den Arap ülkelerine ihracatı artırmak amacı ile kurulmuş olmasına rağmen, pazarlama işini üstlenen Kaşuği, bu ticareti Türkiye'ye ithalat şekline çevirmek isteyince işler yürümedi ve sonra şirket feshedildi.³⁸

³⁷ Yağız, özel not.

³⁸ Yağız, özel not.

Kömür İşletme ve Pazarlama Sanayii (KİPSAŞ)

ÇİTOSAN'ın bir yan kuruluşu olarak kurulan KİPSAŞ, ÇİTOSAN'a bağlı çimento fabrikalarına yakıt temin etmek amacıyla 1985 yılı Nisan ayında çalışmalarına başladı. Bu kapsamda madencilik yapmak ve kömür ocakları işletmek; çalışma konusuna giren maden ve kömür ile ilgili alım-satım, pazarlama, ihraç, ithal ve nakil işlerini yapmak ve her türlü tesisi kurmak, işletmek gibi başlıca faaliyet alanları bulunuyordu. 1984'te artarak %51'e ulaşmış olan ÇİTOSAN'a bağlı çimento fabrikalarındaki kömür kullanım oranı nedeniyle, KİPSAŞ'ın kurulması sektör açısından olumlu bir atılımdı.

7.1.5 EĞİTİM FAALİYETLERİ

ÇİSAN modern teknolojilerin kendi fabrikalarında uygulanmasının ve standartlara uygun kaliteli çimento üretiminin ancak kalifiye personel yardımıyla mümkün olabileceği gerçeğini göz önünde tutarak kuruluşunun ilk yıllarından itibaren hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerine özel önem vermekteydi. Bu yöndeki çalışmalar 1960 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun Amerikalı ve Türk eğitim uzmanlarının girişimleriyle başladı.

Bu girişimlerin sonucunda hizmet içi eğitiminin amaç ve hedefleriyle teşkilatın bu konudaki sorumluluklarını gösteren 'Eğitim Talimatnamesi' 03.09.1960 tarihinden itibaren Etüd-Tesis Müdürlüğü içinde uygulanmaya başlandı. Uygulama sonuçlarına dayanarak eğitimin istenilen sonuca ulaşmadığı görüldü ve bu teşkilat 'Eğitim ve Neşriyat Müdürlüğü' adıyla yeniden yapılandırılarak ayrı bir şube olarak faaliyetlerine başladı.³⁹

Aynı yıllarda genel müdürlük ve fabrikalarda açılan İngilizce ve Almanca kurslarının yanı sıra, şirkete bağlı

Tablo 7.1

BUGÜNE KADAR GÖREV YAPMIŞ ÇİSAN / ÇİTOSAN GENEL MÜDÜRLERİ

ORHAN KUBAT	01 Aralık 1953 - 26 Mart 1956
BURHANETTİN ULUTAN	26 Mart 1956 - 29 Ocak 1959
SELAHATTİN AKYOL	29 Mayıs 1959 - 23 Haziran 1960
ORHAN ÜÇÖK	24 Haziran 1960 - 19 Ekim 1960
SEYİT ULUBAY	19 Ekim 1960 - 24 Ocak 1963
CAVİT BORÇBAKAN	01 Şubat 1963 - 01 Haziran 1967
METİN İPLİKÇİ	29 Haziran 1967 - 05 Ocak 1971
SÜHA SOMER	22 Ocak 1971 - 10 Mayıs 1974
VEDAT TALU	10 Mayıs 1974 - 17 Nisan 1978
NECATİ NEMUTLU	17 Nisan 1978 - 11 Aralık 1979
SEDAT YILDIZ	22 Aralık 1979 - 22 Şubat 1982
ABDÜLKADİR CİĞERLİ	22 Şubat 1982 - 14 Nisan 1982
FAZLI EMANETOĞLU	14 Nisan 1982 - 24 Nisan 1986
Dr. FARUK YAĞIZ	24 Nisan 1986 - 11 Kasım 1987
MEHMET GÜMÜŞBURUN	11 Kasım 1987 - 06 Haziran 1992
Prof. Dr. NEVZAT ÖZGÜVEN	6 Haziran 1992 - 20 Nisan 1995

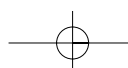
fabrikalarda ilköğretim eğitimi olmayanları okur yazar yapmak için kurslar açıldı.⁴⁰ Ayrıca ÇİSAN'ın öncülük yaptığı alanlardan "hidrolik bağlayıcılar" konusunda, araştırma laboratuvarı kuruldu ve TÇMB ile bu alanda rehberlik yapması konusunda temasa geçildi.⁴¹

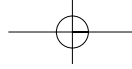
ÇİSAN'ın faaliyette olduğu yıllar boyunca, hizmet öncesi eğitimi kapsamında; sektörün ihtiyaç duyduğu alanlarda çeşitli üniversite ve yüksekokullarda okuyan öğrencilere burs verilmesi ve staj imkanı sağlanmasının yanında, 3308 sayılı çıraklık eğitimi kapsamında meslek

39 Okyar K., "Türkiye Çimento Sanayii'nde Eğitim Faaliyetleri", TÇMB Bülteni, Mayıs 1963, sayı: 1, s.15.

40 ÇİSAN Faaliyet Raporu, 1963.

41 ÇİSAN Faaliyet Raporu, 1961.

lisesi öğrencilerine genel müdürlük ve fabrika birimlerinde orta öğrenimleri süresince pratik eğitim verildi. Hizmet içi eğitimi kapsamında ise mesleğe hazırlama, verimliliği artırma ve lisan konularında yurt içi ve yurt dışında çeşitli eğitim olanakları sağlandı.

1985-1995 yılları arasında Türk-Alman işbirliği kapsamında Türkiye’de çimento sanayii için bir eğitim merkezi kurulması amacıyla bir teknik eğitim projesi yürütüldü. Daha sonra özelleştirmeyi takiben bu merkezin tüm malzeme ve ekipmanlarının Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na devrine karar verildi.⁴²

ÇİSAN ve ÇİTOSAN, resmi ve özel sektörün bir arada üretim yaptığı ve özellikle toplam çimento üretim kapasitesinin bu iki sektör arasında yarı yarıya paylaşıldığı 1960-1987 arasındaki dönemde oynadığı öncü rol ve sektörün gelişimine yaptığı büyük katkılarla, Türkiye çimento sektörü tarihindeki unutulmazlar arasında yerini almıştır.

7.2

TÜRKİYE ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ BİRLİĞİ (TÇMB)

Devletin Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş.’yi kurarak çimento sektörüne etkin olarak girmesiyle, mevcut özel sektöre ait fabrikalarla devlet fabrikaları birlikte faaliyet göstermeye başladı. Sektörün gelişimi açısından eksikliği görülen koordinasyon işlevini yerine getirmek üzere, Çimento Müstahsilleri Birliği, Türkiye’de kurulmuş olan çimento ve diğer hidrolik bağlayıcı maddeler üreten kuruluşların temsilcileri tarafından, 1957 tarihinde, Dernekler Yasası kapsamında bir dernek olarak kurularak faaliyet göstermeye başladı. Dernek; 13 Kasım 1975 tarih ve 7/10930 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye ön adımı alarak Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği (TÇMB) olarak isim değiştirdi.

7.2.1

BİRLİĞİN KURULUŞU

TÇMB’nin kurucusu ve ilk yönetim kurulu başkanı 26 Mart 1956 ve 29 Ocak 1959 tarihleri arasında ÇİSAN genel müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Burhanettin Ulutan’dı. Almanya’ya yaptığı bir teknik gezi sırasında Almanya Çimento Müstahsilleri Birliği’nin Düsseldorf’taki merkezinde yaptığı incelemeler sonucunda, Türkiye’de de benzer bir birliğin oluşturulmasının faydalı olacağı düşüncesiyle TÇMB’nin kuruluşu için gerekli çalışmaları başlatmıştı. Ulutan, birliğin kuruluş öyküsünü şöyle anlatıyor:⁴³

“Humbolt Deutsch’ta müzakere yaparken, onların teknik müdürü Almanya’da bir sanayi birlikleri olduğunu söyledi ve çimento fabrikalarının da bir birliğinden bahsetti. Düsseldorf’ta Çimento Müstahsilleri Birliği’nin merkezi olduğunu bana söyledi. Ben de rica ettim, bir sabah gittik, bütün gün Çimento Müstahsilleri Birliği’ni inceledim. Laboratuvarlarını, çalışmalarını, kütüphanelerini ve üniversitelerle işbirliğini tetkik ettim. En nihayet Türkiye’ye geldim. Geldiğim zaman Samet Bey Sanayi Bakanı’ydi. İnkna ettim ve Çimento Müstahsilleri Birliği’ni kurduk.”

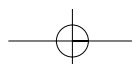
Devletin 1953 yılında kurmuş olduğu Kamu İktisadi Teşekkülü niteliğindeki Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. ile o yıllarda ülkede faaliyet gösteren özel sektör fabrikalarının temsilcilerinden meydana gelen kurucu üyeleri şunlardı:⁴⁴

- Anadolu Çimentoları T.A.Ş. adına İdare Meclisi Âzası Nurettin ÖZMEN
- Ankara Çimento T.A.Ş. adına Müdür Şükrü KIYGIOĞLU
- Arslan ve Eskişehir Müttehit Çimento Fabrikaları adına Murahhas Âza Tahsin GÜNEL
- İzmir Çimento Fabrikaları T.A.Ş. adına İdare Meclisi Reisi Bedri AKGERMAN
- Eskişehir Çukurhisar Çimento Sanayii T.A.Ş. adına İdare Meclisi Reis Vekili Mesut ZEYTİNOĞLU

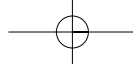
42 "ÇİTOSAN Yönetim Kurulu Karar Tutanağı", 28.5.1997, Toplantı No: 5.

43 Ulutan, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

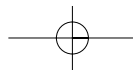
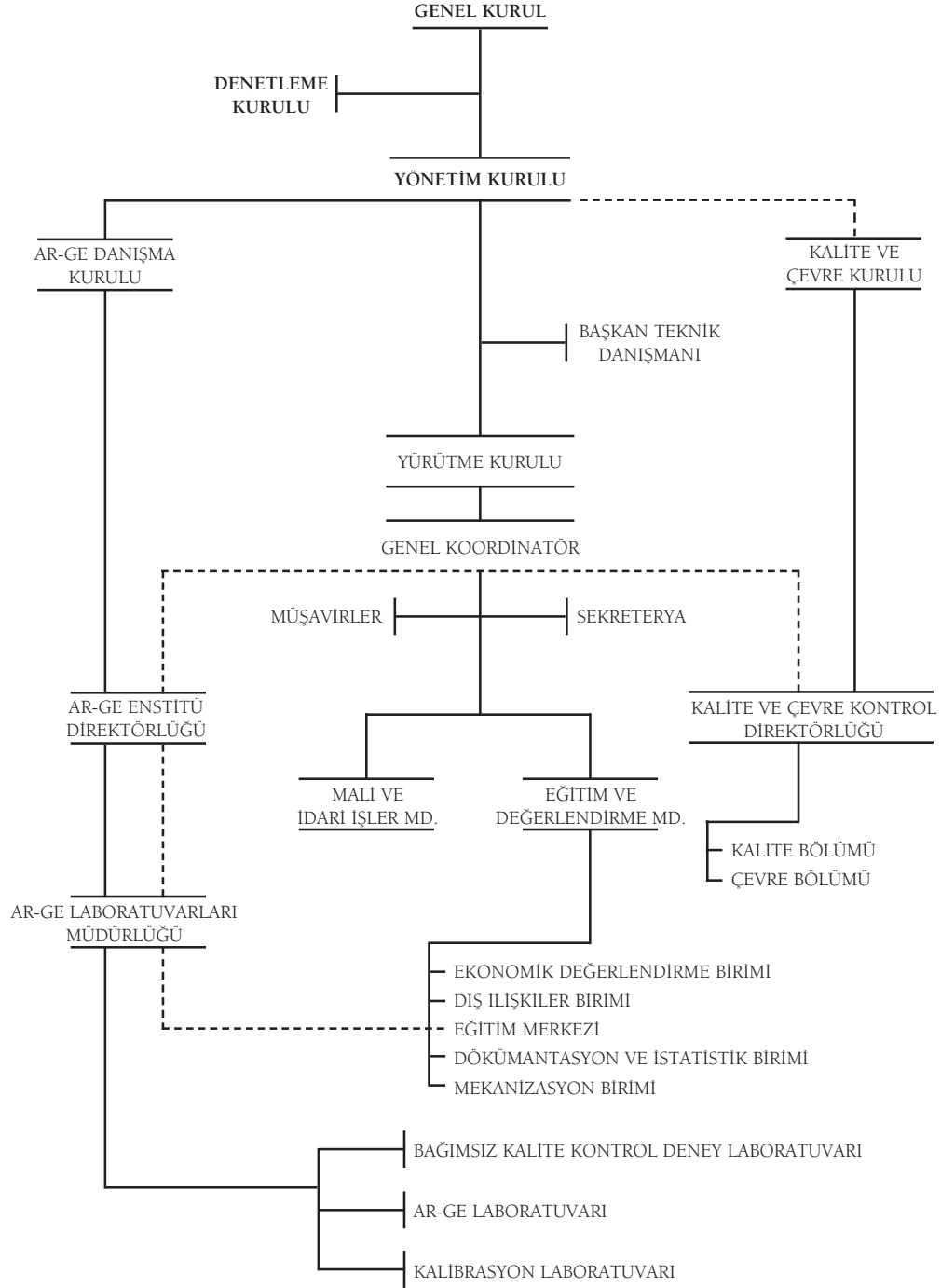
44 TÇMB Ana Nizamnamesi, 1957, s. 1.

TÇMB ORGANİZASYON ŞEMASI

d- Üniversite, yüksek mektepler ile diğer ilmi müessese ve ilgili teşekküllerin bu mevzudaki faaliyetlerini müşterek çalışmalar ve sair yardımlarla teşvik etmek, icabında bu teşekküllerin çalışmalarından faydalanmak

e- Âza fabrikaların başlıca mesele ve ihtiyaçlarını tespit etmek, bunların halli ve müdafası için resmi daire, teşekkül, müessese ve diğer birlikler nezdinde selahiyetli bir koordinasyon organı olarak faaliyette bulunmak

f- Âza fabrikaların müşterek ihtiyaç ve malzemelerini temin, tevzi ve standartlaşması için gerekli şekil ve formleri aramak ve vazifelendirildiği takdirde bunun tatbikatını temin etmek

g- Âza fabrikalar talep ettikleri takdirde aralarında zuhur edecek ihtilaflarda hakem rolünü deruhte etmek

Gülgün Kaymal

h- İşçi ve eleman yetiştirme mevzuu ve bunların sosyal durumları ile meşgul olarak gerekli tetkik ve teklifleri yapmak

i- Çimento sanayiini ilgilen-diren bilimüm çalışma ve teşebbüsleri rasyonelleştirmek için ilmi araştırmalar yapmak ve tekliflerde bulunmak

j- Çimento ve hidrolik bağlayıcı maddeler mevzuu ile ilgili bulunanları aydınlatmak maksadı ile gerekli istişare, toplantı ve neşriyat yapmak veya uygun diğer vasıtaları kullanmak

k- Yeni kurulacak çimento fabrikalarının kuruluş yerlerini ve bilimüm çimento fabrikalarının tağdiye sahalarını, istihlak bölgelerini tetkik, tespit ve araştırarak kuruculara ve alakalı makamlara bu hususta tavsiyelerde bulunmak.

Ercan Bahadır'ın belirttiğine göre,⁴⁶ Birlik, kuruluş çalışmalarının başlangıcında araştırma-geliştirme yapacak ve bütün fabrikalara hizmet verebilecek bir kuruluş olarak düşünülmüştü. Ankara Milli Müdafı Caddesi'nde küçük bir laboratuvar ve iki küçük bürodan oluşan bir mekânda faaliyete başlanmıştı.

Tablo 7.2

TÇMB YÖNETİM KURULU BAŞKANLARI

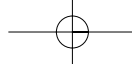
BURHANETTİN ULUTAN	22 Nisan 1957 - 20 Nisan 1959
SELAHATTİN AKYOL	22 Haziran 1959 - 24 Haziran 1960
ORHAN ÜÇÖK	01 Ağustos 1960 - 05 Eylül 1960
SEYİT ULUBAY	05 Ekim 1960 - 07 Ocak 1963
CAVİT BORÇBAKAN	06 Şubat 1963 - 03 Nisan 1967
KAZIM TURGAY	28 Nisan 1967 - 07 Ağustos 1967
METİN İPLİKÇİ	07 Ağustos 1967 - 05 Ocak 1971
SÜHA SOMER	01 Şubat 1971 - 10 Mayıs 1974
A. VEDAT TALU	16 Mayıs 1974 - 25 Nisan 1978
NECATİ NEMUTLU	25 Nisan 1978 - 22 Aralık 1979
SEDAT YILDIZ	22 Aralık 1979 - 22 Şubat 1982
FAZLI EMANETOĞLU	14 Nisan 1982 - 24 Nisan 1986
Dr. FARUK YAĞIZ	24 Nisan 1986 - 11 Kasım 1987
MEHMET GÜMÜŞBURUN	11 Kasım 1987 - 06 Haziran 1992
Prof. Dr. NEVZAT ÖZGÜVEN	06 Haziran 1992 - 20 Nisan 1995
AYDUK ÇELENK	20 Nisan 1995 - 23 Şubat 2000
Ö. SADIK AKALAN	23 Şubat 2000 - 23 Şubat 2001
ADNAN İĞNEBEKÇİLİ	23 Şubat 2001 - Devam ediyor

7.2.2

BİRLİĞİN SEKTÖR ADINA YÜRÜTTÜĞÜ GÖREVLER

Birlik, kuruluşundan itibaren, bünyesinde hem kamu hem de özel sektörün temsilcilerinin yer aldığı bir kurum olması nedeniyle sektörün tümü adına bazı işlevleri yürütme görevini üstlenmiştir.

⁴⁶ Bahadır, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Prim Toplama Yetkisi ve Çimento Fonu

Birliğin ilk etkinlikleri arasında, 1958 yılında çıkarılan ve zarar eden çimento fabrikalarının zararlarını karşılamak üzere satılan çimentonun her tonundan prim tahsilatını öngören 1164 sayılı kararnameyle kendisine tanınan yetkiye dayanarak Bakanlık adına prim tahsilatını yürütme görevi bulunmaktaydı. Dönemin ÇİSAN ve TÇMB Başkanı Burhanettin Ulutan, Birliğin primlerin dağılımındaki rolünü şu sözlerle anlatmaktadır:⁴⁷

“Maliyetleri düşük fabrikalardan prim aldık Müstahsiller Birliği’ne. Buna mukabil maliyetleri yüksek olanlara prim verdik. Bu şekilde Türkiye’de satışları aynı fiyatta tespit ettik.”

1967 yılında kaldırılan prim uygulaması, daha sonra özel sektörün girişimiyle 1971 yılından itibaren tekrar uygulamaya konmuştu. Ayduk Çelenk’in belirttiğine göre, özel sektör bu girişimiyle biriken primlerin fabrikaların zararlarının karşılanmasında değil ihracatın sübvansiyonunda kullanılmasını amaçlamaktaydı. Ancak devletin primleri amaçlanan doğrultuda kullanmadığıyla ilgili şikayetler de söz konusuydu:⁴⁸

“Devlet Mardin fabrikasından ihracat yapmıştır. Mardin fabrikasından ihracat için, çimentonun kendi değerinden fazla nakliye parası sübvansiyonu yaparsanız, bunun ekonomi ile bir ilgisi yok. Sonra İstanbul’daki çimento ihtiyacı için Iskenderun fabrikasından buraya çimento getirmiştir. Onun parasını, o fondan ödemiştir. Bu bir haksız rekabettir...”

Özel sektör bu durum üzerine tek fiyat uygulamasının kaldırılması yönünde girişimlerde bulunmuştu. O yıllarda Birlik Başkanlığı görevini yürütmüş olan Süha Somer yaşananları şöyle ifade etmiştir:⁴⁹

“Biz uzun zaman Sanayi Bakanlığı’yla ve diğer kuruluşlarla bu tek fiyatın kaldırılmasını ve çeşitli seçeneklere göre fiyat uygulanmasının tespitini istedik, ki özel sektör bunu çok istiyordu. Yani ‘Fiyat serbest kalsın, rekabet de

kurulsun’ diyordu. Belki o zaman fiyatın serbest kalmasında birtakım sakıncalar olabilirdi, şöyle ki özel sektör fabrikaları rekabet yerine kendi aralarında anlaşırca, ki fabrikaların çoğunluğu devlet sektöründeydi, o zaman biz fiyatları artıramayacağız, özel sektör fabrikaları fiyatları artıracak, bu rekabet haksız rekabet şekline dönecek diye devlette bir korku vardı. Aslında bu korkuyu çok desteklemiş değilim. Buna karşı bir fon sistemi kuruldu. Her üretimde bir fon ayrılıyordu. Bu fonda, zarar eden fabrikaların tam zararlarını önlemek değil de, ihracatta çok içeride olan fabrikalar(a)n fondan katkıda bulunmak suretiyle katkılarını sağlamak, böylece fabrikaların kendi üretim stoklarını eritmek, birlikte eritmek gibi bir fonksiyonu vardı fon sisteminin. Buna özel sektör fabrikaları da itiraz ediyordu, çok itiraz ediyorlardı. Fakat o sırada faydalı olmuştu... Benden sonra, çimento fiyatlarında bir yeni anlayış girince, serbest bırakılınca, fona da lüzum kalmadı ve zaten Müstahsiller Birliği’nin girişimleriyle fon kalktı.”

Birlik prim toplama yetkisini, Gümrük Birliği’ne geçilmesiyle birlikte 31.5.1995 tarihi itibarıyla Fon sıfırlanana dek sürdürmüştür.⁵⁰

Fiyat Belirlenmesi Çalışmaları

1958 yılında çıkarılan 1164 No’lu kararnameyle çimento fiyatlarının belirlenmesi Sanayi Bakanlığı tarafından yapılmaktaydı. 1982 yılında Sanayi Bakanlığı, çıkardığı 25 No’lu tebliğle, çimento fiyatını belirleme yetkisini kendi onayının alınması şartıyla TÇMB’ye devretmiştir. 1985 yılında ise çimento fiyatlarının tespit yetkisi tamamen serbest bırakılmıştır. Zamanın TÇMB Başkanı Fazlı Emanetoğlu’nun belirttiği gibi,⁵¹ hammadde girdileri ve diğer maliyetteki girdi unsurlarındaki artış ve ihracat artışı durumuna göre fiyatların arttırılması gerektiğinde TÇMB çatısı altında toplanılmış ve fiyatlar bu formüle göre beş ana girdideki fiyat artışlarının mevcut fiyatlar üzerine eklenmesiyle belirlenmiştir. Fiyatların

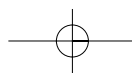
47 Ulutan, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

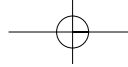
48 Çelenk, sözlü tarih görüşmesi, 1999.

49 Somer, S., sözlü tarih görüşmesi, 2001.

50 Birlik Faaliyet Raporu, 1995. s. 5.

51 Emanetoğlu, Fazlı, *Türkiye’de Çimento Sanayi ve Sorunları içinde*. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1986. s. 205 (s. 91-92).

ilan edilmesi aşamasında ise Bakanlığın yetkisinin kullanılması nedeniyle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın bilgisine sunulması gerekli görülmüştür.

Kâzım Turgay fiyatların belirlenmesi konusunda TCMB'ye verilen yetkinin kullanılabilmesiyle ilgili olarak şu yorumu yapmıştır:⁵²

“... Çimento Müstahsilleri Birliği'ne fiyat bırakılmamıştır. 1965'deki Plan'da, çimento fiyatları devlet tarafından tespit edilir ibaresi, kararnameye alınmamıştı. Biz bundan istifade ederek, Müstahsiller Birliği olarak bir fiyat tespit ettik, ertesi günü devlet müdahale etti, bereket bu fiyatı tespit etmiştik, bu tespit ettiğimiz fiyat geçerli oldu. Ondan sonra da senelerle 74'lere, 75'lere kadar, hatta 78'lere kadar fiyat böyle gitti.”

İhracatı Düzenleme (Çimento İhracat) Komitesi:

TCMB, ülkemizde düzenli çimento ihracatının başladığı 1970 yılının Eylül ayında, ihracata tek elden yön verilmesi ve yıllık ihracat programlarının yapılarak üreticilerin üretim potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla kendi bünyesinde Çimento İhracat Komitesi'ni oluşturmuştur. Komite, biri Sanayi Bakanlığı yetkilisi diğerleri ise sektör temsilcileri olmak üzere 9 üyeden meydana gelmekteydi.⁵³ Komitenin başkanı resmi sektörden, yardımcısı ise özel sektördendi.⁵⁴

Özel sektörde faaliyet göstermiş bir sektör mensubu olan Cengiz Özdemir, Çimento İhracat Komitesi'nin kurulması gereğini şu cümlelerle aktarıyor:⁵⁵

“Çimento Müstahsilleri Birliği fondan topladığı parayla iç piyasada çimento fiyatının istikrarlı tutulması gayesiyle kullanıldı ilk zamanlar. Nerde çimento yok o bölgeye karayolu, demiryolu veya imkanların nakledilmesinde, üretim fazlasını iç piyasaya ve bir devletçi zihniyetle kullandı fakat daha sonra, 1964'ten, 65'ten sonra özel sektör

çimento fabrikalarını yapmaya başladı. Bu aşamada; Bursa Çimento, Ak Çimento, Nuh Çimento kuruldu. Tabii devlet de Elazığ gibi fabrikaları tevsii etti; Afyon, Söke gibi fabrikaları tevsii etti. Bu sefer Türkiye'de bir üretim fazlası meydana geldi. Üretim fazlasının dış piyasaya satılması gerekti. Yalnız sahildeki fabrikalar daha çok özel sektör fabrikaları olduğu için onların satış problemi de yoktu ama İç Anadolu'daki fabrikalar üretimlerini satamıyorlardı, iç piyasada istikrar bozulmaya başlamıştı. Bu sefer, bir, Çimento Müstahsilleri Birliği'nde İhracat Komitesi teşekkül etti. Bu komite çok uzun yıllar hizmet verdi, her sene aylık olarak yıllık olarak üretim, satış, iç tüketim bütün bunları istatistik olarak toplayıp bir sene evvelki rakamlardan hareketle, her sene fabrikalara belirli bir miktarda çimento ihracı için tonaj tahsis etti.”

Belirtilen ihtiyacı karşılayan bir kurum görünümünde olmakla birlikte özel sektör fabrikaları, komitenin çıkar dağıtan bir kurum olarak faaliyette bulunmasının doğru olmadığını savunarak her fabrikanın kendi ayakları üzerinde durması gerektiği düşüncesini ortaya atmışlardır.⁵⁶

Birliğin 27 Haziran 1978'de yaptığı toplantıda, ihracat komitesiyle ilgili yönetmelik yürürlükten kaldırılmış ve ‘Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği Çimento ve Klinker İhracatı İşlerini Düzenleme ve Yürütme Yönetmeliği’ aynı gün yürürlüğe girmiştir. Bünyesinde yapılan bu değişiklikte birlikte, kuruluşundan o güne dek İstanbul'da faaliyet gösteren komite, yeni şekliyle çalışmalarına Ankara'da devam etmiştir.⁵⁷

Komite, o dönemde ihracat konusunda söz sahibi tek kuruluş olarak çimento ihracat bağlantılarını yapmış, mukaveleleri hazırlamış ve ihracatı fabrikalara tevzi etmiştir.

1980 yılında ihracatta tescil yetkisi Ticaret Bakanlığı'ndan Birliğe geçmiştir.⁵⁸ Komitenin üye sayısı, Mart 1981'de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın yayımladığı tebliğle 11'e yükseltilmiştir. Bu tarihli kurul yapısı Tablo 7.3'de görülmektedir.⁵⁹

52 Kâzım Turgay ile 21 Nisan 1999 tarihinde İstanbul'da, Prof. Dr. Emre Dölen ve Funda Çelebi tarafından Aslan Çimento-Lafarge Projesi kapsamında yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

53 Turgay, sözlü tarih görüşmesi, 1999.

54 Kordöv, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

55 Cengiz Özdemir ile 12 Ağustos 1999 tarihinde İstanbul'da, Funda Çelebi

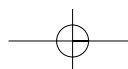
tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

56 Evcil, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

57 Birlik Faaliyet Raporu, 1978. s. 27.

58 "Açılış Konuşması", Birlik Faaliyet Raporu, 1980.

59 Tuncer, S. "Türkiye Çimento Sanayi'nin Yeni Yapısal Durumu", Türkiye'de Çimento Sanayi ve Sorunları içinde. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1986, s. 205 (s. 119).

Tablo 7.3

İHRACAT KOMİTESİ ÜYELERİ

Daire veya Sektör	Kesim	Üye Sayısı
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Kamu	1
Kamu Kesimi Çimento Fabrikaları	Kamu	4
Özel Kesim Çimento Fabrikaları	Özel	4
Karma Sektör Çimento Fabrikaları	Karma	1
Birlik Yönetim Kurulunca Tayin Edilen Genel Koordinatör	Özel	1

1983 yılına kadar tek elden ve izne bağlı olarak yürütülen çimento ihracatı bu yıl sonunda serbest bırakılmıştır. İhracatçı sermaye şirketlerinin devreye girişiyle görev alanı daralmış olmakla birlikte komite, tek fabrikanın karşılamayacağı 500 bin tonu aşan ihracat bağlantılarında devreye girmektedir.

Burhan Evcil

1986 yılı başında yapılan yeniden yapılandırma çalışması kapsamında İhracat Komitesi Genel Koordinatörlüğü ve sekreteryası lağvedildi ve bu birimin görevleri, TÇMB bünyesinde yeni oluşturulan Ekonomik İşler Müdürlüğü'ne devredildi. Bu tarihten itibaren; ihracatın istatistiki bakımdan değerlendirilmesi, Birliğe ulaşan taleplerin fabrikalara iletilmesi, talep sahiplerine genel bilgi verilmesi, çimento ihracatı ile ilgili ve resmi kuruluşlardan istenilen tüm bilgi ve raporların hazırlanması, pazarların değerlendirmesinin yapılması gibi görevler Ekonomik İşler Müdürlüğü'nce yürütülmeye başlandı.⁶⁰

60 Birlik Faaliyet Raporu, 1986. s. 6.

7.2.3 ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Çimento sektörü özellikle ihracata başladıktan ve uluslararası pazarlara girdikten sonra, dış ilişkiler önemini arttırmaya başladı. Bu ilişkiler uluslararası birliklere katılınmasıyla canlılık kazanmıştı.

TÇMB'nin CEMBUREAU'ya Üyeliği ve CEMBUREAU'yla İlişkiler

Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği 1970 yılında CEMBUREAU'ya (Avrupa Çimento Üreticileri Birliği) başvurmuş ve 1.7.1972 tarihinde asli üye olmuştur. Birlik Ana Tüzüğü'nde yapılan değişikliklerden ve adına "Türkiye" kelimesinin eklenmesinden sonra Birliğin CEMBUREAU'ya üyeliği Bakanlar Kurulu'nun 31.8.1976 gün ve 7/12732 sayılı kararı ile onaylanmıştır.⁶¹ Bu üyelik, yerli üreticilerin Avrupa'daki çimento sanayiindeki gelişmeleri kolaylıkla izlemelerine, teknik ve organizasyonel konularda bilgi edinmelerine ve en önemlisi de Türkiye çimento sektörünü tanıtımlarına olanak sağlamaktadır. CEMBUREAU üyeliğinin çimento sektörümüze getirdikleri Süha Somer tarafından şöyle ifade edilmektedir:

"O senelerde ve biz yine Avrupa Çimento Birliği'ne üye olmakla işbirliğini geliştirdik. CEMBUREAU ile Avrupa Çimento Birliği ile, işbirliğini geliştirdik ve ihracatımız bu işbirliğiyle arttı. 1973 yılında, 72 yılında galiba, 2.442.000 ton, rakamı hiç unutmuyorum, ihracat yaptık. O zaman büyük bir rakamdı, Türkiye'deki üretim kapasitesine göre bu ihracat CEMBUREAU'nun çok dikkatini çekti, ve Türkiye'deki çimento sektörüne orada önem vermeye başladılar. Ve bundan sonra da CEMBUREAU'yla Müstahsiller Birliği'nin ve Türkiye'de çimento sektörünün ilişkileri çok arttı. Ve bugün de, bu Batı Çimento Birliği, CEMBUREAU'nun çok etkin bir üyesi halindedir."⁶²

61 Birlik Faaliyet Raporu, 1976.

62 Somer, S., sözlü tarih görüşmesi, 2001.

T. C.
ANKARA VALİLİĞİ
Emniyet Müdürlüğü

be l. ...A-1... Sayı : 06-05-020/ 0926 / 1 / 1976
nu : Derneğiniz Hk. A n k a r a
5 Ocak 1976

TÜRKİYE ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ BİRLİĞİ DERNEĞİ
BAŞKANLIĞINA
Meşrutiyet Cad.Mehtap Ap.21/A
A N K A R A

Ünvanınızda bulunan TÜRKİYE kelimesinin kullanılmasına 1630 sayılı Dernekler Kanununun 53.Maddesi uyarınca Bakanlar Kurulunun 13.11.1975 gün ve 7/10930 sayılı kararı ile izin verildiği İçişleri Bakanlığından alınan 17.12.1975 gün ve Em.Gn. Müd.Top.01.Ş.(A) U-4-241231 sayılı yazılarından anlaşılmıştır.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Muharrem BARTIN
EM.MÜDÜR MUAVİNİ
ANKARA VALİSİ Y.

K S I '90
9.1.1976
M.

TÜRKİYE ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ
Tarih: 9 Ocak 1976
No: 87

B.A.30979

Birliğin adına "Türkiye" kelimesinin eklenmesi hakkında 05.01.1976 gün ve 06-05-020/0926 sayılı Bakanlar Kurulu kararı duyuran yazı.

Birlik'le CEMBUREAU ilişkilerini düzenlemek üzere ayrı bir yönetmelik hazırlanmış ve CEMBUREAU'nun çalışmalarına paralel olarak dört çalışma grubu oluşturulmuştu. 1976'da CEMBUREAU ile ilgili etkinlikleri düzenlemek üzere bir komite kuruldu ve çalışma grupları yeniden düzenlendi. Bu gruplar:

- Beton Araştırmaları İrtibat Grubu
- Binalar ve Diğer Yapılarda Betonun Yeri ve Kullanılması Grubu
- Karayolları ve Havaalanlarında Betonun Yeri ve Kullanılması Grubu
- Tarım Alanında Betonun Yeri ve Kullanılması Grubu

- Çimento ve Beton ile İlgili Deneyler Grubu
- Enformasyon Grubu

olarak belirlendi. 1977 yılında Norveç'te toplanan genel kurulda CEMBUREAU'nun yönetmeliğinin değiştirilmesi ve çalışma gruplarının kaldırılarak iki daimi komitenin kurulması üzerine Birlik de etkinliklerini,

- Pazarlama Komitesi ve
- Teknik Komite,

adlı iki grupta topladı. Söz konusu genel kurulda üye ülkeler dört alt gruba ayrıldı ve Türkiye Yunanistan ve Portekiz ile birlikte Güney Avrupa grubunda yer aldı. Ancak Türkiye'nin önerisi üzerine Portekiz bu gruptan çıkartılmış ve böylece iki yılda bir yönetim kuruluna katılmak olanağı elde edilmiştir.

CEMBUREAU üyelik aidatlarının ödenmesinde karşılaşılan zorluklar bir ara Türkiye'nin üyeliğini sürdürmesinde tehlike yarattı ise de dönem başkanı Lindh'in Türkiye'yi ziyareti ile sorun çözüldü. 1978 Birlik Faaliyet Raporu'nda konu ile ilgili olarak,

"Türkiye'nin CEMBUREAU içinde kalmakla, -titiz ve dikkatli kalmak kaydı ile- önemli düzeyde yarar sağlayabileceği düşünülmektedir. CEMBUREAU Başkanı Mr. Lindh'in Ankara'yı ziyareti sırasında yapılan temaslarda bu izlenim edinilmiştir. CEMBUREAU, Türkiye'nin üye olarak kalmasına büyük önem vermekte ve Türkiye çimento sektörünün spesifik problemlerine eğilmeyi ilke olarak benimsemektedir. Mr. Lindh'e CEMBUREAU komitelerinin, çoğunlukla bu endüstride zaten ileri düzeyde bulunan ülkelerin problemleriyle ilgilenildiğinden şikayet edilmiş, bunun üzerine Mr. Lindh Türkiye'nin komitelere getireceği her türlü sorun ile yakından ilgilenileceğini belirtmiştir." denilmektedir.

Yukardaki metinden de anlaşılacağı gibi CEMBUREAU üyeliğinden beklentiler istenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Özellikle Türkiye'deki çimento sanayiinin kendine has sorunlarının gelişmiş sanayielerin ilgisini çekmemesinden rahatsızlık duyulmaktaydı. Bu hayal kırıklığı aynı dönem raporunda,

Mayıs 1972'de Londra'da toplanan CEMBUREAU Genel Kurulu sırasında bir çimento fabrikası ziyareti. Yönetim Kurulu Başkanı Süha Somer 3. sırada ortada, Yönetim Kurulu üyesi Necati Nemutlu ön sırada ortada (Necati Nemutlu arşivi).

“1970 yılından beri CEMBUREAU'ya üye olan birliğimizin bu üyelikten bugüne değin beklenen düzeyde yararlanabilmiş olduğu söylenemez”⁶³ cümlesiyle açıklanmıştır. 1978 yılında CEMBUREAU Başkanı Lindh'in ziyareti ile çözülmüş gibi gözükken sorunun sürdüğü 1979 raporunda da aynı cümlenin yer almasından ve bu cümleyi izleyen şu açıklamalardan anlaşılmaktadır:

“Bu durumda ya anılan kuruluş üyeliğinden tamamen ayrılmak veya üyelik sıfatından gerektiği şekilde yararlanmak gerekir. Bunlardan ikinci alternatifi seçmek ve Birliğin ilgili ünitesini takviye ederek gerekli çalışmaları yapmak ve sektör üyelerine ve çimento tüketicilerine yararlı olmak en uygun çözüm tarzıdır.”

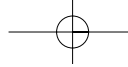
Böylece yapıcı bir tutum ortaya konmuştur.

Gelişen Türk çimento sektörünün CEMBUREAU'da daha etkin bir şekilde temsil edilmesi ve Birliğin yönetiminde söz hakkına sahip olması yolunda çaba gösterenlerden biri olan Birlik eski başkanlarından Fazlı Emanetoğlu; Türkiye'nin CEMBUREAU'da daimi üyeliğinin gerçekleşmesini şu şekilde aktarmıştır:⁶⁴

“CEMBUREAU'da, güvenlik konseyi gibi 5 devletin hiç değişmeyen temsilcisi yönetim kurulunda, diğerleri rotasyonla oluyor, bizi de Yunanistan'la rotasyona koymuşlar, bir dönem o giriyor, bir dönem biz giriyoruz. İlk defa daimi üyelik istedim. En fazla aidatı İspanya ödüyor o tarihte, bugün biz ödüyüz. O tarihte de İspanya'nın arkasında hemen biz ödüyüz. Biz diyelim ki 30 milyon ton çimento üretiyoruz, bunun aidatını veriyoruz, İngiltere

63 Birlik Faaliyet Raporu, 1978.

64 Emanetoğlu, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

5 milyon ton üretiyor, onun aidatını veriyor ve o daimi delege. Ben rest çektim, önce bizi kabul etmediler. Bizi almadılar, almıyorlar, atlatıyorlar, gelecek dönem diyorlar. Nasıl olsa devlette genel müdür değişiyor. Müstahsiller Birliği Başkanı da değişecek, gelecek dönem kim gelecek, onu da atlatırız, hep atlatmışlar çünkü. Genel kurula 2 ay var, Londra'ya gittim. İngiltere'deydi o zaman başkanlık sırası. Başkan adayına dedim ki; 'bakın eğer bizi daimi üyeliğe almazsanız ve gündeme koymazsanız biz genel kurula gelmiyoruz, CEMBUREAU üyeliğinden çekileceğiz. Adam 'nasıl olur' dedi, 'akşam bir yemek yiyelim' dedi, yedik. Orada da tekrarladım. Bunlar yine inanmadılar. Çağırdım arkadaşlarımızı, özel sektör delegeleri dahil, bana itibar ettiler ve çünkü özel sektör delegelerinin gidip gitmeme keyfiyetine karışmam, ama dedim ki beyler durum böyle. Biz niye orada daimi üye olarak temsil edilmeyelim. Yönetim kuruluna biz daimi üye olacağız... İki gün sonra Genel Kurul var, bu saatlere kadar halen direniyorlar. Biz de devamlı uçak saatini erteletiyoruz. Son saatte telefon ettiler. Dedim ki; 'yine gelmiyoruz, yarın faks çekeceğiz, faksımız birlikten ayrıldığımız şeklinde olacaktır.' Kapattım telefonu. Dediğim şekilde özel sektördeki arkadaşları saat 15 gibi aramışlar, onlar demişler ki biz yetkili değiliz başkanımız yetkili. O bize gel derse biz delegasyon olarak hep beraber geleceğiz. Saat 17'ye çeyrek vardı haber geldi. Tamam gündem maddesi koyduk, şimdi size fakshyoruz, lütfen iştirakinizi rica ediyoruz. Gündem maddesi koydurduk, akşam gittik Hollanda'ya. Amsterdam'daydı toplantı. Ertesi gün Genel Kurul'da Türkiye'nin CEMBUREAU Yönetim Kurulu'na daimi üyeliği kabul edildi ve o gün bu gündür bu daimi üyelik devam ediyor.”

Türkiye, her yıl bir üye ülkede düzenlenen Cembureau Üyesi Genel Kurulu Toplantıları'na da ilk kez 1976 yılında evsahipliği yaptı.

12-14 Haziran 1995 tarihleri arasında, 19 tam ve 4 gözlemci üyenin katılımıyla Genel Kurul bir kez daha ülkemizde düzenlendi.⁶⁵ Ayrıca Cembrueau ile TÇMB arasında 1981 yılında başlayarak ortaklaşa sürdürülen

“Depreme Dayanıklı Binalarda Çimento Kullanımı” konulu çalışmanın 6. ve son toplantısı 26-27 Mart 1985 tarihleri arasında İstanbul'da yapıldı. Portekiz Çimento Müstahsilleri Birliği Genel Sekreteri'nin başkanlık yaptığı toplantıya İspanya ve İtalya temsilcileri katıldı.⁶⁶

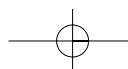
Yavuz Zeytinoglu

CEMBUREAU kapsamındaki etkinlikler içinde dikkati çeken bir gelişme Türkiye'nin başkanlık adaylığı konusunda yaşandı. İlk olarak 6.11.1988 tarihinde İzmir/ Kuşadası'nda o günkü ve eski CEMBUREAU başkanlarının katıldığı bir toplantı yapıldı. Bu toplantının amacı CEMBUREAU başkanlığının Türkiye'ye geçmesinin kulisini yapmaktı ve başlangıçta bu konuda olumlu bir hava oluşturulmuştu. Bu yoldaki girişimler daha sonraki toplantılarda da dile getirildi. Ancak CEMBUREAU yetkilileri başkanın Avrupa ülkelerinden birinden olmasının getirdiği kolaylıklar ve Türk üyenin Avrupa'daki toplantılara kolaylıkla katılmayacağı gibi görüşlerle Türkiye'nin başkanlığına karşı çıktılar. Aslında bu görüşmelerin tutarsızlığı İsveçli Dr. Anton Scharfl'in başkan seçilmesi ile ortaya çıktı. Zira Dr. Scharfl başkan seçildiği yıl kendi şirketi ile ilgili bir görevle 2 yıllığına Amerika'ya gitti ve CEMBUREAU'yu oradan yönetti. Bir Türk üyenin başkan olma olanağı ilk olarak 1994 yılı CEMBUREAU Genel Kurul toplantısı öncesi ortaya çıktı. O tarihteki ÇİTOSAN Genel Müdürü ve TÇMB Başkanı Prof. Dr. Nevzat Özgüven, Yavuz Zeytinoglu'nu aday olarak belirledi. Ancak Kopenhag'daki genel kurulda bir sürprizle karşılaşıldı. Genel kurulun hemen açılışında verilen bir önerge kabul edilerek, başkan adaylarına daha önce başkan yardımcılığı yapmış olma zorunluluğu getirildi. Böylece Türkiye'nin yolu bir süre için daha kapanmış oldu.⁶⁷

65 TÇMB Bülteni, Haziran 1995, sayı: 336, s. 35-36.

66 TÇMB Bülteni, Nisan 1985, sayı: 214, s. 28.

67 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

İslam Çimento Birliği'nin 6-7 Kasım 1986 tarihinde İstanbul'da toplanan Birinci Genel Kurulu'nda TÇMB Başkanı Dr. Faruk Yağız (Dr. Faruk Yağız Arşivi).

1972 yılından bu yana üyesi bulunduğumuz Avrupa Çimento Birliği (CEMBUREAU) ile ilişkiler günümüzde de üst seviyede sürdürülmektedir.

İslam Çimento Birliği

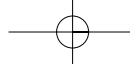
TÇMB, 1984 yılında kurulan, başkanlığını Türkiye çimento sektörünün üstlendiği ve merkezi Ankara olan İslam Çimento Birliği'nin faaliyetlerine sekreteryaya hizmeti vermiştir.

İslam Çimento Birliği ilk genel kurulu 6-7 Kasım 1986'da İstanbul'da toplandı. Toplantı; CIMA FRIQUE (Afrika Çimento Birliği), Arab Union for Cement and Building Materials (Arap Çimento ve Yapı Malzemeleri

Birliği) gibi ilgili kuruluşların üyeliği ve İslam Kalkınma Bankası (IDB) ile İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik, Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin (SESRTCIC) gözlemciliği altında gerçekleşti. Genel kurulda yapılan seçimde İslam Çimento Birliği Başkanlığı'na dönemin TÇMB Başkanı Dr. Faruk Yağız seçildi.⁶⁸

İlk genel kurulda Birliğin İslam Konferansı Örgütü'ne bağlı hükümetlerarası bir kuruluş olarak değil, uluslararası tüzel kişiliğe sahip bir teşekkül haline dönüştürülmesi eğilimi belirlediği halde; 21-25 Mart 1988 tarihleri arasında Amman'da yapılan ve Birliğin statüsünün tekrar ele alındığı İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda, bazı delegasyonların tepkisi nedeniyle Birliğin 'non-governmental' kuruluş haline getirilerek işlerlik kazanması konusunda karar almak mümkün olmadı.

⁶⁸ Birlik Faaliyet Raporu, 1986. s. 11.

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI ANKARA

30 Nisan 1985

EED/ 0483

Derneğimiz Türkiye'deki bütün özel sektör ve resmi sektör çimento üreticilerinin üyesi bulunduğu bir Birliktir. Ana Tüzüğümüze göre amacı ise "Çimento Müstahsillerine özellikle çimento ve hidrolik bağlayıcı madde üreten kuruluşlara ve mensuplarına meslekî, sosyal, teknik ve ekonomik yönlere rehberlik etmek, çimento üretim ve ticaretini meslekî ahlâk ve kamu yararına uygun ahenkli ve verimli tarzda gelişmesini sağlamaktır. "Yine Ana Tüzüğümüzün II/8 maddesi gereğince Derneğimiz Bakanlar Kurulunun 31.8.1976 tarihli müsaadesine istinaden Avrupa Çimento Birliği (CEMBUREAU)'ne üye olmuştur.

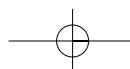
Derneğimiz üyelerine daha faydalı olabilmek bakımından uluslararası faaliyetlerini genişletmek istemektedir. Bu meyanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın finansman ve desteği ile gelişme yolundaki ülkeler arasında işbirliğini amaçlayan "Gelişmekte Olan Ülkeler Kamu İktisadî Kuruluşları Birliği" (ASTRO)'ne üye olmak arzusundayız.

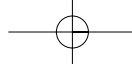
Dışişleri Bakanlığın'dan aldığımız bilgiye göre de, Hükümetimiz Ülkemizdeki ilgili kuruluşların ASTRO'ya üye olmasını kabul etmiş ve durumu ASTRO'ya bildirmiştir.

Bu durum muvacehesinde Derneğimizin söz konusu Birliğe (ASTRO) üye olmasına Dernekler Kanununun ilgili maddeleri gereğince müsaade olunması hususunu arz ederiz.

Saygılarımızla,
TÜRKİYE ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ BİRLİĞİ

Eki:
1- Ana tüzüğümüz
2- Genel Kurur Kararımız
3- Gelişmekte Olan Kamu İktisadi Kuruluşları Birliği Tüzüğü (Türkçe ve İngilizce)

Ç İ M E N T O K U R U M L A R I

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Emniyet Müdürlüğü

ŞUBE : Güvenlik.
ANKARA
BÜRO : Dernekler.
11756 22 Ocak 1986
SAYI : 06.05.020/
KONU : Yabancı derneklere üye olma.

TÜRKİYE ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ
BİRLİĞİ DERNEĞİ BAŞKANLIĞINA
(Eskişehir Yolu 9. Km.)
ANKARA

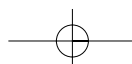
İLGİ: İçişleri Bakanlığına muhatap dernek başkanı Hüseyin GÖKALP imzalı 30 Nisan 1985 gün ve EED/0475 sayılı yazınız.

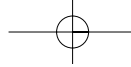
İlgi'de kayıtlı yazınızla İngiltere'nin Londra şehrinde bulunan "AVRUPA ÇİMENTO İHRACAT KOMİTESİ" ile Yugoslavya'nın Ljubljana şehrinde kurulu "ULUSLARARASI GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER KAMU İKTİSADİ KURULUŞLARI BİRLİĞİ" ve 010426 sayılı yazıları ile Bakanlar Kurulunun 19.11.1985 gün ve 85/10070 sayılı kararları ile uygun bulunduğu bildirilmiştir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

VALİ ADINA
Cengiz BULUT
Vali Yardımcısı

TÇMB tarafından ASTRO ve Avrupa İhracat Komitesi'ne üye olunmasıyla ilgili İçişleri Bakanlığı'na gönderilen yazının cevabı ve konuyla ilgili olarak Resmi Gazete'de yayınlanan karar.

T.C.
Resmî Gazete
Kuruluş Tarihi: (7 Teşrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yönetim ve yazı işleri için Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğüne Başvurulur.
21 Aralık 1985 Cumartesi Sayı: 18965

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ
Bakanlar Kurulu Kararı Karar Sayısı: 85/10070

Merkezi Ankara'da bulunan Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği Derneği'nin merkezi Londra'da bulunan Avrupa Çimento İhracat Komitesi ile merkezi Ljubljana olan Uluslararası Gelişmekte Olan Ülkeler Kamu İktisadi Kuruluşları Birliği (Astro) adlı kuruluşlara katılmasına izin verilmesi, İçişleri Bakanlığı'nın 7/11/1985 tarih ve 391538 sayılı yazısı üzerine, 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 11 inci maddesine göre Bakanlar Kurulu'nca 19/11/1985 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Kenan EVREN
Cumhurbaşkanı

T. ÖZAL
Başbakan

K. OKSAY
Devlet Bak.
Başbakan Yrd. V.

K. OKSAY
Devlet Bakanı

V. HALEFOĞLU
Devlet Bakanı V.

M. V. DİNÇERLER
Devlet Bakanı

A. TENEKECİ
Devlet Bakanı

M. T. TİTİZ
Devlet Bakanı

A. KARAVELİ
Devlet Bakanı

M. N. ELDEM
Adalet Bakanı

M. EMİROĞLU
Millî Eğitim
Gençlik ve Spor Bakanı

İ. S. GİRAY
Bayındırlık ve
İskân Bakanı

M. AYDIN
Sağlık ve Sosyal
Yardım Bakanı

V. ATASOY
Ulaştırma Bakanı

H. H. DOĞAN
Tarım Orman ve
Köyşleri Bakanı

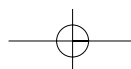
M. KALEMLİ
Çalışma ve Sosyal
Güvenlik Bakanı

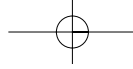
H. C. ARAL
Sanayi ve Ticaret
Bakanı

S. N. TÜREL
Eneji ve Tabii Kaynaklar
Bakanı

M. TAŞÇIOĞLU
Kültür ve Turizm Bakanı

Yürütme ve İdare Bölümü Sayfa I
Resmî Gazete Kodu: 211285 Resmî Gazete fihristi 38. Sayfadadır.

Ancak daha sonra yapılan görüşmeler sonucunda statü değişikliği için İslam Konferansı Örgütü'nün onayının gerekmediği sonucuna varılarak İslam Çimento Birliği statüsü Türk mevzuatına uygun olarak yeniden düzenlendi ve 24-25 Ağustos 1988 tarihinde Ankara'da yapılan genel kurulda kabul edilerek Birliğin tescilli Bakanlar Kurulu tarafından onaylandı.⁶⁹

İslam Çimento Birliği'nin kuruluş çalışmalarını başlatmış olan Fazlı Emanetoğlu, kuruluş sürecinde yaşanan zorlukları şöyle ifade etmektedir:

“Çimento üretim teknolojisinde bizden daha ileri hiçbir İslam ülkesi yok. Bir şeyi unuttum, ISEDAK'ta (İslam Örgütü'nde) tek ve ilk örgüt bizim örgütümüz, İslam Çimento Birliği. Biz CEMBUREAU üyesi yani Avrupa Çimento Birliği üyesiyiz. Ama İslam ülkeleri arasında bu birlik yoktu. Burada, İslam ülkelerine hizmet verebilmek için İslam Çimento Birliği'ni kurduk. Çok büyük müşkülle kurduk. Araplar çok zorluk çıkardılar. 13 Arap ülkesinin dahil olduğu bir Arap birliği var, merkezi Şam'da. Hep kösteklediler. Bütün Arap İslam ülkeleri girmeyin diye feryat ettiler ama eninde sonunda kendileri girmek zorunda kaldılar.”⁷⁰

Dr. Faruk Yağız, İslam Çimento Birliği'nin planlandığı gibi sürdürülememesinin nedenini şöyle açıklamaktadır:⁷¹

“Merkezi Ankara olacaktı ama genel sekreterlik Şam'da olacaktı. Böyle bir bölüştürme yaptık çünkü Arab Union'ın genel merkezi Şam'da. Çalışmalar çok iyi gitti. Birkaç defa toplantı yaptık, İslam Zirvesi olduğu zamanlar da. Onlar da buraya geliyorlardı. İslam Kalkınma Bankası'nın başkanı da buna taraftar idi. Yani bir süre devam etti fakat sonra bu işin finansmanı biraz güçlük çıkardı. Finansmandaki sıkıntı da şurada; bunlar geliyorlar, gidiyorlar... Endonezya bile üyeydi. Endonezya'dan Türkiye'ye kadar gelip gitmek büyük yol parası gerektiriyor. Buna bir çare bulmak gerekiyordu. Her ülke önce kendi verdi. Sonra aidat istedik, aidatı veremeyen ülkeler oldu. Bunlardan biri Uganda'ydı. Uganda'nın aidatını biz

verdik, Suriye'nin aidatını biz verdik. Bangladeş'in de galiba aidatını biz verdik. Çok iyi bir organizasyon olacak iken, zaman içinde kadük oldu, ben çimento sektörünü bırakınca, tümüyle iptal oldu.”

ASTRO Üyeliği

Birlik, merkezi eski Yugoslavya'da Ljubljana şehrinde bulunan Uluslararası Gelişmekte Olan Ülkeler Kamu İktisadi Kuruluşları Birliği'nde (ASTRO) oldukça etkin bir yere sahipti. ASTRO, öncelikle hiçbir bloğa bağlı olmayan ülkelerin KİT'lerinin üye olabildiği bir birlikti. Başkanı ve genel sekreteri Yugoslavyalı olan Birlik'te Hindistan en çok sözü geçen ülkelerden biriydi. Her ne kadar Türkiye, Batı ile ilişkileri kuvvetli olan bir ülkeyse de katılımın ÇİTOSAN'a güç kazandıracığı düşüncesiyle ASTRO'ya üye olundu. 1985'te Jakarta'da yapılan toplantıda Faruk Yağız ASTRO Yönetim Kurulu'na seçildi. Ancak çeşitli nedenlerle ASTRO'dan beklenen yarar sağlanamadı.

7.2.4

TÇMB'NİN TÜRK ÇİMENTO SEKTÖRÜNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ

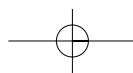
TÇMB kuruluşundan bugüne dek bünyesinde bulunan deneyimli kadrolarıyla, Türk çimento sektörünün dünyada söz sahibi konuma gelmesinde büyük pay sahibidir. Bunda Birliğin demokratik yapısının da katkısı büyüktür. Fazlı Emanetoğlu, TÇMB'yi diğer sektörel birliklerden ayıran bu özelliği, 24-25 Ekim 1985 tarihinde, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası ve TÇMB tarafından ortaklaşa düzenlenen “Çimento Sanayii ve Sorunları” konulu sempozyumda şöyle ifade etmiştir:⁷²

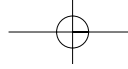
69 Birlik Faaliyet Raporu, 1988. s. 25.

70 Emanetoğlu, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

71 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

72 Emanetoğlu, a.g.e., s. 91-92.

TCMB Çimento Araştırma ve Geliştirme Merkezi Binası (TCMB Arşivi)

“Türkiye’de hiçbir dernek yönetim kurulunu bütün üyelerinin huzurunda yapmaz. İşte bizim Müstahsiller Birliğimizin fevkalade ve bizim için bahtiyarlık konusu olan bir özelliği budur. Bütün üyelerimizin huzurunda biz yönetim kurulu toplantımızı yaparız, her üyemizin söz hakkı vardır, fikrini açıkça söyler. Fakat kararda, oylamada yönetim kurulu üyeleri müessirdir.”

TCMB toplantıları, bu birlikteliği sağlaması açısından önemli bir işlevi de yerine getirmekteydi.⁷³

“Birlik’te, seçkin insanlar buluşabiliyorlar. Yani uzun yıllarını çimento sektörüne vermiş, ayakta kalabilmiş ve badirelerin üstesinden gelebilmiş insanlar seçkin insanlardır. Dolayısıyla onlarla bir arada bulunmak tabii insana, herkese büyük katkılar getirir. Dolayısıyla bu Birliğin yararlarından bir tanesi de budur.”

TCMB’nin yapısında, 1960’lı yılların ortalarından özelleştirmenin başladığı tarih olan 1987’ye kadar, bir Kamu İktisadi Teşekkülü olan Çimento ve Toprak Sanayii T.A.Ş.’ye ait fabrikalar ile özel fabrikalar birbirine yakın ağırlıktaydı. 1987’ye kadar TCMB’ye de başkanlık eden ÇİSAN genel müdürleri, yalnız kamu sektörünün değil, özel sektör çimento fabrikalarının da dertlerini, sıkıntılarını ve uygulamalarını müşterek

olarak ele almaktaydı. Süha Somer, ÇİSAN’la Birlik arasındaki dayanışma ve işbirliğini ifade ettiği görüşlerinde şu cümleleri kullanmıştır:⁷⁴

“O zaman zaten özel sektördeki çimento fabrikalarıyla ÇİSAN’ın çok büyük ilişkisi vardı. Bu ilişkiler, o özel sektör çimento fabrikalarının başlarına hep ÇİSAN’dan yetmişmiş insanlar gitmişti ve hem proje bakımından, hem uygulama bakımından, hem de tesisler bakımından mutlaka birbirlerine ihtiyacı olan iki sektördü. Ve bu iki sektörün birlikte çalışması çok başarılı olmuştur; diyebilirim ki bundan sonra artık benden sonra da fabrikalar özelleştirilince zaten Çimento Müstahsiller Birliği’nde özel sektör fabrikaları dominant hale geldi. Sonra tamamen onlara geçti. Şimdi özel sektörün daha çok söz sahibi olduğu bir kuruluş haline geldi.”

7.2.5

TCMB’NİN

YENİDEN YAPILANMASI

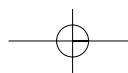
1982-1985 yılları arasında fiyat tespit yetkisini elinde bulunduran Birlik bu yıllarda genellikle bu yetkisini kullanmaya dönük çalışmalarına ağırlık vermişken 1985 yılında fiyatların serbest bırakılmasından sonra, yeni hedefler belirleme çalışmalarına başlamıştı. Ayrıca, Birliğin önemli fonksiyonlarından biri olan çimento fonunun yönetimi, organizasyonu ve düzenlenmesine yardımcı olma fonksiyonunu da 1995’te fonun kaldırılmasıyla yitirmesi ve 21.7.1997 tarih ve 23026 sayılı *Resmi Gazete*’de ilan edilen Rekabet Kurumu Çalışma ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik ve 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun⁷⁵ uyarınca fabrikalardan toplanan istatistikî bilgilerin bir araya getirilerek bütün fabrikalara iletilmesi şeklindeki koordinasyon işlevine sınırlamaların getirilmesi⁷⁶ Birliğin yeniden yapılandırılma çalışmalarına hız kazandırmıştı.

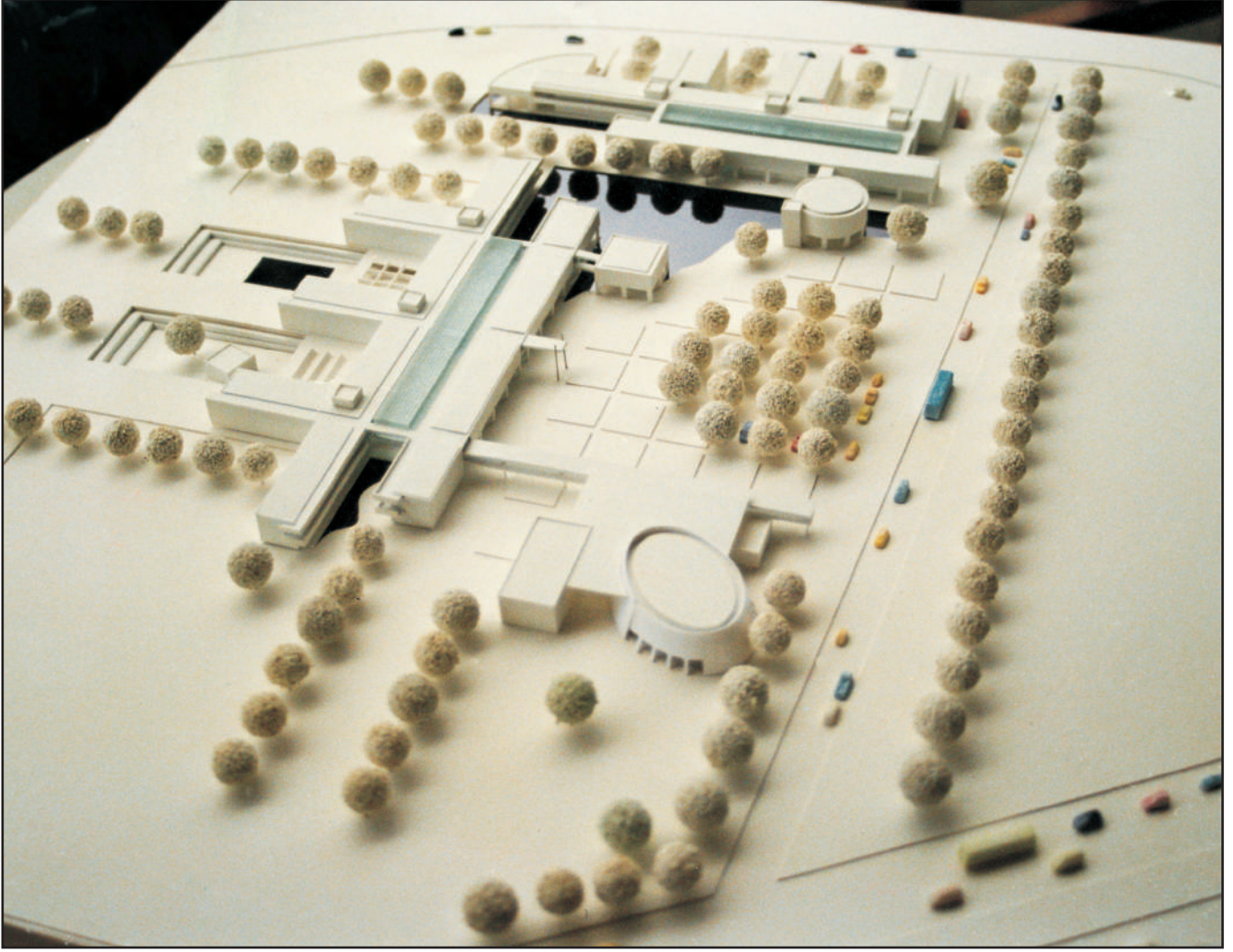
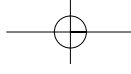
73 Akalan, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

74 Somer, S., sözlü tarih görüşmesi, 2001.

75 *Birlik Faaliyet Raporu*, 1997. s. 10.

76 Yıldız, sözlü tarih görüşmesi, 2001.

Yeni Çimento Birliği Kompleksi Projesi'nin maket fotoğrafı (Çimento ve Beton Dünyası Dergisi, Aralık 1998, sayı: 16, s. 3).

Birliğin Yeni Misyon ve Vizyon Belirlemesi

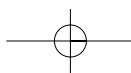
“Yeniden Yapılanma” çalışmalarının son şekli konusunda Birlik üyelerini bilgilendirmeyi ve görüş ve önerileriyle çalışmalara katkıda bulunmalarını sağlamak amacıyla 13.2.1996 tarihinde Birlik konferans salonunda bir toplantı düzenlendi. Toplantıya, sektör, Hazır Beton Birliği ve üniversitelerden olmak üzere toplam 85 delege katıldı. Toplantı sonucunda yeniden oluşturulan birimlerden, Teknoloji Geliştirme

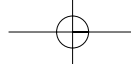
Çalışmaları, Katkılı Çimentolar, Beton ve Hazır Beton Üretimi, Enerji Tasarrufu ve Düşük Maliyetli Üretim, Kalite Kontrol, Çevre Kontrol, ve Çevre Kalitesini Koruma, Eğitim ve Sanayi-Üniversite İşbirliği konularında çalışmalarını istendi.⁷⁷ Ayrıca çimento sektörünün 2000 yılı hedef ve stratejilerinin belirlenmesi amacıyla genişletilmiş bir üst düzey toplantısı yapılması kararlaştırıldı.⁷⁸ Şu anda TÇMB Başkanlığı görevini yürütmekte olan Adnan İğnebekçili bu süreci şöyle ifade etmiştir:⁷⁹

⁷⁷ Çimento ve Beton Dünyası Dergisi, Mayıs 1996, sayı: 1, s. 5.

⁷⁸ Birlik Faaliyet Raporu, 1996. s. 5.

⁷⁹ İğnebekçili, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

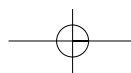
Yurdumuz için büyük önemi haiz olduğu şüphe götürmeyen böyle bir Enstitünün biran evvel kuvveden fiile çıkabilmesini temin maksadiyle, ilk olarak, arazinin tabiatına ve araştırma çalışmalarının mahiyetine uygun ön projelerin hazırlanması gerekmektedir. Bu ön projelerin konpetan ellerde maksada en uygun bir şekilde hazırlanabilmesi, ancak Üniversitenizin ilgi ve yardımlarıyla mümkün olabilecektir.

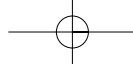
Bu bakımdan, inşaat sektörünün uygulama problemleri, strüktürü ve ekonomik imkânlarıyla, çimento mamulleri ve çimento teknolojisi konularında geniş çalışmaları olduğu istihbar edilen mensuplarınızdan Profesör Tarık Galip Soner, Dr. Müh. Doğan Sorguç ve Yük. Müh. Erol Yaltkaya'nın çimento ve Kireç Araştırma-Teknoloji Enstitüsü önprojelerini hazırlamakla görevlendirilmesi bizleri minnettar bırakacaktır.

Konunun Dekanlığınızca da önemle ele alınacağına ve dileğimizin is'afı cihetine gidileceğine emin olarak teşekkürlerimizin kabulünü rica ederiz.

Saygılarımızla
TÜRKİYE ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ BİRLİĞİ

Metin İPLİKÇİ Çetin H. DEMİRMAN

“Yeni bir vizyon ve misyon koyduk. Koyduğumuz vizyon şudur: Biz üniversite-sanayi işbirliğine daha fazla önem vereceğiz, biz sektörün ortak problemlerinin çözümünde, çevre ile ilgili problemlerinin çözümünde yeni bir yapı oluşturacağız ve daha fazla özel sektörü temsil eden kuruluşların temsil edildiği, onların ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir Birlik yapısını kuracağız. Kalite ve Çevre Kurulu denen son derece önemli bir kurul kurduk. Bu kurul marifetiyle bakanlıkları, üniversiteleri, tüm ilgili kuruluşları bir araya getirerek çimento ile ilgili konuların birlikte tartışılması için bir platform oluşturduk. Bu son derece yararlı oldu. Kamudan önce kendi kendimiz sorunlarımıza cevap bulacak şekilde bir çalışma programı içerisine girdik. Üniversite-sanayi işbirliğinde yeni projeler geliştirildi. Araştırma projeleri, AR-GE İşbirliği Kurulu kuruldu. AR-GE İşbirliği Kurulu marifetiyle sektörün gerçekten ihtiyacı olan konularda, mamul geliştirmede, proses konularında yeni projelerin, üniversite tarafından geliştirilebilecek projelerin desteklenmesi sağlandı. Bunlar daha önceden Birliğin eğitimle ilgili yaptığı birtakım çalışmaların üstüne koyduğumuz yeni konulardır. Son birkaç yılda da bu bahsettiğim konulara ilaveten lobi faaliyetlerinin ve sektörün ortak sorunlarının birlik çatısı altında çözümlenmesi, ve hem dış dünya ile daha yakın işbirliği içerisinde olmamız, ülkemizin dışındaki kuruluşlarla, hem de ülkemiz içindeki birtakım belirleyici karar organlarıyla daha yakın işbirliğine girebileceğimiz yeni bir lobi misyonu da Birlik tarafından üstlenilmiş bulunmaktadır.”

Birliğin yeniden yapılanma çalışmaları için çimento fonunda bulunan sektörün birikmiş parası yatırımlarda kullanılmak üzere Sanayi Bakanlığı'ndan 3 yıl boyunca alınmıştı.⁸⁰

Yeni Çimento Birliği Kompleksi

Yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında, 1979'dan beri faaliyetlerini Eskişehir Yolu 9. km.'de-

ki hizmet binasında sürdüren Birliğin kullanımı için, Ankara Esenboğa Havaalanı yakınında bulunan 32 dönümlük arazide, Birlik binaları, konferans salonları ve bir kongre otelinden oluşacak yeni Çimento Birliği Kompleksi yapılması kararlaştırıldı ve bunun için açılan mimari proje yarışmasının sonucunda 15.11.1998'de Birlik'te toplanan jüri tarafından Mimar Yavuz Selim Sepin'in önerdiği projenin hayata geçirilmesine karar verildi.⁸¹ Yeni hizmet binasının temeli 23.2.2000 tarihinde Sanayi Bakanı Kenan Tanrıkulu'nun katılımıyla atıldı ve kaba inşaatı 2000 yılı içinde tamamlandı.⁸²

7.2.6 TÇMB BÜNYESİNDE FAALİYET GÖSTEREN BİRİMLER

Yeniden yapılanma sürecinde TÇMB bünyesinde statüleri ve faaliyetleri gözden geçirilerek yeniden oluşturulan birimler ve faaliyetleri şöyledir:

Araştırma Geliştirme Direktörlüğü

ÇİSAN'a ait Merkez Laboratuvarı'nın 1963'te ÇİSAN ve TÇMB arasında varılan anlaşmaya dayanarak Birliğe devredilmesiyle, Birlik bünyesindeki araştırma geliştirme faaliyetleriyle ilgili çalışmaların ilk adımı atıldı.⁸³ O yıllarda bu laboratuvarında fabrikalardan küçük numuneler alınarak analizler yapılmaktaydı. Elektron mikroskobu ve spektral analiz yapabilen cihazlar gibi değerli cihazlar getirilmeye başlandı ve bunları kullanacak elemanlar eğitilmek üzere yurt dışına gönderildi.⁸⁴

Çimento Araştırma ve Geliştirme Merkezi'nin kuruluşuna 1975 yılında Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı çerçevesinde başlandı. 1975 yılı son-

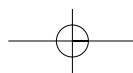
80 "Açılış Konuşması", TÇMB Genel Kurulu, 1998.

81 Çimento ve Beton Dünyası Dergisi, Aralık 1998, sayı: 16, s. 3.

82 Çimento ve Beton Dünyası Dergisi, Şubat 2000, sayı: 23, s. 11.

83 TÇMB Bülteni, Aralık 1963, sayı: 4, s. 27.

84 Yağız, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Birlik Laboratuvarının Yapımı Sırasında Bir Ziyaret (Fotoğraflıklar, soldan sağa: Tamer Sungar-Müteahhit; Mr. Shallon, UDDP Temsilcisi-Türkiye; Süleyman Jaji, İnşaat Kontrol Şefi; İnci Kurumuş, Unido Ankara Ofisi -Program Asistanı; Arno Van Der Kruijs, UNIDO Ankara Ofisi-Junior Programme Officer; Erling Dessau, UNDP- Deputy Resident Representative; Faruk Yağız, ÇİTOSAN- APK Dairesi Başkanı; Metin Karaca, Dışişleri Bakanlığı- Genel Müdür (Faruk Yağız Arşivi).

baharında inşaatına başlanmış olan TÇMB AR-GE Merkezi inşaatı, 1978 yılında tamamlandı; makine ve ekipman gereksinimlerinin, UNIDO, Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı ve Alman Teknik yardımı katkılarıyla karşılanmasını takiben Birlik Ağustos 1978'den itibaren yeni binasına taşındı.⁸⁵ Ham madde ve Çimento Araştırma Bölümü ise 1981 yılı Şubat ayında faaliyete geçti.⁸⁶

TÇMB kapsamındaki laboratuvarların finansmanı konusunda Dışişleri Bakanlığı'nın çok önemli katkıları oldu. Dış yardımların sağlanmasında Bakanlığın çeşitli kademelerinde yer alan bir çok kişiden bugün de çimento sektörü içinde şükranla söz edilmektedir.

TÇMB eski başkanlarından Necati Nemutlu, AR-GE Merkezi'nin kuruluşundan şöyle bahsetmektedir:⁸⁷

"Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin hemen karşısında bir arazimiz vardı, orada bir merkez kuralım, bir araştırma laboratuvarı kuralım arzusuna kapıldık ve bunun üzerinde ısrarla durduk, benim muavinliğim zamanında başladı bu çalışma... Mimarlarımızı Avrupa'ya göndererek, İngiltere'de 'Blue Circle', Fransa'da 'Lafarge', ondan sonra da Almanya'da 'VDZ' laboratuvarlarını inceleyerek bize bir proje hazırlamalarını sağladık ve binayı yaptık. Binanın temeli benim zamanımda atıldı. Faruk Yağız da yönetim kuruluna alındı ve Faruk'un da gayretiyle biz, Birleşmiş Milletler'den ordan burdan teknik yardım alarak o laboratuvarı oluşturduk. İşte CEMBUREAU üyesi olarak bu laboratuvarlarda çok güzel bilimsel çalışmalar yapıldı, hâlâ daha güçlü bir halde de devam ediyor."

AR-GE binalarının temeli 1975 yılı sonlarında o tarihte genel müdür olan Vedat Talu tarafından atıldı. Açılışını ise 1978'deki genel müdür Necati Nemutlu yaptı.

Birlik bünyesinde 1994'te kurulan Beton Laboratuvarı ise, modern cihazlarla teçhiz edilerek çimento laboratuvarları ile birlikte TSE yeterlilik belgesi aldı.⁸⁸

TÇMB Ana Yönetmeliği'nde Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü'nün amaç ve görevleri şu şekilde belirtilmiştir:⁸⁹

TÇMB Beton Laboratuvarına TSE tarafından verilen yeterlilik belgesi (12 Temmuz 1995).

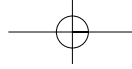
85 Birlik Faaliyet Raporu, 1978.

86 TÇMB Bülteni, Şubat 1981, sayı: 164, s. 29.

87 Nemutlu, N., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

88 Akalan, Sadık. "Veda Konuşması", Çimento ve Beton Dünyası Dergisi, Ocak-Şubat 2001, sayı: 27, s. 8-9.

89 TÇMB Ana Yönetmeliği, 23.2.2001.

Ç İ M E N T O K U R U M L A R I

T.C.
BAŞBAKANLIK DEVLET PLÂNLAMA TEŞKİLÂTI MÜSTEŞARLIĞI

Ankara, 21/9/1968

Sayı: 3.30.3.10-3-68-7502

TÜRKİYE ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ BİRLİĞİ
Müdafaa ad. 12/4

ANKARA

İLGİ: 15.7.1968 gün ve 1207/2 sayılı yazınız.

1968 yılı programında kurulması öngörülen Çimento Araştırma Merkezinin, Seramik Araştırma Merkeziyle ilgisi, sadece kütüphane ve dökümantasyon nedenleriyle. Seramik konusu henüz müsbet bir safhaya intikal etmemişse, esasen müstakil olması icap eden Çimento Araştırma Merkezinin derhal gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

Bu araştırma merkezi çimento imâl teknolojisi ile işteğal edeceği için, İmar ve İskân Bakanlığının Yapı Malzemesi Laboratuvarıyla hiç bir ilişkisi olamaz. TÜBİTAK ve Üniversitelerle olan irtibat ise önemli bir zorunluluktur.

Dünya çimento imâlâtı literatürünü Türkçeye aktarıp fabrikalara dağıtmak modern imal teknolojisini takip edip değerlendirmek, her türlü ilamı araştırmalar yapmak ve kurulacak yeni fabrikaların ham madde etüdleri ile mevcut fabrikaların rutin kontrol işlerini yürütmekle görevli olması icap eden bu institü, yılda on milyon ton çimento imalatı yapacak olan memleketimiz için artık zorunlu görülmektedir.

Öte yandan Birlik üyelerinin kurulacak bu tesisin yıllık giderlerini ödemeyi taahhüd etmesi, ve uygun bir projeyi hazırlayıp uygulamaya geçmesi icap etmektedir.

Konunun bu açıdan dikkate alınarak, alınacak karar ve hazırlanacak projenin Teşkilâtımıza acilen intikalini önemle rica ederim.

DEVLET PLÂNLAMA TEŞKİLÂTI

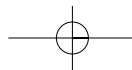
İmza

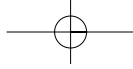
TURGUT ÖZAL

MÜSTEŞAR

Aslı gibidir.

21 Eylül 1968 tarihli DPT'nin TÇMB'ye Çimento ve Kireç Araştırma Teknoloji Enstitüsü Kurulması hakkında yolladığı yazı.

Ç İ M E N T O K U R U M L A R I

TUR/72/034 - (244) 15 Şubat 1977

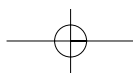
Sayın Dr. Yağız,

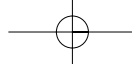
Proje Koordinatörlerinin hazırladıkları son Gelişme Raporu'ndan "Çimento Araştırma ve Geliştirme Merkezi" projesinin devamlı ve muntazam bir şekilde ilerlemekte olduğu anlaşılmiş bulunmaktadır. Bu başarı, büyük ölçüde sizin yönetiminiz ve Çimento Müstahsileri Birliği'nin sağladığı yakın ekip çalışmasının sonucudur.

Projenin bu yarı - yol noktasında, sizi, yürütme organı UNIDO'yu ve bu projede çalışan diğer elemanları kutlar ve merkezin geçmişte olduğu gibi, gelecekte de Türk Hükümeti'nden aynı desteği göreceğine inandığımızı ifade ederiz.

Saygılarımla,
Nessim SHALLON
BMKP Daimî Temsilcisi

Birliğimiz tarafından, Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı'nın yardımları ile tesis edilmekte olan "Çimento Araştırma ve Geliştirme Merkezi" projesi ile ilgili olarak, adı geçen teşkilatın Ankara Daimî Temsilcisi Mr. N. Shallon'un gönderdiği mektup ile bu mektuba verilen cevap.

DP/TUR/72/034

22 Şubat 1977

Sayın Bay Shallon

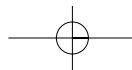
Dr. Faruk Yağız'a göndermiş olduğunuz 15 Şubat 1977 tarihli samimî mektubunuz için teşekkürlerimizi ifade etmek isteriz. Yakın işbirliğiniz ile yürütülmekte olan bu proje için gösterdiğiniz ilgiyi memnuniyetle karşılıyoruz.

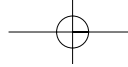
Sizin ve iş arkadaşlarınızın, projenin gelişmesinin bütün safhalarındaki değerli katkı ve yardımlarını şükranla karşıladığımızı belirtirken, bu etkili işbirliğinin, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da devam etmesini temenni ediyoruz.

Burada, Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilâtı'nın Proje Koordinatörlüğü görevini yapmakta olan Mr. Sigmund Abaffy'nin projenin gelişmesinde her zaman takdir ettiğimiz çalışmasını zikretmek yerinde olacaktır. Mr. Abaffy'nin meslekî ve idarî tecrübesi, projeye yapılan katkıların en iyi biçimde kullanılmasını sağlamış bulunmaktadır.

Projeye, bundan sonra da, Türk Hükümeti tarafından aynı yakın desteğin sağlanacağına ve müştereken arzuladığımız sonuca varılacağına olan inancımızı teyid ederiz.

Saygılarımızla,
Vedat TALU Dr. Faruk YAĞIZ

“Enstitünün amacı, Teknik ve Bilimsel çalışmalarda hidrolik bağlayıcı maddeler ile beton ve beton agregalarını üreten ve kullanan sektörlerdeki teknik ve bilimsel araştırma ve geliştirmelere yardımcı olmak ve bunları teşvik etmektir.”

Araştırma ve Geliştirme alanındaki faaliyetleri ise şöyle tanımlanmıştır:

- Katkı maddeleri dahil olmak üzere hidrolik bağlayıcı maddeleri ile beton ve beton agrega malzemelelerini teknik-bilimsel bazda geliştirmek
- Proses geliştirme çalışmaları yapmak
- Birliğin amacı çerçevesinde branşla ilgili olan konularda ekspertiz raporu ve danışmanlık hizmetleri vermek
- Üniversite ve diğer bilimsel kuruluşların ilgili çalışmalarını işbirliği ve diğer yardımlarla teşvik etmek
- Danışmanlık hizmetleri, toplantılar ve uygun diğer önlemlerle üyeleri ve kamuoyunu aydınlatıcı bilgiler vermek
- Kabul edilen araştırma sonuçlarını ve diğer bilimsel çalışmaları mesleki literatürde yayımlamak
- Çimento ve beton standartlarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi.

“Üniversite ve diğer bilimsel kuruluşların ilgili çalışmalarını işbirliği ve diğer yardımlarla teşvik etmek” hedefine dayanarak Çimento sektörü ile Türkiye’deki tüm üniversiteler arasında araştırma geliştirme faaliyetleri konusunda işbirliğini öngören ‘Çimento Sektörü ile Üniversite Araştırma-Geliştirme ve Laboratuvar Hizmetleri İşbirliği’ protokolü, TÇMB ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi arasında 11 Aralık 1995 tarihinde Ankara’da imzalandı. TÇMB değişik üniversitelerden gelen araştırma proje önerilerini değerlendirerek uygun görülenleri desteklemektedir. Ayrıca etkin bir üniversite-sanayi işbirliği ortamı içinde, mevcut araştırma geliştirme ve laboratuvar imkanlarını, çimento ve beton sektörlerinde faaliyet gösteren kurum ve sanayi kuru-

luşlarının ihtiyaçlarına cevap vermek üzere ortaklaşa kullanımının sağlanması amaçlanmaktadır.⁹⁰

TÇMB’nin Mayıs 1963 yılından itibaren iki ayda bir yayımlamaya başladığı ve sektöre tartışılmaz katkılarda bulunmuş olan “Çimento Bülteni”nin yayımlanmasına, gerek bültene yollanan yazıların çoğaltılması gerekse çimento sanayinde çalışanların gösterdiği yakın ilgi dolayısıyla 1970 yılından itibaren aylık olarak devam edildi. 1996 Mayıs ayından itibaren ise yerini “Çimento ve Beton Dünyası” adlı iki ayda bir yayımlanan sektörel dergiye bıraktı. Bu derginin, Araştırma Geliştirme bölümünde yer verdiği çimento ve beton konularındaki özgün makaleler yardımıyla sektöre ve bilime katkısı sürmektedir. Bunun dışında AR-GE Merkezi tarafından çimento sektöründeki araştırmaları konu alan eserler de yayımlanmaktadır.

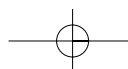
TÇMB’ye yabancı sermaye girişi sonucu sektörde pay sahibi olmaya başlayan uluslararası şirketlerin Türkiye’de ortaklığı bulunan fabrikalar, bu şirketlerin yurt dışındaki merkezlerinde kurulu bulunan ve geçmiş yüzyıl başlarına dayanan araştırma geliştirme laboratuvarlarını kullanma imkanı buldu. Bu nedenle TÇMB, AR-GE laboratuvarının yoğunluğunun eskiye oranla azalmasının yanı sıra, fabrikaların Birlik AR-GE Merkezi’nden eleman transfer etmelerinin Birlik araştırma faaliyetlerini sekteye uğrattığı uyarıları yapılmaktadır.⁹¹ Son yıllarda yaşanan bu olumsuzluklara rağmen AR-GE hizmetleri ile çimento ve betonun Avrupa standartlarına uyumu ve diğer kalite artırıcı araştırmalar sürdürülmektedir. Çimento Araştırma ve Geliştirme Merkezi, şu anda Ortadoğu’nun en büyük çimento araştırma merkezi konumundadır.

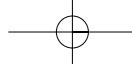
Eğitim ve Değerlendirme Müdürlüğü

TÇMB 1978’den itibaren üyeleri için aynı zamanda Enformasyon Merkezi olarak hizmet sağlar bir

⁹⁰ Birlik Faaliyet Raporu, 1995, s. 13.

⁹¹ "Açılış Konuşması", Birlik Faaliyet Raporu, 1984.

Karar Sayısı: 7/9192

Türkiye'de kamu sektörüne ve özel sektöre ait çimento fabrikalarında ihtiyaç duyulan geliştirme ve araştırma çalışmalarını yürütmek üzere Türkiye Çimento Sanayii Türk Anonim Şirketi ve Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliğinin işbirliği ile yürütülecek hazırlıkları üç yıl süreyle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP)'ından sağlanacak 195.900 Dolar tutarında yardımla desteklemek üzere Hükümetimizle BMKP ve Birleşmiş Milletler Sınâî Kalkınma Teşkilâtı (UNIDO) arasında düzenlenen ve Hükümetimiz adına 14/6/1974 tarihinde imzalanan Anlaşma niteliğindeki Proje Belgesinin onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 4/12/1974 günü ve ESGM: ESUD-733-235-74-4-1965 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 günlü ve 244 sayılı Kanununun 3 ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulunca 20/12/1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

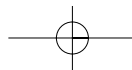
CUMHURBAŞKANI
FAHRİ S. KORUTÜRK

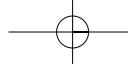
Başbakan
Ord. Prof. Dr. S. IRMAK

Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı
Z. BAYKARA

Devlet Bakanı
M. ÖZGÜNEŞ

14 Mayıs 1975 tarihli Resmi Gazete'de 7/9192 sayılı karardan alıntılar - UNIDO'yla işbirliği projesi.

Çimento ve Beton Dünyası Dergisi (Ocak 1997, sayı 5).

niteliğe büründü.⁹² O tarihten itibaren ilgili üretim ve tüketim birimlerinin bölgesel, ulusal ve uluslararası seviyede eğitimlerine yönelik olarak eğitim programları, seminerler ve kongreler düzenlendi. 1979-1995 yılları arasında Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO) ile ortaklaşa olarak, gelişmekte olan ülkelerin çimento sektöründe çalışan yönetici ve mühendislerine İngilizce ve Fransızca dillerinde “Çimento Sanayiinde İş Üstü Grup Eğitimi” seminerleri organize edildi. Seminerlere bugüne kadar 65 ülkeden 650 civarında mühendis katılarak sertifika almıştır. Seminerler 1995 yılından beri ücretli olarak organize edilmektedir. Çimento sektörümüzün Eğitim konusundaki başarısı UNIDO’nun

gelişmiş bir ülke yerine TÇMB’yi geliştirmekte olan ülkelere iş üstü grup eğitimi sağlamak üzere seçilmesiyle onaylanmıştır.⁹³

Halihazırda sektörü ilgilendiren alanlarda çeşitli seminerler, ulusal ve uluslararası sempozyumlar ve konferanslar organize edilmekte, çimento ve beton konularında periyodik dergi ve kitaplar yayımlanmakta, dünya çimento sanayii, navlun ve yakıt pazarları, çimento üretimleri, iç ve dış tüketimleri ve diğer konulardaki gelişmeler ile yurt içinde üretilen çimento ve klinker verilerinin istatistikî değerlendirilmeleri yapılarak üyeler ve diğer kuruluşlar bilgilendirilmektedir.

TÇMB Tarafından Türkiye’de Düzenlenen Önemli Sempozyum ve Toplantılar:

- 24-25 Ekim 1985 tarihinde, İktisadi Araştırmalar Vakfı, ÇMİS, ve TÇMB tarafından “Çimento Sanayii ve Sorunları” konulu bir sempozyum Birlik toplantı salonunda düzenlendi. Çeşitli tebliğlerin sunulduğu sempozyumun sonunda “Çimento Sanayii’nin Geliştirilmesi için Alınacak Tedbirler” konulu bir de panel düzenlendi.⁹⁴

- “Beton Yollar Sempozyumu”, 25-26 Kasım 1986 tarihlerinde Karayolları Genel Müdürlüğü konferans salonu’nda çeşitli resmi ve özel kuruluşlar ile üniversite elemanlarının katılımıyla yapıldı. Toplantıda Avusturya, ABD, Almanya, İngiltere, İspanya ve Hollanda’dan bilimadamları tarafından tebliğler sunuldu.⁹⁵

- “Türk Çimento Sanayii’nin Çevre Yaklaşımı Semineri”, 22.5.1992 günü Birlik merkezinde düzenlendi. Seminerde çimento sektörünün yanı sıra, belediyelerden, çevre kuruluşlarından, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’ndan ve Hıfzıssıhha Enstitüsü’nden toplam 55 katılımcı yer aldı.⁹⁶

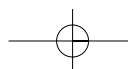
92 Birlik Faaliyet Raporu, 1988, s. 27.

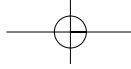
93 Emanetoğlu, a.g.e., s. 8.

94 Birlik Faaliyet Raporu, 1985, s. 9.

95 Birlik Faaliyet Raporu, 1986, s. 12.

96 Birlik Faaliyet Raporu, 1992, s. 14.

Bölüm I

Gerekçe

Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. nin sahip olduğu bütün fabrikalar ile özel sektör fabrikaları otomatik kontrol araçları, cihazları ve kayıt araçlarıyla donatılmıştır. Otomatik kontrole olan ihtiyaç; emniyet, ürünleri evsafında tutmak, ehil operatör sayısını azaltmak ve en etkin işletme prosesinin sağlanması gereğinden doğar.

Bununla beraber, bu otomatik kontrol üniteleri halihazırda ehil teknisyenlerin olmamasından ve tesis üzerinde teknik know-how yetersizliğinden istenildiği gibi işleyememektedir. Bu yüzden kamu veya özel sektör fabrikalarının tümüne hizmet edecek merkezi bir üniteye çok ihtiyaç vardır. Bu sadece temini çok zor olan ehil teknisyenlerin bir merkezi ünite altında toplanmasına yardım etmekle kalmayacak, aynı zamanda çeşitli üretim maliyetlerinin tek bir merkezden yakın bir şekilde kontrolünü de mümkün kılacaktır.

Kalite kontrolü konusunda Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği'nin şartname kontrolü olanakları çok sınırlıdır.

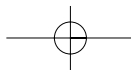
Daha detaylı ve etkili kalite kontrolü için mükemmel aletlerle teçhiz edilmiş bir laboratuvara ihtiyaç olduğu ortadadır. Çimentonun iyi ve homojen bir kalitede olabilmesi ancak hammadde kompozisyonunun doğruluğu ve homojenliği ile sağlanabilir.

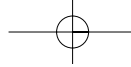
Günümüzde, Türkiye'de üretilen çimento tipleri, normal portland çimentosu, ASTM tip II, yüksek fırın çimentosu, puzzanlı çimento ve beyaz çimentodur. Çimento endüstrisi bu alanda araştırma olanaklarının yokluğu nedeniyle ısrarla talep edilen diğer tip çimento ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Örneğin; Devlet Su İşleri sulfatlı sulara karşı dayanıklı özel bir çeşit çimento istemektedir. Bunlar süper sulfat çimentoları ile alüminli çimentolardır. Hava alanlarının onarımı için çok çabuk priz yapan tipte çimentolar gereklidir. Bundan başka, yolların stabilizasyonu için özel tiplerde çimentolar da gereklidir. Su geçirmeyen beton, Münih ve Moskova'daki metro çalışmalarında ve tünellerde mükemmel sonuçlar

vermiştir. Özel tipte çimentolar konusunda yapılan talepler, beton karışımının hesabına, yapısal özelliklere ve beton dökümünün teknolojik şartlarına özel bir dikkat gösterilmesini gerektirir. Yeni çimento standartları çimentoda katkı maddelerinin kullanılmasına müsaade etmektedir. Bunlar curuf, uçucu kül, doğal veya yapay puzzanlar veya dolgu maddeleri olabilir. Bu maddeler, portland çimentosunda olmayan veya yeterli derecede bulunmayan özellikleri kazandırmak için katılmaktadır. Bugüne kadar pek önem verilmeyen bu özellikler artık tüketiciler için gittikçe önem kazanmakta bu tür çimentolar için talepler giderek artmaktadır.

Böylece Araştırma Merkezinin görevlerinin bir kısmı da katkı maddeleri üzerinde araştırmalar yapmak olacaktır. Bu araştırmalar çimento fabrikalarını uzun dönemde kendi katkı maddelerinin bazılarını yapabilmeye kadar götürecektir.

Çimento Araştırma ve Geliştirme Merkezinin kurulması yine Türkiye'de hazır beton karışımı endüstrisinin tesisi çabalarıyla

yakından ilgili olacak ve prefabrike ev üretimine başlanılmasını da sağlayacaktır.

Bu, inşaatta çimento kullanılmasında karşılaşılan sorunları çözecek ve tüketicilere çimentodan etkili bir şekilde yararlanılması ve gereğinden fazla çimento kullanılmasının önüne geçilmesi için teknik bilgiler sağlayarak karşılaşılan bütün sorunlar için tarafsız bir organ olarak denetleme görevi yapabilecektir.

Çimento Araştırma ve Geliştirme Merkezi dört esas laboratuvarından ibaret olacaktır. Bunlar kimya, fizikokimya, mekanik ve beton, otomasyon ve ölçme tekniği ünitesidir. Merkez ayrıca bir pilot tesisi de kapsayacaktır.

Bölüm II

Projenin Amaçları

A- Uzun Dönemdeki Amaçlar:

a) Projenin uzun dönemdeki amacı; rutin işlemlerde, üretimde ve çimento kullanımında yabancı yardımlara

gerek duyulmaması için yerli elemanların niteliklerinin yükseltilmesidir.

b) Halen mevcut proses kontrol teçhizatının kullanım ve bakımı için kilit personel, günlük bakımı yürüten fabrika ekipleriyle birlikte eğitilmelidir.

c) Otomatik proses kontrol teçhizatlı yeni fabrikalar planlanırken yöresel şartlara uydurulmalıdır. Bu alandaki başarı teçhizattan ekonomik yönden yararlanma seviyesine bağlıdır.

d) Türkiye'de çimento alanındaki know-how sorunu, Çimento Müstahsilleri Birliğinin bünyesinde, taş ocağı işletmeciliği dahil, fabrika düzeyinden itibaren çimentonun kullanıldığı yapı yerine kadar teknik tavsiyelerde bulunacak bir uzmanlar grubunun teşkiline paralel olarak çözümlenecektir.

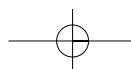
B- Kısa Dönemdeki Amaçlar:

a) Çimento fabrikalarındaki proses kontrol teçhizatının bakım ve onarımı ile ilgili bir programın tesisi,

b) Ankara'da Çimento Araştırma ve Geliştirme Merkezi için fiziksel olanakların sağlanması,

c) Çimento teknolojisi ve üretim tekniklerinde yardımcı olmak suretiyle özel ve kamu sektörüne ait bazı çimento fabrikalarındaki işlemlerin ıslahı.

Çimento Araştırma Geliştirme Merkezi Kurulmasının Gerekçeleri ve Amaçları. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve UNIDO arasında 14.06.1974 tarihinde imzalanan proje belgesinden alıntılanmıştır.

- Çimento sektörü ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yetkilileri arasında güçlü, etkili ve adil bir çevre mevzuatı uygulama ortamının oluşturulmasının amaçlandığı ve konusunda ilk kez düzenlenen “Çimento Sektöründe Çevre Mevzuatı ve Karşılaşılan Problemler Paneli”, 22.11.1996 tarihinde Birlik konferans salonunda gerçekleştirildi. Panel sektör, Sağlık Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı’ndan toplam 58 kişilik bir katılım gerçekleşti.⁹⁷

- İlki 1997 yılında düzenlenen ve “Çimento’da Kullanılan Mineral Katkılar”ın ele alındığı sempozyumun ikincisi “2000’li Yıllarda Çimento ve Beton Teknolojisi” adıyla 6-10 Eylül 2000 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirildi. Sempozyuma konularında tanınmış dünyaca ünlü bilimadamları katılarak bildiriler sundular. Bu toplantı, çimento ve beton konularında tamamen yerel organizasyonla gerçekleştirilen en büyük uluslararası toplantı idi. Sempozyum bildirimleri TCMB tarafından iki cilt halinde yayımlandı.⁹⁸

- Bunun yanında çeşitli zamanlarda sektörün üst ve orta kademe yöneticilerine yönelik “Yönetim Bilimleri Seminerleri” ile aynı meslek gruplarını bir araya getiren ve mesleklerinde karşılaştıkları problemlerin çözümünü amaçlayan “Meslektaşlar Toplantıları” düzenlendi.⁹⁹

- Birlik Nisan 2004 tarihinde İstanbul’da 9. Uluslararası Beton Yollar Sempozyumu’na ev sahipliği yaparak yaklaşık 1000 kişinin katılımı ile en büyük organizasyonuna imza atacaktır. Sempozyumun stratejik ortakları CEMBUREAU ve PIARC (Dünya Yol Kongreleri Teşkilatı) dır.

Kalite ve Çevre Kontrol Kurulu ve Direktörlüğü

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın 15 Temmuz 1959 gün ve 4/5829 sayılı yazısıyla K/1164 sayılı kararnameye istinaden Türkiye’de üretilen çimentoların normlara

TSE Çevre Yönetimi Sistem Belgesi (8 Aralık 1999)

uygunluğunun Bakanlık adına kontrol edilmesi yetkisi TCMB’ye verildi.¹⁰⁰ Buna dayanarak tüm fabrikalardan alınan örnekler üzerinde analizler yapıp sonuçları fabrikalara bildiriliyordu. 1986 yılında ise uygunluk ve yeterlilik belgesi verme yetkisi TSE’ye devredildi.

Ankara Çimento Fabrikası’ndaki bu ilk laboratuvar 1969’da, “tarafsızlığını tam olarak sağlamak ve daha mücehhez hale getirilmek amacıyla”, Birlik merkezine taşındı ve yeni elemanlarla güçlendirildi.¹⁰¹

TCMB Türk Standartları Enstitüsü’nün çimento ile ilgili standartlarına hazırlanması veya revizyonlarının yapılması çalışmalarında, kuruluşundan bu yana üniversitelerle birlikte sürekli bir işbirliği içinde oldu.

Birlik 1969-1970 döneminde iki yönetmeliği revize ederek uygulama alanına soktu. Bunlar, Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği Kalite Kontrol Yönetmeliği ve Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği Laboratuvar Çalışma Yönetmeliği idi.

Çimento kalitesinin denetimi özellikle ihracat açısından büyük önem taşıyordu. Çimentonun basınç ve eğilme dayanımlarının tayini için kullanılan uluslararası bir yöntem olan Rilem yönteminin standartlaştırılması için çalışmalar 1970 öncesinde başlatıldı. Bu amaçla TS 24’ün revizyonu yapıldı. 1.1.1973 tarihinden başlayarak fabrikalarda “Rilem analiz metodu”na

97 Birlik Faaliyet Raporu, 1996, s. 10.

98 Çimento ve Beton Dünyası Dergisi, Ekim 2000, sayı: 27, s. 5-6.

99 Birlik Faaliyet Raporu, 1988, s. 16.

100 Birlik Faaliyet Raporu, 1976, s. 34.

101 Birlik Faaliyet Raporu, 1969.

TSE Kalite Sistem Belgesi (14 Ağustos 2002)

geçilmesini sağlamak amacıyla gerekli ekipmanın sağlanarak metodun uygulanması ile ilgili kurslara başlandı. Bunun yanı sıra kireçle ilgili standartların revizyonu, çimento kimyasal analizleri ile ilgili standartların hazırlanması 1970 yılında gerçekleştirildi.

1979 yılına kadar Birlik laboratuvarlarında yürütülen kalite kontrol hizmetleri Çimento Araştırma Geliştirme Merkezi'ne devredildi. Rutin testler yine eski sistemle sürdürülmekle birlikte, örnek almak, kalibrasyonu sağlamak, farklı analiz yöntemlerinin kullanılması gibi nedenlerle ortaya çıkan yetersizliklerin giderilmesi amacıyla kalite kontrol sürecinin bir yönetime bağlanması gerektiği anlaşıyordu. Böylece, Çimento Araştırma Geliştirme Merkezi fabrikalardaki ekipmanın kalibrasyonu, teknisyenlerin eğitimi konularıyla ilgilenecek bir referans laboratuvarı rolünü üstlenmişti.¹⁰²

Yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde, çimento ve beton sektöründe ürün kalitesinin kontrolü ile çevrenin korunması ve kontrolüne yönelik mevcut mevzuat hükümleri çerçevesinde, Birlik üyelerinin faaliyetlerinin çevreye etkisi ve üretilen ürünlerin standartlara uygunluğunun kontrol ve takibi amaçlanarak 4.4.1996 tarihinde çalışmalarına başlayan bağımsız ve tarafsız nitelikte Kalite ve Çevre Kontrol Kurulu kuruldu. Bu Kurul şu temsilcilerden oluşmaktadır:

TÇMB'den dört kişi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan iki kişi, üniversitelerden iki kişi, Bayındırlık ve İskan, Çevre ve Sağlık bakanlıklarından birer kişi ile TSE, TÜBİTAK, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye Hazır Beton Birliği, Türkiye Prefabrik Birliği ile Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nden birer kişi.

Kurulun faaliyetleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:¹⁰³

- Birlik işaretini kullanmak isteyen üreticilerin, ürünlerin standartlara uygun olması koşuluyla "kalite kontrol" işareti verilmesi ve bu işarete uygunluğunun periyodik olarak kontrolü; gerekli görüldüğü takdirde kalite kontrol işaretinin geri alınması (Bu uygulama 1995 yılında başlamış ve yurt içinde satılan çimento ambalajlarında fabrika ambleminin yanısıra Birlik amblemi de konulmaya başlanmıştır.);¹⁰⁴

- Piyasadan spot numuneler alınarak muayene ve deneylerinin yapılması, bu kapsamda fabrikaların piyasaya sürülen ürünlerinden spot numuneler alınarak muayene ve deneyleri yapıldıktan sonra sonuçlarının değerlendirilmesi;

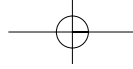
- AR-GE Enstitüsü laboratuvarlarında hazırlanan aynı özellikteki numunelerin Birliğe üye olan tüm fabrikalara gönderilerek Çimento Tekniği ve Beton Tekniği Laboratuvarları ile fabrika laboratuvarları arasında karşılaştırmalı ortak çalışmaların yapılması ve sonuçlarının değerlendirilerek fabrika laboratuvarlarının aynı standartlara getirilmesi doğrultusundaki çalışmaların yürütülmesi;

- Çimento, toprak ve beton sektöründe emisyon hava kalitesi ve gürültü ölçümleri, sürekli toz ölçüm cihazlarının ölçüm aralığı tayinleri, toz emisyonunda özel maddelerin (ağır metaller, organik buhar ve gazlar, kanser yapıcı maddeler) tespiti, çöken tozların tespiti ile çöken tozlarda kurşun, kadmiyum ve talyum analizleri, filtre performans testleri ve hava kirliliği modellemeleri çalışmalarının yürütülmesi;

102 Birlik Faaliyet Raporu, 1979.

103 Çimento ve Beton Dünyası Dergisi, Mart-Nisan 2001, sayı: 30, s. 4-6.

104 Birlik Faaliyet Raporu, 1995, s. 6.

- Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED), emisyon ön izni ve emisyon izni, gayri sıhhi müessese (GSM) ruhsatı ve gürültü kontrolü konularında ilgili kuruluşlara kanun ve yönetmeliklere uygun olarak yardımcı olunması;

- Kalite ve Çevre konularında eğitim, tanıtım ve kamuoyunun bilgilendirilmesi...

Bu hizmetlerin yürütülebilmesi ve Birliğin çevre ve kalite kontrolü üzerindeki rolünü arttırmak amacıyla bu kurula bağlı olarak çalışacak Kalite ve Çevre Kontrol Müdürlüğü kuruldu. Kalite ve Çevre Kontrol Müdürlüğü'nün faaliyetleri arasında TÇMB üyesi fabrikaların ürünlerinin kalite açısından Türk Çimento Standartları'na uygunluğunun onaylanması yanında TSE tarafından verilen ve Çevre Bakanlığı'nca da uygun görülen Laboratuvar Yeterlilik Belgesi ve ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standartları bilinci ile çalışmalarını yürüten Gezici Kalite ve Çevre Kontrol Laboratuvarları ile çevresel etkiler konusunda ölçüm ve danışmanlık hizmetleri bulunmaktadır. Bu kurum kendi kendini finanse edebilecek duruma gelmiştir.

TÇMB'ye üye çimento fabrikalarının ürünlerinin Türk Standartları'na uygunluğunun Avrupa Birliği üyesi ülkelerde kullanılan istatistiksel uygunluk değerlendirmesi kurallarına göre takip ve kontrol edilebilmesi amacıyla Kalite ve Çevre Kontrol Kurulu'nun 5.3.1999 tarihinde yapılan toplantısında, Avrupa'da yürürlükte olan kalite kontrol uygulamalarının araştırılması konusunda bir karar alındı. Bu karar doğrultusunda 1996 yılından beri yürürlükte olan Kalite Kontrol İşareti Kullanma Hakkı Prosedürü yerine büyük ölçüde EN 197/2 Çimento Uygunluk Değerlendirmesi Standardı esas alınarak hazırlanan "Kalite Kontrol Belgesi Kullanma Hakkı Prosedürü" Kalite ve Çevre Kontrol Kurulu'nun 99/3 No'lu olağan toplantısında son hali ile onaylandı ve 1.1.2000 tarihinden itibaren yürürlüğe girdi.¹⁰⁵

Tanıtım Çalışmaları

Avrupa Birliği ile uyum için T.C. Çevre Bakanlığı ile 10 Şubat 1993 tarihinde imzalanan "Çimento Sanayii Çevre Deklerasyonu" ile üyelerinin, Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği'nde belirtilen emisyon ve Avrupa ülkelerinde yürürlükte olan emisyon sınırlamalarına uyumu sağlanması öngörülmüştü.

1998 yılında Yönetim Kurulu'na yardımcı olmak üzere oluşturulan Lobi Tanıtım, Promosyon ve Pazarlama Komitesi¹⁰⁶ tarafından, lobi faaliyetleri ile ürünlerin tanıtımı ve kullanıcıların bilinçlendirilmesi, sektörün içinde bulunduğu problemlerin çözümlüne yönelik çalışmalar yapılmaktadır.¹⁰⁷ Ayrıca 1998'de düzenli olarak güncellenen TÇMB web sayfası ilgililerin hizmetine sunulmaktadır. Birliğin Hazır Beton ve Prefabrik Birlikleri ile özellikle betonun promosyonu konularında işbirliği için Birlikler arası karşılıklı görüşmeler yapılmıştır.¹⁰⁸ Birlik bugün kalite ve çevre yönünden bir Sivil Toplum Örgütü rolünü üstlenmiştir.¹⁰⁹

7.2.7 BİRLİĞİN SOSYAL FAALİYETLERİ ve YARINLARI

1999 yılında yaşanan Marmara Depremi'nden zarar görenlere, Birlik ve Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yönetim Kurulları, aldıkları kararlar maddi bağışta bulunmuş ancak bu yardımın yeterli olmayacağı düşüncesinden hareketle betonarme prefabrik deprem konutlarının inşası kararı alındı. Bu kararlar doğrultusunda 120 adet içi tamamen döşenmiş vaziyetteki konutlar Sakarya Valiliği'ne ve bir dispanser de SSK'ya teslim edildi.

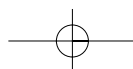
¹⁰⁵ Birlik Faaliyet Raporu, 1999.

¹⁰⁶ Birlik Faaliyet Raporu, 1998, s. 3.

¹⁰⁷ Uslu, 2001, s. 35-37.

¹⁰⁸ Birlik Faaliyet Raporu, 1997, s. 6.

¹⁰⁹ İğnebekçili, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

TÇMB ve ÇMİS tarafından yaptırılan SSK Karamürsel Dispanseri binasının açılış töreni (TÇMB Dergisi, Mayıs 2000).

Ayrıca Birlik, sosyal alandaki faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla 1996 yılında “Çimento Vakfı” kurulmasıyla ilgili çalışmaları başlatmış ve bu amaçla Vakıf Senedi Taslağı’nı hazırlıklarına girişilmiştir.¹¹⁰

2002 yılı itibarıyla TÇMB, kendisine üye 31 şirket ve bunlara bağlı fabrikalarla Türk çimento sektöründeki en etkin kurum olarak çimento sektörümüzün gelişmesine yaptığı katkıları artırarak sürdürmektedir.

7.3 ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ İŞVERENLERİ SENDİKASI (ÇMİS)

Endüstri ilişkileri içinde önemli bir yere sahip olan işverenlerin örgütlenme eğilimleri başlangıcından itibaren Dünya’da ve Türkiye’de yavaş gelişti. Ancak 1960 Anayasası sonrası yaratılan özgürlük ortamı ve 1963 yılında çıkan 274 ve 275 sayılı kanunlara dayanarak işçi sendikaları yaygın ve etkin bir biçimde kurulmaya başladı. Bu gelişmeler, ÇMİS’in ve birçok işveren sendikasının kuruluşunu hızlandırdı. İşçi işveren

ilişkilerinde, toplu sözleşmelerin düzenlenmesinde çalışma hayatında yer alan her türlü iletişimde işverenler adına söz sahibi olacak bir örgüte gereksinim duyuldu.

Bir başka faktör ise Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği’nin kuruluşundan bir süre sonra Birlik içinde kamuya ait fabrikaların sayısının çokluğundan ötürü kararların alınmasında “devlet fabrikalarının hakim olduğu” görüşünün özel sektör içinde yaygın bir kanı olmasıdır. Birlik Yönetim Kurulu Başkanı’nın neredeyse otomatik olarak kamu sektöründen seçilmesi de bu kanıyı kuvvetlendiriyordu. Bu durum Akgerman¹¹¹ tarafından şöyle anlatılıyor:

“... O dönemde çoğunluk devlet fabrikası. Birlik’te devletin dediği oluyor.”

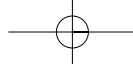
Böylece özel sektörün bir araya gelebileceği, konularını öncelikle kendi aralarında görüşebileceği, çalışma ilişkilerinde işverenlerin haklarının korunabileceği ve gözetilebileceği bir çözüm için sendika kurulması çalışmaları başlatıldı.

Sendikanın kuruluşunu motive eden faktörlerden birisi de 1960 Anayasası sonrasında işçilerin sendikalaşma etkinliklerinin gelişmesi ve toplu sözleşmelerin düzenlenmesinde ve çalışma hayatındaki başka ilişkilerde işverenler adına yer alabilecek bir örgüte gereksinim duyulmasıydı.

Böylece Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası 28 Kasım 1964 tarihinde kuruldu. Sendikanın Kurucular Kurulu toplantısı tutanağı 28 Kasım 1964 tarihinde Anadolu Çimentoları T.A.Ş. adına Nurettin Özmen, Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş. adına Vedat İllalan, Aslan ve Eskişehir Müttehit Çimento ve Su Kireci Fabrikaları A.Ş. adına Tahsin Günel, Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş. adına Mesut Zeytinoglu, İzmir Çimento Fabrikası T.A.Ş. adına Bedri Akgerman ve Türk Çimentosu ve Kireci A.Ş. adına Orhan Aker tarafından imzalandı. Sendika tüzüğü Ankara Valiliği’ne verilerek işlemler başlatıldı.

110 Birlik Faaliyet Raporu, 1997, s. 6.

111 Akgerman, sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Çimento Müstahsilleri Tarafından Sendika Kurulması Zarureti

Sendikanın önem ve değerini takdir etmiş olan işçiler, işverenlere takaddüm ederek daha Sendika Kanunu ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt kanunu çıkmadan önce 5018 sayılı kanuna dayanarak kendi iş kollarında sendikalar kurmuşlar ve birlik ve federasyonlar halinde birleşmişlerdir. Bugün her bakımdan kuvvetli ve tesirli bir teşkilât haline gelmiş olan bu müessese küçük büyük her anlaşmazlıkta işverenlerin karşısında işçilerin haklarını gereği gibi korumakta ve onlara yol göstermektedir.

Halen işçilerin her çeşit bilgi ve imkânlarla mücehhez yurt ölçüsündeki bu gelişmiş teşkilâtı karşısında işverenlerin ayrı ve tek başlarına haklarını ve menfaatlerini korumaları imkânı kalmamıştır. Diğer taraftan işverenlerin yeni kanunların kendilerine yüklediği sorumluluk ve mükellefiyetleri bütün incelikleriyle bilip faaliyet ve muamelelerini bunlara uydurmak amacı ile ayrı ayrı teşkilâtlanmak gibi önemli masraf ve malî mükellefiyetlerini gerektiren bir fedakârlığı göze almaları da pratik bir hareket sayılmaz.

Bilindiği gibi 274 sayılı kanunla kurulması kabul edilmiş bulunan

işveren sendikalarının yukarıda belirtilen sorumluluk ve mükellefiyetleri karşılamak ve işverenle işçi münasebetlerini düzenlemek bakımından mühim yetkileri vardır. Bunlar arasında bilhassa:

- Toplu iş sözleşmesi ve umumi mukavele akdetmek
  - İş anlaşmazlıklarında ilgili makam ve mercilere, uzlaştırma ve hakem kurullarına, iş mahkemelerine vesair yargı mercilerine, kanun hükümlerine göre baş vurmak veya mütalaa bildirmek ve onlardan istekte bulunmak
  - İşçilerin işveren aleyhine açacakları davalarda hasım olmak
  - Lokavt'a karar vermek ve idare etmek
- gibi yalnız sendikalara verilmiş olan ve Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği'nin vazife ve selâhiyetleri dışında kalan önemli yetkileri mevcut bulunmaktadır.

Bunlardan başka yine aynı konuda:

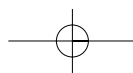
- İşverenlerin meslekî bilgilerini arttıracak, millî tasarruf ve yatırımın gelişmesine ve verimliliğin çoğalmasına hizmet edecek veya genel kültürlerini geliştirecek kurs ve konferanslar tertiplemek
- sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, basımevi ve bezeri kültürel tesisler kurmak
- mesleklerinin icrası için her türlü ham ve yarı mamûl madde, eşya, alet, edavat ve makineleri üyelerine kiralamak, ödünç vermek veya hibe etmek

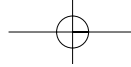
- üyelerinin refah ve meslekî menfaatlerini herhangi bir şekilde ilgilendirebilecek her konu hakkında inceleme ve araştırmalar yapmak ve gaye ve fikirlerinin gerçekleştirilmesi için her türlü kanunî yollardan faaliyet sarf etmek hususlarında da işveren sendikalarına, Birliğimiz statüsünün yardımlaşma ile ilgili bölümlerinde aynı kuvvet ve ehemmiyette yer almamış bulunan, geniş bir yetki de tanınmıştır.

Bu itibarladır ki 274 sayılı sendikalar ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt kanununun 24/7/1963 tarihinde yayınlanmasından sonra çimento sanayii işkolunda da işveren sıfatı ile işçilerle karşılıklı iş münasebetlerinin bu kanunlara göre yeniden düzenlenmesi ve toplu olarak yapılmasına başlanan yeni istek ve müracaatların karşılanması zorunluluğu hasil olmaktadır.

Sözü edilen toplu sözleşmelerde herhangi bir iş kolunda işverenlerin birinden işçiler lehine elde olunacak menfaat ve müsaadelerin aynı iş kolundaki diğer işverenlerle yapılacak toplu sözleşmelere de sirayetini sağlayacak şekilde emsal teşkil eylemesi çimento sanayii işverenlerinin de bir an evvel birleşerek bir sendika kurmalarını zaruri ve lüzumlu kılmaktadır.

Yabancı memleketlerde de işverenlerin işçi teşkilâtlarına karşı istisnasız olarak sendika ve

federasyonlar halinde birleşmiş bulunmamaları da bu lüzum ve zarureti ayrıca doğrulamaktadır.

Diğer taraftan 275 sayılı kanunun 7 ve 8'inci maddelerine göre aynı iş kolundaki bütün işyerlerini kapsayan toplu iş sözleşmesi yapılabilmesi, sendikaya dahil işverenlerin o iş kolunda çalışan işçilerin çoğunluğunu çalıştırmakta olmaları şartına bağlı bulunmakta ve bu takdirde yapılan toplu iş sözleşmeleri Bakanlar Kurulu tarafından, Yüksek Hakem Kurulunun istişarî mütalâası da alındıktan sonra bir kararname ile aynı işkolundaki diğer iş yerlerine teşmil olunabilmektedir. Bu sebeple kurulacak sendikanın bünyesi itibariyle Türkiye çapında olması yani Türkiye'nin muhtelif bölgelerindeki çimento fabrikalarının tümünün veya hiç olmazsa kullanılan işçi adedine göre çoğunluğunun bu iş veren sendikasına üye olması gerekmektedir. Böyle bir sendika millî sendika mahiyetinde olacağından aynı mahiyetteki diğer bir sendika ile bir konfederasyon teşkil edebileceği gibi halen mevcut bulunan başka bir işverenler federasyonuna da üye olabilecektir.

Çalışma Bakanlığınca 22/8/1963 tarihli Resmi Gazetede neşrolunan iş kolları yönetmeliğine göre çimento sanayii 16 numaraları işkolunu müstakil olarak işgal etmekte ayrıca 14, 15, ve 19 numaralı iş kolları grupları ile de ilgili olarak gösterilmiş bulunmaktadır. Sözü edilen işkolları

yönetmeliğine dayanılarak çimento sanayii işverenlerinin çoğunluğu tarafından kurulacak işverenler sendikasına dahil olmayıp meselâ 14 numaralı (metalden başka maden sanayi) veya 19 numaralı (yapıcılık) işkollarından birine mensup işveren sendikasına girecek olanların kendi bünye ve hususiyetlerine yabancı bulunan bu iş kollarında onlardan tamamıyla ayrı olan dava ve problemlerini yürütemeyecekleri ve bu itibarla kendi bakımlarından bekledikleri fayda ve yardımları sağlayamayacakları tabiidir. Buna karşılık dışarda kaldıkları için söz sahibi olamayacakları çimento sanayii işverenler millî sendikasının yapacağı toplu iş sözleşmelerinin kendi iş yerlerine de sirayetini önleyemeyecekler ve bir taraftan girdikleri sendikanın mensup bulunduğu iş kolunda işçilere verilen tavizleri tatbik zorunda kalırken diğer taraftan da çimento sanayii işverenler millî sendikasının yapacağı sözleşmelerin tesirinden kendilerini kurtaramayacaklardır.

Çimento sanayii işverenlerinden toplu sözleşme kanunu yürürlüğe girmeden önce kendi işçileri ile anlaşmaya varmış olanlara gelince; 275 sayılı kanunun:

1. Toplu iş sözleşmelerinde aksi belirtilmedikçe hizmet akitlerinin toplu iş sözleşmelerine aykırı olmaması,
2. Hizmet akitlerinin toplu iş sözleşmesine aykırı hükümlerinin

yerini toplu iş sözleşmesindeki hükümlerin alması,

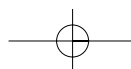
3. Toplu iş sözleşmesinde aksi belirtilmedikçe hizmet akdinin işçi lehindeki hükümlerinin muteber bulunması,

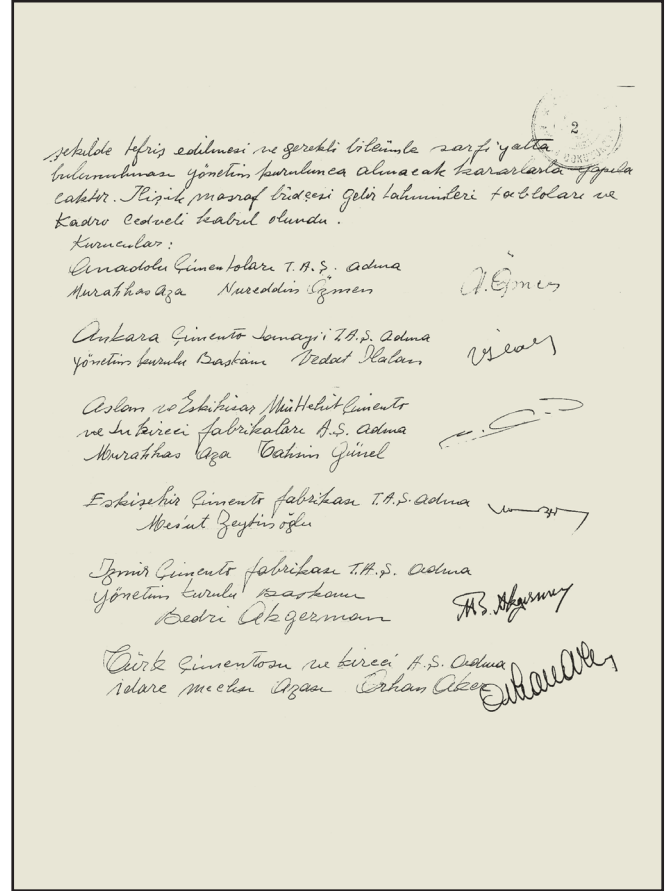
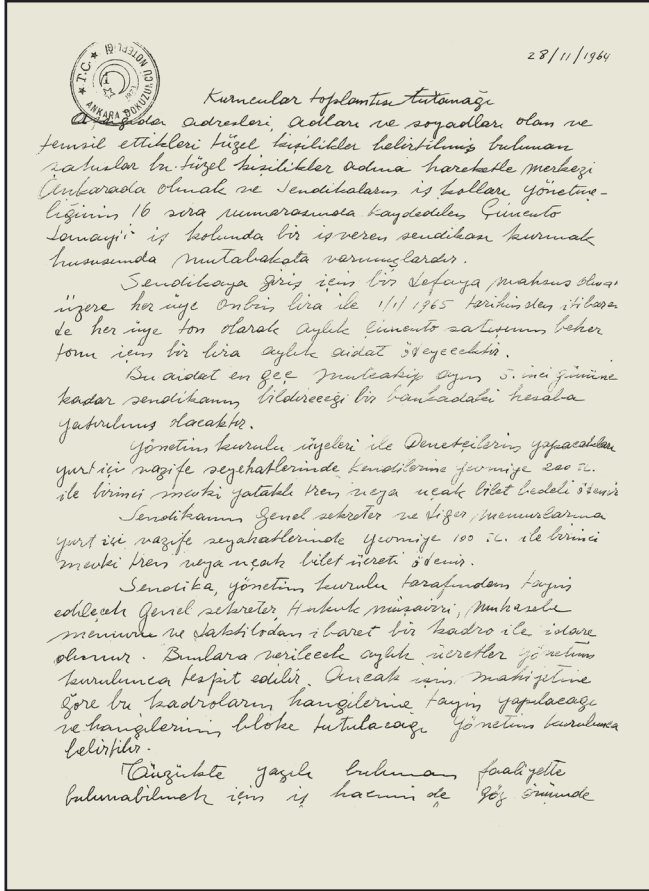
4. Toplu iş sözleşmesi hükümlerinin, bu sözleşmenin kapsadığı iş yerlerinde uygulanan ve Borçlar Kanununun 316 ve 317'inci maddeleri uyarınca akdedilmiş olan umumî mukavelelerin toplu iş sözleşmesine aykırı hükümlerinin yerini alması, ancak umumî mukavelede işçiler lehine bulunan hükümlerin saklı kalması,

şeklindeki âmir hükümleri karşısında bu çeşit mukavelelerin durumları da önemli nisbette zayıflamaktadır.

Yukarıdaki izahatımızdan resmî ve hususî sektöre mensup çimento sanayii işverenlerinin her halukârda bir araya gelerek bir an evvel millî bir sendika kurmaları lüzum ve zarureti meydana çıkmaktadır. Bu takdirde daha evvel hatırlatılmış bulunan (çimento sanayi işverenleri sendikası) tüzüğünü esas alarak kanunî mer'cilerle baş vurmak ve bir iki sendika müşaviri ilâvesi ile bir müddet için birlik bina ve personelinin bu hizmette kullanıp esaslı bir teşkilât kurmak hususunda vakit kazanmak mümkün olacaktır.

Onbulak, Sinan."Çimento Müstahsilleri Tarafından Sendika Kurulması Zarureti", Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği Bülteni, yıl: 1, Aralık 1963, sayı: 4, s. 6-7.

ÇMIS Kurucular Toplantısı tutanağı (28 Kasım 1964).

Artık sektörün sorunlarıyla ilgili iki tane organizasyon bulunuyordu. Dernekler Kanunu'na göre kurulmuş olan Birlik ve Sendikalar Kanunu'na göre kurulmuş olan Sendika. Birlik, özel ve kamu sektörü temsilcilerinin her ikisini de içinde bulundururken, Sendika yalnız özel sektörü içeriyordu. Kamu fabrikaları işverenleri ise Türkiye Kamu İşverenleri Sendikası içinde yerlerini almışlardı.

Sendikanın kuruluşundan sonra dört ay gibi kısa bir süre içinde merkez olarak kullanılmak üzere İzmir Cad. Aydın Apt. No 33/10 Kızılay Ankara adresinde bir bina kiralandı ve yerleşilmesi için gerekli işler de tamamlanarak, altıncı ayda çalışma imkanı bulunabildi.¹¹²

7.3.1 SENDİKANIN AMACI ve ÇALIŞMA ALANLARI

Sendikalar Kanunu'nda belirlenen 12 No.lu Çimento, Toprak ve Cam işkoluna bağlı olan Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası'nın yürürlükte bulunan Ana Tüzük'ünün 2. Maddesi'nde Sendika'nın amacı şöyle açıklanmaktadır:

"Sendika'nın amacı, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, mevzuat çerçevesinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak, geliştirmek, aralarında karşılıklı yardımlaşmalarını sağlamak, işkolunda kurulmuş ve

112 ÇMIS Birinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 20 Nisan 1965.

T. C. Defter sahibinin imzası

Ankara 9. Noterliği
YAVUZ PAŞAMEHMETOĞLU
Yenişehir Kocabeğolu Pasajı
Toygar Apt. 6 - 7
ANKARA
Telefon : 12 95 95 - 12 41 96

1. Defter sahibinin soyadı, öze adı : Çimento tıstahsilleri iş verenleri

2. İş adresi : ri Sendikası

3. İş ve mesleğin nevi : Ankara Çimento Fab. idare binası

4. Defterin nevi : üye kayıt defteri

5. Defterin kaç sahife (çift veya tek)den ibaret olduğu : 196 tek sahife

6. Defterin kullanılacağı hesap dönemi : 1964

7. Defter sahibinin bağlı olduğu vergi dairesi : 15 Ocak 1964

8. Noterin tasdik tarihi : 15 Ocak 1964

9. Noterin yevmiye No. : 13286

İbu defter (196) çift - tek sahifeden ibaret olup 196 yılında kullanılmak üzere tasdik olunmuştur.

ANKARA 9. NOTERİ
YAVUZ PAŞAMEHMETOĞLU

ÇMİS Üye Defteri ilk sayfası (Onay tarihi 15 Aralık 1964).

kurulacak olan işyerlerinin verimli ve ahenkli çalışmasına yardımcı olmak, üyelerini temsil etmek, toplu iş sözleşmesi akdetmek, çalışma barışını kurmak ve devam ettirmek; bu amaçla Türkiye çapında faaliyette bulunmaktadır.”

Bu amaç doğrultusunda Sendika'nın sahip olduğu yetkiler tüzükte 19 madde içinde anlatılmaktadır:

1. Toplu iş sözleşmesi akdetmek,
2. Toplu iş uyuşmazlıklarında, ilgili makama, arabulucuya, hakem kurullarına, iş mahkemelerine ve diğer yargı organlarına başvurmak, temsilci göndermek, görüş bildirmek,
3. Çalışma hayatından, mevzuattan, toplu iş sözleşmesinden veya örf ve adetten doğan hususlarda, dava açmak ve bu münasebetle açılan davadan ötürü husumete ehil olmak,

4. Lokavta karar vermek, idare etmek, lokavtı kaldırmak,
5. Grev ve lokavt fonu kurmak ve bu fondan Genel Kurul'ca kabul edilen yönetmelik esasları dairesinde, üyelerine ödemedede bulunmak,

6. Faaliyette bulunduğu işkolundaki işverenlerin sendika bünyesinde teşkilatlanmalarını sağlamak,

7. Mevzuat hükümleri dairesinde, amacıyla ilgili millî ve milletlerarası kuruluşlara üye olmak veya bunların toplantılarına katılmak, kanun ve uluslararası andlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci göndermek,

8. Çalışma mevzuatı, işveren işçi ilişkileri, yönetim, verimlilik, beşeri ilişkiler, iş değerlendirmesi ve iş güvenliği gibi konularda, kurs, seminer, konferans, açık oturum ve benzeri toplantılar tertiplemek ve tertiplenenlere katılmak,

9. Mevzuat hükümleri dairesinde, amacıyla ilgili olarak gazete, dergi, kitap gibi periyodik olan veya olmayan yayım faaliyetleri yapmak ve bu işler için gerekli basım tesislerini kurmak,

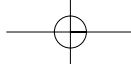
10. Üyelerinin yararlanmaları için kütüphane, sağlık ve spor tesisleri kurmak,

11. Üyelerinin mesleki eğitim, bilgi ve tecrübelerini yükseltmek için çalışmak, herhangi bir bağışta bulunmak kaydıyla yardım ve eğitim amacıyla sandıklar kurulmasına yardımcı olmak ve nakit mevcudunun yüzde beşinden fazla olmamak kaydıyla bu sandıklara kredi vermek, teknik ve mesleki eğitim tesisi kurmak,

12. Herhangi bir bağışta bulunmamak kaydı ile üyeleri için kooperatifler kurulmasına yardım etmek ve nakit mevcudunun yüzde onundan fazla olmamak kaydıyla bu kooperatiflere kredi vermek,

13. Nakit mevcudunun yüzde kırkıdan fazla olmamak kaydıyla sinai ve iktisadi teşebbüslere yatırım yapmak,

14. İş hukuku, emeğin korunması ve Sosyal Sigortalar Kanunu gibi konulara ait sosyal mevzuatın hazırlanması ve uygulanması ile yakından ilgilenmek, görüş ve düşüncelerini duyurmak,

15. Çalışma şartlarını memleket ekonomisine ve ortak menfaatlere uygun şekilde düzenleyici tedbirler almak, iş-kolunda birörnek iş şartlarını yerleştirmeye gayret etmek,

16. Üyeleri arasında çıkacak uyuşmazlıkları uzlaştırıcı sıfatı ile veya hakem yolu ile çözümlenmek için teşebbüs ve faaliyette bulunmak,

17. Sendika amaç ve konusunun gerektirdiği menkul ve gayrimenkulleri satın almak, satmak, kiralamak, kiraya vermek, menkullerini rehin, gayrimenkullerini ipotek etmek, başkalarına ait menkul ve gayrimenkuller üzerinde rehin ve ipotek kabul ve tesis etmek, gereğinde fekketmek, mevzuat ile sınırlı olmak kaydıyla her türlü tasarruflarda bulunmak,

18. Faaliyetleri ile ilgili konularda araştırmalar yapmak ve yaptırmak,

19. Ferdi iş ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklarda, üyelerine yardımcı olmak.¹¹³

7.3.2

ÇMİS'TE ORGANİZASYONEL YAPI

Ana Tüzük gereğince Sendika'nın zorunlu olarak organizasyonunda yer alması gereken organlar şunlardır:

Tablo 7.3	
ÇMİS YÖNETİM KURULU BAŞKANLARI	
NURETTİN ÖZMEN	28 Kasım 1964 - 20 Nisan 1965
TAHSİN GÜNEL	20 Nisan 1965 - 30 Nisan 1968
CEMİL PARMAN	30 Nisan 1968 - 25 Nisan 1970
TARIK ZİYAL	25 Nisan 1970 - 23 Şubat 1979
A. MESUT EREZ	23 Şubat 1979 - 24 Şubat 2001
AHMET EREN	25 Şubat 2001 - Devam ediyor

- Genel Kurul
- Yönetim Kurulu
- Denetleme Kurulu
- Disiplin Kurulu

Sendika'yı Yönetim Kurulu ve Yönetim Kurulu'nu da Yönetim Kurulu Başkanı temsil etmektedir.

7.3.3

ÜYELİK SORUNLARI

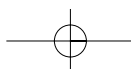
Birinci Genel Kurul'un toplandığı 20 Nisan 1965 günü Sendika'nın beş üyesi bulunuyordu. Kurucu üyelere olan Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş., 19 Nisan 1965 tarihinde sendikadan ayrılmıştı. Böylece sendikada sadece özel sektör şirketleri toplanmış oldu.

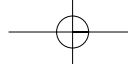
Sendika'nın kuruluşunu izleyen birkaç yıl içinde bir yandan üye sayısı arttırılmaya çalışılırken, yöneticilerin çalışmalarında ele almaları gereken en önemli sorun üyelerin büyük bir kesiminin birden daha fazla sendikaya üye olmalarıydı. Çünkü, işverenlerin aynı anda iki işveren kuruluşuna üye olmaları toplu sözleşmeler açısından sorunlar yaratmaktaydı. 20 Nisan 1965 tarihli Birinci Genel Kurul Faaliyet Raporu'nda da bu konuya değinilerek şöyle deniyordu:

“Ancak şu noktayı önemle işaret etmek isteriz ki, toplu iş sözleşmelerinde işçi teşekkülleriyle, varsa işveren teşekkülleri, yoksa işverenler taraf olarak karşı karşıya gelmektedirler. Bu vaziyet karşısında sendikamızın bir toplu iş sözleşmesi müzakerelerinde taraf olabilmesi, siz üyelerinin başka bir işveren teşekkülüne üye olmamalarına bağlıdır. Aksi halde, yani bir işveren müteaddit işveren sendikasına üye olduğu takdirde hangi işveren teşekkülünün bu toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde taraf olacağı hususu uyuşmazlıklara yol açacak ve muhtelif işveren teşekkülleri arasında salahiyet anlaşmazlıkları meydana gelecektir.”¹¹⁴

113 "Madde 7", Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Ana Tüzük, 2001.

114 ÇMİS Birinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 20 Nisan 1965.

Bu uyarıya karşın ikinci Genel Kurul toplandığında sendika üyelerinden sadece bir tanesi, Anadolu Çimentoları T.A.Ş., başka bir sendikanın üyesi değildi. Diğer üyeler iş kollarının birbirleriyle ilgileri nedeniyle başka işkollarındaki sendikaların da üyeleriydi.¹¹⁵ 2. Genel Kurul faaliyet raporunda da bu durumun, işverenlerin ve işveren kuruluşlarının karşı karşıya gelmelerine neden olduğundan söz ediliyor ve üzerinde önemle duruluyordu. Bu toplantıyı izleyerek Aslan ve Kartal çimento fabrikaları işverenleri başka sendikalardan ayrıldılar ve sadece ÇMİS'in üyesi olarak kaldılar.¹¹⁶

Özel sektör şirketleri ÇMİS içinde toplanırlarken ÇİSAN kapsamındaki fabrikalar da Türkiye Çimento Sanayii İşverenleri Sendikası adıyla ayrı bir işveren sendikası kurmuşlardı.

26 Nisan 1967 tarihinde Üçüncü Genel Kurul toplandığında Sendika'nın 5 olan üye sayısında hâlâ bir değişiklik olmamıştı. Mevcut beş üyeden sadece ÇMİS'e üye olanlar ise Aslan ve Eskişehir Müttehit Çimento ve Su Kireci Anonim Şirketi ile Anadolu Çimentoları Türk Anonim Şirketi'ydi.¹¹⁷

1966-1967 yıllarında sözleşmelerin yenilenmesine ilişkin görüşmelerde ayrı işveren sendikalarının yer almasının ortaya çıkardığı zorluklar çimento üreticilerinin toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde birlikte hareket etmelerinin yararını kanıtlamıştı. Bu dönemde ÇMİS sadece, üyesi olan Aslan Çimento ile yapılan toplu sözleşme görüşmelerinde taraf olmuştu. Başka sendikalara da üye olan Zeytinburnu Fabrikası ve Kartal Fabrikası'na da kendi istekleri üzerine istişari yardımda bulunulmuştu. Aslan Çimento'da elde edilen sonuç diğerlerinde alınan sonuçlarla karşılaştırıldığında çok daha olumluydu.

Bu düşüncelerle Üçüncü Genel Kurul'da aynı işkolunda yer alan sendikaların bir federasyonda birleşmeleri gereği bir kez daha ortaya atıldı.¹¹⁸ Ancak Çimento Sanayii İşverenleri Sendikası'nın işveren konfederasyonuna doğrudan üye olmasıyla bu girişimin gerçekleşmesi başlangıçta zorlandıysa da Sendika'nın

5. dönem çalışmaları içinde olumlu adımlar atıldı.¹¹⁹ Yine aynı genel kurulda, işverenlerin aynı çatı altında toplanmaları için yapılan çalışmalara kireç fabrikalarının da katılmasını sağlayabilmek için tüzükte bir değişiklik yapılması kararlaştırıldı.

Sendika'nın 1967-1968 arasındaki dördüncü döneminde İzmir'de kurulmuş bulunan Batı Anadolu Çimento Sanayii A.Ş.'nin katılımıyla üye sayısı altıya çıktı. Öte yandan Bursa Çimento Fabrikası, Başkent Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş., Ak Çimento ve Nuh Çimento Sanayii A.Ş. ile de üye olmaları için temaslar sürdürülüyordu.¹²⁰

1968 yılına gelindiğinde Nuh Çimento Sanayii A.Ş.'nin de katılımıyla Sendika'nın üye sayısı 7'ye çıktı. Diğer üyeler Aslan Eskişehir Çimento Fabrikası, Anadolu Çimento Fabrikası, Türk Çimento Fabrikası, Eskişehir Çimento Fabrikası, İzmir Çimento Fabrikası ve Batı Anadolu Çimento Fabrikası'ydı. Bunlara 1969'da Baştaş ve Kıtış şirketleri katıldı.

Sendika'nın üye sayısı 1 Temmuz 1977 tarihinde Göltaş A.Ş.'nin, 1 Temmuz 1978 tarihinde de Akçimento Ticaret A.Ş. ve Çimsa Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin katılımlarıyla 12'ye yükseldi. Böylece iş kolunda 8.215.000 ton üretim kapasitesini temsil eder duruma gelindi.

Sendika'ya üye kayıtları ve üyelikten ayrılmalar üye sayısını sürekli değiştirdi. 1 Mayıs 1979'da Yibitaş, 1 Ocak 1980'de Peksan, 1 Mart 1980'de de Çanakkale Çimento Sanayii A.Ş. üye olarak kaydedildi. Ancak 22 Şubat 1980'de Yibitaş, 14 Nisan 1980'de Peksan ve Kıtış'ın aidat ödememeleri nedeniyle ayrılmalarından sonra 1980'in ortalarında üye sayısı yeniden 12'ye düştü.¹²¹

23.9.1983'de Bursa Çimento Fabrikası, 1987'de Adana, Bolu, Konya, Mardin ve Ünye fabrikaları da üye olarak Sendika'ya katıldı. 1989'da Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş., Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş., Balıkesir Çimento Sanayii T.A.Ş., Söke Çimento Sanayii T.A.Ş., Trakya Çimento Sanayii T.A.Ş. (1997'den sonra

115 ÇMİS İkinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1966.

116 ÇMİS Üçüncü Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1967.

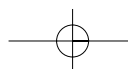
117 ÇMİS Üçüncü Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1967.

118 ÇMİS Üçüncü Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1967.

119 ÇMİS Beşinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1969.

120 ÇMİS Dördüncü Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1968.

121 ÇMİS Onbeşinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1980.

Set Çimento Sanayii T.A.Ş. olarak devam etmiştir) üye oldular. 1992 yılında Yibitaş Yozgat İşçi Birliği İnşaat Malzemeleri Tic. Ve San. A.Ş., 1993'de Aşkale Çimento Sanayii T.A.Ş., 1995 yılında Denizli Çimento Sanayii T.A.Ş., 1996 yılında Yibitaş Lafarge Nevşehir Çimento Sanayii T.A.Ş., Yibitaş Lafarge Orta Anadolu Çimento Sanayii T.A.Ş., 1997'de Elazığ Altınova Çimento Sanayii ve Tic. A.Ş., OYSA İskenderun Çimento Sanayii ve Tic. A.Ş., OYSA Niğde Çimento Sanayii ve Tic. A.Ş., 1998'de ÇİMKO Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş., 2001'de ise Kars Çimento Sanayii A.Ş. sendikaya katılmıştır. Halen Çimento Müstahsilileri İşverenleri Sendikası'nın 26 Üyesi bulunmaktadır.

Yönetim Kurulunun 23 Ocak 1976 tarihli toplantısında alınan kararla, ÇMİS 1 Ocak 1977 tarihinden başlayarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonuna (TİSK) üye oldu.

7.3.4

İŞKOLU, GREV, LOKAVT VE TOPLU SÖZLEŞMELER

2821 Sayılı Sendikalar Kanununun 60. maddesine göre 12 numaralı çimento toprak ve cam işkolu olarak sınıflandırmada yerini alan sektör DIE, SSK ve ILO sınıflandırmalarında farklı tanımlanmaktadır. DIE'de "Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi", başlığı altında, SSK'na tabi işkolları listesinde "taş, toprak, kil, kum gibi maddelelerden yapılan mamuller", Uluslararası Endüstriyel Sınıflandırma Standartları içinde ve ILO istatistiklerinde ise "Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin Üretimi (petrol ve kömür hariç)" başlığı altında yer almaktadır.

Toplu sözleşme görüşmelerinin yürütülmesi ve imzalanması Sendika'nın en önemli etkinliğini oluşturuyordu. Çimento sektöründe uzun süreli grevler çok ender görüldü. Bunun nedeni hem işveren ve işçilerin sorunlara karşılıklı iyi niyetle yaklaşmaları, hem de

Çimse-İş'in "grev" kararına işveren "lokavtla" karşılık verdi

Çimentoda karşılıklı rest!

YALÇIN SİMSEK

Göçtüğümüz yılın gövde sektörü çimento, 1990 yılına buruk başladı. Çimse-İş Sendikası'nın işverenle sürdürdüğü toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşma sağlanamaması üzerine aldığı grev kararına, işveren lokavt ile karşılık verdi. Tarafların grevin başlangıç tarihi olan 27 Şubat'ta kadrolu işçilerin varamamaları halinde kademeli olarak 22 özel çimento fabrikasında üretim duracak. Çimento Müstahsilileri İşveren Sendikası, önceki gün aldığı lokavt kararını 19 Şubat'ta İstanbul'da yapılacak basın toplantısıyla kamuoyuna açıklayacak. İşverenin bu kararını "blat" olarak yorumlayan Çimse-İş Sendikası ise "İşveren alıtın yumurtlayan tavuğun başını kesmez" diyerek grev kararlarını sürdürmeye başladı.

Grev ve lokavt gidilecek fabrikalar

• Akçimento A.Ş. • Anadolu Çimentoları T.A.Ş. • Aslan Çimento A.Ş. • Baştaş • Batı Anadolu Çimento • Bursa Çimento Fab. A.Ş. • Çanakkale Çimento San. A.Ş. • Çimse-İş T.A.Ş. • Çimse A.Ş. • Göltaş • Nuh Çimento San. A.Ş. • Eskişehir Çimento • Adana Çimento San. T.A.Ş. • Bolu Çimento San. A.Ş. • Konya Çimento • Mardin Çimento • Ünye Çimento • Afyon Çimento • Ankara Çimento • Balıkesir Çimento • Pınarhisar Çimento • Söke Çimento.

si, görüşmelerin daha ilk gününde kesilmesine ve uyumsuzlukların sürmesine sebep oldu. Daha sonra aranan arabulucunun da tarafları uzlaşmaması üzerine Çimse-İş Sendikası 27 Şubat'ta uygulanmak üzere 9 Şubat'ta grev kararı aldı. Grev kararının ilgili birimlere bildirilmesinin ardından bu defa işveren, işçi sendikasının bu kararına 15 Şubat'ta lokavt ile cevap verdi. Tarafların grev kararının uygulanacağı 27 Şubat'a kadar anlaşma sağlanamaması durumunda kademeli olarak 22 özel çimento fabrikasında 1057 işçi greve gidecek.

Çimse-İş'in kamuya ait 17 çimento fabrikasında 8250 işçi için Kamusal ile sürdürüldüğü görüşmelerden de sonuç alınamaması halinde grev tüm çimento fabrikalarına yayılacak.

Kim haklı?

Çimse-İş'in grev kararına lokavt ile karşılık veren çimento işverenleri işçi ücretlerinde yüzde 100 zam yapılması, sayıların 200 bin lira verilmesi ve sosyal hakların da yüzde 150 artırılmasını teklif etti. Çimse-İş ise saat ücretlerine 10 bin lira yani yüzde

500 zam istiyor. Çimse-İş Genel Başkanı Tamer Eralan, "Bundan vazgeçti kurtarmıyor" diyerek işçilerin şu andaki ücretlerinin çiptak olarak bir 400 bin, güйдürülmüş olarak ise 500-600 bin lira arasında olduğunu söyledi.

Güйдürülmüş olarak ortalama ücretin net 335 bin lira civarında seyrettiğini vurgulayan Eralan, "1988 yılı başında torbası 2 bin lira olan çimento, başta 6 bin 150 liradan satılıyor. Son iki yılda çimento fiyatları yüzde 300'ün üzerinde arttı. Buna rağmen bazı fabrikalarda emekçilerin bir ay kalmış ücretler net 250-300 bin lira ücrette çalışıyor. İşçiyi, yüzde 500 zamın dışında ücretler kursarmıyor. İşverenin alıtın yumurtlayan tavuğun başını kesercesine inşaatçıların" şeklinde konuştu.

Çimse-İş Genel Başkanı Eralan, 27 Şubat'ta grevin ilk önce Ege bölgesi'ndeki fabrikalarda başlayacağını, 10 gün içerisinde de diğer bölgelerde uygulamaya geçeceklerini söyledi. Kamusal kesimindeki 17 çimento fabrikasında çalışan 8250 işçiyi kapsayan toplu sözleşme görüşmelerinde de uzlaşmazlık kararı tutulduğunu belirten Eralan arabulucunun uzlaşma sağlanamaması halinde bu fabrikalarda da greve gideceklerini bildirdi.

17 şubat 1990 tarihli Tercüman Gazetesi'nde lokavt kararına ilişkin haber.

DÜNYA 20 Şubat 1990 Sayfa 2

Çimento fabrikalarında lokavt ilan edildi

İSTİHBARAT SERVİSİ

Çimento Müstahsilileri İşveren Sendikası'nın çimento fabrikalarındaki grev kararını ilgilili olarak lokavt kararı alınması olayı yeni boyut getirdi. İşveren sendikası, Çimse-İş'in taleplerinin karşılanamaz düzeyde olmasından dolayı lokavt kararına gitti. İşveren sendikası tarafından alınan karar Türkiye genelindeki 22 çimento fabrikasını kapsıyor.

Çimse-İş'in 22 çimento fabrikasında greve gitme kararı alınmasına işveren lokavt kararı ile cevap verdi. Dün bir basın toplantısı düzenleyerek karar açıkladığı Çimento Müstahsilileri İşveren Sendikası Yürütme Kurulu Başkanı Mesut Erez kararın işçi sendikasının taleplerinin karşılanamaz düzeyde olduğu için alındığını belirtti. Çimento Müstahsilileri İşveren Sendikası tarafından alınan lokavt kararı Adana Çimento, Afyon Çimento, Akçimento, Anadolu Çimentoları, Ankara Çimento, Aslan Çimento, Baştaş, Balıkesir Çimento, Batı Anadolu Çimento, Bolu Çimento, Bursa Çimento, Çanakkale Çimento, Çimse-İş, Çimse, Eskişehir Çimento, Göltaş, Konya Çimento, Mardin Çimento, Nuh Çimento, Trakya Çimento, Söke Çimento ve Ünye Çimento'yu kapsıyor.

Mesut Erez, Pera Palas Oteli'nde düzenlenen basın toplantısında 22 çimento fabrikasında lokavt kararı alındığını açıkladı.

İstanbul Pera Palas Oteli'nde bir basın toplantısı düzenleyerek aldıkları kararın açıkladığı Çimento Müstahsilileri İşveren Sendikası Yürütme Kurulu Başkanı Mesut Erez "22 çimento fabrikası ile ilgili olarak 18 Aralık 1989 tarihinde başlayan toplu iş sözleşmesi görüşmeleri uyumsuzlukla sonuçlanmış ve yasal prosedürden geçtikten sonra muhatap işçi kuruluşu Türkiye Çimse - İş Sendikası 9 Şubat tarihinde grev kararı alarak, bu kararın 22 Şubat tarihinde bizlere tebliğ ettiği. Sendikamız 15 Şubat tarihinde yönetim kurulunu toplayarak tamamen sevüfime

amaceine yönelik olarak, tüm üyelerimizin işyerlerinde uygulamak üzere lokavt kararı aldı" dedi. Uyumsuzluğun başlıca nedeninin işçi sendikasının yüksek talepleri olduğuna da dikkat çeken Erez "İşçi sendikası işçilerin çiptak ücretlerini 1990 yılı için 2 milyon 250 bin, 1991 yılı için 2 milyon 137 bin lira ek zam istemektedir. Üyemiz olan 22 çimento fabrikasının da ortalama net ücreti şu anda 400 bin liradır" dedi.

Pera Palas otelindeki basın toplantısına ilişkin haber (Dünya Gazetesi, 20 Şubat 1990).

bu sektörde yer alan herkesin üretimi sürdürmek ve fabrikaları durdurmamak için gösterdikleri duyarlılıktı. Fabrikada üretimi durdurmanın ve stokları kullanamamanın yaratacağı zarar gerek işçi, gerekse işveren kesimi tarafından çok iyi biliniyordu.

Grevler ve toplu sözleşmeler sırasında yaşanan olaylar sektör içindeki duygusallığı ve dayanışmayı gösteren örnekler olarak sık sık tekrarlanıyor.

Rasih Somer'in aktardığı ve 70'li yılların ikinci yarısında,¹²² İzmir'de geçen bir toplu sözleşme görüşmesinde olanlar o dönemin ortamını anlatmaktadır:

"İzmir'de yapılacak ilk toplu sözleşmede fabrikayı ben temsil ediyordum sendikaya karşı. Aramız o kadar iyi ilişkiler içindeydi ki bana 'siz tayin edin yevmiyemizi' diye yetki verdiler. Hatta onlar saatte 42 kuruş istiyorlardı. Ben şirketten 43 kuruş temin ederek onlara bunu teklif ettim."¹²³

İşveren ve işçiler arasındaki anlayış ve fabrikayı koruma duygusunu en iyi gösteren örneklerin başında, yaşanan büyük grevlerden biri olan 1988 grevi gelir. Oyak grubuna ait 5 fabrikada ücret anlaşmazlığı nedeniyle başlayan bu grevde 15 gün sonra anlaşma sağlandı ve grev bitti. Ancak çimento üretiminde fırınların soğutulması ve tekrar çalıştırılmaya başlatılmasının çok zahmetli ve maliyetli bir iş olduğunun farkında olan taraflar fabrikayı korumak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Sendika yönetiminde yer almış olanların belirttiğine göre, işçilerin grevde de çalışmalarını zorunluluğu vardı ve T.ÇİMSE-İş Sendikası üyeleri de çalışmışlardı. Başka bir grev sırasında da stoklarda birikmiş olan çimentoların bu süre içinde nemlenerek taşlaşması için sendika satışa dahi olanak sağlamıştı.¹²⁴

Ancak tüm toplu sözleşmeler yukarıda anlatılanlar gibi mutlu sonla bitmiyordu. Böyle bir grevle ilgili olarak yine Somer'den öğrenilenlere göre bir ay kadar süren bir grev süresince fabrikada üretim tümüyle durdu ve stokları satma olanağı da bulunamadı. Bu olay sektör içinde önemli bir etki yapmış ve sonrası için ders oluşturmuştu.¹²⁵

122 1976 grevi olduğu tahmin edilmektedir.

123 Somer, R., sözlü tarih görüşmesi, 2001.

124 Sancar Bayazit ile 11 Aralık 2001 tarihinde Ankara'da, Ülkü Özen tarafından yapılan sözlü tarih görüşmesinden.

125 Somer, R., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

Sayı: 23563 Kurucusu: Yunus Nadi 700 TL, 1997 yılı 27 Mart 1990 Salı

Grev dalgası

Yılın ikinci büyük iş bırakma eylemi çimentoda 16 bin 500 işçiyile başladı

İş-Sendika Servisi — Yılın ikinci büyük grevleri çimento sektöründe 16 bin 500 işçiyle başladı. Özgürleşme Hal Bölgesi kapsamına giren fabrika için iş grevleri başladı. Kamu ve özel sektöre kapayıcı çimento grevlerinin ardından, Türkiye'nin her yerinden çimento sektörüne derhal katılmaya başladığı ve 7 bin lira civarında olan torba fiyatının 10 bin liraya çıkmasını kışkırtan haberleri aldı.

Özel sektöre ait 21 fabrika ve yaklaşık 10 bin işçi işveren sendikasının aldığı karar kapsamında bu sabahın ilk saatleri itibarıyla sokulacak. Çimento-İş Sendikası'nın bu sektöre ait 21, kamu sektöründe ise 17 fabrikada olan işletmelerin sokulduğu grevler sabah işlemleri ile yerlerinde toplanmaları ve ahlaki protestolarla iş yerlerini terk etmeleri ile başladı. Türkiye'nin her tarafına dağılan sendikâ yöneticilerinin ilk grev nöbeti tu-

matları, fabrikalar önünde grevlerin neden ve anlamı dile getiren konuşmalarından sonra fabrikaları grev gösterileri terk etti. İşçiler tarafından hükümetin işte dayatılan Sirt ve Maden Çimento Fabrikaları grevleri bir gün vaktinden önce işyerlerinde, 2935 sayılı Özgürleşme Hal Bölgesi yasasının uygulanması ile başladı. (Akrasın 54. 56. 57 ve 58. maddeleri ile hükümetin "grev" tanımını genişlettiği bildirildi.) Çimento-İş Sendikası'nın dün 45 işyerinde bir den 18 bin işçi ile başlama gre-

kararına ve karaborsada fiyatların fiyatlar ile ilgili açıklamalar yapılmaya başlandı. Türkiye'nin değişik illerinden gelen haberlerde dün bir torba çimentonun fiyatında birden 2 bin liradan üstüne meydana gelen artışta, bir torba çimento nun 10 bin lira üzerinde satılmaya başlandığı bildirildi. "Pınarlılar" dan telefonla durdurulan yakın ilgiler, aracılar için her tarafta çimento stokları sıkı tutulmuş ve dün fabrika önüne dahi torbalar 12 bin liradan satış yapıldığı bildirildi. Çimento grevlerinin 29.858 ka operatifi olmak üzere Türkiye'de punda 98 bin civarında olduğu be- lirlenen büyük sanayilerin etkilen- mesi bekleniyor. Ümideki 1,8 milyon ton çimentonun tüketildiği ilke- mi grevün 10 gün sürmesi bu- lunde açığın kapatılabilmesi için halatın zorunlu hale geleceği, çimento fabrikalarında günlük milyon tonluk üretim yapıldığı, piyasadan alınan çimentoün lırac edildiği biliniyor. Üzamları grevi fiyat bilinenken demirde olduğu- nu karaborsaya dışarıtılması ile var- gın yaratacağına işare edenleri hükümeti görev çağırılıyor. Çimento grevleri nedeniyle il- gi çimento işçilerinin durumu açık- ararınmalara da konu olan Çimento-İş Sendikası'nın yaptığı açıklamaya göre çimento satış bir aylık masaları ile 1980 yılı- na kadar ortalaması 2,5 milyon tonla artarken bu miktar 1990 yılı- na da 2,8 tona düştü. Yine araştı- rıma göre bugünkü çimento fi- yatlarına 1977 için 1 milyon 2 bir lira olan ortalama ücret, 19 marı fiyatı ile 366 bin liraya ka- dar düştüğü oldu.

Grev olabileceğini gören ba- yiller, tüccarlar, çimento fabrika- larından bol miktarda, her za- mankinden fazla çimento aldılar. Fabrikalardaki çimentoları bun- nuyse tüccarlar, bayiler aldılar. Bu süre bu çimento, Türkiye'de kullanılacaktır. Fakat karaborsa olduğuna bilemiyoruz. Biz böy- le bir şey yaşamadık. Zaten bir- ay ve grev yapılmadan 21 fabri- kada satış olmayıyor."

Grev yapılmayan çimento fabri- kalarındaki stok konusunda da bilgi veren Bayazit, "Büyük bir çoğunluğunda çimento kalmaması olabilir, satılmı olabilir. Talep, grev olacağı için çok sınırlı ve satıldığı çimentolar. Bu grevin, Türkiye ekonomisine, Türkiye çimento sanayisine vuracağı darbe- yi düşünmek lazım" diye konuştu.

Kamu sektöründe kamu işveren sendikası Kamu İşleri Meclisi kararı almıştı öğrenildi. Grevin etkenliği bölgeseldeki Çimento İşyerleri ve Tarih Meclisi kararlarının grev kararının- dan başka bir grev olmadığının be- lirttiler. "İşveren randıman beklemesin" diye konuşular.

Çimento-İş Sendikası Başkanı Ta- mer Kralın Ankara Çimento Fab- rikası'ndaki grevi, Türk İş Başı- na Seker Yılmaz, Mali Sekreter Faver İsmail ve Tarih Meclisi Başkanı Mustafa Özbek vanında olduğu halde başladı. Grev gün- leri fabrikalarda ortalama işçi be- rlerinin 231 bin lira olduğuna işare- tlerinin istenildiği öğrenildi. Gün- rin bu 2 milyon 225 bin liraya çıkarılması yönündeki isteklerinin işverenlere kabul edilmediğini de- le getirdi. Çimento ton başına 8 doların kaldırıldığını anlamayan Erdoğ- un, "Karaborsaya örnek için kaldırıyor diyen Bakanlar

Kurul'u na soruyoruz. Bütün Türkiye de çimento fabrikaların- da çimento üretilemeyecek. Yok olan çimentonun karaborsaya olur mu?" diye konuştu.

Türk İş Başkanı Seker Yılmaz ise hükümetin çimentoda gürmek muayyemini indirip dipardan ka- rıncı çimento ünlendire izin verdi- ğini, kaliteli çimento kullanı- mını hayati tehlike taşıyacağı- nı söyledi. Hükümetin grev kararı- nı iptalini beledi. "Biz gerçek alınması ve hak grevci yapmaz. Biz başka türlü yollar gösteri- meyin" diye konuştu.

Ankara Çimento Fabrikası'nda ilk kez grev olmasının yanında iş- çilerin işçiler, grev başlamaya to- burnu sokuldu kullandılar. Davul çurna eşliğinde halay çektiler. "Hükümet işte, Biz her gün türünden sloganlar atıyor. En büyük çimento fabrikaları- nın vatanına kazandı İzzet bol- gesinde, toplam 2750 işçiyi kap- sayan Yarımcı Porselen, Nuh Çi- mento ve kireç fabrikalarında grevler toplu sessiz alkışlı protes- to gösterileri ile başladı. Adana, Lemi, Bursa bölgelerinden arka- daşlarımız verdikleri haberlere göre grev etmelerin verer dışın- da bütün fabrikalarda grevler tam katılmı ve alkışlı protesto eylemleri ile uygulanmaya girdi. Yapılan konuşmalarda işçilerden grevler süresince davasınımsız olma- larının ve grevlerinin okullı halde gerçekleştirilmesini istendiği öğre- ni-

Yoğun sıkıştı

Grevler başlamadan hükümetin arka arkaya aldığı karar karatları bir yana grev işyerlerinin gün- demde getimesi ile birlikte Tür- keye'nin her tarafından çimento

TARIM GREVİ GÖZ KORKUTUYOR 14. Sayfa

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mart 1990.

1970'lerin ortalarında grev ve direnişler her alanda yaygınlaşırken, ÇMİS yönetimi toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin hiçbir bilimsel esasa dayanmadan yürütülmesinden yakınıyordu. 23.02.1976 tarihinde toplanan Onbirinci Genel Kurul'a sunulan faaliyet raporunda konuya şu cümlelerle değiniliyordu.

"Görüşmelerde işçi sendikası ne verimliliği ne karlılığı ve hatta ne de geçim indekslerindeki artışı düşünmemekte- dir... Uzlaşma kurulları da ilmi bir esasa dayanmadan anlaşmazlığı çözmeye çalışmakta hatta kıdem tazminatının getiriliş gayesini unutarak kendi isteği ile hizmet sözleşmesini fesheden işçilere kıdem tazminatı verecek kadar hukuki esastan ayrılmaktadırlar... Buna rağmen ülke çapında artarak devam eden grevler işverenlerin, işçilere nazaran menfaatlerini çok daha az düşünmeleriyle önle- nibilmektedir."¹²⁶

126 ÇMİS Onbirinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1976.

1980'li yıllara gelinceye dek, ülke genelinde yaşanan tüm huzursuzluklara karşın; çimento sektöründe çalışma barışı, kuşkusuz, daha önce de belirtildiği gibi tarafların olumlu yaklaşımlarıyla korunabildi.

24 Ocak Kararları'nın ardından uygulanan ekonomik politikalar, ücret maliyetlerini düşürme ve ücretlerde gerileme sağlayacak uygulamalara dayalı olduğundan; ücret pazarlıkları üzerinde yükselen toplumsal tansiyon, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile başlayan dönemin de öncelikli hedefleri arasında oldu. Milli Güvenlik Konseyi'nin, ilk bildirimleri arasında yer alan 3 ve 4 nolu kararlarıyla, ülkedeki tüm grevler ve lokavtlar ikinci bir emre kadar ertelendi. Sendikal haklar askıya alındı ve sendikal faaliyetler bazı sendikaların ve konfederasyonların faaliyetten men edilmelerini de kapsayacak biçimde yasaklandı. Toplu sözleşme hakkı, yerini YHK tarafından uygulanan zorunlu tahkim sistemine bıraktı. Yürürlükte olan ve süresi sona eren toplu iş sözleşmeleri, hükümet ve işveren ağırlıklı YHK tarafından, yeniden yürürlüğe konuldu. Toplu iş ilişkileri sisteminde 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu aracılığı ile gerçekleştirilen değişikliğin uygulamaya geçtiği 1984 yılına gelinceye değin, işçi ücretleri YHK tarafından yenilenen sözleşmeler aracılığı ile belirlendi. Ücretler üzerinde yaratılan bu baskı, ülke genelinde reel ücretlerde ciddi gerileme yaratacak bir boyuta ulaştı. Özellikle, 1980'li yılların sonuna doğru, kamu ve özel sektör çalışanları arasındaki ücret makası daraldı. Bu nedenle, hükümet ve sendikalar arasında ortaya çıkan uzlaşmazlık, çalışma barışını tehdit etmeye başladı. 1990'ların başı uyuşmazlık ve grevlerin yaygınlaşma eğilimi gösterdiği bir dönem oldu.

Türkiye çimento sanayinin tarihindeki ikinci büyük grevi de bu dönemde, 1990'da gerçekleşti. Türkiye'nin çalışma hayatında önemli bir yeri olan bu grev ve ardından alınan lokavt uygulaması, sektör tarihinde ayrıntıları bilinmesi gereken bir olay olarak yaşandı.

Bir günde bitti- Çimento fabrikalarında grevin başlamasından önce Çanakkale'den İstanbul'a getirilen çimento bir günde bitti.

Çimento krizi başladı grev 4'üncü gününde

■ Hükümet ithalatla çimento sıkıntısını önlemeyi hesaplarırken fiyatlar Türkiye ve diğer üretici ülkelerde tırmanıyor

İşverenle sendikaların anlaşamaması sonucu 17 bin çimento işçisinin dördüncü gününe giren grevi devam ederken, ufkta çimento sıkıntısı görünmeye başladı ve çimento fiyatı şimdiden tırmanışa geçti.

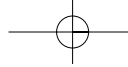
Hükümet, ithalat yolu ile çimento sıkıntısını önleyeceğini iddia ederken, Türkiye'nin aylık çimento ihtiyacının 2 milyon ton olduğunu belirten piyasa ilgilileri, bu miktarda malı ithal edecek ülke bulunamayacağını iddia ettiler. Başta Çanakkale Çimento ve Akçimento olmak üzere bazı çimento fabrikaları Yunanistan'a gemi göndererek çimento ithalatına yöneldi. Çitosan'ın ihalesinin sonuçlanacağı 30 Mart tarihine kadar Resmi Gazete'de yayınlanması beklenen "Ton başına 8 dolar fonun kaldırılması" kararını bile beklemeye gerek duymayan bazı firmalar, Yunanistan'a çimento gemilerini gönderdiler.

Yunanistan'da 32 dolara satılan bir ton çimentonun fiyatının diğer ülkelerden de gelen yoğun talep karşısında 40 dolara yükseldiği öğrenildi. Böylece Yunanistan'dan sınırlı miktarda ithal edilebilecek çimentonun bir torbasının Türkiye'ye giriş fiyatı 7 bin 500 lirayı bulacak. İthal çimentonun tüketiciye satış fiyatının da 13 bin lira dolayında olması bekleniyor.

Bu arada, Çitosan grevin başladığı gün çimentonun torbasını 7 bin liradan 7 bin 480 liraya yükseltti ve elindeki stokların bitmek üzere olduğu belirtildi.

Çimse-İş Sendikası'nın başlattığı grevi, "siyasi bir grev" olarak nitelendiren piyasa çevreleri, sorununun ücretlerden kaynaklanmadığını belirtiyorlar. Çimse-İş Başkanı Tamer Eralan ise işçinin hakkı olan ücreti talep ettiğini söyledi.

Sabah Gazetesi, 29 Mart 1990.

Karaborsada Fiyat 15 bin Lirayı Geçti... Özel Sektör Üreticileri Parayla 'Kamuoyu' Yaratacak Çimento Grevine İlanla Savaş

İSTANBUL, (Güneş) - Çimento sektöründe geçtiğimiz Pazartesi günü başlayan grev üçüncü gününü doldururken, İstanbul'da 50 kiloluk bir torba çimentonun karaborsa fiyatı 15 bin lirayı geçti. Çimento üreticileri de greve karşı ilanla savaş açma kararı aldı.

Karaborsa piyasada çimento fiyatlarının üç gün içinde yüzde 100 oranında artması sonucu, özellikle toplu konut inşaatları ile kamu inşaatlarının durma noktasına geldiği gözleniyor.

Bu arada, ithal Sovyet çimentosunun ÇİTOSAN'a bağlı Yarımca tesislerinde paketlenip piyasaya sürülmek üzere hazır olduğu öğrenildi. İthal çimentonun ton olarak 200 bin lira ile 230 bin lira arasında satılacağı belirtildi. Yine ÇİTOSAN tarafından açılan iki milyon tonluk ithalat ihalesine büyük rağbet olduğu, ihalenin Nisan ayı başında sonuçlanacağı açıklandı. ÇİTOSAN yetkilileri, ihale sonunda ithal ürünün Nisan ayı ortalarında piyasaya gelebileceğini vurguladılar.

Şu günlerde toplu konut inşaatlarında, özellikle yarım kalmış betonların atıldığını belirten Konut Birlik Başkanı Oğuz Soydan şunları söyledi:

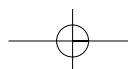
"Karaborsa fiyatlardan çimento alarak yarım işleri bitiriyoruz. Bu fiyatlardan çimento alarak işleri devam ettirmemiz mümkün değil. Biz, ithalat sonucu piyasaya verilecek çimentonun karaborsacıların eline geçmemesi için dağıtımın çok dikkatli yapılmasını istiyoruz. Bu arada, işçinin istediği haklar verilmezken, grev süresince ithal çimentoya harcanacak dövizin ülke ekonomisine darbe vuracağını düşünüyoruz" dedi.

Türkiye resmi Sektör Müteahhitleri'nin bağlı olduğu TÜRK-İNŞA Genel Başkanı Mevlüt Hamzaoğlu da, kamu inşaatı yapan müteahhitlerin karaborsadan çimento alıp inşaatlara devam etmesinin imkansız olduğunu, çünkü karaborsa fiyatının ihalelerde devletin verdiği rakamlara yansıtılmasının mümkün olmadığını, bu yüzde bazı müteahhitlerin işleri durdurmaya başladığını söyledi.

Bu arada, çimento grevinin piyasadaki etkisinin yanı sıra, işçi işveren kuruluşları arasında grevin bitirilmesine yönelik hiçbir çalışma yapılmadığı görülüyor. Grevde

bulunan 33 çimento fabrikasından 22 özel sektör fabrikasının bağlı bulunduğu Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası yöneticilerinde Akçimento Genel Müdürü Ayduk Çelenk, işveren tarafı olarak grevdeki gerçekleri kamuoyuna anlatmak için yayın kuruluşlarına ilanlar vermeye başlayacaklarını söyledi. Ayduk Çelenk, konu hakkında görüşlerini şöyle açıkladı: "Bizim sektörde ortalama brüt maaş 575 bin liradır. Biz işveren tarafı olarak iki yıl için bu rakamı brüt 2 milyon 161 bin liraya çıkarmayı, ikinci yıl için ise enflasyon oranının üzerine belli bir artış eklemeyi teklif ettik. Onlar bize ilk yıl için brüt maaşı 4 milyon 700 bin lira, ikinci yıl için ise 7 milyon 500 bin lira olarak teklif ettiler. Yani yüzde 719 ücret artışı istiyorlar. Bu rakam çok yüksektir. Bunu kamuoyuna duyurmak için büyük reklam kampanyalarına başlayacağız. Bu arada biz Akçimento olarak ithalat için temasa geçtik. Getireceğimiz çimentoyu kendi bayilerimiz kanalıyla dağıtacağız. Ayrıca çimento ithalatında her önüne gelene izin verilmemelidir. Sadece çimentoyu test etme durumunda bulunan kuruluşlar getirebilmelidir."

Demir, Oğuz, "Çimento Grevine İlanla Savaş", Güneş Gazetesi, 29 Mart 1990.

ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ İŞVERENLERİ SENDİKASINDAN İŞÇİLERİMİZE VE KAMUOYUNA DUYURU

SENDİKAMIZA ÜYE 22 ÇİMENTO FABRİKASINDA, 26.MART.1990 PAZARTESİ GÜNÜ İŞÇİ SENDİKASI ÇİMSE-İŞ TARAFINDAN GREV UYGULAMASI BAŞLATILMIŞTIR. 18.ARALIK.1989 TARİHİNDE BAŞLAYAN TOPLU SÖZLEŞME GÖRÜŞMELERİNDE SENDİKAMIZ, BUNDAN ÖNCEKİ YILLARDA DA OLDUĞU GİBİ ÇALIŞANLARININ HAKKINI VERMEK, ÇALIŞMA BARIŞINI İDAME ETTİRMEK VE ÜLKEMİZİN İMKANLARI ÖLÇÜSÜNDE HAYAT STANDARDLARINI YÜKSELTMEK İÇİN, 25.MART.1990 PAZAR GÜNÜ SAAT 24.00'E KADAR HER ÇABAYI GÖSTERMİŞTİR. ANCAK, ÇİMSE-İŞ SENDİKASININ EKONOMİK KURALLARA VE ÜLKEMİZ ŞARTLARINA UYmayan VE GÖRÜŞMELERE YANAŞMAYAN KATI TUTUMU SONUCU BİR UZLAŞMA TEMİN EDİLEMEMİŞTİR.

ÇİMSE-İŞ SENDİKASININ TALEBİ:

	Ortalama Mevcut Durum	İstenen Zam	Zam Yüzdesi	TOPLAM
AYLIK BRÜT ÜCRET TL.	400.000	2.250.000	563	2.650.000
AYLIK BRÜT İKRAMIYE TL.	133.333	750.000	563	883.333
AYLIK BRÜT SOSYAL YARDIM TL.	41.781	1.136.132	2770	1.177.913
AYLIK BRÜT TOPLAM TL.	575.114	4.136.132	719	4.711.246
AYLIK NET ÜCRET TL.	240.000	1.350.000	563	1.590.000
AYLIK NET İKRAMIYE TL.	80.000	450.000	563	530.000
AYLIK NET SOSYAL YARDIM TL.	25.069	681.679	2770	706.748
AYLIK NET TOPLAM TL.	345.069	2.481.679	719	2826.748

SENDİKAMIZIN TEKLİFİ:

	Ortalama Mevcut Durum	Teklif Edilen Zam	TOPLAM
AYLIK BRÜT ÜCRET TL.	400.000	1.075.000	1.475.000
AYLIK BRÜT İKRAMIYE TL.	133.333	358.333	491.666
AYLIK BRÜT SOSYAL YARDIM TL.	41.781	153.219	195.000
AYLIK BRÜT TOPLAM TL.	575.114	1.586.552	2.161.666
AYLIK NET ÜCRET TL.	240.000	645.000	885.000
AYLIK NET İKRAMIYE TL.	80.000	215.000	295.000
AYLIK NET SOSYAL YARDIM TL.	25.069	91.991	117.060
AYLIK NET TOPLAM TL.	345.069	951.991	1.297.060

ÇİMSE-İŞ SENDİKASI YAPTIĞIMIZ BU TEKLİFİ REDDETİMİŞ VE GREV UYGULAMASINI BAŞLATMIŞTIR. BU DURUMDA İŞÇİ SENDİKASININ REDDETTİĞİ AYLIK ORTALAMA NET ÜCRET ZAMMI 951.991,-TL. DIR.

SENDİKAMIZ BUNDAN ÖNCEKİ YILLARDA DA ÇALIŞANINI ENFLASYONA EZDİRMEMİŞ VE GEREKLİ ZAMLARI ZAMANINDA YAPMIŞTIR. NİTEKİM 1989 YILINDA BEKLENMEDİK YÜKSEK ENFLASYON ÜZERİNE, MEVCUT TOPLU SÖZLEŞME ZAMMI DIŞINDA VE İŞÇİ SENDİKASINDAN BİR TALEP GELMEDİĞİ HALDE, BİR DEFA ÜCRET AYARLAMASI YAPILMIŞ, BİR DEFADA EK ÖDEMEDE BULUNULMUŞTUR. 1981-1989 YILLARI ARASINDA İŞÇİ ÜCRETLERİNE YAPILAN ZAMLAR, TÜKETİCİ FİYAT ARTIŞI VE ÇİMENTO FİYAT ARTIŞI AŞAĞIDAKİ TABLOLARDAN GÖRÜLMEKTEDİR.

ÇİMENTO SEKTÖRÜNDE ORTALAMA İŞÇİ ÜCRETİ ARTIŞI İLE TÜKETİCİ FİYAT ARTIŞI MUKAYESESİ

YIL	ORTALAMA ÜCRET TL./Saat	ÜCRET ARTIŞI YÜZDESİ %	TÜKETİCİ FİYAT ARTIŞI %
1981	99.-	39.98	28.3
1982	131.-	32.26	26.3
1983	162.-	23.0	37.1
1984	205.-	26.58	49.7
1985	384.-	87.2	44.2
1986	492.-	28.05	30.7
1987	686.-	39.5	55.1
1988	1193.-	73.82	75.2
1989	2000.-	67.6	68.8

FABRİKA TESLİMİ YILLAR İTİBARIYLA ÇİMENTO FİYATLARI TL./TON (FONLU K.D.V.SİZ)

YIL	YIL BAŞI	YIL SONU	ARTIŞ %
1981	4.475	5.575	25
1982	5.575	7.480	34
1983	7.480	8.960	20
1984	8.960	13.460	50
1985	13.460	18.950	41
1986	18.950	27.000	42
1987	27.000	45.000	66
1988	45.000	77.000	71
1989	77.000	117.000	69

SENDİKAMIZ ÜYELERİ, TÜM İMKANLARINI KULLANARAK İYİ NİYETLE TEKLİF ETMİŞ OLDUĞU YENİ SÖZLEŞME ŞARTLARININ, EKONOMİK KURALLARA UYGUN, İŞÇİME DAHA RAHAT BİR YAŞAM TEMİN EDECEĞİNE İNANARAK HUZURLUDUR. TAKDİR İŞÇİMİZİN VE KAMUOYUNUNDUR.

ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ İŞVERENLERİ SENDİKASI YÖNETİM KURULU

ADANA ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş. - AFYON ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş. - AKÇİMENTO TİCARET A.Ş. - ANADOLU ÇİMENTOLARI T.A.Ş. - ANKARA ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş. - ASLAN ÇİMENTO A.Ş.
BAŞAŞ BAŞKENT ÇİMENTO SANAYİİ VE TİCARET A.Ş. - BALIKESİR ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş. - BATA ANADOLU ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş. - BOLU ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş. - BURSA ÇİMENTO FABRİKASI A.Ş.
CANAKKALE ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş. - ÇİMENTAŞ İZMİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş. - ÇİMSA ÇİMENTO SANAYİİ VE TİCARET A.Ş. - ESKİŞEHİR ÇİMENTO FABRİKASI A.Ş.
GÖLTAŞ GÖLLER BÖLGESİ ÇİMENTO SANAYİİ VE TİCARET A.Ş. - KONYA ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş. - MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ VE TİCARET A.Ş. - NUH ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş. - SÖKE ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş.
TRAKYA ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş. - ÜNYE ÇİMENTO SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

ÇMİS'in gazete duyurusu (30 Mart 1990).

Grevin temel nedeni ücretler üzerindeki anlaşmazlıktı. 1 Ocak 1990 tarihinden başlayarak geçerli olacak sözleşme için 18 Aralık 1989 tarihinde taraflar ilk toplantılarını yaptılar. İşçiler 12 Eylül müdahalesinden beri ücretlerinde meydana gelen gerilemeye karşı aylık brüt ücret, ikramiye ve sosyal yardım toplamı için %719 zam istiyor, işverenler ise %280 öneriyordu.¹²⁷ İşçilerin istediği ve işverence kabulü olanaksız

olan ücret artışı üzerindeki uzun görüşmelerden sonuç alınamayınca T.ÇİMSE-İş Sendikası 27 Şubat'ta uygulanmak üzere 9 Şubat'ta grev kararı aldı. İşverenler sendikası da bu karara 15 Şubat'ta lokavtla karşılık verdi. İstanbul Pera Palas Oteli'nde düzenlenen bir basın toplantısında lokavt kararını açıklayan Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Başkanı Mesut Erez konuyla ilgili olarak şunları söylüyordu:

127 "ÇMİS Duyurusu", Hürriyet Gazetesi, 20 Mart 1990.

“Sendikamız 15 Şubat tarihinde yönetim kurulunu toplayarak tamamen savunma amacına yönelik olarak, tüm üyelerimizin işyerlerinde uygulanmak üzere lokavt kararını aldı.”¹²⁸

Böylece, anlaşmaya varılamaması halinde 22 özel sektör çimento fabrikasında 10.057 işçi greve gidecekti. T.ÇİMSE-İŞ'in aynı anda 17 kamu fabrikasında da 8250 işçi için KAMUSEN aracılığıyla sürdürdüğü görüşmelerden de sonuç alınmaması durumunda grev tüm çimento fabrikalarına yayılacaktı. Ve sonunda grev başladı. Grevle birlikte çimento fiyatlarında yükselme başlamıştı. Hükümet ithalatı kolaylaştırmak için çimento ithalinde alınmakta olan ton başına 8 dolarlık fonu kaldırarak greve karşı ithalatı kolaylaştırdı. Aynı zamanda bazı özel sektör fabrikaları da Yunanistan'a gemi göndererek çimento alımına yönelirken, karaborsa satışları hızla artmıştı.

Karşılıklı olarak grev ve lokavt kararlarını izleyen günlerde konu gazetelerde sürekli olarak yer alıyor, çeşitli yorumlar yapılıyordu. Ancak kendi görüşlerine yeterince ve doğru bir biçimde yer verilmediğini düşünen ÇMİS yönetimi grevin başlaması ve üretimin durması üzerine, halkı aydınlatmak için daha önce hiç denenmemiş bir yola başvurdu. 30 Mart 1990'da Türkiye'nin on büyük gazetesine yarım sayfalık ilanlar verildi. Bu ilanlarda işçi sendikalarının istekleri ile, işveren sendikasının önerileri anlatıldı. Böylece basının daha önce göstermediğinden yakınılan ilgisi çekilmişti.

Grev ve lokavt uygulamalarının ortaya çıkardığı sosyal huzursuzluk, inşaat sektörüne yaptığı olumsuz etkiler ve inşaat sektöründen gelen tepkiler karşısında Bakanlar Kurulu 26 Mart tarihinden beri süregelen grevi ve lokavt kararını “milli güvenlik” gerekçesiyle 12 Nisan 1990 günü Resmi Gazete'de yayımlanan bir kararla 60 gün erteledi. Bakanlar Kurulu'nun karar metni şöyleydi:¹²⁹

“Türkiye ÇİMSE-İŞ Sendikası'nın çimento, toprak ve cam işkolunda faaliyet gösteren kamu ve özel sektöre ait çimento ve toprak işyerlerinde uygulanmakta olan grev ile

Çimento grevi 2 ay ertelendi

ANKARA, AA

BAKANLAR Kurulu, 26 Mart tarihinden bu yana özel ve kamu kesimine ait çimento fabrikalarında devam etmekte olan grevi bu sabahtan itibaren 60 gün süreyle erteledi. Bakanlar Kurulu kararı, Resmi Gazete'nin dünkü mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Bakanlar Kurulu kararında, grevin “milli güvenlik bakımından” ertelendiği belirtildi. Bakanlar Kurulu kararıyla, özel kesime ait çimento fabrikalarındaki lokavt kararı da bugünden itibaren 2 ay süreyle ertelendi.

Bakanlar Kurulu'nun erteleme kararı şöyle:

“Türkiye Çimse-İş Sendikası'nın, çimento, toprak ve cam işkolunda faaliyet gösteren kamu ve özel sektöre ait çimento ve toprak işyerlerinde uygulanmakta olan grev ile

bunlardan özel sektöre ait işyerlerinde Çimento Müstahsil-leri İşverenleri Sendikası tarafından uygulanmakta olan lokavtın 13 Nisan 1990 günü saat 07.00'den itibaren 60 gün süreyle milli güvenliğimiz bakımından ertelenmesi, Bakanlar Kurulu'nca 9 Nisan 1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.”

• ERTELEMeye TEPKİ

Bu arada Türkiye Çimse-İş Sendikası Genel Sekreteri Mehmet Selçuk, çimento fabrikalarındaki grevin Bakanlar Kurulu kararıyla ertelenmesinin “anti-demokratik” olduğunu savunarak, “İktidar, grev kılıcılığı yapıyor” dedi.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Yönetim Kurulu Başkanı Refik Baydur da çimento gervinin ertelenmesini “normal” karşıladığını söyledi.

Bakanlar Kurulu'nun grev erteleme kararı (13 Nisan 1990).

bunlardan özel sektöre ait işyerlerinde Çimento Müstahsil-leri İşverenleri Sendikası tarafından uygulanmakta olan lokavtın 13 Nisan 1990 günü saat 07.00'den itibaren 60 gün süreyle milli güvenliğimiz bakımından ertelenmesi, Bakanlar Kurulu'nca 9 Nisan 1990 tarihinde kararlaştırılmıştır.”

Bakanlar Kurulu kararını izleyen günlerde T.ÇİMSE-İŞ Sendikası ile Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası temsilcileri tekrar bir araya geldiler. Uzun görüşmeler sonunda 17 Nisan 1990'da anlaşmaya varılarak toplu sözleşme bağlandı. Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Başkanı Mesut Erez ile T.ÇİMSE-İŞ Sendikası Başkanı Tamer Eralan ortak bir basın toplantısı düzenleyerek sözleşmenin çalışanlar yararına en üstün hak ve imkanları sağladığını belirterek şöyle dediler:¹³⁰

128 Dünya Gazetesi, 20 Şubat 1990.
129 Milliyet Gazetesi, 13 Nisan 1990.

130 "Çimento Sözleşmesi İmzalandı", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Nisan 1990.

EKONOMİ

18 NİSAN 1990

Çimento sözleşmesi imzalandı

Özel sektör çimento fabrikalarında çalışan yaklaşık 10 bin işçinin toplu sözleşmeleri bağlandı. 22 özel çimento fabrikasında çalışanlara 1. yıl yüzde 100 artı 675 bin lira, 2. yıl yüzde 60 artı 255 bin lira zam yapıldı. Böylece ücreti eskiden 400 bin olan bir işçinin brüt çiplik ücreti 1.5 milyon lira avans ödenecek.

Dün sabaha karşı biten görüşmeler sırasında, Çimse-İş, 1. yıl için yüzde 100 artı 800 bin lira istedi; ancak sonunda işverenin önerisi kabul edildi. Buna karşılık işveren, ayda 150 bin lira giyim ve izin yardımı yapmayı önerdi. Böylece toplu sözleşme bağlandı. İşçilere bayram öncesinde 1.5 milyon lira avans ödenecek.

Çimse-İş Başkanı Tamer Eralan: "Bu sözleşme günümüz şartlarına göre Türkiye'de çalışanlar yararına en üstün hak ve imkânları sağlıyor." İşveren Sendikası Başkanı Mesut Erez: "İşverenler artık işçisini korumayı şiar edinmiştir. Ülkesi çimentosuz bırakmamak için sözleşmeyi imzaladık."

Çimentoda yeni fiyatlar

İZMİR (Cumhuriyet Ege Bürosu) — Özel sektördeki çimento sektörü sona ermesiyle birlikte çimento fiyatları yeniden belirlendi. İstanbul'da kurulu çimento fabrikalarının belirlendiği yeni fiyatlarla göre dökmeye cimenonun tonu 160 bin, torbalı cimenonun 170 bin lira oldu.

Ove yandan Batı Anadolu Çimento Fabrikası Murahhas azası Sinan Ertaç, Cumhuriyet'e yaptığı açıklamada, kentsizlerin de tonu 180 bin liradan çimento vermeye başladıklarını söyledi. Çimento işverenleri, grevin sona ermesini, yalnızca işçiyi olan anlamazlarmış bilmesi nedemiyse değil, "artık rahatça hesap kitap yapabilecekleri" için de devinle karıştırdılar. Sinan Ertaç bu konuda şu görüşleri dile getirdi:

"İçki maliyetleri olan hesaplarla önceden belirlenmişti. Ton başına 30 bin liralık bir maliyet karşımıza çıkıyor. Ama önemli değil. Artık beşatınam kitabımızı ona göre yapabiliriz."

Ertaç, önceki gün piyasaya olan hesapları tonu 180 bin liradan çimento vermeye başladıklarını, ancak son hesapta bunu 10 bin lira kadar indirceklerini belirtti.

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — Özel sektör çimento fabrikalarında çalışan yaklaşık 10 bin işçinin toplu sözleşmesi yüzde 208 zam oranı ile bağlandı. 22 özel çimento fabrikasında çalışan işçilerin brüt 400 bin liralık ücretlerine 1. yıl için yüzde 100 artı 675 bin lira, 2. yıl için ise yüzde 60 artı 255 bin lira zam yapıldı.

Çimse-İş Sendikası ile Çimento Müstahhilleri İşverenleri Sendikası arasında önceki gün uzun görüşmeler yapıldı. Grevin ertelenmesi sonrası tarafları önceki gün öğleden sonra görüşmeye çağırarak Çalınma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İmren Aykan'ın bu davasına, toplu pazarlığı sürdürme faaliyetleri, önceki gün sabah başlayan görüşmeler dün sabaha karşı sonuçlandı. Tarafların önceki sabah başlattıkları toplantılar saat 16.30 aralarında ara verdi. Çimse-İş Sendikası, Demir-İş, Sendikası, Toplantı Salonu'nda Bakanlar Kurulu üyeleri ile görüşerek işverenlerin son önerilerini incelediler. Daha sonra Çimse-İş yetkilileri, işveren sendikası yöneticileriyle birlikte iftar yemeği yedikler ve saat 20.00'den başlayarak yeniden görüşmeye geçtiler. Görüşmeler sırasında, işveren kanadını 1. yıl için yüzde 60 artı 255 bin lira zam önerdi. Bu zam önerisi,

dün sabaha karşı 05.00 aralarında yeniden Çimse-İş Bakanlar Kurulu'na götürüldü. Çimse-İş Bakanlar Kurulu, yüzde 100 artı 800 bin lira artışını kabul etti. Ancak bu öneri işveren tarafından benimsenmedi. Bu öneriyi karşılık işverenler, ayda 150 bin lira "giyim ve izin" parası verilmesini masaya getirdiler. Çimse-İş'in bu öneriyi kabul etmesi üzerine, toplu sözleşme bağlandı.

Çimse-İş Sendikası ile Çimento Müstahhilleri İşverenleri Sendikası arasında bağlanan ve 1 Ocak 1990'dan itibaren 2. yıl geçerli olacak toplu sözleşmeye göre ücret zammı ve diğer sosyal yardımlar şöyle belirlendi:

Ücret zammı: 1. yıl yüzde 100 artı 675 bin lira. Brüt çiplik ücret 1 milyon 475 bin lira, net çiplik ücret de 950 bin lira dolaylarında gelecek; 2. yıl yüzde 60 artı 255 bin lira, brüt çiplik ücret 2 milyon 612 bin lira, net çiplik 1 milyon 475 bin lira olacaktır.

Cocuk yardımı: 1. yıl 900 bin, 2. yıl 1 milyon lira. Fahri ve kitap: İlkokul için 1. yıl 100, ilkönceyi 100 bin lira, ortaokul için 1. yıl 200, 2. yıl 200 bin lira, yüksekokul için 1. yıl 500, 2. yıl 500 bin lira.

Bayram yardımı: Ramazan Bayramı 1. yıl 300, 2. yıl 300 bin, Kurban Bayramı 1. yıl 400, 2. yıl 400 bin lira.

Cumhuriyet Gazetesi (18 Nisan 1990).

18 Nisan 1990 Çarşamba

GÜNEŞ

Özel çimento üreticileri, yüzde 34 zammın ardından sendikayla toplu sözleşme imzaladı

Önce çimento, sonra işçiye zam

Çimentoda mutlu son
Önce mala, sonra işçiye zam

ÖZEL sektör çimento üreticileri, önceki gün çimento, yüzde 34 oranında zam yapıldıktan sonra dün sabaha karşı işçi sendikasıyla toplu sözleşme imzaladı. İşçilerin ücretine birinci yıl yüzde 100 artı 675 bin lira, ikinci yıl için yüzde 60 artı 255 bin lira zam yapıldı. Sözleşmeye özel kentsizdeki çimento fabrikalarında çalışan 400 bin lira olan ücretler, birinci yıl zammıyla birinci yıl yüzde 150'ye çıkarıldı. İkinci yıl için ise yüzde 150'ye çıkarıldı. İkinci yıl için ise yüzde 150'ye çıkarıldı.

EKONOMİ SERVİSİ: Çimento üreticileri arasında önceki gün çimento, yüzde 29 ile 33.5 arasında zam yapıldıktan sonra, dün sabaha karşı 22 özel çimento fabrikasında çalışan 10 bin 500 işçiyi kapsayan toplu sözleşme imzalandı.

Çimse-İş Sendikası Genel Başkanı Tamer Eralan ile Çimento Müstahhilleri İşverenleri Sendikası Başkanı Mesut Erez tarafından imzalanan toplu sözleşmeye, işçilerin ücretleri yüzde 100 artı 675 bin lira zam yapıldı. Toplu sözleşme imzalanmadan önce çimento, yüzde 29 artışla 160 bin lira, torbalı çimento ise yüzde 33.5 artışla 170 bin liraya yükseldi.

Anlaşma sonucunda işçi ücretleri, birinci yıl yüzde 100 artı 675 bin lira, ikinci yıl da yüzde 60 artı 255 bin lira zam yapıldı. Sözleşmeye göre, işçilerin giyim ve izin parası olarak ilk yıl her ay 150'er bin lira verilecek. Ayrıca yılda bir kez 900 bin lira ile 1 milyon lira arasında yatacağı yardım ödenecek. İlkokul piden çocuğu olan işçiye yılda bir kez 100 bin, orta ve ileriye piden çocuğu olan işçiye 200 bin ve üniversiteye piden çocuğu olan işçiye de 500 bin lira ödenen yardım yapılacaktır. İşçilere Ramazan Bayramı'nda 300 bin, Kurban Bayramı'nda da 400 bin lira bayram parası verilecek. Evlenmiş parçasını 1 milyon lira olarak belirlediği sözleşme, otuz parası da 1 milyon liraya olarak tespit edildi. İş kazası sonucu ölmüşlere bu miktar 2 milyon lira olacak.

Sözleşmeye özel kentsizdeki çimento fabrikalarında çalışan 400 bin lira olan ücretler, birinci yıl zammıyla yüzde 150'ye çıkarıldı. İkinci yıl için ise yüzde 150'ye çıkarıldı. İkinci yıl için ise yüzde 150'ye çıkarıldı.

Çimento üreticileri önceki gün çimento fiyatlarını değişik oranlarda artırdılar. Akçimen ile Nuhçimen tonuna 50 kiloluk bir torbalı çimento, sunu fabrika çıkış fiyatı, KDV dahil 7 bin 150 liradan yüzde 23.5 artışla 9 bin 500 liraya çıktı. 7 bin 370 lira olan Adan Çimento'nun torbalı da 9 bin 515 liraya yükseldi. Anadolu Çimento da fiyatını yüzde 29.8 oranında artırarak 7 bin 425 liradan 9 bin 625 liraya çıkardı. Baylerde çimento torbalı satış fiyatları zam oranı yüzde 40'ı aşmış. Akçimenin bayirleride daha önce bir torbalı çimento 7 bin 800 liradan satışın, zamlandıktan sonra yüzde 41 artışla 11 bin liraya satılmaya başlandı.

Grevden önce çimento torbalı satışın 7 bin 100 liradan satış Çimen'in 1000 tonluk çimento, 9 bin 130 liradan satılıyor.

Çimento işverenleri zammı "büyük bir imarfa" olarak nitelendiriyor. Türkiye İnşaat Müstahhilleri İşverenleri Sendikası (TİM-SE) Başkanı Sami Sarı, inşaat piyasasındaki dengelerin altına düşmesini istemiyor. Çimento fabrikalarının büyük bir oden kurulları olduğunu belirtiyor. "Biz ancak yüzde 10-15 oranında zam baskından kaçacağız, sözleşme yapılmadık yüzde 30-40 oranında zam yapıyoruz. Zamlar maliyetimizi olumsuz yönde etkileyecek. Umarız ÇITOSAN aynı şeyi yapmaz" dedi.

18 gün greve kalan, Bakanlar Kurulu kararlarıyla fabrikaların döndürülmesi için belirlenen yüzde 100 artı 675 bin lira zam oldu. Çiplik ücreti birinci yıl için ertelenmişti.

Güneş Gazetesi (18 Nisan 1990).

"Bugüne kadar barış içinde özveriyle çalışan işçilerimizin sağlanan bu üstün imkânlardan sonra huzur içinde ve daha büyük bir şevkle ve gayretle çalışmalarını sürdürmelerine ve ulusal kalkınmamıza üstün katkıda bulunacaklarına inanıyoruz."

Böylece 23 gün süren grev ve lokavt, işçilerin almakta oldukları 400 bin liralık ücrete birinci yıl için %100 artı 675 bin lira, ikinci yıl için ise %60 artı 255 bin lira zam yapılmasıyla tatlıya bağlanmıştı. Ancak bazı gazetelere yansıyan haberlere göre toplu sözleşmedeki bu mutlu son çimento yapıları %34'lük bir zamdan sonra gerçekleşmişti. İnşaat piyasasında büyük tepki ile karşılanan bu zam kararını, Türkiye İnşaat İşverenleri Sendikası (TİM-SE) Başkanı Sami Sarı "Büyük bir insafsızlık" olarak niteliyor ve "Umarız ÇITOSAN da aynı şeyi yapmaz" diyor. ¹³¹

Özel sektör fabrikalarında bu olumlu sonuç alınırken, kamu kesimine ait fabrikalarla ilgili değişik gelişmeler oluyordu.

Bakanlar Kurulu'nun grevi ertelleyen kararı üzerine T.ÇİMSE İŞ tarafından açılan davada Danıştay, 9 Mayıs 1990'da kamu işyerleri için yürütmeyi durdurma kararı aldı. Özel kesime ait fabrikalarda ise toplu sözleşme görüşmelerinin anlaşma ile sonuçlanıp olmasından ötürü bu konuda karar verilmesine gerek olmadığı görüşüne varılmıştı. Yürütmenin durdurulması üzerine T.ÇİMSE İŞ yöneticileri o sabah başlattıkları açlık grevine son verdiler. Danıştay'ın kararı işçi çevrelerinde sevinçle karşılanırken, Çimento Müstahhilleri İşverenleri Sendikası Başkanı Mesut Erez tarafından da olumlu bulunuyordu. Ertelemenin hukuki sebeplerinin bulunma-

131 "Önce Çimento, Sonra İşçiye Zam", Güneş Gazetesi, 18 Nisan 1990.

CUMHURİYET/10

EKONOMİ

10 MAYIS 1990

Danıştay'ın çimento greviyle ilgili kararı:

Grev ertelemesine iptal

Danıştay, kamu kesimine ait çimento fabrikalarındaki grevi erteleyen hükümet kararıyla ilgili olarak yürütmeyi durdurma kararı aldı. Çimse-iş yöneticileri karar üzerine devam ettirdikleri açlık grevine son verdiler.

ANKARA (Cumhuriyet Büro- su) — Danıştay, kamu kesimine ait çimento fabrikalarındaki grevi erteleyen Bakanlar Kurulu kararıyla ilgili olarak yürütmeyi durdurma kararı aldı.

Danıştay 10. Hukuk Dairesi Başkanı Serafettin Kaya, kararla ilgili olarak yaptığı açıklamada, Bakanlar Kurulu'nun erteleme kararı üzerine Çimse-iş Sendikası tarafından açılan davada, Karını işçileri için yürütmeyi durdurulması kararını verdiklerini söyledi. Kaya, özel kesime ait çimento fabrikalarında ise toplu-

Ateş Tuğla, Yarımcı Porselen ve Konya Krom Magnezi Tuğla fabrikalarını kapsıyor.

Çimse-iş Genel Başkanı Tamer Eralan, Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararı için, "adalet tecelli etti" değerlendirmesini yaptı. Eralan, "Bunun tersinin olması durumunda hukuk devletine gölge düşerdi. Danıştay kararının tebliğinden sonra hukukcularımızla değerlendirme yaparız 21 fabrikamızda grevi hemen başlatacağız. İşçilerimiz yeniden grev gömleklerini giyecekler" dedi.

Kamuya bağlı çimento fabrikalarında çalışan işçilerin toplu iş sözleşmesi görüşmelerindeki uyuşmazlığı protesto etmek amacıyla dün sabah açlık grevine başlayan Çimse-iş yöneticileri ve su-

be başkanları da yaklaşık yedi saat süren açlık grevlerini sona erdirdiler.

Bu arada Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararı, işçi kesimi tarafından olumlu karşılanırken, işveren kesimi "yargı kararlarına saygılıyız" yorumuna vardı.

Türk-İş Genel Eğitim Sekreteri Mustafa Başoğlu, kararın yargı organlarının bağımsızlığının güzel bir örneğini oluşturduğunu belirterek, "fevkalade sevindirici. Zaten, grev erteleme kararının hiçbir hakkı nedeni yoktu. Bakanlar Kurulu'nun grev erteleme hakkını kötüye kullanması söz konusu değil. Danıştay'ın kararı bizim bugüne kadar söylediklerimizden teyidiydi" dedi.

TİSK Genel Sekreteri Kublay

Atasıyar da yargı kararlarına saygılı olduklarını ifade etti.

Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yönetim Kurulu Başkanı Mesut Erez ise, "erteleme hukuki sebeplerinin bulunmadığını başından beri bildiklerini" belirterek, şunları söyledi:

"Hükümetin erteleme kararından itibaren üç gün içerisinde biz, özel sektör Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası olarak Çimse-iş ile toplu sözleşmeyi imzaladık. Toplu sözleşmeyi imza ederken, erteleme sebepleri vardı, yok mu, bunu da hukuki açıdan inceledik. Bizim kanımızca ertelemenin hukuki sebepleri mevcut değildi. Bu karar bizim düşünceye uygun düşmektedir."

Cumhuriyet Gazetesi (10 Mayıs 1990).

diğini başından beri bildiklerini söyleyen Erez, konuyla ilgili görüşlerini şöyle açıklıyordu:

"Hükümetin erteleme kararından itibaren üç gün içerisinde biz, özel sektör Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası olarak T.ÇİMSE-İŞ ile toplu sözleşmeyi imzaladık. Toplu sözleşmeyi imza ederken, erteleme sebepleri var mı, yok mu, bunu da hukuki açıdan inceledik. Bizim kanımızca ertelemenin hukuki sebepleri mevcut değildi. Bu karar bizim görüşlerimize uygun düşmektedir."¹³²

Toplu sözleşmelerin organizasyonu doğal olarak Sendikanın ana konusuydu. Toplu sözleşme yasalarının yürürlüğe girdiği 05.05.1983 tarihinden sonraki ilk yıllarda bu yeni duruma uyum sağlanmasında bazı sorunlar yaşandığını Rasih Somer'den öğreniyoruz:

"Başta yanlış anlaşıldı, yanlış hareketler yapıldı. Onları düzeltip yoluna sokuncaya kadar da bir hayli zaman geçti. Fakat sonunda hamdolsun onlar da bir yere geldi."¹³³

İlk uygulamalarda her fabrika ayrı sözleşme yapıyordu. Ancak bu durumun işçilerle pazarlıklarda ve sonuçlarda yarattığı çelişkiler ortaya çıkınca birlikte hareket edilmesi gerektiği anlaşıldı ve bundan sonra toplu sözleşmelerde fabrikaların ortak hareket etmeleri ÇMİS'in temel ilkelerinden biri oldu.

Artık ÇMİS'in toplu sözleşme görüşmelerinde tüm fabrikaların ortak hareket etmesi ilkesinden hareket ederek, eğer bir fabrikada grev olursa tüm fabrikalarda lokavt uygulanmaktadır. Bu davranışı halen Genel Sekreter olan Av. Sancar Bayazıt,

"Biz endüstri ilişkilerinde, işçi-işveren ilişkilerinde, fabrikaların birisindeki kötü durumun diğerinin lehine kullanılmasını önleyecek bir mekanizmayı" diye açıklıyor ve şöyle devam ediyor: "Bugüne kadar alınan kararlarda hep bir bütündük. Eğer işçi sendikası bu 27 üyemizin 36 fabrikasının bir tane-

sinde grev yapacaksa biz 36'sında birden lokavt uyguluyoruz. Bu kararlarımız hep vardır ve bunun uygulamasını da... 1990 tarihli grevde gördük. Onlar grev kararını aldılar, biz savunmak için kendimizi lokavt kararı aldık. Onlar greve başladılar, biz bütün fabrikalarda lokavta başladık..."¹³⁴

Bunların yanısıra değişik tarihlerde ve yerlerde çeşitli işçi eylemleri oldu. Özellikle 1948 yılında İstanbul'da Çimento Fabrikası işgali ve 1971 yılında kamuya ait 9 fabrikada başlayan grevlerden söz edilebilir. Ayrıca 1948 yılında vardiya ve çalışma sürelerinin işveren tarafından değiştirilmesi üzerine bir fabrika işgali başlamış, ancak Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün işçileri haklı bulması üzerine kısa sürede işbaşı yapılmışla sonuçlanmıştır.

15 Temmuz 1971 tarihindeki grev ise kamuya ait Gaziantep, Afyon, Balıkesir, Çorum, Elazığ, Niğde, Söke, Trabzon ve Van çimento fabrikalarında başladı. Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından deprem nedeniyle ertelendiği için Gaziantep, Elazığ, Van ve Afyon çimento

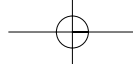

Sancar Bayazıt

132 "Grev Ertelemesine İptal", *Ekonomi Gazetesi*, 10 Mayıs 1990.

133 Somer, R., sözlü tarih görüşmesi, 2002.

134 Bayazıt, sözlü tarih görüşmesi, 2001.

fabrikalarında bir gün sürmüş, diğer fabrikalarda ise 10 Ağustos 1971 tarihinde Hükümetle Türk-İş yetkilileri arasında süren görüşmelerin olumlu sonuçlanması üzerine T.ÇİMSE-İŞ tarafından kaldırılmıştır.

7.3.5 TOPLU SÖZLEŞMELERDE TEK TİP UYGULAMASI

ÇMİS'nin kuruluşundan başlayarak yıllarca uğraştığı bir konu toplu iş sözleşmelerinde tip sözleşme hazırlanmasının sağlanmasıydı. Önceleri her işyerinde farklı sözleşme uygulanırken 1985'ten başlayarak toplu sözleşmeler toparlanmaya başlayarak tek tip sözleşme geliştirilmesi için düzenlemeler yapıldı. Tek tip sözleşme uygulanması ile ilgili görüş ilk olarak 25 Nisan 1970 tarihli Altıncı Genel Kurul raporunda yer aldı. Söz konusu raporda konu ile ilgili şu cümleler yer alıyordu:

“6 üyemiz hakkında işyeri seviyesinde yapılan toplu iş sözleşmeleri Ağustos, Ekim ve Aralık aylarında sona erecek ve bunlar için yeni bir sözleşme dönemi başlayacaktır. Ancak birbirinden farklı işyerleri olmakla beraber bunlar İstanbul, İzmir, Eskişehir ve İzmit mıntıklarında olup bu bölgeler geçim şartları bakımından farklılık arz etmemektedir. Binaenaleyh bu işyerleri için aynı hükümleri ihtiva eden toplu iş sözleşmelerinin yapılmasında fayda ve zaruret olduğuna kani bulunmaktayız. Esasen muhatabımız T.ÇİMSE-İŞ Sendikası da toplu sözleşmelerin tek tip olması prensibini benimsemiş ve kati olmayan görüşünü de bildirmiş bulunmaktadır.”¹³⁵

Altıncı Genel Kurul'daki olumlu gelişmelere karşın tek tip sözleşme uygulaması bazı nedenlerle 1970 yılındaki toplu iş sözleşmelerinde gerçekleştirilemedi.¹³⁶ Yedinci ve Sekizinci dönemlerde de bu konuda bir gelişme kaydedilemedi. Dokuzuncu dönem faaliyet raporunda da bu dönem içinde yürütülen yedi işyerinden altısında ortak görüşmelere başlandığı, ancak altı ayrı

sözleşmenin ortak bir metin haline getirilmesinin mümkün olamadığı ve konunun uzlaştırma kuruluna devredildiği, ancak tarafları memnun edecek bir sonucun bu devre için kolay olmayacağı tahmin edildiği anlatılmaktadır. Nitekim onuncu dönemde de her işyeri için ayrı sözleşme yapılmak zorunda kalındı.¹³⁷

Tüm üyelerin grup toplu iş sözleşmesi, sonunda 11.8.1984 tarihinde başarıldı. Oniki üye adına anlaşma bağlandı.¹³⁸ Ancak 1980 yılından sonra yeni katılan üyelerin değişik gruplardan gelmeleri nedeniyle ayrık hükümler sözleşmelerde yer almaya bir süre daha devam etti. Yirminci Genel Kurul toplandığında bunların büyük bir kısmı kaldırılmış bulunuyordu.¹³⁹

7.3.6 GREV ve LOKAVT FONU

Sendika'nın kuruluş yıllarında başlattığı bir başka çalışma konusu da grev ve lokavt sırasında üyelerin karşı karşıya kalacakları zararları karşılamak için sendika bünyesinde bir grev ve lokavt fonunun tesis edilmesi idi. Konu ilk olarak 26 Nisan 1967 tarihinde toplanan Sendika'nın Üçüncü Genel Kurul faaliyet raporunda şu cümlelerle yer aldı:

“Sözleşme müzakerelerinin herhangi bir anlaşmaya varmadan da kesilmesi ve grev veya lokavt ile de neticelenmeleri mümkün hallerdendir. Bu takdirde de üyelerimizin bu safhadaki zararlarını mümkün olduğu nisbette azaltmak başlıca gayemiz olacaktır... Sendikamızın mutabakatı alınmak kaydıyla verilecek bir lokavt kararı veya greve müncer olabilecek haller neticesinde üyelerimizin maruz kalacakları zararları karşılamak için sendika bünyesinde bir grev ve lokavt fonunun tesis edilmesi ve lokavt veya grev halinde üye işverene bu fondan yardım yapılması ve yapılacak yardımın miktar ve şartlarını yani fonun işleyiş şekli hususunda Yönetim Kurulu'nun yetkili kılınması Sayın Heyetinizin bugünden vereceği prensip kararı ile mümkün olabilecektir.”¹⁴⁰

135 ÇMİS Altıncı Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1970.

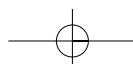
136 ÇMİS Yedinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1971.

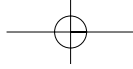
137 ÇMİS Onbirinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1976.

138 ÇMİS Onsekizinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1986.

139 ÇMİS Yirminci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1991.

140 ÇMİS Üçüncü Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1967.

Grev ve Lokavt Fonu'nun kurulması için alınmış olan bu karar bazı nedenlerle hemen uygulanamadı. Bunun yerine bir yardımlaşma fonunun kurulması için "Yardımlaşma Yönetmeliği" hazırlanarak 28 Nisan 1968 tarihli Genel Kurul kararıyla kabul edildi¹⁴¹ ve 1 Mayıs 1968'de yürürlüğe sokuldu.¹⁴²

Grev ve Lokavt fonu için üyelerden alınacak öden-tilerin miktarları zaman içinde sürekli değişikliğe uğ-ramıştır. Bu konuyla ilgili ilginç bir örnek 11 Ocak 1971 tarihinde Yardımlaşma Yönetmeliği'nde zorun-lu değişiklik yapılması için toplanan Olağanüstü Genel Kurul'a sunulan rapordur.

ÇMIS'in 1977 yılının başında üyesi olduğu Türki-ye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun bünye-sinde grev ve lokavt uygulanan işyerlerine yardım amacıyla oluşturulan "Merkezi Dayanışma Fonu Yö-netmeliği"nin 1 Temmuz 1977 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Sendika'nın kendi yardımlaşma fonu dışında yeni bir yardım olanağı daha sağlanmıştı.¹⁴³

14 Nisan 1980 tarihinde toplanan Olağanüstü Genel Kurul'da Yardımlaşma Yönetmeliği'nin 1 Tem-muz 1980'den başlayarak kaldırılması ve Grev ve Lokavt Fonu ve Aidat Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesi kabul edildi.¹⁴⁴

7.3.7 SENDİKANIN TEMSİL EDİLDİĞİ KURUM ve KURULUŞLAR

Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası, Tür-kiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu kanalıyla Sosyal Sigortalar Kurumu, Milli Produktivite Merke-zi, Asgari Ücret Tesbit Komisyonu, DPT İhtisas Komisyonu gibi yurtiçi kuruluşlarda ve ILO - UNICE gibi yurt dışı kuruluşlarda temsil edilmektedir.

7.3.8 EĞİTİM ETKİNLİKLERİ

ÇMIS toplu iş sözleşmelerinin yanında, sektörün sorunlarını bilimsel temellere oturtmak amacıyla eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Bu çerçevede ayda en az bir kez tüm üyelerini kapsayacak toplantılar düzenlemektedir. Ayrıca yılda en az bir kez geniş katılımlı yaptığı seminerlerin sonuçlarını kitap hali-nde yayınlamaktadır. Özellikle, son 5 yıl içinde ya-pılan "Türk Rekabet Hukuku ve Rekabet Kurumu Uygulamaları", "Yeni Mali Düzenlemelerin Kısa ve Orta Vadeli Etkileri" ile "Sosyal Sigortalarda Yeni-den Yapılanma" seminerleri kitap haline getirilmiş-tir. Ayrıca, 1475 sayılı İş Kanunu, 2821 sayılı Sen-dikalar Kanunu, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu en son değişiklikleri kapsa-yacak şekilde basılarak ÇMIS üyeleri ve çalışma ha-yatı ile ilgili tüm kesimlerin yararına sunulmuştur. Bunların dışında; iş kazaları, işçi sağlığı ve iş güven-liği, sektör ve ilgili kurumlara ilişkin mevzuatı ya-ynlamaktadır. Ülke genelinde meydana gelen ve sektörü etkilemesi olası değişikliklere üyelerini ha-zırlama amaçlı yayınlar yapmakta ve bunları ücret-siz olarak dağıtmaktadır.

Fabrikalardaki iş kazaları gibi konular Sendika ta-rafından düzenli olarak takip edilmekte ve istatisti-ki bilgiler olarak değerlendirilmektedir. İş kazaları-nın vardiya, zaman, unsur, meslek grubu olarak de-ğerlendirilmesinden sonra bu bilgiler istatistikler olarak düzenlenmekte ve üyelere gönderilmektedir. 1989 tarihinde Mardin Çimento, 2002 tarihinde Akçansa, işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda Ça-lışma Bakanlığı'nın yaptığı değerlendirmede en du-yarlı fabrika seçilip ödüllendirilmişlerdir.

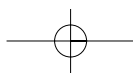
ÇMIS üyeleri arasında Ocak 2003 tarihinden iti-baren OHSAS 18001 İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Yönetim Sistemi'nin yaygınlaşması için çaba sarf

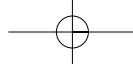
141 ÇMIS Dördüncü Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1968.

142 ÇMIS Beşinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1969.

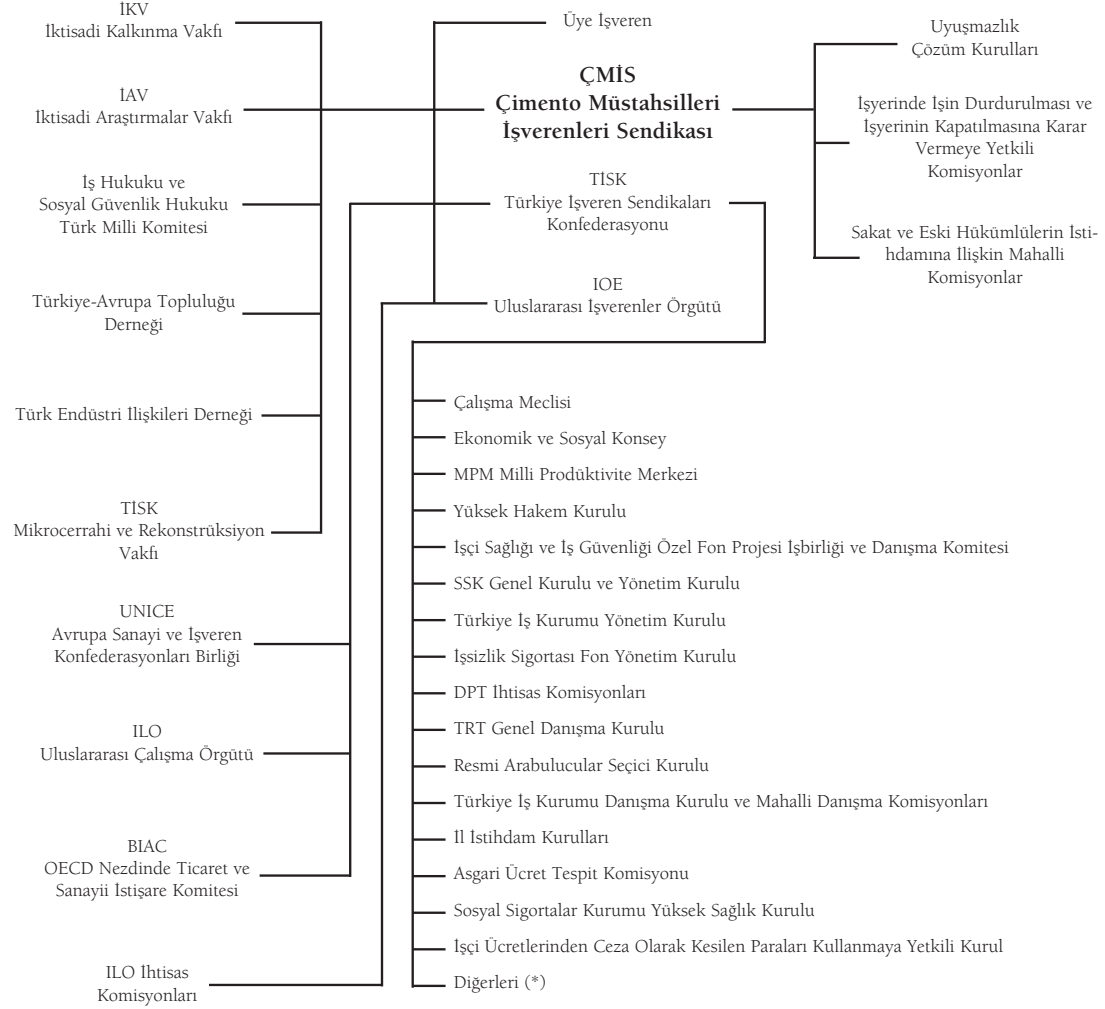
143 ÇMIS Onikinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1977.

144 ÇMIS Onbeşinci Genel Kurul Faaliyet Raporu, 1980.

İŞKOLU İŞVERENLERİNİN ÇMİS KANALIYLA TEMSİL EDİLDİKLERİ KURULUŞ VE KURUMLAR

(*) ÇMİS'in TISK Kanalıyla Temsil Edildiği Diğer Kuruluşlar:

TBMM'nin İlgili Komisyonları

Sosyal Sigortalar Kurumu Yüksek Sağlık Kurulu

Çıraklık ve Meslek Eğitim Kurulu

AB Danışma Kurulu

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)

Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi

Türk Patent Enstitüsü

TOBB Bünyesindeki İş Konseyleri

Kamu İhale Kurulu

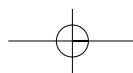
Özürülüler Yüksek Kurulu

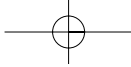
Meslek Standartları Komisyonu

Ulusal Çalışma Konseyi ve Yerel Çalışma Konseyleri

Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonları

Ulusal Şuralar (Sanayi, Milli Eğitim, Çevre, Özürülüler vb.)

etmektedir. Bu amaçla tüm üyelerini kapsayan işçi sağlığı ve iş güvenliği risklerinin değerlendirilmesi, önlemlerinin alınması konusunda bilgi ve beceri kazandırma amacını taşıyan eğitim çalışmaları yapmaktadır. Sözkonusu eğitim çalışması üst-orta düzey yöneticiler ile taşeron işçisi dahil tüm çalışanları kapsamaktadır.

7.3.9 SOSYAL ETKİNLİKLER

Türkiye çimento sektörü ilk fabrikaların kuruluşundan başlayarak toplumsal gelişmeye katkıda bulunmayı kendisi için önemli bir ilke olarak benimsemiştir. Her fabrikanın içinde yer aldığı kentin kültür ve eğitiminin gelişmesi için yaptığı hizmetler sektör tarihinde yer almaktadır. ÇMİS de bu geleneği devam ettirerek çeşitli sosyal etkinlikleri yürütmektedir. Bu kapsamda 9 Kasım 1998'de hizmete giren Kayakyolu İlköğretim Okulu binası, Marmara depreminde evlerini kaybedenler için TÇMB ile ortak olarak yaptırılan ve 5 Ocak 2000'de hak sahiplerine teslim edilen 120 adet prefabrike konut ile, 6 Mayıs 2000'de açılışı yapılan SSK Karamürsel Dispanseri ve 19 Ocak 2001'de hizmete giren Van İlköğretim Okulu örnek olarak gösterilebilir.

7.3.10 KURULUŞUNUN 40. YILINDA ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ İŞVERENLERİ SENDİKASI (ÇMİS)

Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası'nın bugün 26 üyesi bulunmaktadır. Sendika, mal varlığı ve maddi durumuyla Türkiye'nin üçüncü büyük sendikası niteliğindedir.¹⁴⁵

Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Van İlköğretim Okulu'nun açılışı, 19 Ocak 2001 (ÇMİS Arşivi).

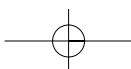

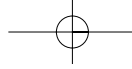
ÇMİS ve TÇMB tarafından 2000 yılında yaptırılan afet konutları (ÇMİS Arşivi).

ÇİMİŞ Yönetim Kurulu Başkanı Mesut Erez afet konutları anahtar teslim töreninde, 5 Ocak 2000 (ÇMİS Arşivi).

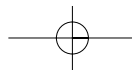
145 Bayazıt, sözlü tarih görüşmesi, 2001.

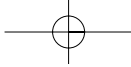

ÇİMENTO MÜSTAHSİLLERİ İŞVERENLERİ SENDİKASINA BAĞLI ÜYE KURULUŞLAR

- 1 Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.
- 2 Akçansa Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
  - Büyükçekmece Çimento Fabrikası
  - Çanakkale Çimento Fabrikası
- 3 Aşkale Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.
- 4 Baştaş-Başkent Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
- 5 Batıçim-Batı Anadolu Çimento Sanayii T.A.Ş.
- 6 Batısöke-Söke Çimento Sanayii T.A.Ş.
- 7 Bolu Çimento Sanayii A.Ş.
- 8 Bursa Çimento Fabrikası A.Ş.
- 9 Çimentaş İzmir Çimento Fabrikası T.A.Ş.
- 10 Çimko Çimento Sanayii T.A.Ş.
- 11 Çimsa Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
  - Mersin Çimento Fabrikası
  - Kayseri Çimento Fabrikası
- 12 Denizli Çimento Sanayii A.Ş.
- 13 Elazığ Altınova Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
- 14 Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş.
- 15 Göлтаş Göller Bölgesi Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
- 16 Kars Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
- 17 Konya Çimento Sanayii A.Ş.
- 18 Lafarge Aslan Çimento A.Ş.
- 19 Mardin Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
- 20 Nuh Çimento Sanayii A.Ş.
- 21 OYSA Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
  - Niğde Çimento Fabrikası
  - İskenderun Çimento Fabrikası
- 22 Set Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş.
- 23 Set Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
  - Ankara Çimento Fabrikası
  - Balıkesir Çimento Fabrikası
  - Trakya Çimento Fabrikası
- 24 Ünye Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
- 25 Yibitaş Lafarge Orta Anadolu Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
  - Çorum Çimento Fabrikası
  - Hasanoğlan Çimento Fabrikası
  - Nevşehir Çimento Fabrikası
  - Samsun Çimento Fabrikası
  - Sivas Çimento Fabrikası
- 26 Yibitaş Yozgat İşçi Birliği İnşaat Malzemeleri Ticaret ve Sanayii A.Ş.

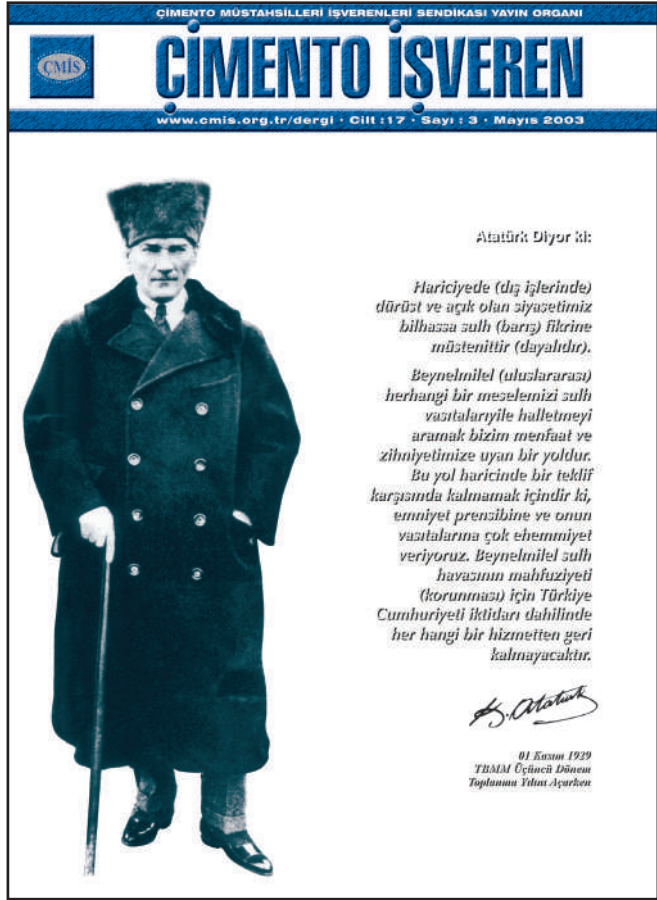

ÇMIS Merkez Binasi (ÇMIS Arşivi).

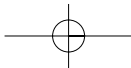
Ankara içinde uygun bir arsa bulmak için yapılan uzun araştırmalardan sonra gerçekleştirilen yeni bina sendika merkezi olarak hizmete girmiştir.

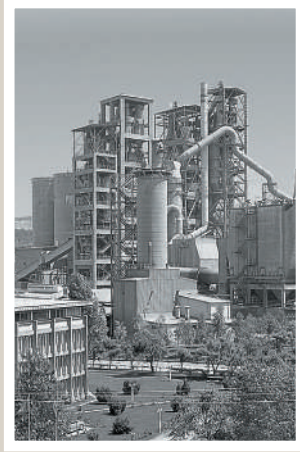
ÇMIS, 1987 yılı başından bu yana, ilkeleri doğrultusunda, çalışma hayatının sorunları hakkında üyeleri ve tüm işverenleri aydınlatmak, iş mevzuatıyla ilgili 9., 10. ve 21. Hukuk Daireleri'nin önemli içtihadlarını duyurmak amacını taşıyan "Çimento İşveren" dergisinin yayımına düzenli bir şekilde devam olmaktadır.

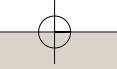
İlk kuruluş yıllarındaki yapılandırma çalışmalarından sonra Sendika tarafından eğitim etkinliklerine önem verilmiş ve gerek üyeleri bilgilendirmek, gerekse sektörün çeşitli gruplarını teknolojik ve yönetsel gelişmelerden haberdar edebilmek amacıyla düzenlenen kurs, seminer ve konferanslar artan bir yoğunlukla sürdürülmektedir.

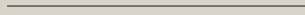
Çimento ve İşveren Dergisi (Sayı:3, Mayıs 2003).

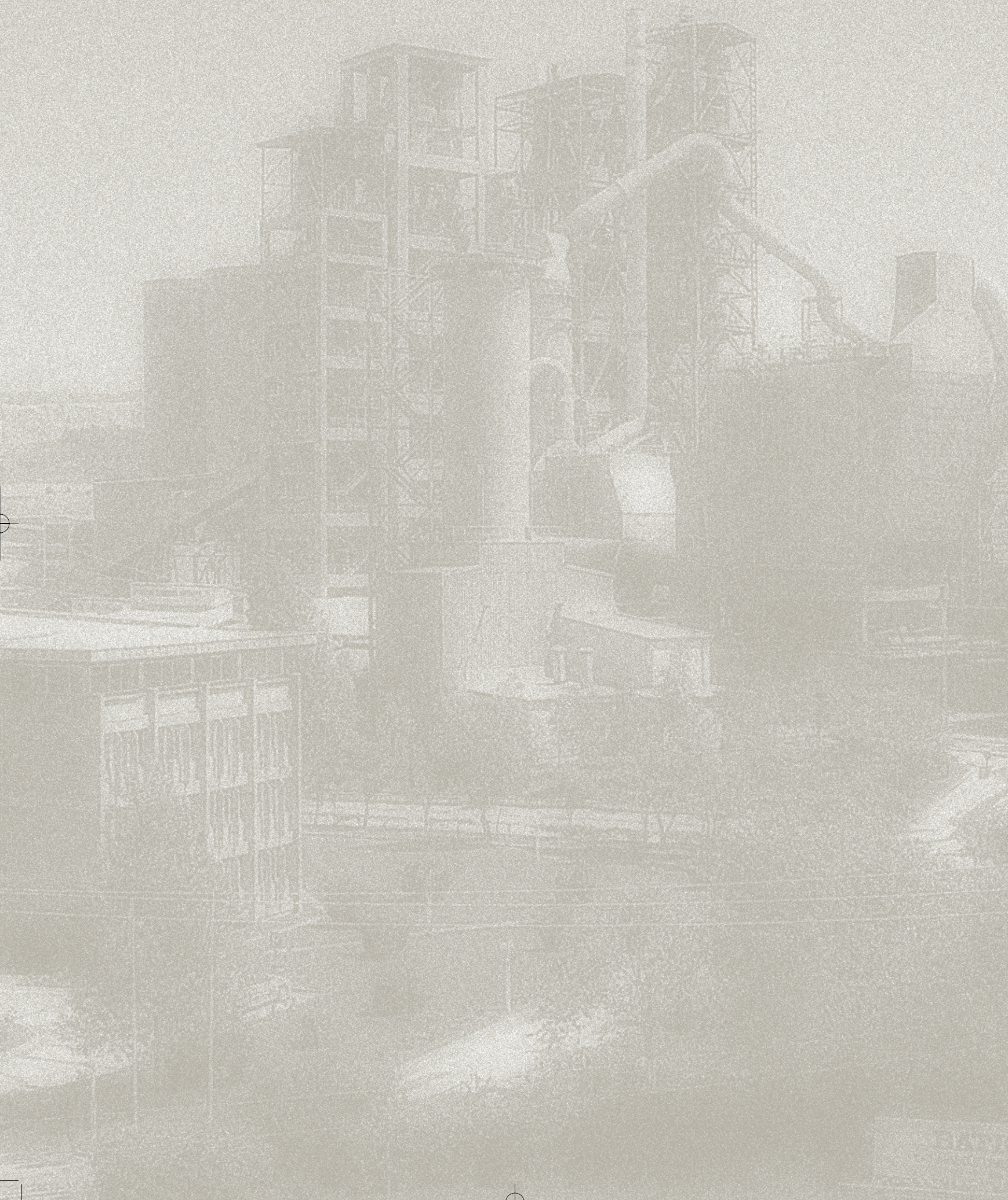

8

ÇİMENTO FABRİKALARI
KİMLİK BİLGİLERİ

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup
Şirketin Kuruluş Tarihi
Temel Atma Tarihi
Faaliyete Geçiş Tarihi
Kuruluş Kapasitesi
Kuruluş Sermayesi

OYAK
05.10.1954
03.02.1955
26.05.1957
150,000 ton / yıl
5,000,000 TL.

Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

K.H.D.
Kuru Sistem (Ön
prekalsinasyonlu)
4
Şubat 1991

Adıyaman Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup
Şirketin Kuruluş Tarihi
Temel Atma Tarihi
Faaliyete Geçiş Tarihi
Kuruluş Kapasitesi
Kuruluş Sermayesi

ÇİMKO
11.06.1976
20.10.1976
20.07.1983
560,000 ton / yıl
10,000,000,000 TL.

Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

K.H.D.
Kuru Sistem
(prekalsinasyonlu)
1
16.08.1995

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Akçansa Çimento Sanayii T.A.Ş. (B. Çekmece)
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	Sabancı Holding + Heidelberg Cement	Kuruluş Sermayesi	4,500,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	05.06.1967	Kurucu Firma-Sistem	K.H.D.
Temel Atma Tarihi	1967	Üretim Tipi	Kuru Sistem (prekalsinasyonlu)
Faaliyete Geçiş Tarihi	29.03.1969	Fırın Adedi	3
Kuruluş Kapasitesi	420,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	-

Akçansa Çimento Sanayii T.A.Ş. (Çanakkale)
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	Sabancı Holding + Heidelberg Cement	Kuruluş Sermayesi	10,000,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	17.09.1974 (01.11.1974'de çalışmaya başladı)	Kurucu Firma-Sistem	Fuller (ABD)
Temel Atma Tarihi	15.09.1975	Üretim Tipi	Kuru Sistem (prekalsinasyonlu)
Faaliyete Geçiş Tarihi	15.09.1979	Fırın Adedi	1
Kuruluş Kapasitesi	825,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	-

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Aslan Çimento Sanayii A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	LAFARGE	Kurucu Firma-Sistem	F.L.S., Danimarka
Şirketin Kuruluş Tarihi	1911 (23.12.1919'da Eskişehir)	Üretim Tipi	Kuru Sistem
Çimento Fab. ile birleşti)			(prekalsinasyonlu)
Temel Atma Tarihi	1911	Fırın Adedi	1
Faaliyete Geçiş Tarihi	1911	Özelleştirilme Tarihi	1989 (Şirket önceden özel kuruluştur.)
Kuruluş Kapasitesi	20,000 ton / yıl		İş Bankası'na ait idi.)
Kuruluş Sermayesi	-		

Aşkale Çimento Sanayii A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	ERÇİMSAN	Kuruluş Sermayesi	300,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	1968	Kurucu Firma-Sistem	K.H.D.
Temel Atma Tarihi	09.04.1968	Üretim Tipi	Kuru Sistem
Faaliyete Geçiş Tarihi	13.10.1971	Fırın Adedi	1
Kuruluş Kapasitesi	330,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	17.06.1995

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

BAŞTAŞ Başkent Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	VICAT	Kurucu Firma-Sistem	Wedag (Ön ısıtıcı kuru sistem)
Şirketin Kuruluş Tarihi	26.07.1967	Üretim Tipi	Kuru Sistem (prekalsinasyonlu)
Temel Atma Tarihi	1968	Fırın Adedi	1
Faaliyete Geçiş Tarihi	Nisan 1970	Özelleştirilme Tarihi	-
Kuruluş Kapasitesi	495,000 ton / yıl		
Kuruluş Sermayesi	54,000,000 TL.		

Batiçim Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	BATI ANADOLU	Kuruluş Sermayesi	36,500,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	11.11.1966	Kurucu Firma-Sistem	K.H.D. (Ön ısıtıcı kuru sistem)
Temel Atma Tarihi	21.08.1967	Üretim Tipi	Kuru Sistem (Ön ısıtıcı)
Faaliyete Geçiş Tarihi	21.06.1969	Fırın Adedi	2
Kuruluş Kapasitesi	420,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	-

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Batisöke Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	BATI ANADOLU	Kuruluş Sermayesi	5,000,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	15.01.1955	Kurucu Firma-Sistem	Fives Lilles
Temel Atma Tarihi	01.03.1956	Üretim Tipi	Kuru Sistem (2. hat yarı-yaş)
Faaliyete Geçiş Tarihi	20.10.1962	Fırın Adedi	2
Kuruluş Kapasitesi	85,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	08.09.1989

Bolu Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	OYAK	Kurucu Firma-Sistem	K.H.D.
Şirketin Kuruluş Tarihi	23.08.1968	Üretim Tipi	Kuru Sistem (prekalsinasyonlu)
Temel Atma Tarihi	29.09.1969	Fırın Adedi	1
Faaliyete Geçiş Tarihi	01.06.1974	Özelleştirilme Tarihi	30.04.1990
Kuruluş Kapasitesi	550,000 ton / yıl		
Kuruluş Sermayesi	500,000 TL.		

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Bursa Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup -
Şirketin Kuruluş Tarihi 14.07.1966
Temel Atma Tarihi 1967
Faaliyete Geçiş Tarihi 31.01.1969
Kuruluş Kapasitesi 250,000 ton / yıl
Kuruluş Sermayesi 36,000,000 TL.

Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

Polysius (Depol)
Siklonlu Kuru Sistem
Kuru Sistem -
(prekalsinasyonlu
[her iki fırın])
2
-

Çimentaş İzmir Çimento Sanayii A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup CEMENTİR-ÇİMENTAŞ
Şirketin Kuruluş Tarihi 1950
Temel Atma Tarihi 1952
Faaliyete Geçiş Tarihi Eylül 1953
Kuruluş Kapasitesi 150,000 ton / yıl
Kuruluş Sermayesi 5,000,000 TL.

Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

F.L.S.
Kuru Sistem
(prekalsinasyonlu)
2 (1. hat prekals.)
-

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Çimsa Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. (MERSİN) Entegre Çimento Fabrikası

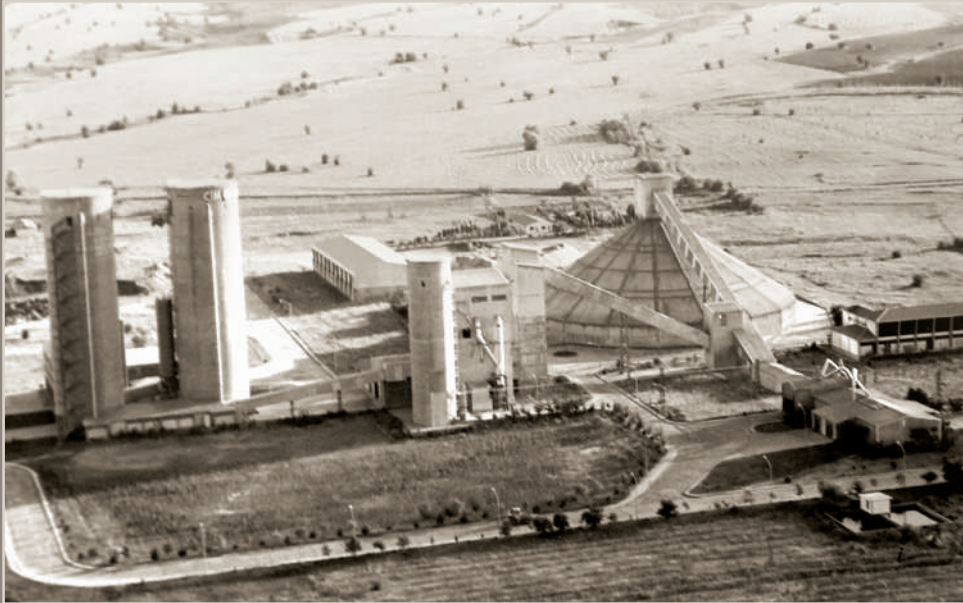
Bağlı Olduğu Grup
Şirketin Kuruluş Tarihi
Temel Atma Tarihi
Faaliyete Geçiş Tarihi

Sabancı Holding
12.12.1972
Haziran 1973
Haziran 1975 (1990 beyaz
çimento üretiminin
başlaması)

Kuruluş Kapasitesi
Kuruluş Sermayesi
Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

1,000,000 ton / yıl
5,000,000 TL.
F.L.S. (Wt) Kuru sistem
Kuru Sistem
3 (1 hat prekalsinasyonlu)
-

Çimsa Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. (KAYSERİ) Öğütme Tesisi

Bağlı Olduğu Grup
Şirketin Kuruluş Tarihi
Temel Atma Tarihi
Faaliyete Geçiş Tarihi
Kuruluş Kapasitesi

Sabancı Holding
1991
01.04.1991
Nisan 1992
800,000 ton / yıl

Kuruluş Sermayesi
Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

Çimsa'nın bir kuruluşu olduğu
için ayrı bir sermayesi yok
F.L.S. - Hover & Baecker
-
-
-

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Denizli Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	EREN Holding - La Dieti Foundation	Kuruluş Sermayesi	10.000.000.000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	1988 (ÇİTOSAN bünyesinden ayrılıp A.Ş. oluşu)	Kurucu Firma-Sistem	K.H.D. - F.L.S. - Hover & Baecker
Temel Atma Tarihi	08.10.1976	Üretim Tipi	Kuru Sistem (prekalsinasyonlu)
Faaliyete Geçiş Tarihi	1988 (Anonim Şirket olarak faaliyete geçişi)	Fırın Adedi	2
Kuruluş Kapasitesi	510.000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	04.12.1992

Elazığ Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	OYAK + GAMA	Kuruluş Sermayesi	5.000.000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	12.04.1954	Kurucu Firma-Sistem	Fried Krupp
Temel Atma Tarihi	26.09.1955	Üretim Tipi	Lepol Sistem (Yarı Yaş)
Faaliyete Geçiş Tarihi	21.02.1959	Fırın Adedi	2
Kuruluş Kapasitesi	85.000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	12.06.1996

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Ereğli Çimento Fabrikası
Öğütme Tesisi

Bağlı Olduğu Grup	LAFARGE	Kurucu Firma-Sistem	-
Şirketin Kuruluş Tarihi	-	Üretim Tipi	Açık Sistem Çimento Değirmeni
Temel Atma Tarihi	1990	Fırın Adedi	-
Faaliyete Geçiş Tarihi	1991	Özelleştirilme Tarihi	-
Kuruluş Kapasitesi	210,000 ton / yıl		
Kuruluş Sermayesi	-		

Göлтаş-Göller Bölgesi Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	-	Kurucu Firma-Sistem	Polysius (Depol) Siklonlu Kuru Sistem
Şirketin Kuruluş Tarihi	07.02.1969	Üretim Tipi	Depol - Kuru Sistem
Temel Atma Tarihi	Kasım 1969	Fırın Adedi	2
Faaliyete Geçiş Tarihi	22.03.1973	Özelleştirilme Tarihi	-
Kuruluş Kapasitesi	560,000 ton / yıl		
Kuruluş Sermayesi	5,000,000 TL.		

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

OYSA Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. (İskenderun)
Öğütme Tesisi

Bağlı Olduğu Grup	OYSA (OYAK + SABANCI)	Kuruluş Sermayesi	200.000.000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	1974	Kurucu Firma-Sistem	K.H.D.
Temel Atma Tarihi	1974	Üretim Tipi	-
Faaliyete Geçiş Tarihi	30.10.1977	Fırın Adedi	-
Kuruluş Kapasitesi	330.000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	02.12.1992

Kars Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	CEMENTİR-ÇİMENTAŞ	Kuruluş Sermayesi	5.000.000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	-	Kurucu Firma-Sistem	K.H.D.
Temel Atma Tarihi	Ağustos 1969	Üretim Tipi	Ön Isıtmalı Kuru Sistem
Faaliyete Geçiş Tarihi	26.06.1976	Fırın Adedi	1
Kuruluş Kapasitesi	210.000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	18.06.1996

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Konya Çimento Sanayii A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup VICAT
Şirketin Kuruluş Tarihi 12.12.1954
Temel Atma Tarihi 1954
Faaliyete Geçiş Tarihi 30.06.1963
Kuruluş Kapasitesi 200,000 ton / yıl

Kuruluş Sermayesi 6,200,000 TL.
Kurucu Firma-Sistem Krupp (Yaş Sistem)
Üretim Tipi Kuru Sistem
Fırın Adedi 2
Özelleştirilme Tarihi 25.10.1990

Kurtalan Çimento Sanayii A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup LİMAK HOLDİNG
Şirketin Kuruluş Tarihi 1984 (ÇİTOSAN bünyesinden ayrılıp A.Ş. oluşu)
Temel Atma Tarihi 30.12.1976
Faaliyete Geçiş Tarihi 15.12.1984 (Anonim Şirket olarak faaliyete geçişi)

Kuruluş Kapasitesi 630,000 ton / yıl
Kuruluş Sermayesi 5,000,000,000 TL.
Kurucu Firma-Sistem K.H.D.
Üretim Tipi Kuru sistem
Fırın Adedi 1
Özelleştirilme Tarihi 20.08.1997

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Mardin Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup OYAK
Şirketin Kuruluş Tarihi 02.06.1969
Temel Atma Tarihi 22.07.1969
Faaliyete Geçiş Tarihi 08.09.1975
Kuruluş Kapasitesi 525,000 ton / yıl
Kuruluş Sermayesi 1,000,000 TL.

Kurucu Firma-Sistem K.H.D. - Ön Isıticılı Kuru Sistem
Üretim Tipi Kuru Sistem
Fırın Adedi 1
Özelleştirilme Tarihi 30.04.1987

Nuh Çimento Sanayii T.A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup NUH Holding
Şirketin Kuruluş Tarihi 1966
Temel Atma Tarihi 10.07.1967
Faaliyete Geçiş Tarihi 29.07.1969
Kuruluş Kapasitesi 400,000 ton / yıl
Kuruluş Sermayesi 30,000,000 TL.

Kurucu Firma-Sistem K.H.D. - Ön Isıticılı Kuru Sistem
Üretim Tipi Kuru Sistem (prekalsinasyonlu)
Fırın Adedi 2
Özelleştirilme Tarihi -

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

OYSA Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. (Niğde)
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	OYSA (OYAK + Sabancı)	Kuruluş Sermayesi	5,000,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	21.06.1957	Kurucu Firma-Sistem	Fried Krupp (Yaş Sistem)
Temel Atma Tarihi	04.10.1957	Üretim Tipi	Kuru - Yaş Sistem
Faaliyete Geçiş Tarihi	21.02.1964	Fırın Adedi	2 (1'i yaş)
Kuruluş Kapasitesi	85,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	23.03.1992

Set Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. (ANKARA)
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	ITALCEMENTI	Kuruluş Sermayesi	9,000,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	-	Kurucu Firma-Sistem	(1953 sermayesi)
Temel Atma Tarihi	-	Üretim Tipi	Şakuli Fırın
Faaliyete Geçiş Tarihi	1926 (18.04.1953'de devletleştirildi)	Fırın Adedi	Kuru Sistem
Kuruluş Kapasitesi	115,000 ton / yıl (1926'da 15,000 t / y'lık şakuli fırınla başladı)	Özelleştirilme Tarihi	(Ön ısıtıcılı prekalsinasyonlu)
			2
			08.09.1989

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Set Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. (BALIKESİR)
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	ITALCEMENTİ	Kuruluş Sermayesi	5,000,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	31.05.1955	Kurucu Firma-Sistem	K.H.D.
Temel Atma Tarihi	26.10.1956	Üretim Tipi	Kuru Sistem
Faaliyete Geçiş Tarihi	26.07.1958	Fırın Adedi	1
Kuruluş Kapasitesi	85,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	08.09.1989

Set Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. (PINARHİSAR)
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	ITALCEMENTİ	Kurucu Firma-Sistem	Fried Krupp
Şirketin Kuruluş Tarihi	1954	Üretim Tipi	Kuru Sistem
Temel Atma Tarihi	14.08.1955	Fırın Adedi	(1. hat yaş sistem)
Faaliyete Geçiş Tarihi	27.11.1958	Özelleştirilme Tarihi	2
Kuruluş Kapasitesi	85,000 ton / yıl		08.09.1989
Kuruluş Sermayesi	5,000,000 TL.		

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Set Afyon Çimento A.Ş.
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup
Şirketin Kuruluş Tarihi
Temel Atma Tarihi
Faaliyete Geçiş Tarihi
Kuruluş Kapasitesi

ITALCEMENTI
18.03.1954
08.06.1955
07.10.1957
85,000 ton / yıl

Kuruluş Sermayesi
Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

5,000,000 TL.
Fives Lilles
Yarı Yaş Sistem
2
08.09.1989

Set Anadolu Çimento A.Ş.
Öğütme Tesisi (1998'de dönüştürüldü)

Bağlı Olduğu Grup
Şirketin Kuruluş Tarihi
Temel Atma Tarihi
Faaliyete Geçiş Tarihi
Kuruluş Kapasitesi
Kuruluş Sermayesi

ITALCEMENTI
-
-
1929
65,000 ton / yıl
-

Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

Societe Ciment Belgique -
F.L.S. Yaş
-
-
-

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Ünye Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup OYAK
Şirketin Kuruluş Tarihi 28.05.1969
Temel Atma Tarihi 18.08.1969
Faaliyete Geçiş Tarihi 27.05.1974
Kuruluş Kapasitesi 600,000 ton / yıl
Kuruluş Sermayesi 1,000,000 TL.

Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

K.H.D. - Ön Isıtıcı
Kuru Sistem
Kuru Sistem
(prekalsinasyonlu)
1
30.04.1987

Yibitaş Yozgat İşçi Birliği İnşaat Malz. Tic. ve San. A.Ş. - Yozgat Çimento Fabrikası Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup YİBİTAŞ - LAFARGE
Şirketin Kuruluş Tarihi 1973
Temel Atma Tarihi 1973
Faaliyete Geçiş Tarihi 1978
Kuruluş Kapasitesi 500,000 ton / yıl

Kuruluş Sermayesi
Kurucu Firma-Sistem
Üretim Tipi
Fırın Adedi
Özelleştirilme Tarihi

25,000,000 TL.
Humboldt-Wedag -
Ön Isıtıcı Kuru Sistem
Ön Isıtıcı Kuru Sistem
1
-

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Yibitaş - Lafarge Orta Anadolu Çimento
Sanayii Ticaret A.Ş. Çorum Şubesi
Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup	YİBİTAŞ - LAFARGE	Kuruluş Sermayesi	5,000,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	10.11.1954	Kurucu Firma-Sistem	Fives Lilles
Temel Atma Tarihi	29.11.1954	Üretim Tipi	Kuru ve Yaş Sistem
Faaliyete Geçiş Tarihi	01.05.1958	Fırın Adedi	2 (1'i yaş)
Kuruluş Kapasitesi	85,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	25.12.1992

Yibitaş - Lafarge Orta Anadolu Çimento
Sanayii Ticaret A.Ş. Hasanoğlan Şubesi
Öğütme Tesisi

Bağlı Olduğu Grup	YİBİTAŞ - LAFARGE	Kuruluş Sermayesi	-
Şirketin Kuruluş Tarihi	Ağustos 1991	Kurucu Firma-Sistem	Krupp Polysius
Temel Atma Tarihi	1991 (montaj başlangıcı)	Üretim Tipi	-
Faaliyete Geçiş Tarihi	18.06.1992	Fırın Adedi	-
Kuruluş Kapasitesi	500,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	-

Ç İ M E N T O F A B R İ K A L A R I K İ M L İ K B İ L G İ L E R İ

Yibitaş - Lafarge Orta Anadolu Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.
Nevşehir Şubesi
Öğütme Tesisi

Bağlı Olduğu Grup	YIBITAŞ - LAFARGE	Kuruluş Sermayesi	1,000,000,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	07.05.1992	Kurucu Firma-Sistem	Humboldt
Temel Atma Tarihi	1992	Üretim Tipi	-
Faaliyete Geçiş Tarihi	17.09.1993	Fırın Adedi	-
Kuruluş Kapasitesi	560,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	-

Yibitaş - Lafarge Orta Anadolu Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.
Samsun Şubesi
Öğütme Tesisi

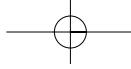

Bağlı Olduğu Grup	YIBITAŞ - LAFARGE	Kuruluş Sermayesi	50,000,000,000 TL.
Şirketin Kuruluş Tarihi	1995	Kurucu Firma-Sistem	Wickers
Temel Atma Tarihi	Mayıs 1995	Üretim Tipi	-
Faaliyete Geçiş Tarihi	Mart 1996	Fırın Adedi	-
Kuruluş Kapasitesi	500,000 ton / yıl	Özelleştirilme Tarihi	-

Yibitaş - Lafarge Orta Anadolu Çimento Sanayii Ticaret A.Ş. Sivas Şubesi Entegre Çimento Fabrikası

Bağlı Olduğu Grup Şirketin Kuruluş Tarihi	YİBİTAŞ - LAFARGE (31.12.1980 Devletleştirilme tarihi)	Kuruluş Sermayesi Kurucu Firma-Sistem Üretim Tipi	- K.H.D.- Yaş Sistem Kuru Sistem
Temel Atma Tarihi Faaliyete Geçiş Tarihi Kuruluş Kapasitesi	13.02.1939 06.06.1943 90,000 ton / yıl (Yaş Sistem)	Fırın Adedi Özelleştirilme Tarihi	2 25.12.1992

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ VE FAALİYET RAPORLARI

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ BELGELERİ (BCA)
BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ (BOA)
ÇMİS ANA TÜZÜĞÜ, ÇMİS, Ankara, 2001.
TÇMB ANA NİZAMNAMESİ, TÇMB, Ankara, 1957.
TÇMB ANA YÖNETMELİĞİ, TÇMB, Ankara, 2001.
ÇİSAN FAALİYET RAPORLARI
ÇİTOSAN FAALİYET RAPORLARI
ÇMİS FAALİYET RAPORLARI
TÇMB FAALİYET RAPORLARI

KİTAP, MAKALE VE BENZERİ ÇALIŞMALAR

Akalan, Sadık.

"Veda Konuşması", *Çimento ve Beton Dünyası Dergisi*, Ocak-Şubat 2001, sayı: 27.

Akkaya Fevzi.

Ömrümüzün Kilometre Taşları: STFA'nın Hikayesi, Fevzi Akkaya, İstanbul, 1989.

Akyıldız, Ali.

Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri, TEB, İstanbul, 2001, s. 532.

Arar, İ.

Hükümet Programları 1920-1965, Belgeler ve Araştırmalar Dizisi: 1, Ankara.

Aslanoğlu, İnci N.

1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Sosyal, Kültürel, Ekonomik Ortam Değişimi ve Mimarlığa Yansımaları, Doktora Tezi, İTÜ, 1979.

Batur, Afife.

Yayınlanmamış Araştırma Notları, İTÜ, 2001.

Boratav, Korkut.

"Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden İnşa: 1923-1929", *75 Yılda Çarklardan Chiplere* içinde. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 301.

Boratav, Korkut- E. Türkcan.

Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutu ve KIT'ler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 287.

Çelenk, Ayduk.

"Türkiye'de Çimento", *TÇMB Bülteni*, Şubat 1967, sayı: 23, s. 9.

"Dünyada ve Türkiye'de Çimento Üretimi ve Gelişmeler", *Türkiye'de Çimento Sanayii ve Sorunları* içinde. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1986, s. 205 (s. 18).

"Türkiye Çimento Sektörünün Dünü Bugünü Yarını", *Çimento ve Beton Dünyası*, 1997, sayı: 5.

Çelenk Ayduk-S. Peker.

Çimentonun Tarihçesi ve Türkiye Çimento Sanayii (1912- 1919), H. Ö. Sabancı Holding Çimento Grubu Yayını, 1999.

Dölen, Emre-Murat Koraltürk.

İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü 1910- 2002, Tarih Vakfı-Lafarge, (yayıma hazırlanıyor).

Emanetoğlu, Fazlı.

Özelleştirme Konusunu İhtiva Eden Rapor, Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii TAŞ, Ankara, 1986.

"Çimento Sanayiinin Geliştirilmesi İçin Alınacak Tedbirler ve İzlenecek Politika" *Türkiye'de Çimento Sanayii ve Sorunları* içinde. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1986, s. 205 (s. 223-255).

Kazgan, Haydar.

Galata Bankerleri, TEB Yayıncılık ve Kültür Hizmetleri A.Ş., İstanbul, 1991, (s. 7).

Kepenek, Yakup.

100 Soruda Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirmeleriyle Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990, (s. 20).

Keyder, Çağlar.

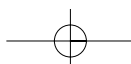
"İmalat Sektörünün Yapısı: 1923-1929", *75 Yılda Çarklardan Chiplere*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 301. (s. 57-58).

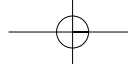
Okyar, K.

"Türkiye Çimento Sanayiinde Eğitim Faaliyetleri", *TÇMB Bülteni*, Mayıs 1963, sayı: 1, s. 15-16.

Onbulak, Sinan.

"Çimento Müstahsilleri Tarafından Sendika Kurulması Zarureti", *TÇMB Bülteni*, yıl: 1, Aralık 1963, sayı: 4, s. 6-7.

"Çimento Sanayiinin 1960 Yılındaki Durumu",
TÇMB Bülteni, yıl: 3, Ekim 1966, sayı: 21, s. 25-30.

Ökçün, Gündüz.

Osmanlı Sanayii 1913- 1915 Yılları İstatistikleri, 2. Basım,
AÜSBF Yayınları, Ankara, 1971.

Sarç, Ömer.

"Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi ve İktisat Politikaları", *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk* içinde,
Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları,
İstanbul, 1983, (s. 335-378).

Sayar, Zeki.

"Buhran ve Bina İnşa Etmek Mecburiyeti",
Arkitekt Dergisi, 1939.

"Mesken Buhranı ve Bina Yapımını Teşvik Kanunu",
Arkitekt Dergisi, 1948.

Sey, Yıldız.

"Cumhuriyet Döneminde Konut", *75 Yılda Kent ve Mimarlık*
içinde. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 353 (s. 285).

Sönmez, Mustafa.

"75 Yıllık Sanayileşme Politikaları", *75 Yılda Çarklardan Chiplere*
içinde. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 301 (s. 4).

Tezel, Yahya.

Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Tarih Vakfı Yurt
Yayınları Türkiye Araştırmaları Dizisi, 3. Basım,
İstanbul, 1994. s. 552.

Toprak, Zafer.

Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950), Milli İktisat, Milli
Burjuvazi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995. s. 464.

Tör, Vedat Nedim.

"Çimento Sanayiinde Devletçilik", *Kadro Dergisi*,
1934, sayı: 127.

Tuncer, S.

"Çimento Sanayiinin Geliştirilmesi İçin Alınacak Tedbirler
ve İzlenecek Politika", *Türkiye'de Çimento Sanayii ve Sorunları*
içinde. İktisadi Araştırmalar Vakfı,
İstanbul, 1986, s. 205 (s. 119).

Uman, Nuri.

"Türkiye Çimento Sanayii'nin Yeni Yapısal Durumu",
Türkiye'de Çimento Sanayii ve Sorunları içinde. İktisadi
Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1986, s. 205 (s. 152).

Yasa, Memduh.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923- 1978,
Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980.

Yavuz, Yıldırım.

*The Final Years of the Ottoman Empire, Modern Turkish
Architecture*, University of Pennsylvania Press,
Philedelphia, 1984, (s. 34).

"Tayyare Apartmanları", *İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 7,
Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, (s. 228).

Yusuf Razi.

Yapı, 1942, s.11.

Zeki Selâh.

"Türkiye'de Çimento Bir Lükstür", *Arkitekt Dergisi*, 1934.

.....

Atatürk'e Armağan, Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş.,
Ankara, 1981.

.....

ÇİTOSAN 40. Yıl Kitabı, 1994.

.....

ÇİTOSAN'ın Kuruluşu, Gelişimi ve Sektör İçindeki Yeri,
Çitosan, Ankara.

.....

"Türkiye'de Çimento Üretimi", *Ana Britannica*,
cilt 6, (s. 422).

DERGİLER VE BÜLTENLER

Arkitekt Dergisi,

"Türkiye'de Çimento Bir Lükstür", 1934, s. 155.

"Çimento Buhranı Var, Bu Yüzden Fiyatlar Yükseliyor",
1936, s. 244.

"İstanbul Halkına Çimento Verilemiyor", 1937, s. 30.

"Buhran ve Bina İnşa Etmek Mecburiyeti", 1939, s. 94.

"İstanbul Halkına Çimento Verilemiyor",

1943, s. 94.

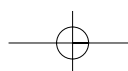
1951.

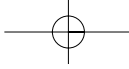
1952, s. 46.

1953, s. 115.

1953, s. 221.

1955.

"Çimento Satışlarında Buhran 1958", s. 129.
 "Çimentosunu Satamayan Fabrika", 1959.
 "Haberler", 1959.

Çimento ve Beton Dünyası Dergisi,

Aralık 1998, sayı: 16, s. 3.
 Şubat 2000, sayı: 23, s. 11.
 Ekim 2000, sayı: 26, s. 5-6.
 Mart-Nisan 2001, sayı: 30, s. 4-6.

Çitosan Dergisi,

1985, sayı: 1-2, s. 2.
 1987.

Çitosan Endüstri ve Kültür Dergisi,

"Çisan'dan Çitosan'a", 1985, sayı: 1-2, s. 29.

Kadro Dergisi,

"Çimento Sanayiinde Devletçilik",
 1934, sayı: 127, s. 19-25.

TÇMB Bülteni,

Aralık 1963, sayı: 4.
 "Çimento Satış Fiyatları Konusu", Şubat 1971, sayı: 56, s. 3.
 Şubat 1981, sayı: 164, s. 29.
 Nisan 1985, sayı: 214, s. 28.
 Haziran 1995, sayı: 336, s. 35-36.
 Mayıs 2000.

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi,

"İmar Seferberliği", 31 Mayıs 1929, s. 1-4.
 "Çimento Tevziatı", 10 Aralık 1942, s. 1.
 6 Haziran 1943, s. 1.
 "Yeni Çimento Fabrikası", 7 Haziran 1943, s. 1.
 "Zeytinburnu Çimento Fabrikasına El Konuldu", 30
 Temmuz 1943, s. 2.
 "Çuval Diktirilecektir", 23 Ağustos 1943.
 "Çimento Yolsuzluğu", 27 Ağustos 1943, s. 2.
 24 Ocak 1954.
 "Çimento Satış ve Tevziatı", 8 Temmuz 1954, s. 3.
 "Çimento İlanı", 10 Eylül 1954, s. 9.
 "Başvekil Dün Afyon'da Mühim Bir Nutuk Söyledi", 17

Eylül 1954, s. 1.

19 Eylül 1954.

"Çimento İlanı", 26 Ekim 1954, s. 8.

"Çimento İlanı", 26 Ekim 1954, s. 8.

"Demir ve Çimento Buhranı", 4 Kasım 1954, s.1-6.

"Çimento İlanı", 25 Kasım 1954, s. 8.

"Çimento Tevziine Dair Kararname Çıktı",
 12 Ocak 1955, s. 1-7.

"Özelleştirme İlanı", 15 Ekim 1987, s. 2.

"Grev Dalgası", 27 Mart 1990.

"Çimento Sözleşmesi İmzalandı", 18 Nisan 1990.

"Grev Ertelemesine İptal", 10 Mayıs 1990.

Dünya Gazetesi,

"Özelleştirmede Takvim belirlendi", 8 Nisan 1987.

"Hisseleri Halka Satılacak Kamu İştiraki Bulunan Şirketler",
 2 Mayıs 1987.

"ÇİTOSAN'ın Özelleştirilmesi Bu Yıl Tamamlanıyor", 2
 Haziran 1987.

"Rekabet Kurulunun İşini ÖYK Yaptı", 31 Temmuz 1987.
 1 Eylül 1987.

"Çimento Fabrikalarında Lokavt İlan Edildi", 20 Şubat 1990.

"Çimento Pazarında Özel Sektör Devri", 27 Kasım 1992, s. 1-3.

Ekonomi Gazetesi,

"Grev Ertelemesine İptal", 10 Mayıs 1990.

Güneş Gazetesi,

"Çimento Grevine İlanla Savaş", 29 Mart 1990.

"Önce Çimentoya Sonra İşçiye Zam", 18 Nisan 1990.

Hürriyet Gazetesi,

"ÇMİS Duyurusu", 30 Mart 1990.

Milliyet Gazetesi,

"Hesabı Bağdat'ta Yapınca", 12 Haziran 1981.

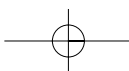
"Türkiye Çimento Sanayii Genel Müdürü Sedat Yıldız
 Görevinden İstifa Etti",

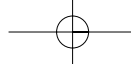
21 Şubat 1982.

"Çimento Grevi İki Ay Ertelendi", 13 Nisan 1990.

Ortadoğu Gazetesi,

"Arz Talebi Karşılığında Çimento Yine Karaborsada",
 7 Mayıs 1976, s. 6.

"Çimento Sıkıntısının Giderileceği Açıklandı",
13 Mayıs 1976, s. 1.

"Çimento İthalinden Gümrük Vergisi Kaldırıldı",
3 Haziran 1976, s. 1.

"Çimento Karaborsası Ancak Çimento İthal Etmekle
Önlenebilir",
28 Temmuz 1976, s. 6.

Resmi Gazete,

"UNIDO'yla işbirliği projesi", 14 Mayıs 1975, sayı: 7/9192.

"14 Haziran 1995 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu
Kararı", 20 Haziran 1995, sayı: 22319, s. 58.

Sabah Gazetesi,

"Çimento Krizi Başladı Grev Dördüncü Gününde",
29 Mart 1990.

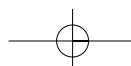
Tercüman Gazetesi,

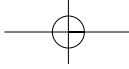
"Çimentoda Karşılıklı Rest", 17 Şubat 1990.

KISALTMALAR

a.g.e.	adi geçen eser
APK	Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi
AR-GE	Araştırma Geliştirme çalışmaları
ASTRO	The International Association of State Trading Organization of Developing Countries (Uluslararası Gelişmekte Olan Ülkeler Kamu İktisadi Kuruluşları Birliği)
CEMBUREAU	Association Européenne du Ciment - The European Cement Association (Avrupa Çimento Birliği)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEMAS	ÇEMAS Döküm Sanayii A.Ş.
ÇİM HOL	Çimento ve Yan Mamulleri Sanayii Holding Anonim Şirketi
ÇİSAN	Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş.
ÇİTOSAN	Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii T.A.Ş.
ÇMİS	Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü

ILO	International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
KAMUSEN	Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu
KİPSAŞ	Kömür İşletme ve Pazarlama Sanayii
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MKEK	Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu
OYAK	Ordu Yardımlaşma Kurumu
SEKA	Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları Anonim Şirketi
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
T.Çimse-İş	Türkiye Çimento, Seramik, Toprak ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası
TAMCO	Türk Arap Marketing Company
TÇMB	Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği
TİM-SE	Türkiye İnşaat Müteahhitleri İşveren Sendikası
TÜRK-İNŞA	Türkiye Resmi Sektör Müteahhitleri İşveren Sendikası
YHK	Yüksek Hakem Kurulu
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization (Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Teşkilatı)
UNICE	Union of Industrials and Employers Confederation of Europe (Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği)
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol Üreten ve İhraç Eden Ülkeler)
PIARC	(Parmanent International Association of Road Congress) Uluslararası Daimi Yol Kongreleri Birliği

DİZİN

#

1164 nolu Kararname 75, 107, 120, 121, 156
79 Sayılı Kanun 107

A

Abaffy, Sigmund 174
Adana Çimento Fabrikası 70, 89, 954, 120
Adana Çimento Sanayii T.A.Ş. 144, 202, 207
Adana Kağıt Torba Fabrikası 93, 140
Adıyaman Çimento Fabrikası 117
Adıyaman Çimento Sanayii 207
Afyon Çimento Fabrikası 67, 70, 89, 128
Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş. 143, 189, 126, 202, 221
Akalan, Ömer Sadık 65, 141, 142, 155
Akar, Ahsen 148
Akçansa Çimento Fabrikası 121
Akçansa Çimento Sanayii T.A.Ş. 202, 208
Akçimento Fabrikası 87, 88, 95, 118
Akçimento Ticaret A.Ş. 189
Akdağ, Erdoğan Mustafa 127
Aker, Orhan 153, 183
Akgerman, Bedri 51, 71, 152, 183
Akgerman, Öner 64, 107, 122, 138, 149
Akkaya, Fevzi 51, 52
Akyol, Selahattin 139, 151, 155
Alkan, Güner 93
Anadolu Çimento Fabrikası 92, 189
Anadolu Çimentoları T.A.Ş. 28, 37, 152, 183, 189, 190
Ankara Belediyesi 28, 66
Ankara Çimento Fabrikası 28, 47, 54, 66, 67, 70, 89, 96,
130, 180, 202
Ankara Çimento Limited Şirketi 47
Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş. 29, 66, 126, 139, 143, 152,
183, 188, 189
Ankara Çimentoları T.A.Ş. 37
Antoniadis, Aleksandr 12
Aryürek, Sacit 70, 71
Arslan ve Eskihisar Müttehit Çimento ve
Su Kireci Fabrikaları A.Ş. 19, 26, 37, 53, 152
Arvanitidi, Jorj 12
Aslan Çimento Sanayii A.Ş. 209
Aslan, Mehmet 127
Aşkale Çimento Fabrikası 209
Aşkale Çimento Sanayii A.Ş. 190, 202, 209

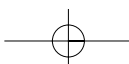
Atasoy, Vehbi 165
Atatürk 24
Avrupa Çimento Üreticileri Birliği 158
Ayyıldız Çimento Osmanlı A.Ş. 13, 15

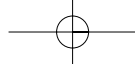
B

Bahadır, Ercan 88, 94, 155
Bakırköy Çimento A.Ş. 28
Balıkesir Çimento Fabrikası 68, 70, 71, 95, 114, 202
Balıkesir Çimento Sanayii T.A.Ş. 126, 143, 189
Balta, T. B. 55
Bartın Fabrikası 89, 140
Bartın Kağıt Sanayii A.Ş. 149
Barutçu, Faik Ahmet 56
Baştas 118, 121, 189, 202
Baştas Başkent Çimento Sanayii T.A.Ş. 202
Baştas Çimento Fabrikası 118, 121,
Batı Anadolu 26, 88, 92, 95, 189, 202
Batı Anadolu Çimento Fabrikası 88, 92, 189
Batı Anadolu Çimento Sanayii A.Ş. 189, 202
Batıçim Çimento Sanayii T.A.Ş. 210
Batusöke Çimento Sanayii T.A.Ş. 202, 211
Bayazıt, Sancar 134
Bayındırlık 13, 26, 27, 28, 36, 54, 88, 181
Baykara, Ziya 176
Bayramzade İsmail Hakkı Bey 10, 11
Berk, Medeni 64
Beşinci Beş Yıllık Plan 103
bez torba 19, 72
Birinci Beş Yıllık Plan 87, 102
Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 35, 36
Birleşmiş Milletler Sanayii Kalkınma Teşkilatı 230
Blue Circle 150, 171
Bolu Çimento Fabrikası 95
Bolu Çimento Sanayii T.A.Ş. 126, 144, 202, 211
Borçbakan, Cavit 139, 140, 141, 151, 153, 155
Bulut, Cengiz 164
Bursa Çimento Fabrikası 88, 95, 189, 202
Bursa Çimento Sanayii T.A.Ş. 212
Büyükçekmece Çimento Fabrikası 202

C-Ç

carreau ciment 9
Cevdet Paşa 4
Çiğerli, Abdülkadir 143, 148
Ciment Français 130
Civelek, Orhan 142, 148
Cumhuriyet Halk Partisi 56, 89
Çanakkale Çimento Fabrikası 140, 202
Çanakkale Çimento Sanayii A.Ş. 189
Çelenk, Ayduk 6, 14, 71, 121, 149, 153, 155, 156, 193

Çelik ve Mamulleri A.Ş. 93
 Çemaş Döküm Sanayii A.Ş. 150
 Çerski, Talat 139
 Çimentaş Çimento Fabrikası 89, 95, 118, 121, 202
 Çimentaş İzmir Çimento Sanayii A.Ş. 212
 çimento dağıtım 52, 53, 73
 çimento fiyatları 14, 16, 37, 41, 43, 48, 49, 73, 74, 76, 80, 114, 156, 157, 193, 195
 çimento maliyeti 44, 109, 115
 Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası 148, 166, 182, 183, 186, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201
 Çimento Okulu 142
 çimento satış 54, 55, 56, 73, 74, 77, 78, 80, 107, 108, 109, 114, 123, 142,
 çimento şirketleri 13, 28, 80,
 Çimento Teknolojisi Mühendislik A.Ş. 150
 çimento tüketimi 3, 88, 94, 102, 103, 150
 çimento üreticileri 80, 108, 125, 133, 158, 163, 189, 193
 çimento üretimi 13, 14, 16, 27, 31, 37, 39, 47, 65, 66, 72, 75, 88, 94, 102, 103, 104, 107, 108, 123, 127, 133, 138, 139, 140, 151, 191,
 Çimento Vakfı 183
 Çimento ve Yan Mamulleri Holding A.Ş. 93, 141, 149
 Çimentodan Tuğla ve Bircümle Levazım-ı İnşaiye İmaline Mahsus La Sterea Osmanlı A.Ş. 13
 Çimko Çimento Sanayii T.A.Ş. 202
 Çimsa Çimento Fabrikası 97, 100, 118, 121,
 Çimsa Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. 189, 202, 213,
 çokpartili hayat 63
 Çorum Çimento Fabrikası 67, 70, 89, 202
 Çukurova Çimento Sanayii T.A.Ş. 126, 153
 Çumra Kağıt Sanayii A.Ş. 150

D

Danıştay 196
 Darıca 12, 14, 16, 17, 19, 29, 47, 65, 70, 91, 95, 133,
 Darıca Çimento Fabrikası 12, 14, 16, 17, 19, 29, 47, 70, 95
 Demirel, Süleyman 96
 Demirman, Çetin H. 169
 demiryolu inşaatı 17, 138
 Demokrat Parti 63, 64, 67, 71, 72
 Denizli Çimento Fabrikası 117, 150,
 Denizli Çimento Sanayii T.A.Ş. 190, 202, 214
 Derince 104, 106,
 devlet fabrikaları 36, 47, 72, 74, 125, 152, 183
 devlet müdahalesi 35, 37, 66, 157
 Devlet Planlama Teşkilatı 98, 140, 200
 Devlet Yatırım Bankası 123
 devlet yatırımları 36, 66
 devletçi sanayileşme 35, 37
 devletçilik 31, 37, 42,

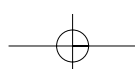
Dinçerler, Vehbi M. 165
 Dizdaroğlu, Hikmet 88
 Doğru, Abdülkerim 104
 Dölen, Emre 14, 91,
 Dördüncü Beş Yıllık Plan 103
 Döviz 64, 66, 72, 74, 104, 109, 117, 119, 123, 142, 193
 Dyckerhoff Engineering 150

E

Eğitim 4, 26, 37, 71, 151, 152, 162, 168, 175, 177, 182, 187, 199, 201, 203
 ekonomik kriz 23, 30, 31, 36, 37, 114, 117, 119, 142
 Elazığ Altınova Çimento Sanayii ve T.A.Ş. 190, 202
 Elazığ Çimento Fabrikası 68, 70, 89, 128,
 Elazığ Çimento Sanayii T.A.Ş. 214
 Elazığ Kağıt Torba Fabrikası 93
 Elazığ Kağıt Torba Sanayii A.Ş. 150
 Eldem, M. N. 165
 elektrik kısıntısı 101
 Emanetoğlu, Fazlı, 123, 124, 142, 143, 151, 155, 156, 160, 166,
 Eralan, Tamer 131, 132, 195
 Erbakan, Necmettin 97, 98, 117
 Erçimsan 128, 209
 Erdem, Kaya 124
 Ereğli Çimento Fabrikası 215
 Eren Holding 214
 Eren, Ahmet 188
 Erez, A. Mesut 188, 194, 195, 196, 201
 Ergani Çimento Fabrikası 117, 128
 Erksal, İzzet 139
 Ertuğ, Selçuk 95
 Eskişehir Çimento Fabrikası 29, 47, 51, 53, 189, 209
 Eskişehir Suni Portland Çimentoları ve Su Kireci Osmanlı A.Ş. 12, 13, 17,
 Eskişehir Çimento Fabrikası 95, 189,
 Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş. 183, 202
 Eskişehir Çukurhisar Çimento Sanayii T.A.Ş. 152
 Eskişehir, Ahmet 90, 91
 Eskişehir, Muharrem 90
 Et ve Balık Ürünleri A.Ş. 147
 Etibank 38, 39, 71, 143
 Evcil, Burhan 94, 158
 Evren, Kenan 165

F

F.L.S. 209, 212, 213, 214, 221
 Fırın 37, 65, 67, 70, 75, 88, 96, 122, 123, 150, 178, 191,
 Fives Lilles 70, 211, 221, 223
 Fiyat 16, 37, 41, 49, 73, 74, 75, 76, 80, 97, 103, 107, 108, 109, 113, 114, 115, 120, 121, 122, 129, 131, 156, 157,

167, 193, 195,
fiyat belirlemesi 37, 75, 107, 114, 156
fiyat saptaması 74, 107, 108, 120,
fon 74, 78, 97, 100, 109, 120, 122, 156, 157, 167, 170,
195, 198, 199
Fried Krupp 214, 219, 220
Fuller 208

G

Gama 128, 214
Gaziantep Çimento Fabrikası 89, 140
Genelioğlu, Hulusi 118
Glitsos, Kanstantin 12
Gökalp, Hüseyin 164
Göлтаş Çimento Fabrikası 95, 121
Göлтаş Göller Bölgesi Çimento Sanayii ve
Ticaret A.Ş. 202, 215
Güçlü, Necati 104
Gümrük 23, 24, 25, 27, 30, 31, 38, 39, 41, 43, 49, 104,
gümrük birliği 156
gümrük vergisi 39, 49, 104
Gümüşburun, Mehmet 149, 151, 155
Gümüşhane Çimento Fabrikası 128
Günel, Tahsin 91, 152, 183, 188
Güven Sigorta T.A.Ş. 66

H

Hacıkiyakou, Andrea 12
Halefoğlu, V. 165
Hammadde 19, 25, 42, 46, 88, 89, 98, 99, 141, 144, 150,
156, 171, 178
Hamzaoğlu, Mevlüt 193
Harikzedegan Apartmanları 9
Hasanoğlu Çimento Fabrikası 202
Hilal Çimento Osmanlı A.Ş. 13, 15,
Hover&Baecker 213, 214
Huber Köşkü 8, 9
Humboldt 70, 222, 224

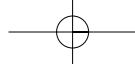
I-İ

Isparta Çimento Fabrikası 95
İğnebekçili, Adnan 119, 120, 130, 131, 168,
İhracat 6, 23, 66, 80, 81, 86, 94, 95, 97, 100, 101, 102,
104, 107, 114, 117, 118, 119, 120, 138, 139, 141, 142,
144, 147, 150, 156, 157, 158, 180
İhracat komitesi 157
İkinci Beş Yıllık Plan 102
İktisat ve Ticaret Vekaleti 73
İlalan, Vedat 183
İnönü, İsmet 47
inşaat sanayi 3, 26, 29

inşaat sektörü 6, 26, 39, 63, 65, 72, 73, 74, 75, 86, 99,
113, 114, 117, 140, 169, 195,
İplikçi, Metin 95, 97, 101, 141
Irmak, Sadi 176
İskenderun Çimento Sanayii T.A.Ş. 190
İskenderun Fabrikası 94, 156
İslam Çimento Birliği 162, 166
İslam Kalkınma Bankası 150, 162, 166
İsrafil, Cengiz 124
ITALCEMENTI 219, 220, 221
İthalat 3, 6, 9, 11, 14, 23, 27, 30, 36, 37, 38, 39, 40, 51,
59, 64, 65, 66, 74, 80, 81, 86, 87, 94, 97, 101, 104, 106,
107, 117, 125, 138, 150, 193, 195
İyigün, Şemsi 92
İzmir Çimento Fabrikası 70, 71, 138, 189
İzmir Çimento Fabrikası T.A.Ş. 152, 183, 202
İzmir Çimento ve Levazım İnşaiye A.Ş. 13
İzmir İktisat Kongresi 24,

K

K.H.D. 207, 208, 209, 211, 214, 216, 217, 218, 220,
222, 225
Kadro Hareketi 40
kağıt torba 40, 49, 72, 93, 140, 143, 150
Kahveci, Adnan 122
Kalemli, Mustafa 165
Kamu İktisadi Teşekkülü 122, 139, 152, 167
Kamu Ortaklığı İdaresi 123, 125
Kamu Ortaklığı Kurulu 123, 143
kapasite artışı 102, 117, 118
karaborsa 104, 122, 193, 195,
Karatodori, Pavlaki 12
Karaveli, A. 165
Kars Çimento Fabrikası 90, 95, 96, 101, 125, 128, 150
Kars Çimento Sanayii T.A.Ş. 190, 202, 216
Kartal Çimento Fabrikası 28, 29, 73, 89, 189
Kaymal, Gülgün 155
Kayseri Çimento Fabrikası 202
Kentleşme 59, 64, 88
Keyder, Çağlar 31
Kıtaş 189
Kıyioğlu, Şükrü 152
Klinker 86, 103, 117, 123, 125, 126, 127, 143, 144,
157, 177
Krupp Polysius 223
Kocatopçu, Şahap 139
Koçman, Sıtkı 95,
Konut Birlik 193
Konya Çimento Fabrikası 89, 95, 121, 128
Konya Çimento Sanayii T.A.Ş. 90, 126, 144, 202, 217
Kordöv, İsmail 147

Korutürk, Fahri S. 176
 Kömür 19, 43, 44, 46, 47, 58, 65, 103, 107, 142, 147,
 150, 151, 190
 Kömür İşletme ve Pazarlama Sanayi 151
 kraft kağıdı 51, 108, 142
 Krupp 70 92, 214, 217, 219, 220, 223
 Kubat, Orhan 139, 151
 Kurt Çimento Fabrikası 28, 41
 Kurtalan Çimento Fabrikası 117, 125, 128
 Kurtalan Çimento Sanayii A.Ş. 217
 kuru sistem 12, 87, 88, 92, 93, 94, 102, 140, 207, 208,
 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219,
 220, 222, 225
 Kuşagi, Adnan 150
 Külcü, Yılmaz 150

L

La Dieti Foundation 214
 Ladik Çimento Fabrikası 117
 Lafarge 12, 91, 171, 190, 202, 209, 215, 222, 223,
 224, 225,
 Lalapaşa Çimento Fabrikası 117, 128
 Langas, Marko G. 12
 LİMAK A.Ş. 217
 Linardos Çimento Şirketi 11, 13
 Lindh 159, 160

M

Makina Kimya Endüstrisi Kurumu 150
 Mardin Çimento Fabrikası 95, 121, 156, 199
 Mardin Çimento Sanayii T. A.Ş. 126, 144, 202, 218
 Marmara Çimento Birliği 100
 Marmara Çimento Fabrikaları İhracat ve Satış Birliği 101
 Marshall Planı 51, 71
 Master Plan 114, 124, 125
 Memalik-i Osmaniye'de Suni Çimento ve Hidrolik Kireç
 İmaline Mahsus Arslan Osmanlı A.Ş. 12, 13
 Menderes, Adnan 64, 67, 71, 75, 139
 Mersin Çimento Fabrikası 95, 97, 100, 202
 milli iktisat 13, 23
 milli iktisat hareketi 13
 Mimar Kemalettin 9
 Mimar Vedat 9
 Mimar Zeki Selâh 40
 Morgan Guaranty Bank 114
 Müslüman Türk 13

N

Nemutlu, Necati 99, 141, 142, 151, 155, 160, 171
 Nemutlu, Selçuk 99, 144
 Nevşehir Çimento Fabrikası 202

Niğde Beton Sanayii ve Tic. A.Ş. 150
 Niğde Çimento Fabrikası 89, 91, 92, 95, 121, 202
 Nohap Şirketi 45
 Nuh Çimento Fabrikası 88, 90, 95, 101, 104, 118, 121
 Nuh Çimento Sanayii T.A.Ş. 189, 202, 218
 Nuh Holding 218
 Nuh Ticaret 90

O-Ö

Oksay, Kazım 165
 Okyar, Fethi 24
 Onado Osepa 150
 Orlof 37
 Oyak 88, 128, 191, 207, 211, 214, 216, 218, 219, 222
 Oysa 190, 202, 216, 219
 Oysa Niğde Çimento Sanayii T.A.Ş. 190, 202, 216, 219
 Özal, Turgut 114, 122, 124, 172
 Özdemir, Cengiz 157
 özel sektör 28, 38, 51, 64, 70, 71, 72, 73, 88, 94, 97, 100,
 102, 103, 114, 115, 117, 121, 122, 124, 126, 127, 129,
 130, 131, 133, 138, 139, 141, 145, 147, 148, 149, 152,
 153, 155, 156, 157, 161, 163, 167, 170, 176, 178, 183,
 186, 188, 189, 192, 193, 195, 196, 197
 özelleştirme 113, 114, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
 128, 129, 130, 131, 133, 143, 144, 145, 147, 148, 152,
 153, 167
 Özelleştirme Master Planı 124
 Özelleştirme Yüksek Kurulu 124, 145, 147
 Özgüneş, Mehmet 176
 Özgüven, Nevzat 151, 155, 161
 Özmen, Nurettin 152, 183
 Özuygur, Ökkeş 129

P

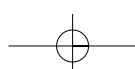
Parman, Cemil 188
 pazarlama 100, 130, 138, 150, 151, 159, 182
 Peksan 189
 petrol krizi 86, 107, 109
 Pınarhisar Çimento Fabrikası 70
 Pınarhisar Çimento Sanayii T.A.Ş. 143
 planlı dönem 85, 88, 94, 97, 102, 107, 143
 Polysius 212, 215, 223
 portland 12, 13, 17, 37, 38, 74, 178
 prim 24, 25, 74, 75, 78, 80, 107, 109, 120, 156
 prim sistemi 74, 109

R

Rotschild 125

S-Ş

Sabancı Holding 47, 208, 213

Sahtiyancı, Erkal 147
 Samsun Çimento Fabrikası 202
 Sanayi Bakanı Samet Bey 152
 Sanayi Kongresi 37
 Sarı, Sami 196
 satış 11, 37, 43, 48, 53, 54, 55, 56, 66, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 91, 94, 97, 100, 101, 104, 107, 108, 109, 114, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 129, 130, 131, 138, 142, 143, 147, 156, 157, 191, 195,
 Sayar, Zeki 40, 57, 73
 Scharfl, Anton 161
 Sepin, Yavuz Selim 170
 Set Afyon Çimento Sanayii A.Ş. 202, 221
 Set Anadolu Çimento A.Ş. 221
 Set Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. 190, 202, 219, 220
 Seyr-i sefain Acenta Binası 9
 Shallon, Nessim 171, 173, 174
 Sideridis, İspiridon 12
 Siirt Çimento Fabrikası 92, 142
 Singros, Kiryakos 12
 Siniosoglu, Aleksandr 12
 Sirmen, Fuat 47
 Sivas Çimento Fabrikası 41, 47, 46, 58, 65, 66, 74, 89, 127, 129, 138, 139, 142, 149, 153, 202
 Societe Ciment Belgique 221
 Somer, Rasih 65, 72, 75, 125, 191, 197
 Somer, Süha 51, 91, 100, 121, 129, 141, 151, 155, 156, 158, 160, 167, 191
 Soner, Tarık Galip 169
 Sorguç, Doğan 169
 Soydan, Oğuz 193
 Söke Çimento Fabrikası 89, 126, 128, 140, 157
 Söke Çimento Sanayii T.A.Ş. 143, 189, 202, 211
 stok 41, 54, 55, 73, 75, 80, 100, 139, 141, 142, 146, 156, 191
 Sümerbank 41, 46, 47, 53, 66, 139, 143, 150, 153
 Sümerbank Sivas Çimento Sanayii T.A.Ş. 46, 139
 Süren, Fuat 72
 Şanlıurfa Çimento Fabrikası 117, 143, 150
 Şeker Sanayi 150
 Şeker Şirketi 92
 Şendemir, Abdülhalim 95

T
 talep 27, 39, 54, 55, 65, 79, 90, 102, 104, 118, 138, 155, 158, 178
 Talu, Ahmet Vedat 89, 96, 97, 98, 141, 151, 155, 171, 174
 tam rekabet 120
 Tanrıkulu, Kenan 170
 Teşvik-i Sanayi Kanunu 13, 24, 25, 28, 30, 48, 49
 toplu iş sözleşmesi 184, 185, 187, 188, 189, 191, 198

Toplu Konut Kanunu 114, 118
 Topsakal, Şükrü 70, 129
 Tör, Vedat Nedim 40, 46, 48, 49
 Trabzon Çimento Fabrikası 89, 127
 Trabzon Tuğla ve Kiremit ve Çimento Osmanlı A.Ş. 11, 13
 Trakya Çimento Fabrikası 202
 Trakya Çimento Sanayii T.A.Ş. 189
 Tunç, Halil 104
 Turgay, Kazım 91, 155, 157
 Turgut, Mehmet 101, 150
 Türk Arap Marketing Company 150
 Türk Çimento Fabrikası 189
 Türk Çimentosu ve Su Kireci A.Ş. 37
 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 78
 Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği 65, 75, 100, 107, 148, 152, 157, 158, 180, 183, 165, 176, 178, 184, 185
 Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii T.A.Ş. 122, 124, 126
 Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. 65, 66, 69, 71, 74, 79, 87, 88, 93, 94, 138, 140, 152, 153, 178
 Türkiye Emlak Kredi Bankası 66, 139
 Türkiye İş Bankası 66, 139, 209
 Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 125

U-Ü

Ulubay, A. Seyit 91, 140, 151, 155
 Uluslararası Gelişmekte Olan Ülkeler Kamu İktisadi Kuruluşları Birliği 166
 uluslararası ilişkiler 63
 Ulusu, Bülent 118
 Ulutan, Burhanettin 68-71, 75, 139, 151-153, 156
 Üçok, Orhan 140, 151, 155
 Üçüncü Beş Yıllık Plan 102
 Ünye Çimento Fabrikası 88, 92, 95, 103, 126, 128, 189
 Ünye Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş. 126, 144, 202, 222
 üretim fazlası 75, 86, 102, 157

V

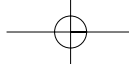
Van Çimento Fabrikası 89
 Varlık Vergisi 52
 VDZ 171
 Vicat 210, 217

W

Wedag 210, 222
 Wickers 222

Y

yabancı sermaye 4, 28, 29, 31, 129-131, 147, 175
 Yağz, Faruk 89, 104, 114, 129, 143, 150, 162, 166, 171, 173, 174
 Yahakopulo, Demetrio 12

---

yakıt 19, 72, 88, 140, 142, 150, 151, 177
Yaltkaya, Erol 169
yarı kuru 140
yarı yaş sistem 221
yaş sistem 12, 88, 94, 139, 217, 219, 220, 223, 225
yatırım politikası 66
Yerli Çimentoları Osmanlı A.Ş. 13
yerli üretim 6, 39, 91
Yeşilyurt, İsmail 72
Yibitaş Lafarge Orta Anadolu Çimento Sanayii ve
Ticaret A.Ş. 202
Yibitaş Yozgat İşçi Birliği İnşaat Malzemeleri
Sanayii Tic. ve San. A.Ş. 190, 202, 222
Yıldız Sarayı 9
Yıldız, Sedat 118, 119, 142
Yozgat Çimento Fabrikası 222
Yunus Çimento Fabrikası 29
Yusuf Razi Bey 9

Z

Zarkalis, Nikolas 12
Zeytinburnu Çimento Fabrikası 50, 57
Zeytinoglu, Mesut 183
Zeytinoglu, Yavuz 161
Ziyal, Tarık 91

